

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXVII Nr. 1-2
IAN.-FEBR.
1968

Redacția și Administrația : Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Râzvanul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte
J U S T I N I A N
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICEPREȘEDINȚI :

P. S. Dr. ANTIM
Episcopul Buzăului

P. S. CHEȘARIE
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
Episcop vicar patriarhal

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA
Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

Pag.

La Inceput de an	5
----------------------------	---

ANIVERSĂRI

Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh	16
--	----

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Sfântul Ioan Gură de Aur, <i>Omilie la Botezul Domnului</i> , trad. Pr. D. FECIORU	18
Diac. ȘTEFAN GH. MILEA, <i>La Sfântul Ioan Botezătorul</i>	24
Pr. GH. IORDĂCHESCU, <i>La Duminică a XXIX-a după Rusalii</i>	26
Prof. I. VESA, <i>La Duminică a XXX-a după Rusalii (a Orbului)</i>	29
Pr. Prof. ENE BRANIȘTE, <i>La Duminică Vameșului și Fariseului</i>	32
Pr. Prof. IOAN G. COMAN, <i>Bucuria lui Dumnezeu pentru cântința omului</i>	37
Pr. GH. IORDĂCHESCU, <i>La Duminică Lăsăturii sec de carne</i>	39

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

Redacția, <i>Acțiuni în slujba păcii (ianuarie-februarie)</i>	44
O. B., <i>Știri ecumenice</i>	55

COMEMORĂRI

VIRGIL MOLIN, <i>Un secol de la începuturile eliminării chiriliceii din tiparul cărților bisericești</i>	61
--	----

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. Prof. AL. I. CIUREA, <i>Nicolae Iorga ca istoric al Bisericii Ortodoxe Române</i>	72
Drd. I. STAN, <i>Religia etruscilor în lumina noilor cercetări</i>	81
Drd. ION N. ȘURUBARU, <i>Izvoarele revelației divine în Biserica Anglicană</i>	95
Pr. ILIE D. NEGOIȚA, <i>Gnosticismul lui Simon Magul</i>	107
Pr. SANDU TUDOR, <i>Elemente social-morale în balada «Cîntecul soarelui»</i>	113

DOCUMENTARE

T. G. BULAT, <i>O ctitorie buzoiiană a lui Matei Basarab uitată: Mîndstrea Pinu</i>	118
Pr. G. COCORĂ, <i>Alte știri referitoare la tipografia Episcopiei Buzăului</i>	125
Pr. IOAN N. DĂRVARĂSCU, <i>Noi contribuții la cunoașterea trecutului fostei Biserici Domnești Curtea Veche din București</i>	138
Pr. LUPĂȘCU I. ANDREESCU, <i>Biserica din satul Bentu-Buzău</i>	148
Drd. ȘCHIOPU IULIAN, <i>Publicații mai importante din domeniul liturgicii în literatura teologică românească din secolul al XIX-lea</i>	163
Pr. RADU ANTOFIE, <i>Istoricul bisericii Broșteni din orașul Buzău</i>	177

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ASISTENT, <i>Sărbătorirea hramului Instiit. și Seminarului teologic din București</i>	189
I.C., <i>Biserica din satul Făcău</i>	192
ASISTENT, <i>Biserica din satul Vultureanca</i>	193
ASISTENT, <i>Biserica din Crucea de Piatră</i>	195
ASISTENT, <i>Hirotonire</i>	196
ASISTENT, <i>† Vîrgil Moln</i>	197

EPISCOPIA BUZĂULUI

Pr. ION C. ZAMFIR, <i>Știri din Eparhia Buzăului</i>	198
--	-----

REVISTA REVISTELOR

LECTOR, 1. <i>Tetraevangheliarul de la Sibiu, tipărit în 1546</i> ; 2. <i>Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească</i> ; 3. <i>Tetraevangheliarul lui Coresi și Evangheliarul din Londra</i> ; 4. <i>Un cronograf ilustrat, atribuit Mitropolitului Antim Ivreanul</i>	203
--	-----

RECENZII

«Die Zeichen der Zeit», nr. 4, 5/1967; Edmund Schlink, <i>Bemerkungen zur Arbeitsmethode der Kommission für Glauben und Kirchenverfassung</i> ; Max Heinz, <i>Orthodoxe Ekklesiologie und der Primat</i> , în «Internationale Kirchliche Zeitschrift», Bern, 4/1967; Episcopul Misail, « <i>Reformația din secolul XVI — eveniment istoric-bisericesc</i> », în «Stimme der Orthodoxie», nr. 7/1967; Dr. Reinhard Slenczka, <i>Orthodoxia privită de teologia evanghelică</i> , în «Stimme der Orthodoxie», 8/1967, de Prof. O. Bucevschi; Pr. Petco P. Stanev, <i>Biserica «Sfintul Nicolae» din orașul Vrața</i> , 1967, 40 p.; <i>Studii și Cercetări de Istoria Artei</i> , seria «Artă Plastică»; Vasile Cărăbiș, <i>Nedelle</i> , Craiova 1966, 46 p., de Ioan F. Stănculescu	229
G. W. Hegel, <i>Studii filozofice</i> , trad. de D. Roșca, Ed. Acad. R. S. Române, 1967, 328 p., de P. I. David	239

LA ÎNCEPUT DE AN

Urmînd o veche tradiție, de Anul nou, în sala Adunării Naționale Bisericești din palatul patriarhal, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit clerul Capitalei, profesorii instituțiilor de învățămînt teologic din București, precum și salariații din cadrul Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Au fost de față: PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, PP. CC. Directori și Consilieri ai Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor.

La intrare, Corala preoților din Capitală, sub conducerea P. C. Pr. I. Popescu-Runcu și a P. C. Pr. Asist. Constantin Drăgușin a executat Imnul Patriarhal — compoziție de Pr. I. Popescu-Runcu — și un program de colinde, după care P. C. Pr. Paul Munteanu de la biserica Sfințitul Ioan-Nou-Piață a adresat în numele întregii preoțimi din Capitală un cuvînt de felicitare înțeleptului și neobositului Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române de la a cărei înscăunare se împlinesc în curînd douăzeci de ani.

Tuturor celor prezenți, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat următoarea cuvîntare:

*Prea Sfințitilor Episcopi,
Prea Cucernici și
Cucernici Părinți,*

În primul rînd vă mulțumesc pentru bunele și frumoasele urări pe care mi le-ați făcut, prin reprezentantul Dvs., Pr. Munteanu Paul.

Cu prilejul acestui început de an nou aș dori să adresez, prin Prea Cucerniciile Voastre — preoții Capitalei — un cuvînt către tot clerul și către credincioșii din țara noastră, pentru a face cunoscut tuturor situația Bisericii Ortodoxe Române la începutul anului 1968.

Cred că poziția Bisericii noastre va reieși limpede, dacă vom aminti pe scurt momentele mai importante în jurul cărora s-a axat activitatea Bisericii noastre în cursul anului trecut.

Așa cum vă este cunoscut în parte din revistele noastre, și în acest an activitatea Bisericii noastre s-a desfășurat pe făgașul deschis în ultimele două decenii — și anume: Ierarhii, clerul și credincioșii au colaborat cu același elan la construirea societății celei noi în viața poporului nostru. Împreună cu întreg poporul și cu toate cultele religioase din patria noastră au luat parte cu însuflețire la acțiunea pentru statornicirea unei păci drepte și trainice pe pământ și mai ales pentru încetarea războiului de agresiune din Vietnam și din alte părți ale lumii. În legătură cu aceasta trebuie să amintim faptul că «apelul pentru încetarea războiului din Vietnam», lansat de Consfătuirea conducătorilor de Culte religioase din Republica Socialistă România, care a avut loc în această sală în zilele de 27 și 28 aprilie 1967, a fost urmat de Apelul lansat de o Consfătuire identică a cultelor religioase din lume, care a avut loc, cu trei luni mai târziu, la Stockholm, în problema Vietnamului.

Și în acest an reprezentanții Bisericii noastre au participat activ la sesiunile de lucru a diferitelor organisme intercreștine din cadrul Mișcării ecumenice, Conferinței Bisericilor Europene și Mișcării creștine pentru pace.

Dar, pe lângă această activitate — am putea spune obișnuită —, în anul 1967 noi am sărbătorit două evenimente de însemnătate fundamentală pentru poporul român și pentru Biserica Ortodoxă Română.

Am sărbătorit la 15 august 1967, în prezența Sfintului Sinod, a clerului și credincioșilor Bisericii noastre, a reprezentanților autorităților de stat, a delegațiilor Bisericilor Ortodoxe surori și a reprezentanților unor foruri intercreștine, — împlinirea a 450 de ani de la tirnosirea bisericii Minăstirii Curtea de Argeș, zidită de voievodul Neagoe Basarab în al doilea deceniu al veacului al XVI-lea. Monument de neîntrecută frumusețe arhitectonică, biserica Minăstirii Curtea de Argeș, clădită pe temelii bisericii vechii mitropolii a Țării Românești, simbolizează încheierea unei perioade de frământări și de căutare, și deschiderea zorilor unei perioade noi spre orizonturi mai largi în artă, în cultură, în acțiunea de centralizare a statului și de întindere a stăpînirii lui pînă la limitele reale și legitime ale patriei spre Dunăre și spre Mare. Urmind mutării Capitalii țării la Tîrgoviște și tipăririi primelor cărți în Țara Românească, zidirea bisericii Minăstirii Curtea de Argeș, sintetizează epoca lui Neagoe Basarab în manifestările geniului creator al poporului român, așa cum în dinamica culturii o sintetizau Învățăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie. Și pentru că la înfăptuirile ce se profilau în fața noii perioade din viața poporului român Biserica Ortodoxă Română se simțea datoare — după învățătura ortodoxă — să urmeze poporul și împreună cu el să sprijine domnia, s-a hotărît atunci mutarea scaunului Mitropoliei Ungrovlahiei de la Curtea de Argeș la Tîrgoviște, perioada cît scaunul metropolitan fusese la Curtea de Argeș încheindu-se prin simbolica arhiman-drie a bisericii Minăstirii Curtea de Argeș.

Am sărbătorit apoi zilele acestea, împreună cu tot poporul român, împlinirea a douăzeci de ani de la instaurarea Republicii în viața de stat a poporului nostru, și totodată împlinirea a douăzeci de ani de trăire și

lucrare a Bisericii Ortodoxe Române în condițiile noi sociale, realizate de biruința socialismului în țara noastră. Socotesc folositor ca în câteva cuvinte să încercăm o valorificare creștină a evenimentelor istorice din timpul luptei pentru crearea și pentru dezvoltarea societății socialiste în țara noastră, în timpul cărora creștinii sînt chemați de către Evanghelie să împlinească slujirea lumii și să contribuie la întărirea manifestărilor pozitive ale noii ordini de viață.

Iubiții mei,

Creștinismul este, după natură, social; iar Biserica creștină, ca organism social, este trimisă să trăiască în lume, din care pricină ea reprezintă în formele sale externe procesele care se petrec în societatea omenescă. De aceea, atrasă în procesul social-istoric, Biserica nu poate rămîne pasivă, ci încadrîndu-se în organismul general social, ea însăși contribuie, în calitate de component al acestui organism, la transformarea mediului social. Această participare la acțiunile ce urmăresc progresul social este cerută de însuși duhul creștinismului, duhul desăvîrșirii permanente și fără sfîrșit; iar în acțiunea sa conformă acestui principiu al dezvoltării progresive — principiu așezat la temelia creștinismului — creștinul trebuie nu numai să accepte și să salute înnoirea vieții, ci și să colaboreze în chip activ la ea, folosînd toate darurile personale cu care l-a înzestrat Dumnezeu, după cuvîntul Apostolului Pavel, care ne spune: «totdeauna căutați să faceți binele, și unul altuia, și tuturor... Încercați toate și țineți ce este bun» (I Tes. V, 15, 19—21). Precum vedeți se cuprinde aci îndemnul ca cercetarea și apropierea creștinilor de mișcarea care urmărește să înfăptuiască prin orice mijloace o nouă societate, o viață mai bună, întemeiată pe dreptate și pe progres social, să fie cu necesitate făcută nu din afară, nu de la distanță, ci din mijlocul evenimentelor, participînd la producerea lor și aducînd la aceasta contribuția lor sinceră și jertfelnică.

Acestui îndemn a răspuns Biserica noastră — cînd s-a alăturat poporului întreg, împreună cu credincioșii ei, socotîndu-se parte componentă a colectivității naționale, și cînd s-a încadrat în statul de formă republicană, pe care și l-a dat poporul întreg. Demonstrînd, prin întreaga activitate desfășurată în cei douăzeci de ani de către ierarhii, clerul și credincioșii săi, că Bisericii Ortodoxe Române îi sînt și astăzi, ca în tot trecutul neamului nostru, la fel de scumpe toate cauzele pentru care luptă poporul român, ea are dreptul să se mîndrească azi împreună cu toți cei care simt românește de toate înfăptuirile mărețe realizate sub înțeleapta îndrumare a Conducătorilor Statului —, de poporul nostru —, muncitori, țărani și intelectuali, din care fac parte și credincioșii ortodocși.

Veacul nostru constituie în istoria omenirii veacul rapidelor schimbări sociale ale lumii, în care acestea nu mai pot fi izolate la un colț din lume, pentru că marile cuceriri în știință, schimbînd fundamental ideea de distanță, favorizează grabnica lărgire a comuniunii între oameni și răspîndirea informațiilor, încît tot ce este nou ajunge degrabă de la o

marginile la alta a lumii. De aceea se poate spune că procesul mondial de creare a unei ere noi în existența societății omenеști preocupă astăzi pe toată lumea și silește toate Bisericile și pe fiecare creștin să aleagă una din două: sau să încerce să rămână simpli observatori la ceea ce se întâmplă în lume, favorizînd astfel acțiunea celor ce încearcă să limiteze, să frîneze și să împiedice răspîndirea procesului de înnoire, sau să ia parte sub toate aspectele la înfăptuirea acestui proces înnoitor și creator, participînd la împlinirea năzuințelor arzătoare ale omului — stăpînul pămîntului — nu numai binecuvîntînd, ci și lucrînd la desăvîrșirea existenței umane.

Iar în această nouă lume Biserica este chemată să îplinească — pe lângă sfințirea și aducerea credincioșilor ei la Hristos prin propovăduirea Evangheliei și prin împărtășirea Sfintelor Taine — și slujirea omului în societatea în care trăiește, să îplinească, adică, slujirea omenirii întregi. În împlinirea acestei laturi a slujirii sale Biserica Creștină s-a aflat totdeauna în fața unor forme schimbătoare, legate de schimbările sociale ale lumii aflate totdeauna în curs de dezvoltare. Drept aceea, într-un fel se înfățișă slujirea creștină a omului și a omenirii în Biserica Veche; alta a devenit fața acestei slujiri în Biserica din evul mediu; alta în cadrul societății din epoca modernă; și desigur că altă față trebuie să aibă slujirea și misiunea Bisericii creștine în sinul societății contemporane.

În interesul general al înfăptuirii corecte a acestei slujiri creștine aduse omului și lumii de către fiecare creștin și de către toate Bisericile creștine, Bisericile Ortodoxe din țările socialiste au datoriat să înfățișeze îndeaproape creștinilor și Bisericilor creștine din celelalte părți ale lumii experiența existenței lor în condițiile sociale noi, intrucît cunoașterea realității obiective a trăirii religioase a creștinilor în societatea socialistă va putea deschide noi orizonturi și noi perspective, pentru creștinii și Bisericile din celelalte părți ale lumii. Cunoașterea realității asupra vieții religioase și bisericеști în societatea socialistă va putea întări convingerea creștinilor din țările aflate în curs de dezvoltare din Asia, Africa și America Latină, că lupta revoluționară a popoarelor lor, pentru dreptatea socială, pentru independență națională, pentru progres social și pentru pacea internațională, este dreaptă. În acest fel se poate ajunge la formarea unei puternice conștiințe pancreștine, în legătură cu împlinirea slujirii creștine față de lume și în legătură cu responsabilitatea creștinilor pentru viața, bunăstarea, pacea și fericirea ei.

Prea Cucernici și Cucernici Părinți,

Conștiință de această responsabilitate creștină, Biserica Ortodoxă Română a primit cu dragoste și cu bunăvoință pe reprezentanții tuturor Bisericilor creștine, ai tuturor organismelor intercreștine și pe reprezentanții tuturor popoarelor, și, știînd că aceștia urmăresc să cunoască realitatea obiectivă asupra trăirii Bisericilor creștine și a celorlalte Culte religioase într-un stat socialist, le-a înfățișat tuturor fără rezerve aspectele multilaterale ale vieții și activității religioase și bisericеști, conducîndu-i

să viziteze biserici parohiale și minăstiri, — în zilele de lucru și în timpul slujbelor — instituții de învățământ și ateliere bisericești, monumente de artă bisericească și case de odihnă și sanatorii, sectoare administrative, sectoare pentru relații bisericești externe, etc.

Vom aminti în chip deosebit dintre aceste vizite de cunoaștere numai două, care au avut loc în ultimele luni, intrucit acestea necesită și unele precizări cu caracter mai larg.

Ne oprim în primul rând la vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului în cursul lunii octombrie, înainte de a merge la Roma să întoarcă Papii Paul al VI-lea vizita pe care acesta i-o făcuse la Constantinopol în vara anului trecut. Despre felul cum s-a desfășurat această vizită veți lua cunoștință pe larg din materialele publicate în revista «Biserica Ortodoxă Română». Acum voi stăruii numai asupra unui aspect poate mai puțin evident în reportaje.

În timpul Conferinței a treia Panortodoxe de la Rodos (noiembrie 1964) — în cadrul discutării problemei unui dialog teologic pe picior de egalitate între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică și a începerii de îndată a acestui dialog, cum susțineau reprezentanții Patriarhiei Ecumenice și ai altor Biserici — a fost adoptată poziția susținută principial de reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române și anume că: atita vreme cât Biserica Romano-Catolică se menține pe poziția de «Biserică a primirii» adică de «singurul staul al adevărului la care sînt așteptați să se întoarcă toți «frații separați» și în special ortodocșii, care sînt cei mai apropiați de Biserica Romano-Catolică, începerea unui dialog teologic real între cele două Biserici trebuie amînată pînă ce Biserica Romano-Catolică va renunța la poziția pe care se găsește fixată. Rămîneau însă deschise pentru fiecare Biserică Ortodoxă locală căile întreținerii de legături și contacte cu Biserica Romano-Catolică, în scopul de a înlesni renunțarea acesteia la poziția stabilită în Enciclica «Ecclesiam suam», decretele: De Ecumenismo și cel Despre Bisericile răsăritene, etc.; Bisericile Ortodoxe locale care aveau să întrețină asemenea legături și contacte erau și sînt obligate să informeze pe celelalte Biserici Ortodoxe surori asupra discuțiilor purtate și asupra rezultatelor la care s-a ajuns. Nici o Biserică Ortodoxă locală nu poate angaja în astfel de discuții întreaga Ortodoxie.

Perspectivile ce se deschideau prin această hotărîre au fost îndeaproape precizate de noi în revistele centrale bisericești, în special în «Ortodoxia» începînd cu anul 1965.

Între legăturile bilaterale ce au avut loc de atunci între Biserica Romano-Catolică, și unele Biserici Ortodoxe locale trebuie subliniate în deosebi: contactul direct între Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe locale a Constantinopolului manifestat prin vizita delegaților Bisericii Ortodoxe locale a Constantinopolului la Roma, în martie 1965; prin întîlnirile Intîistătătorii celor două Biserici la Ierusalim din 1965 și la Constantinopol din 1967; și prin ridicarea simultană în decembrie 1965 a anatemei reciproce de la 1054; precum și atenția deosebită acordată de către Vatican Bisericii Ortodoxe Grecești prin restituirea fastuoasă a unor moaște de sfinți orien-

tali aflate de multe secole «în refugiu» în diferite Biserici Romano-Catolice.

Aceste legături și contacte au avut ca efect unificarea punctelor de vedere ale Bisericii Ortodoxe locale a Constantinopolului și a Bisericii Ortodoxe locale a Greciei asupra conținutului formulei «dialogului dragostei», formulă lansată de reprezentanții Patriarhiei ecumenice și acceptată de Biserica Romano-Catolică. Iar pentru ca acest «dialog al dragostei» să fie început o dată cu vizita Patriarhului Atenagora la Roma în noiembrie 1967, s-a hotărât «să fie înformate» despre această acțiune și celelalte Biserici Ortodoxe locale — în primul rând cele din Serbia, România și Bulgaria.

Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora vizita pentru prima dată Bisericile Ortodoxe locale din statele socialiste și se îndoia probabil că va găsi aceste Biserici în stare de înfloritoare dezvoltare și într-o activitate vie și rodnică pe toate planurile. Declarațiile Sanctității Sale rostite ori însemnate în cărțile de aur în locurile vizitate — pe care le puteți analiza îndeaproape în reportajele publicate — lasă să se întrevadă aceasta. Semnalăm spre exemplificare următoarele: Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic a felicitat pe Patriarhul și Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române că «în această epocă a tehnicii nu numai că întrețin, dar fac să înflorească minăstirile..., care sînt organizate în modul cel mai strălucit» și toate aspectele vieții bisericești, declarînd în legătură cu Casa sanatorială de la Mînăstirea Dealu: «Din cite cunosc, în întreaga Ortodoxie nu există un așezămînt asemănător cu acesta și exemplul pe care ni-l dă aici Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian merită să fie imitat și de alte Biserici Ortodoxe. Grija de omul bătrîn și fără ajutor care se vede în această strălucită minăstire respiră duhul dragostei evanghelice și înfățișează o înaltă operă samariteană». Iar despre starea înfloritoare a țării noastre socialiste, Sanctitatea Sa însemna: «Am văzut noua Românie și am luat cunoștință de progresul care se săvîrșește aici, de munca deosebită care se desfășoară la orașe și sate...», «...Ne găsim în fața unor lucrări mărețe care sînt dovadă grăitoare despre noua Românie»; «Ce popor minunat! Ce țară frumoasă! Cît de înfloritoare este România de azi! Trecem de la o minuno la alta!». «Despre toate lucrurile minunate pe care le-am văzut în țara aceasta am vorbit, și vom continua să vorbim și după ce ne vom întoarce în patria noastră, Turcia».

Problema raporturilor Bisericii Ortodoxe cu Biserica Romano-Catolică a fost discutată pe larg în cadrul unei ședințe solemne a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române împreună cu membrii Sinodului permanent al Bisericii Ortodoxe locale a Constantinopolului.

Poziția Bisericii noastre a pornit de la două fapte: 1) că nu este cu putință un «dialog al dragostei» fără un «dialog teologic» care să-l preceadă; 2) și că inițierea unui dialog teologic nu este cu putință atîta vreme cît în Biserica Romano-Catolică rămîn în vigoare condițiile fixate în ultimii ani în diferite domenii catolice, cum am arătat și mai înainte.

Trecînd apoi la analiza conținutului «dialogului dragostei» Biserica noastră nu a putut fi de acord cu poziția Patriarhiei Constantinopolului

și a Bisericii Grecești care înțeleg «dialogul dragostei» ca «un exercițiu practic al dragostei, al respectului și al înțelegerii reciproce, trăind împreună, și înlăturând prozelitismul», cu amânarea dialogului teologic. Cu atât mai mult cu cât Biserica Romano-Catolică înțelege prin «dialogul dragostei» comuniunea în viața zilnică și în activitatea spirituală «care să meargă pînă la «comuniune în cele sfinte» cu Bisericile Ortodoxe, fără a exclude Taina Euharistiei», — cum precizează Îndreptarul pentru executarea hotărîrilor promulgate de Conciliul al II-lea de la Vatican cu privire la ecumenism, care socotește posibilă această comuniune pe baza unei «consultări cu autoritățile răsăritene separate competente cel puțin cu acelea ale locului».

Pentru toate acestea Biserica Ortodoxă Română, «consideră posibil doar un dialog în vederea colaborării pe terenul creștinismului practic, un «dialog al slujirii», un dialog ecumenic, fără chemarea unor Biserici la sinul altor Biserici, ci în adunarea tuturor Bisericilor creștine, în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, avînd ca scop principal slujirea marilor idealuri creștine și aspirații ale omenirii contemporane».

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora declara, în legătură cu convorbirile avute, că și-a dat seama de felul cum este așezată Biserica Ortodoxă Română în actualitatea zilei de astăzi: «cum trăiește realitatea, cum trăiește problemele care sînt la ordinea zilei pentru omenire, pentru societate, pentru Biserică, pentru creștinătate. Noi am căzut întru totul de acord pe toată linia. Avem program comun. Crearea ecumenismului creștin, ca cel practicat de Bisericile și Cultele religioase din România; crearea unui front comun pentru slujirea păcii în lume, pentru ajutorarea guvernelor să promoveze pacea în lume, pînă ce va veni clipa unirii creștinilor, cînd vom avea un Botez comun și îndeosebi un Potir comun...».

Prea Cucernici și Cucernici Părinți,

Cea de a doua vizită asupra căreia ne oprim este cea făcută — în cursul lunii noiembrie 1967 — în țara noastră și Bisericii Ortodoxe Române de către Cardinalul Fr. König, Arhiepiscopul Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, constituind prima vizită pe care un cardinal romano-catolic o face Bisericii noastre. Trebuie precizat că deși Cardinalul Fr. König îndeplinește și funcția de președinte al Secretariatului Vaticanului pentru necredincioși și are provizoriu, în grija sa și controlul asupra Bisericilor Romano-Catolice din țările din Europa de Răsărit, Eminența Sa a fost oaspete al Bisericii noastre numai în calitate de Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, vizita sa fiind — așa cum afirma și Ambasadorul Austriei la București — «consecință firească a vizitei oamenilor de stat ai Austriei în România» și avînd ca obiectiv și «promovarea bunelor relații create între poporul român și poporul austriac».

Obiectivul principal al vizitei Cardinalului Fr. König l-a constituit dorința sa de a cunoaște la fața locului realitatea asupra vieții religioase și bisericești în condițiile noi sociale, într-un stat socialist. Această cunoaștere era de dorit pentru Cardinalul Fr. König în toate sarcinile pe care le îndeplinește, dar ea era necesară în special conducătorului primat al Bisericii unui stat în care poporul este în majoritate de religie romano-catolică, pentru a descifra perspectivele ce se deschid vieții religioase și bisericești în societatea secularizată în curs de organizare în întreaga lume.

Cardinalul Fr. König, în calitate de Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, a fost însoțit în tot timpul vizitei pe care a făcut-o în țara noastră, de Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, și a putut cunoaște, așa cum însuși mărturisea, în timpul acestei vizite «un mare număr de monumente istorice și culturale, mărturii foarte interesante asupra istoriei României, care pînă în aceste zile imi erau necunoscute. În același timp, am putut să constat în ce mare măsură viața creștină este trăită și bine organizată în Biserica Ortodoxă Română. Și cu acest prilej nu pot să nu-mi exprim bucuria, văzînd la fața locului legăturile frățești cu episcopii și preoții catolici, ceea ce denotă o veritabilă atmosferă ecumenică».

Prea Cucernici și Cucernici Părinți,

Să ne oprim acum asupra unui aspect care ar părea pentru unii neclar în legătură cu aceste două vizite: pe de o parte poziția precizată în timpul vizitei Patriarhului ecumenic Atenagora, afirmă că Biserica Ortodoxă Română nu întrevide puțința contactelor și legăturilor cu Biserica Romano-Catolică decît într-un «dialog al slujirii» în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, iar pe de altă parte acceptă vizita, pentru prima dată, a unui cardinal catolic. Acest lucru ar putea lăsa unora impresia că Biserica Ortodoxă Română ar fi trecut pe poziția urgentării dialogului cu Biserica Romano-Catolică.

Și totuși lucrurile sînt foarte limpezi dacă ținem seama de faptul că, în special în cadrul curentului «aggiornamento» lansat de papa Ioan al XXIII-lea și precizat de Conciliul al II-lea de la Vatican, Bisericile locale Romano-Catolice și-au luat o mai mare libertate de acțiune atît în raporturile cu celelalte Biserici creștine, cit și în raporturile cu statele în care se găsesc credincioșii acestor Biserici catolice naționale. Incadrîndu-se în acțiunea statelor de a stabili raporturi de frățietate și colaborare cu diferite popoare, Bisericile Romano-Catolice din aceste state caută să întreprindă acțiuni de cunoaștere reciprocă cu celelalte Biserici creștine. În acest curent trebuie încadrată vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române la sfîrșitul anului trecut de către Cardinalul Fr. König, Arhiepiscopul Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, cit și vizita în

viitorul apropiat a Cardinalului Dr. Julius Döphus, arhiepiscop de München și președintele Conferinței episcopilor romano-catolici din Republica Federală a Germaniei.

În ceea ce privește Biserica Romano-Catolică condusă de Vatican, Biserica Ortodoxă Română nu poate avea deocamdată legături și contacte din două pricini: una cu caracter general și alta cu caracter special.

În general, asemenea legături și contacte sînt împiedicate de faptul că Biserica Ortodoxă Română este o Biserică națională, încadrîndu-se împreună cu poporul ca parte componentă în statul nostru socialist, pe cînd Biserica Romano-Catolică, sintetizată în Vatican, constituie o formă de organizație religioasă politică superstatală, cu caracter monarhic. Caracterul monarhic absolut al Bisericii Romane și în esență al papii se manifestă în pretenția de a avea putere dictatorială asupra tuturor creștinilor, asupra tuturor celorbotezați din lume (indiferent de ce poziție socială ocupă aceștia în statele lor naționale); de a fi recunoscut mai presus de toți slujitorii și de toate Bisericile ca primul episcop în fiecare eparhie din lume, fiind numit cu titlurile: «supremul conducător și cap al Bisericii», «piatra cea din capul unghiului», «magistru infailibil al credinței», «reprezentant al lui Dumnezeu pe pămînt», «Tatăl nostru care ești pe pămînt», «păstor al păstorilor», «suprem arhieru», «pastor universal», — exprimînd puterea monarhică absolută a papii în cadrul întregii Biserici creștine. Cei care dintre creștini nu recunosc sau nu i se supun «orbește» — spunea papa Grigore al XVI-lea (1831—1846), sînt schismatici,eretici și «furi de cele sfinte», sufletele lor fiind destinate focului celui mai din afară.

În acest fel în fața puterii dictatoriale a papii, autoritatea Bisericii și a corpului episcopal devine, în realitate, inexistentă, pentru că «autoritatea Bisericii este autentică și efectivă numai cînd se armonizează cu voința papii. În caz contrariu, autoritatea Bisericii nu are absolut nici o valoare», scria un episcop catolic (Maret, Du Concile général et de la paix religieuse, t. II, p. 375).

Însă papa se socotește și suveran lumesc «continînd în persoana sa tradiția imperială cezariană a Romei, orașul etern și împărăteasa lumii», deși Vaticanul, nu e recunoscut ca Stat de către O.N.U.

Despre Biserica Ortodoxă în special, manualele de învățămînt romano-catolice (Apologetica de Juan Ruano Ramas, Barcelona, 1948) scriu: «Schisma orientală, numită Ortodoxie, nu este altceva decît un tot fără viață, mumificat și uscat, mici Biserici locale, fără nici unul din criteriile distinctive ale adevăratei Biserici a lui Hristos... o schismă lamentabilă care a avut ca tată pe diavolul și ca mamă mîndria patriarhului Fotie». Iar despre caracteristicile Ortodoxiei se spune: 1) Ortodoxia nu este Biserica una, pentru că ea s-a îndepărtat de centrul unității, care centru este papa. 2) Nu este Biserica sfîntă, pentru că ea este o coardă ruptă din viața principală, în cuprinsul căreia circulă harul și sfințenia, iar

aceasta este Biserica papală. 3) A încetat de a fi Biserică catolică, de cînd s-a despărțit de Roma, care este centrul și simbolul catolicității. 4) Nu este nici apostolică, deoarece nu se trage de la Apostoli, ci de la Fote și Cerularie.

Asemenea păreri despre ortodoxie au fost inspirate de papii și dogmatistii Vaticanului. Ele sînt și astăzi în vigoare. Cum poate fi promovat un dialog al dragostei cu ortodocșii cînd propoveduiești asemenea concepții despre ei?

Pentru începerea unui dialog al dragostei premergător celui teologic, Papa și dogmatistii Vaticanului sînt datori să înlocuiască dogmele pline de ură și vrăjmășie cu dogmele dragostei pentru o viațuire a celor două Biserici surori — cum le-a numit însuși Papa Paul VI — cu prilejul vizitei sale la Constantinopol. Ortodoxia așteaptă întoarcerea sorei sale răătăcite la calea dragostei.

În chip special legăturile și contactele între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică sînt împiedicate de faptul că Vaticanul înțelege să întrețină și să intensifice în prezent o agitație fără sens în legătură cu fosta Biserică Greco-Catolică din Transilvania, care s-a reîncadrat în Biserica Ortodoxă Română în chip definitiv și irevocabil, fapt recunoscut oficial de mulți reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice ca o chestiune închisă. «Uniatismul fiind un hibrid care trebuie lichidat acolo unde se mai găsește, ca să înceteze nefasta lui dezbinare între cele două Biserici surori ca să se poată restabili între ele dragostea».

Prea Cucernici și Cucernici Părinți,

Din cele expuse, credem că a reieșit destul de limpede, pe de o parte, că, și în cursul anului 1967, Biserica Ortodoxă Română și-a îndeplinit cu prisosință sarcina de a înfățișa îndeaproape creștinilor și Bisericilor creștine din celelalte părți ale lumii experiența existenței sale în condițiile sociale noi, — ca o contribuție la precizarea conștiinței pancreștine de slujire lumii contemporane. Iar, pe de altă parte, că poziția Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu problema tratativelor de unire cu Biserica Romano-Catolică este permanent aceeași; pentru motivele arătate mai înainte 1) nu sîntem de acord cu nici un fel de «dialog al dragostei» care să se manifeste prin «împreună-trăire» și cu atît mai mult prin «comuniune în cele sfinte» pînă ce un «dialog teologic» nu va stabili unitatea de credință necesară ca bază, și a «împreună-trăirii», și a «comuniunii în cele sfinte»; 2) sprijinim un «dialog al slujirii» omului și lumii contemporane cu participarea Bisericii Romano-Catolice în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor; 3) în schimb întreținem și vom întreține pentru cunoașterea reciprocă raporturi cu orice Biserică Romano-Catolică locală în cadrul stabilirii de relații de prietenie și de colaborare cu aceste Biserici și între popoarele în care acestea activează și între poporul român,

în vederea statornicirii colaborării pașnice între toate popoarele lumii, indiferent de sistemele lor social-politice. Asemenea contacte promovează cunoașterea și dragostea reciprocă în adîncul lor, susținînd prin fapte dialogul ecumenic de slujirea omului și lumii contemporane.

Pentru aceasta, prin Prea Cucerniciile Voastre, îndemn pe toți clericii Bisericii noastre să lămurească pe credincioși asupra poziției pe care o are Biserica Ortodoxă Română la începutul noului an, 1968, preîntîpinînd încercările celor ce în chip neloial vor să tulbure conștiințele credincioșilor noștri creștini ortodocși.

Să mulțumim împreună lui Dumnezeu pentru cele ce ne-a ajutat să împlinim pînă acum întru slava Lui, spre binele sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române, spre înălțarea României, spre propășirea poporului român și spre biruința deplină a păcii între toate popoarele lumii; și să-L rugăm să binecuvinteze cu roade bogate munca noastră și de acum înainte.

Iar eu vă mulțumesc încă o dată pentru bucuriile duhovnicești ce mi-ați prilejuit prin activitatea stăruitoare a Prea Cucerniciilor Voastre și, urîndu-vă tuturor celor ce ați luat parte la aceste clipe de înălțare în întîmpinarea noului an, precum și celor ce vă sînt dragi fiecăruia, belșug de roade duhovnicești, sănătate și fericire, vă spun după datina străbună: «La mulți ani!»

A N I V E R S Ă R I

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘTERE A PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În fiecare an, data de 22 februarie, — ziua de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — este întâmpinată de ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, cu deosebită bucurie. Este un prilej binevenit pentru a-și manifesta sentimentele lor de nețărmurită dragoste și devotament față de Întâistătătorul lor, îndreptînd către Bunul Dumnezeu rugă fierbinte pentru revărsarea darurilor cerești cu sănătate deplină și spor în munca de înaltă răspundere pe care o îndeplinește la cîrma Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române pentru triumful binelui și păcii în lume.

Joi 22 februarie 1968 orele 12, în Paraclisul palatului patriarhal s-a oficiat un Te-Deum, de către I.P.S. Dr. Nicolae Mladin, Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi de la Catedrala Patriarhală.

La această slujbă, alături de Înaltul sărbătorit au mai luat parte II. PP. SS. Mitropoliți: Iustin al Moldovei și Sucevei, Firmilian al Olteniei, Nicolae al Banatului; PP. SS. Episcopi: Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Partenie al Romanului, Teofil al Clujului, Teoctist al Aradului și Valerian al Oradiei; Antim Tîrговиșteanul, vicar patriarhal și Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal; membri ai Consiliului Național Bisericesc; P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române, consilieri și salariați superiori de la Centrul Patriarhal, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, consilieri și salariați superiori de la Centrul eparhial al Arhiepiscopiei, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, Dl. Prof. N. Grosu, directorul Seminarului teologic, PP. CC. Protoierei și preoți din Capitală;

stareții mînăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, profesori de la cele două instituții de învățămînt teologic din București și alții.

După oficierea Te-Deum-ului, în Cabinetul său de lucru — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut cu cei prezenți.

Din partea Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri a prezentat felicitări Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Dl. Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru și Dl. Director General I. N. Bărbulescu.

În numele membrilor Sfintului Sinod și al reprezentanților instituțiilor bisericești participanți la sărbătorire, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, un cald și însuflețitor cuvînt, spunînd printre altele:

«Ziua de bun augur, ziua de 22 februarie, cînd cu 67 de ani în urmă Prea Fericirea Voastră ați văzut lumina zilei, a devenit de două decenii încoace, pentru colaboratorii Centrului patriarhal și ai Centrului mitropolitan al Ungrovlahiei, ca și pentru membrii Sfintului Sinod și pentru slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, prilej deosebit pentru a Vă prezenta din toată inima și cu deplină sinceritate sentimentele lor de aleasa prețuire, de dragoste caldă, de respect adînc și de însuflețit devotament».

Prea Fericitul Părinte Patriarh a mulțumit îndeosebi Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, pentru cuvîntul rostit.

Prea Fericirea Sa a mulțumit apoi membrilor Sfintului Sinod și reprezentanților Administrației Patriarhale, ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, ai instituțiilor de învățămînt teologic din București, protoiereilor și preoților, tuturor celor ce s-au aflat în această zi alături de Prea Fericitul Părinte Patriarh, «cînd ultima filă a anului al șazecișisaptelea se întoarce și se deschide albă prima filă a anului al șazecișioptulea al vieții mele».

Apoi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a urat sănătate deplină și viață îndelungată conducătorilor țării pentru a putea asigura dezvoltarea pașnică și înflorirea progresului social în viața poporului român.

De asemenea, urări de sănătate au mai fost adresate conducerii Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, în frunte cu Dl. Profesor Dumitru Dogaru, secretar general al Departamentului.

Tot cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române a primit telegrame și scrisori de felicitare din partea întîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe și Eterodoxe precum și de la alte personalități de seamă.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

P R E D I C I I

OMILIE LA BOTEZUL DOMNULUI DE SFÎNTUL IOAN ÎN GURĂ DE AUR¹

«Atunci a venit Iisus din Galileea la Iordan către Ioan, ca să fie botezat de el» (Matei III, 13).

Vine Stăpînul să se boteze împreună cu robii! Vine Judecătorul să se boteze împreună cu vinovații! Da, în jurul Lui sînt numai oameni smeriți și lucruri fără de preț, dar măreția Lui nu-și pierde strălucirea.

Pentru ce te miri că a primit să fie botezat, pentru ce te miri că a venit împreună cu alți robi la un alt rob să se boteze, cînd știi că El a primit să fie purtat în pîntece fecioresc, că a primit să se nască și să ia fire omenească, cînd știi că a primit să fie pălmuit, să fie răstignit și să pătimească tot ce-a pățimit? De mirare este că Dumnezeu a voit să se facă om! Toate celelalte decurg de la sine.

Dar ca să nu-ți închipui că Hristos s-a înjosit venind la botez, Ioan Botezătorul ți-o ia înainte, spunîndu-1 lui Hristos că nu-i vrednic să dezlege cureaua încălțămîntei Lui, că este Judecător, că va răsplăti pe fiecare după merit și că va da tuturora din belșug Duhul cel Sfînt. Tot pentru această pricină Îi spune cînd a venit să se boteze:

«Eu am trebuință să fiu botezat de Tine și Tu vii la mine?» (Matei III, 14).

Botezul lui Ioan era un botez de pocăință, un botez care-i făcea pe oameni să-și recunoască păcatele lor și să se învinuiască pe ei înșiși. Dar pentru ca să nu socotești că Hristos a venit cu un astfel de gînd la Iordan, Ioan Botezătorul îți îndreaptă socotința asta numindu-L Miel și Răscum-părătorul păcatelor lumii. Se înțelege de la sine că Cel ce poate să ridice

1. Migne, *Patrologia greacă*, vol. 57, col. 201-208, Omilia XII din Omiliile la Sfînta Evanghelică după Matei.

păcatele lumii este fără de păcat! Din pricina aceasta Ioan Botezătorul n-a spus: «Iată pe Cel fără de păcat», ci ceva mai mult decât atîta: «*Iată pe Cel ce ridică păcatul lumii!*» (Ioan I, 29). Ioan a grăit așa ca să crezi și că Hristos este fără de păcat și că ridică păcatul lumii; iar odată ce ai crezut aceasta, să înțelegi că Hristos a venit la botez cu un alt scop, acela de a pune în rînduială alte lucruri. De aceea Ioan Botezătorul l-a și spus cînd a venit la el: «*Eu am trebuință să fiu botezat de Tine și Tu vii la mine?*»

— Ce a făcut Hristos la auzul acestor cuvinte?

— Ce a făcut mai tîrziu și cu Petru! Petru nu-l lăsa să-i spele picioarele; dar cînd a auzit pe Domnul spunîndu-i: «*Ceea ce fac Eu acum tu nu știi; vei ști mai tîrziu*» (Ioan XIII, 7) și cînd a auzit spunîndu-i: «*N-ai parte de Mine*» (Ioan XIII, 8), Petru nu s-a mai împotrivit, ci l-a lăsat să-i spele picioarele. Tot așa și Ioan Botezătorul; s-a supus îndată cînd l-a auzit pe Domnul spunîndu-i:

«*Lasă acum, că așa se cuvine să plinim toată dreptatea*» (Matei III, 15).

Uită-te la cuvintele spuse de Hristos lui Ioan! Îl înduplecă tocmai pe temeiul bănuielii sale că nu-i vrednic să-l boteze pe Iisus. De aceea nici Hristos n-a spus: «Că așa este drept», ci: «*Că așa se cuvine*». Cu alte cuvinte Hristos îi spune așa: «Nu fugi, nici nu împiedica botezul acesta, socotind că nu se cuvine să fiu botezat de tine! Tocmai de asta *lasă*, pentru că *asa se cuvine!*» N-a spus numai: «*lasă*», ci a adăugat și: «*acum*», vrînd să-i spună: «Nu va fi totdeauna așa! Mă vei vedea și așa cum dorești! Acum însă fă ce-ți spun!» Apoi îi arată și pentru ce «*se cuvine așa*».

— Pentru ce?

— «Pentru ca să plinim toată legea», răspunde Hristos. Că asta a vrut să spună prin cuvintele: «*Ca să plinim toată dreptatea*». Dreptatea înseamnă împlinirea poruncilor. «Am plinit toate celelalte porunci, spune Hristos. A rămas numai aceasta; trebuie deci să o mai adaug și pe ea. Am venit să dezleg blestemul care era asupra omenirii prin călcarea poruncii; trebuie dar ca Eu mai întîi să plinesc toată legea, ca să desființez legea, după cum se cuvine de asemenea să dezleg blestemul scris în legea, după cum se cuvine de asemenea să dezleg blestemul scris în lege împotriva voastră.. De asta am și luat trup, de asta am și venit în lume».

«*Atunci L-a lăsat. Și după ce a fost botezat Iisus, îndată a ieșit din apă și iată i s-au deschis Lui cerurile și a văzut Duhul lui Dumnezeu pogorîndu-se ca un porumbel și venind peste El*» (Matei III, 15—16).

Mulți socoteau că Ioan este mai mare decât Iisus, pe de o parte pentru că Ioan trăise toată viața în pustie, pentru că era fiu de arhiereu, pentru că purta o îmbrăcămintă cu totul deosebită de a celorlalți oameni, pentru că-i chema pe toți la botez și pentru că a fost născut cu minune dintr-o femeie stearpă, iar pe de altă parte pentru că Iisus era născut dintr-o fată sărmană — că nu era cunoscută de toți nașterea din Fecioară — pentru că locuise în casă, pentru că trăise la un loc cu toți oamenii, pentru că purta haine la fel cu toți oamenii. Mulți socoteau deci că Iisus

este mai mic decât Ioan Botezătorul. Nimeni nu știa încă ceva din tainele mari ale lui Hristos. Dar chiar dacă n-ar fi existat nici una din pricinile acestea, totuși, mulțimea oamenilor l-ar fi socotit pe Ioan mai mare decât pe Iisus și prin aceea că Iisus a venit la Ioan ca să-L boteze. Mulțimea își spunea: «N-ar fi venit la botez la un loc cu toți oamenii dacă n-ar fi fost ca unul din ei. Ioan deci este mai mare și mai minunat decât Hristos».

Prin urmare ca mulțimea să nu mai fie stăpinită de o părere ca aceasta, la botezul lui Iisus s-au deschis cerurile, s-a pogorât Duhul, iar o dată cu Duhul s-a auzit și glasul care a spus cine este Cel ce se botează:

«*Acesta este Fiul Meu cel iubit*» (Matei III, 17).

Și pentru că aceste cuvinte puteau fi înțelese de cei mai mulți oameni ca potrivite mai mult pentru Ioan decât pentru Hristos și din pricina bunului nume al Botezătorului și din pricina predicilor sale — că glasul din cer n-a spus: «Acesta care se botează», ci numai: «Acesta», așa că fiecare din cei ce au auzit cuvintele puteau presupune că au fost spuse mai degrabă despre cel ce boteza decât despre Cel botezat — de aceea ca să nu se creadă că aceste cuvinte au fost spuse despre Ioan, a venit Duhul în chip de porumbel, a atras glasul către Iisus și a făcut tuturora cunoscut că a spus cuvântul: «Acesta» nu despre Ioan care boteza, ci despre Iisus Care se boteza.

Poate că m-ar întreba cineva:

— Dar pentru ce oamenii n-au crezut în Hristos de vreme ce s-au petrecut fapte atât de mari la botezul Lui?

— Și pe timpul lui Moisi s-au făcut multe minuni, deși nu așa de mari, totuși iudeii care văzuseră acele minuni — vocile, trâmbițele, fulgerile — și-au făcut vițel de aur și s-au închinat idolului Veelfegor. La fel și pe timpul Mântuitorului. Iudeii care au fost de față la botezul Domnului au văzut și învierea lui Lazăr; cu toate acestea adeseori au încercat să-L omoare. Dar de ce te minunezi că n-au crezut în Hristos la auzul glasului celui de sus, când ei erau așa de răi încât n-au crezut în El nici când au văzut cu ochii lor că a înviat morți?

Iată dar câte lucruri minunate s-au făcut la botezul Domnului! Și acestea sînt numai începutul minunilor ce se vor face de acum înainte! Nu s-a deschis încă raiul, dar s-a deschis cerul!

— Dar pentru ce s-a deschis cerul?

— Pentru ca să afli că s-a deschis cerul și la botezul tău, pentru ca să afli că Dumnezeu te-a chemat spre patria cea de sus.

E drept, n-ai văzut la botezul tău că ți s-a deschis cerul, dar asta să nu te facă să nu crezi! La începutul creștinismului s-au făcut și s-au arătat semne de acestea materiale ale lucrurilor mai presus de fire și dumnezeiești pentru oamenii mai înguști la minte, pentru oamenii care au nevoie de vedenii materiale pentru înțelegerea celor spirituale, pentru oamenii care nu pot să-și facă vreo idee despre existența lumii spirituale. S-au făcut deci la început minuni și s-au arătat vedenii, pentru ca oamenii pe temeiul minunilor săvîrșite o singură dată și la început, să creadă în existența lumii spirituale și acum când botezul și alte

taine ale creștinismului nu mai sînt însoțite de minuni. De pildă cu prilejul pogoririi Sfîntului Duh peste apostoli s-a făcut sunet de suflare de vînt puternic și s-au arătat vedenii de limbi de foc (Faptele Apostolilor II, 2—3); toate acestea s-au făcut nu pentru apostoli, ci pentru iudeii care erau în Ierusalim. Cu toate că acum nu se mai fac semne văzute, totuși credem în existența celor ce s-au arătat o singură dată prin mijlocirea minunilor. La botezul Domnului s-a arătat și porumbelul, ca să arate celor de față și lui Ioan pe Fiul lui Dumnezeu. Dar nu numai pentru aceasta s-a arătat, ci ca să afli că Duhul Sfînt vine și peste tine cînd te botezi.

— Dar pentru ce s-a pogorît Duhul în chip de porumbel?

-- Porumbelul este o ființă blindă și curată, iar Duhul s-a arătat în chip de porumbel, pentru că Duhul Sfînt este duh de blîndețe. De altfel porumbelul ne aduce aminte de o istorie veche de tot. De demult cînd potopul a cuprins toată fața pămîntului și tot neamul omenesc era amenințat cu pieirea, s-a arătat această pasăre. Apariția ei a vestit încetarea potopului, iar ramura de măslin adusă în cioc a binevestit întregii lumi pacea. Cele petrecute pe vremea lui Noe au fost o preînchipuire a celor ce aveau să se întîmple acum la botezul Domnului. Și acum se arată porumbelul; nu mai aduce ramură de măslin, ci ne arată pe Cel ce ne izbăvește de toate relele, pe Cel ce ne dă bune nădejdi de mîntuire. Nu mai scoate din corabie un singur om, ci ridică la cer pe toți credincioșii; nu mai aduce ramură de măslin, ci aduce întregii lumi înfierea.

Gîndindu-te dar la măreția darului, să nu socotești că Duhul este mai mic decît Fiul, pentru că s-a arătat sub această înfățișare. Aud chiar pe mulți spunînd că atît de mare deosebire este între Hristos și Duhul Sfînt cît de mare deosebire este între om și această pasăre. Ajung la această părere, pentru că Hristos s-a arătat în lume luînd fire omenească, iar Duhul luînd chip de porumbel.

Ce le putem spune unora ca aceștia?

Da, Fiul lui Dumnezeu a luat fire de om, dar Duhul Sfînt, n-a luat fire de porumbel. Din pricina aceasta nici evanghelistul n-a spus: «în fire de porumbel», ci: «*în chip de porumbel*». În afară de asta, mai tîrziu, Duhul Sfînt nu s-a mai arătat sub această înfățișare. Numai atunci la botez s-a arătat așa. Dacă însă susții, întemeiat pe arătarea Duhului la botezul Domnului, că Duhul este mai mic decît Fiul, atunci trebuie să admiți, întemeiat tot pe același argument, că heruvimii sînt cu mult mai mari decît Duhul Sfînt, pe cît de mare este vulturul față de porumbel, deoarece heruvimii sînt înfățișați în chip de vulturi. Îngerii chiar ar trebui să fie mai mari decît Duhul, pentru că adeseori s-au arătat în chip de oameni. Dar lucrurile nu stau așa, nu stau așa! Alceva este taina întrupării lui Dumnezeu și alceva este o vedenie trecătoare. Nu te purta cu necunoștință față de Binefăcător, nici nu răsplăti cu fapte și gînduri rele pe Cel ce ți-a dăruit izvorul fericirii Fiul lui Dumnezeu ți-a dăruit înfierea. Iar acolo unde este înfierea, acolo este și desființarea păcatelor, acolo este și dăruirea tuturor bunătăților. Datorită înfierii a încetat botezul iudaic și a început botezul nostru. Ce s-a întîmplat cu Paștele iudaic s-a întîmplat și cu botezul. La Cina cea de taină Hristos a săvîrșit

și Paștele iudaic și Paștele nostru; dar unuia i-a pus capăt, iar altuia i-a pus început. Tot așa și acum la botez: a împlinit botezul iudaic, dar a deschis și ușile bisericii. După cum atunci la aceeași masă a săvârșit și Paștele iudaic și Paștele nostru, tot așa și acum, la același rîu, a săvârșit și umbra, dar a adăugat și adevărul, a săvârșit și preînchipuirea și realitatea. Numai botezul acesta al nostru are harul Duhului; botezul lui Ioan era lipsit de har. De aceea Duhul Sfînt nu s-a pogorît peste nimeni altul din cei botezați de Ioan, ci numai peste Acela Care avea să boteze cu Duhul Sfînt și cu foc. S-a întîmplat asta pentru ca să cunoști, în afară de cele spuse mai înainte, că nu s-a pogorît Duhul Sfînt din pricina curățeniei celui ce boteza, ci din pricina puterii Celui botezat. Atunci la botezul Domnului s-au deschis cerurile și s-a pogorît Duhul.

Botezîndu-Se Hristos, ne deschide porțile cele de sus, ne trimite de acolo Duhul, ne cheamă spre patria cea cerească, ne duce de la viețuirea cea veche la viețuirea cea nouă, de la Vechiul Testament la Noul Testament. Nu se mulțumește numai să ne cheme, ci să ne și dea cea mai mare vrednicie, aceea de a ne face fiii iubiți ai lui Dumnezeu. Nu ne-a făcut nici îngeri, nici arhangheli, ci fii iubiți ai lui Dumnezeu, ca să avem parte de moștenirea lui Dumnezeu.

Gîndindu-ne la toate acestea, să căutăm să ducem o viață vrednică de dragostea lui Hristos care ne cheamă la El, vrednică de viețuirea cerească, vrednică de cinstea dată nouă. Răstignește-te dar față de lume, și răstignește lumea față de tine! Du o viață cerească. Să nu șocotești că nu ai nimic comun cu cerul pentru că trupul tău nu-i mutat încă în cer! Hristos, căpetenia noastră este sus în ceruri. A venit mai întîi pe pămînt, iar apoi s-a înălțat la cer și o dată cu înălțarea Sa a luat cu El și firea ta omenească, pentru ca să cunoști că poți trăi pe pămînt ca în cer, chiar înainte de a te urca în cer.

Să ne străduim, așadar, să ne păstrăm noblețea primită la început prin botez și să mergem în fiecare zi în palatele cele cerești. Dacă un împărat de pe pămînt te-ar face pe neașteptate fiul său, pe tine un sărac, un cerșetor, nici nu te-ai mai gîndi la coliba ta, nici la sărăcia colibeii tale. Și cîtă deosebire este între a fi fiul unui împărat pămîntesc și a fi fiul lui, Dumnezeu! Așadar, odată ce te-ai botezat, nu te mai gîndi la ceea ce erai înainte de a fi înfiat de Dumnezeu! Ai fost chemat la o viață cu mult mai bună. Cel ce te-a chemat este Însuși Stăpînul îngerilor, iar bunătățile date ție depășesc cuvîntul și mintea. Nu te mută de pe un pămînt pe alt pămînt, ca împăratul pămîntesc de care-ți vorbeam, ci te mută de pe pămînt în cer, de la o existență muritoare la o slavă nemuritoare, cu neputință de zugrăvit prin cuvinte, pe care o vei cunoaște bine atunci cînd te vei bucura de ea. Mai poți oare să te mai gîndești la bani și la averi, cînd e vorba să ai bunătăți atît de mari?

Cînd te-ai botezat și s-a deschis cerul. Și ți s-a deschis, ca să te poți urca la cer. Mai mult încă: și s-a deschis cerul nu atît ca să urci tu singur, ci ca să urci și pe alții cu tine. Atît de mare îndrăznire și putere ți-a dat ție Dumnezeu în toate cele ale Lui!

Așadar pentru că în cer este casa noastră, să ducem acolo toate averile noastre; să nu lăsăm nimic pe pămînt, ca să nu pierdem nimic.

Aici pe pământ chiar dacă pui averile tale sub cheie, chiar dacă le întărești cu uși și cu zăvoare, chiar dacă pui nenumărate slugi să le păzească, chiar dacă le scapi din minile tuturor răufăcătorilor, chiar dacă le ferești de ochii invidioșilor, chiar dacă nu le pierzi din pricina scurgerii timpului, lucru cu neputință, nu vei scăpa niciodată de moarte! Când va veni moartea, toate averile tale vor fi răpitate într-o clipită de vreme. Nu-ți vor fi numai răpitate! Le vei trimite tu însuși în mîinile dușmanilor tăi. Dacă însă le trimiți în casa cea din ceruri, adică în mîinile celor săraci și nevoiași, atunci nimic nu te va atinge. N-ai nevoie să le fncui, n-ai nevoie să le pui uși și zăvoare! Atît de puternică este cetatea cea cerească! Acolo nu poate pătrunde picior de hoț, acolo nu poate pătrunde nici stricăciunea, nici răutatea.

Nu este oare cea mai mare nebunie să îngrămădim averi peste averi aici pe pământ, unde se strică și se pierd, și să nu depunem nici cea mai mică parte din averile noastre acolo în cer unde ele rămîn neatînse, acolo unde se înmulțesc? Nu este oare cea mai mare nebunie să nu facem asta mai cu seamă cînd toată viața noastră o vom petrece pe lumea cealaltă? Din pricina purtării noastre nici păgînii nu cred că învățătura noastră este învățătura cea adevărată. Ei vor să aibă dovadă din faptele noastre, nu din vorbele noastre. Cînd văd că ne zidim case mari și frumoase, cînd văd că ne facem grădini și băi, cînd văd că ne cumpărăm moșii, nu vor să ne creadă cînd le spunem că noi creștinii ne pregătim de plecare într-o altă lume. «Dacă ar fi așa, ne spun ei, ați vinde tot ce aveți aici pe pământ pentru ca să luați cu voi pe lumea cealaltă prețul vînzării» Ne spun așa și gîndesc așa despre noi. Că noi le dăm prilejul să gîndească așa. Dar noi nu ținem seama de asta, ci facem cu totul altceva: ne dăm în vînt să dobîndim pământ lingă pământ, pe care îl vom părăsi după puțină vreme; cumpărăm hectare de pământ, cumpărăm case, nu numai cu bani, ci chiar cu sîngele nostru, și nu ne îndurăm să dăm, ca să cumpărăm cerul, nici chiar lucrurile de care nu avem nevoie. Nu facem asta, cu toate că cerul îl putem cumpăra ieftin de tot, cu toate că rămîne în proprietate vesnică odată ce l-am cumpărat. Din pricina asta vom primi cea mai cumplită pedeapsă dacă vom pleca dincolo pe lumea cealaltă săraci de fapte bune și cu mîinile goale; dar mai bine spus, vom fi supuși la chinuri de nesuferit, nu atît din pricina sărăciei noastre, cît din pricină că am sărăcit pe alții. Cînd păgînii ne văd că ne dăm în vînt după averi, noi care spunem că ne bucurăm de taine atît de mari, apoi îi facem și pe ei să îndrăgească și mai mult averile și cele de pe pământ. Asta va aduce pe capul nostru și mai mult pîrjol. Cînd noi care ar trebui să-i învățăm pe păgîni, noi le ațîțăm mai mult pofta după averi, vom mai putea oare să ne mîntuim, odată ce sîntem vinovați și de pierderea altora? N-auzi pe Hristos spunînd că ne-a lăsat pe pămîntul acesta ca să fim sarea și lumina lumii, ca să întărim cu sarea viețuirii noastre pe cei ce sînt pe cale a se strica din pricina chefurilor și a luxului, ca să luminăm cu lumina faptelor noastre pe cei întunecați de grija de averi? Ce nădejde de mîntuire mai avem, cînd noi înșine orbecăm în întuneric mai mult decît păgînii? Nu mai avem nicio nădejde! Nu, ci după ce vom fi nimiciți cu totul de grijile bogăției vom

fi aruncați în focul iadului cu minile și picioarele legate, plângînd și scriș-nînd din dinți.

Așadar gîndindu-ne la toate acestea, să dezlegăm legăturile unei astfel de înșelăciuni, ca să nu cădem în lanțurile acelea care ne dau pe mîna focului celui nestîns. Omul robit de bani și de averi este înlănțuit și pe pămînt și va fi înlănțuit veșnic și pe lumea cealaltă, pe cînd cel izbăvit de această poftă va scăpa și de lanțurile de aici și de cele de dincolo. Pentru ca să avem și noi parte de această libertate, să zdrobim jugul împovărător al iubirii de avuții și să ne luăm sborul spre cer, cu harul și cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia slava și puterea în vecii vecilor, Amin.

Trad. de Pr. D. FECIORU

LA SFÎNTUL IOAN BOTEZĂTORUL

*«In vremea aceea a venit Ioan Botezătorul și propovăduia în pustia Iudeii»
(Mătei III, 1).*

Sfînta noastră Biserică prăznuiește astăzi pe Sfîntul Ioan Botezătorul. Cu toate că evlavlia creștină i-a închinat lui și alte zile de prăznuire, totuși creștinii au găsit de cuviință ca să-i facă și lui pomenirea în următoarea zi după Botezul Domnului.

Născut din părinți care jucau un rol important la templul iudeilor — tatăl, Zaharia, mare preot, iar mama, Elisabeta — rudă a Maicii Domnului, petrece o copilărie despre care Sfînta Scriptură nu ne relatează nimic. În schimb la vîrsta maturității încep și informațiile despre el. Dece? Pentru că aceasta este vîrsta în care ideea pe care Dumnezeu a pus-o în Ioan iese biruitoare la iveală. Și care este această idee? Ca el să fie Înainte-Vestitorul Domnului. Ce înseamnă acest lucru?

Pentru ca să putem înțelege și pentru a putea gusta frumusețea acestor cuvinte, trebuie să facem ceea ce face scafandrul. Știți că pe fundul oceanului există o floră și o faună necunoscută multora dintre noi. Și totuși cine poate să cunoască frumusețea vieții de acolo? Numai scafandrul care coborîndu-se acolo intuiește cu ochii lui viața de acolo.

Același lucru trebuie să-l facem și noi ori de cîte ori vrem să cunoaștem trecutul. Numai scufundîndu-ne în apele spirituale ale trecutului putem pricepe minunatele chemări la viață, pe care Dumnezeu le-a pus dintru început în el.

Astăzi trebuie să ne scufundăm pînă la această ființă minunată a lui Ioan, pentru a o înțelege. Ori ființa lui nu o vom putea înțelege

dacă nu ne vom dezbrăca puțin de prezent și să ne ducem cu mintea la vremea de atunci și la oamenii de atunci.

Sfântul Ioan Botezătorul primul lucru pe care îl face se retrage în pustie. Acolo el postește și se roagă pentru a căpăta putere de la Dumnezeu. Prin post și rugăciune vroia să capete putere pentru că își dădea seama că poporul acesta al lui, pe care îl iubea, era cuprins de un mare întuneric, era cuprins de o oumplită robie. Robia romanilor era o robie exterioară, dar Sfântul Ioan își dăduse seama și de robia interioară, robia păcatelor.

Aici în pustie Sfântul Ioan, după cum ne spune Sfânta Evanghelie, trăia «cu fiarele și cu îngerii».

Aici medita el la trecutul și la destinul poporului său iubit. Aici medita el la păcatele în care trăiau semenii lui și cărora acum trebuia să le pună în față pocăința. El vedea că ceea ce copleșea poporul său erau păcatele lui și mai vedea că acest popor, pentru ca să poată să primească pe trimisul lui Dumnezeu, pe Mesia, trebuia să se lepede, în sine, de aceste păcate. Și oînd poporul se apropia de riul Iordanului, el le spunea fiilor acelui popor: «*Pocăiți-vă, căci Împărăția cerurilor este aproape*». În curînd avea să vină Acela, care ne spune nouă tuturor, că «*Împărăția cerurilor este în voi înșivă*».

Ioan nu putea să spună mai mult decît atît: că «*Împărăția cerurilor este aproape*» și că ea este cuprinsă în ființa Aceluia pe care avea să-L boteze. Și atunci oamenii îl întrebau: Dar ce să facem oare, pentru că să primim în noi această împărăție? «*Pocăiți-vă*», le răspundea Sfântul Ioan Botezătorul. «*Faceți roade vrednice de pocăință! Să nu vă gîndiți și să ziceți în sine: tată avem pe Avraam, căci vă spun, că Dumnezeu și din pietrele acestea poate să ridice fii lui Avraam*».

Iată și securea stă la rădăcina pomilor și tot pomul, care nu face roadă bună, se taie și se aruncă în foc.

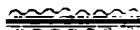
Eu vă botez cu apă spre pocăință, iar cel ce vine după mine este mai tare decît mine și eu nu-s vrednic să-I duc nici încălțămîntea Lui; Acela vă va boteza cu Duh Sfînt și cu foc. El are în mîna Sa lopată și va curăți aria Sa; grîul îl va aduna în grînarul său, iar pleava o va arde cu foc nestins» (Matei III, 8—12). Pocăiți-vă, era strigătul Sfîntului. Intrați în apa Iordanului, pentru a vi se lua păcatele și să le ducă să le scufunde în Marea Moartă, ca după aceea să vină Mîntuitorul și să vă dea haina vieții. Să vină Hristos și să vă dea putere ca să trăiți o viață nouă, o viață sfîntă.

Și nouă ni se adresează Sfîntul Ioan Botezătorul cu aceleași cuvinte: «*Pocăiți-vă... Faceți roadă vrednică de pocăință*». Ca și Sfîntul Ioan să ne retragem și noi în singurătatea noastră, în sinea noastră, lîngă Dumnezeu nostru. Să cerem de la acest Dumnezeu putere să ne rugăm. Să postim. Să ne înfrînăm voința noastră lăuntrică și toate pornirile întunecate, care se afirmă în noi, de la tot ce este rău, de la tot ce este păcat. Să intrăm și noi în Iordanul nostru, ale cărui ape curg neconținut pe lîngă inima noastră și în care trebuie să ne botezăm neconținut. Acest Iordan este lucrarea Duhului Sfînt, care curge neconținut, prin mijlocul lumii,

nevăzut, dar totuși producînd roade minunate în toate sufletele care se lasă scăldate de apele lui. Să intrăm deci în acest Iordan al Duhului Sfînt, căci și noi sîntem acoperiți de multe păcate. Și noi avem nevoie de pocăință. Și noi avem nevoie să ne spălăm sufletele în valurile Lui, în apele acestui Iordan spiritual. Intrați în legătură cu Dumnezeu. Puneți-vă inima lângă inima lui Dumnezeu. Lăsați puterea lui Dumnezeu să se pogoare în fiecare din voi, și să vă lumineți viața. Să nu credeți că puteți zice în voi înșivă: «Avem ca Tată pe Avraam; căci vă spun că Dumnezeu din pietrele acestea poate să ridice fii lui Avraam» (Matei III, 9). Să nu credem că dacă ne numim creștini ne și mintuim.

A fi creștin înseamnă a fi într-o neconținută ascensiune, o neconținută urcare spre culmi, un neconținut progres. Nu să stai nepăsător cu miinile în sîn și să te bucuri de bucuria vieții în chip egoist. Să împrăștii lumina ta și la alții, să dai din ceea ce este al tău și la alții. În tot timpul să înclinați cu viața voastră spre viața aproapelui vostru. Să facem să lumineze și în noi și în semenii noștri dragostea și pacea, căci numai după acestea ne vom cunoaște dacă sîntem sau nu creștini, dacă sîntem sau nu fii ai luminii, fii ai lui Dumnezeu, căci spune Hristos: «După aceasta vă veți cunoaște dacă sînteți fii lui Dumnezeu, dacă vă veți iubi unii pe alții». Amin.

Diac. ȘTEFAN GH. MILEA

LA DUMINICA A XXIX-a DUPĂ RUSALII

«Oare nu zece s-au vindecat? Dar cei nouă unde sînt? (Luca XVII, 17).

Pericopa evanghelică din duminica aceasta ne atrage atenția asupra datoriei pe care o avem noi credincioșii de a fi recunoscători față de semenii noștri care ne fac bine și ne ajută, precum și față de Dumnezeu de la care primim tot binele.

Recunoștința pornește din acel sentiment firesc de bucurie, care se naște în mod spontan în sufletul nostru ori de cîte ori cineva ne face un bine oarecare. Această bucurie lăuntrică devine recunoștință cînd o arătăm în afară prin acte de mulțumire către binefăcătorii noștri. Recunoștința trebuie să fie totdeauna după măsura binelui primit, adică după mărimea lui, după promptitudinea și bunăvoința cu care s-a făcut, dar mai ales după abnegația care-i stă la bază. Recunoștința trebuie să fie sinceră, pornită din inimă, corespunzînd întru totul simțirii noastre lăuntrice. Ea nu trebuie să fie de circumstanță sau de moment, ci ca o izbucnire a întregii noastre ființe lăuntrice, arătînd prin aceasta că am primit cu bucurie binele ce ni s-a făcut, că acest bine ne-a fost de mare

folos, că ne simțim legați sufletește de binefăcătorii noștri și îndatorați față de ei. Noi trebuie să arătăm această recunoștință față de toți semenii noștri, care într-un fel sau altul ne ajută sau ne fac un bine în viață. Cea mai mare recunoștință trebuie să arătăm însă față de Dumnezeu, făcătorul și țiitorul nostru, care se îngrijește de noi și neîncetat ne dă darurile Sale bogate și revarsă peste noi binefacerile Sale fără de sfârșit. Dar credinciosul care nu se arat ărecunoscător față de semenii săi care-i fac bine, nu va fi recunoscător nici față de Dumnezeu de la care primește tot binele. Acest lucru se întâmplă astfel pentru că omul deși se entuziasmează la început de binele primit, totuși el uită cu ușurință acest bine, sau îl micșorează, sau îl trece cu vederea, sau nu-i dă importanța cuvenită. Astfel bucuria simțită spontan la primirea binelui se slăbește și se pierde repede, fără să se transforme în acte de mulțumire sau recunoștință. Biserica noastră dreptcredincioasă, prin pericopa evanghelică de azi, vrea să ne arate că recunoștința este o datorie de seamă pentru noi credincioșii atât în viața noastră socială cât și religioasă. Asupra acestei datorii de seamă ne atrage Mintuitorul atenția când văzînd că din cei zece leproși vindecați numai unul și acela de neam străin (samaritan) se înapoiază să mulțumească pentru vindecarea lui minunată de cumplita boală de care suferea, întreabă cu o vădită nuanță de amărăciune și reproș: «Dar cei nouă unde sînt? Oare nu zece s-au vindecat» (Luca XVII, 17).

Situația pe care ne-o prezintă acest moment, potrivit căreia numai unul din cei zece leproși se arată recunoscător față de binefăcătorul său, este aproape generală în viața oamenilor, pentru că aceștia uită binele cu multă ușurință. Recunoștința apare astfel ca o floare rară care nu înflorește în multe inimi. Dacă ne-am cerceta puțin pe noi înșine, am vedea că toți uităm cu ușurință binele pe care-l primim și o dată cu el și pe binefăcătorii noștri. Și ceea ce sîntem, noi ca oameni, ca pregătire și poziție socială se datorează nu numai calităților și străduințelor noastre, ci în cea mai mare parte ajutorului semenilor noștri. Omul nu este o ființă singuratecă. El nu trăiește izolat de semenii săi, ci el este legat de aceștia cu nenumărate legături, începînd cu viața de familie, a locului de muncă, a națiunii din care face parte și a umanității întregi. Trăind în societatea omenească, el beneficiază și se bucură de o serie întreagă de înlesniri care se datorează celorlalți oameni, muncii acestora și strădaniei lor pentru binele obștesc. Noi cei de astăzi sîntem beneficiarii tuturor înaltașilor noștri care într-un fel sau altul au contribuit la progresul omenirii sub toate aspectele. Omenirea nu uită niciodată pe binefăcătorii săi, pe deschizătorii de drumuri noi, pe marii artiști, pe marii descoperitori, în domeniul tehnic sau științific, cinstindu-le neîncetat memoria. Același lucru trebuie să facem și noi ca indivizi, care beneficiem de roadele muncii și realizările lor.

Pentru aceasta, ca oameni datorăm recunoștință, în primul rînd părinților noștri, pentru că ei ne-au născut și ne-au crescut și prin strădaniile și jertfele lor nenumărate avem astăzi un rost în viață. Pentru aceasta încă din Vechiul Testament, cinstirea părinților s-a înscris ca o

datorie de seamă alături de celelalte mari porunci din decalog: «Cinstește pe tatăl și pe mama ta ca să-ți fie bine» (Ieșire XX, 12 și XXI, 17). Datorăm apoi recunoștință profesorilor noștri și tuturor celor care într-un fel sau altul, au contribuit la educarea și formarea noastră ca oameni folositori societății. Sîntem datori a fi recunoscători apoi conducătorilor țării, ca unii ce veghează neîncetat la liniștea vieții noastre prin păstrarea ordinii și legalității și se străduiesc să ne făurească o viață fericită în lumea aceasta. Sîntem datori apoi recunoștință tuturor celor care la locul de muncă ne ajută în munca noastră, cu sfatul, cu îndrumarea și pricepera experienței și pregătirii lor, susținîndu-ne și întărindu-ne, ca munca noastră să fie mai bună, mai spornică, mai de folos nouă și semenilor noștri.

În calitatea noastră de credincioși, noi datorăm recunoștință lui Dumnezeu. Lui îi datorăm recunoștința în măsura cea mai mare pentru că El revarsă neîncetat și din belșug darurile Sale peste noi toți, fie că sîntem, fie că nu sîntem vrednici de aceste daruri, potrivit cuvîntului Mîntuitorului care spune că Dumnezeu «pe soarele său îl răsare peste cei răi și peste cei buni și plouă peste cei dreپți și peste cei nedreپți» (Matei V, 45). Din punct de vedere religios, datorăm totul lui Dumnezeu, care ne-a călăuzit prin patriarhi, prooroci, iar apoi prin însăși Fiul său, pe care l-a jertfit pe cruce pentru mîntuirea noastră, întemeind pe pămînt Biserica Sa din care facem și noi parte. Prin lucrarea acestei Biserici, Dumnezeu revarsă neîncetat în viața noastră harul mîntuitor, sfințind toate momentele vieții noastre de la leagăn pînă la mormînt și dincolo de aceasta. El face ca faptele noastre bune să fie bine plătute înaintea Sa prin lucrarea acestui har, iar noi să progresăm în virtute și să ne ridicăm neîncetat pe scara desăvîrșirii creștine, apropiindu-ne de El. Pentru tot ceea ce a făcut și face Dumnezeu pentru noi, îi arătăm recunoștință în rugăciunile de mulțumire și laudă pe care i le aducem, precum și în cinstirea sinceră în actele de închinare și cult. Dumnezeu însă do-rește ca recunoștința pe care i-o arătăm să se transforme în fapte de iubire creștină, prin ajutorarea tuturor celor lipsiți: desbrăcați, bolnavi, flămînzi, fără adăpost sau călători oboșiți, orfani sau văduve, cunoscînd că ajutîndu-i pe aceștia noi îl ajutăm pe însuși Dumnezeu, potrivit cuvîntului Mîntuitorului care spune: «Întrucît ați făcut unuia dintr-acești frați ai mei prea mici, mie ați făcut» (Matei XXV, 40). Acesta este chipul cel mai potrivit de a ne arăta recunoștința față de Dumnezeu și în același timp chipul cel mai plăcut lui Dumnezeu. Însă cei mai mulți dintre noi credincioșii ne purtăm față de Dumnezeu ca și cei nouă leproși din evanghelie. Uităm binele pe care Dumnezeu il revarsă neîncetat asupra noastră, nu-i mulțumim pentru acest bine în rugăciunile noastre și mai ales nu arătăm mila cuvenită semenilor noștri care au nevoie de ajutorul nostru. Toți ne bucurăm de binefacerile lui Dumnezeu, dar nu toți ne grăbim să-i mulțumim și să-i fim recunoscători. Pentru aceasta reproșul pe care-l face Mîntuitorul celor nouă leproși nerecunoscători se cuvine deopotrivă și nouă care uităm la fel de repede binefacerile lui Dumnezeu ca și aceștia.

Deci atît în viața noastră socială, cît și în cea religioasă, noi nu trebuie să uităm niciodată datoria de a fi recunoscători semenilor noștri și lui Dumnezeu. Să nu uităm niciodată pe binefăcătorii noștri, mulțumindu-le după cuviință și cinstindu-le memoria. Dar mai ales să nu uităm pe Dumnezeu pentru bogăția darurilor pe care le revarsă din belșug peste noi, mulțumindu-i din toată inima în rugăciunile noastre, dar mai ales ajutînd pe toți cei lipsiți, în care îl aflăm pe El, căci numai făcînd așa noi vom auzi cuvinte îmbucurătoare din gura Mîntuitorului Hristos și nu cuvinte de reproș ca cele adresate celor nouă leproși nerecunoscători.

Pr. GH. IORDĂCHESCU

LA DUMINICA A XXXI-a DUPĂ RUSALII
(A ORBULUI : Luca XVIII, 35)

Vrînd să împace cerul cu pămîntul, făptura cu ziditorul său, pe om cu Dumnezeul său, Tatăl a trimis pe Fiul în lume pentru ca luînd asupra-și firea noastră omenească și pătimind pentru noi oamenii și pentru ale noastre păcate, să aducă jertfă de ispășire și de împăcare și să ridice pe om la vrednicia raiului celui ceresc. Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu, născut om în peștera din Betleem de la Duhul Sfînt și din pururea Fecioara Maria, petrecînd împreună cu noi, oamenii, pe acest pămînt timp de mai bine de 33 de ani, a lăsat în urmă nu numai parfumul sfințeniei sale personale, ci și buna mireasmă a facerilor sale de bine. Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, dar și om adevărat în cel mai adevărat și mai înalt înțeles al cuvîntului, adînc simțitor pentru nevoile omenești, oriunde a fost nevoie și ori de cîte ori i s-a cerut, Mîntuitorul a alinat o durere, a șters o lacrimă de pe un obraz nemîngiat și a întins o mînă de ajutor, așa că pe bună dreptate s-a spus despre El că a trecut prin lume făcînd numai bine.

De data aceasta cel care este tămăduit de Iisus este Bartimeu, fiul lui Timeu, sau orbul din Ierihon. Șezînd lîngă cale și cerșind milă de la trecători în apropiere de Ierihon, auzînd la un moment dat multă forfotă de popor și primînd răspuns că trece Iisus Nazarineanul, orbul acesta își pune deodată toată nădejdea vindecării sale în puterea peste fire a Mîntuitorului, despre ale cărui minuni desigur că auzise și el. Neavînd alt chip de a ajunge la Iisus, el strigă din toate puterile: «*Iisuse, fiul lui David, miluește-mă!*» Certat să tacă, el strigă și mai tare și cu mai multă încredere: «*Fiul lui David, miluește-mă!*» Mișcat de nenorocirea orbului și impresionat de nețârmurita lui încredere în puterea sa, Mîntuitorul se oprește și poruncește să-l aducă la sine, apoi îl întrebă: «Ce vrei să-ți fac?» Adică: Vrei să te miluiesc sau vrei să scapi de neputința ta?

Și, în azul a tot poporul, orbul răspunde: «Doamne, să văd!» Admirabilă mărturisire de credință! Orbul crede din toate puterile inimii sale că Mîntuitorul îl poate tămădui de orbirea sa, deschizîndu-i ochii și redîndu-i vederea cu puterea sa dumnezeiască. În fața unei atari mărturisiri de credință Mîntuitorul zice: «*Vezi, credința ta te-a mîntuit*». Fără măcar să se atingă de ochii săi, la simpla poruncă: *Vezi, ochii stinși ai lui Bartimeu își recîștigă lumina*: «Și a văzut îndată și a mers după dînsul, slăvind pe Dumnezeu. Și tot poporul care a văzut aceasta, a dat laudă lui Dumnezeu».

Vindecarea orbului din Ierihon Sfînta Evanghelie ne-o prezintă fără nici o înflorire de stil, ci simplu, așa cum s-a întîmplat. Iar Sfîntul Evanghelist Marcu ne dă și numele orbului vindecat, Bartimeu.

Ne închinăm puterii dumnezeiești a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care tămăduiește tot felul de neputințe în popor și readuce la viață pe cei morți. Îl slăvim ca pe Domnul și Dumnezeu nostru, căci prin toate aceste minuni El a dovedit că, deși s-a făcut om, n-a încetat de a fi Fiul lui Dumnezeu celui viu, atotputernic, atoateștiutor, stăpîn al vieții și al morții, doctor al sufletelor și al trupurilor noastre. Lăudăm în același timp îndurarea sa mare spre noi oamenii, mila sa mare pentru pătimirile noastre omenești, iubirea sa fără de margini, căci niciodată n-a trecut alături de cineva care era în suferință fără a-l ajuta cu prisosință. Fericim în același timp și pe acest orb din Ierihon care punîndu-și toată încrederea în Mîntuitorul a dobîndit de la El nu numai vederea trupească, nu numai lumina ochilor, ci și lumina sufletului, adică credința în dumnezeirea lui și arătîndu-se recunoscător Fiului lui Dumnezeu cel ce l-a smuls din întuneric orbirii, l-a urmat pe căile luminoase ale vestirii Evangheliei, fiind tuturor dovadă clară, sigură și de netăgăduit a dumnezeirii lui Iisus Hristos.

Dacă în registrul suferințelor omenești orbirea, pierderea văzului este poate cel mai mare rău, cea mai mare nenorocire pentru cel credincios, pe plan spiritual, este orbirea duhovnicească. Este orb sufletește creștinul care nu mai e în stare să vadă și să guste lucrurile dumnezeiești; acela pentru care viciul și virtutea înseamnă același lucru: acela care e insensibil la șaptele divine ale harului dumnezeiesc. Pentru cel orb cu sufletul, Iisus Hristos. Evanghelia, Biserica cu învățătura ei, cu morala și cu tainele ei, harul lui Dumnezeu, sfințenia personală nu sînt altceva decît întuneric. E orb cu duhul păcătosul, care nu vede bine răutatea păcatului, ci de multe ori în loc să-și recunoască greșeala, încearcă să o justifice. Sîntem orbi sufletești și noi ori de cîte ori nu ne axăm viața noastră pe învățătura Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și nu plinim întru toate poruncile lui, care trebuie să fie mereu luminoasă în calea vieții noastre, după cum El însuși ne-a spus-o, cînd a zis: «*Cine Mă urmează pe Mine, nu umblă în întuneric*» și «*Eu sînt lumina lumii*».

Multe sînt cauzele orbirii celei sufletești: Prima cauză sînt patimile, care dacă nu sînt stăpînite întunecă mintea și de multe ori înrobesc pe om întru totul, încît nu mai lucrează după cum îi spune mintea și credința, ci după cum îi dictează pofta și patima. A doua cauză o formează

bogățiile sau pofta după ele, care orbesc sufletul și nu-l lasă să se ridice spre culmile înșorite ale adevărului, binelui și virtuții. Acest lucru l-au știut și păgînii, care l-au făcut pe Pluton, zeul bogăției, orb din naștere. A treia cauză e viața păcătoasă: cu cît păcătuiește mai mult și mai tare, omul se îndepărtează tot mai mult de Dumnezeu adevărata lumină a sufletului nostru și izvor de orice limpezime a vieții noastre.

Însă cauza principală a orbirii sufletești e diavolul, părintele minciunii, al îngîmfării, al greșelii, după cum a orbit pe primii oameni în paradisul pămîntesc, încearcă să orbească mereu ca să nu se urmeze calea binelui, a adevărului, a virtuții, a credinței luminate, ci pe cea a păcatului, a răului, a urii, a plăcerilor de tot felul.

Orbirea sufletească provoacă mînia și blestemul lui Dumnezeu: «Să se întunece ochii lor ca să nu vadă, și înconvoaie totdeauna spatele lor, varsă asupra lor mînia ta și furia miniei tale să-i cuprindă», — zice Psalmistul (LXIX, 24—25).

Dumnezeu îi lasă pe aceștia pradă patimilor lor, după cum spune prin gura lui David: «Poporul meu n-a ascultat glasul meu, Israil n-a plecat urechea la cuvintele mele și eu l-am lăsat pradă dorințelor inimii sale și va umbla după sfaturile sale deșarte» (Ps. LXXXI, 11). Cerul e închis pentru totdeauna pentru aceștia: «N-au voit să cunoască drumurile mele — zice Domnul (Ps. XCV, 11) — și Eu m-am jurat în inima mea că nu vor intra în locul odihnei Mele». Ei vor fi aruncați în întunericul cel mai dinafară, căci, zice Sfîntul Grigorie cel Mare că «dîndu-se în brațele plăcerilor vinovate ale acestei vieți, ce altceva face sufletul păcătos decît că se aruncă cu ochii închiși în focul cel de veci?»

Ce să facem ca să ne vindecăm sau ca să ne ferim de orbirea sufletească?

1. În primul rînd să fim adînc convinși că Mîntuitorul nostru Iisus Hristos e lumina lumii și prin urmare și a sufletului nostru. Deci să năzuim a cunoaște tot mai bine învățătura Lui sfîntă, voia Lui dumnezeiască și cunoscînd-o tot mai bine să ne silim a o plini întru toate, știînd că El e calea, adevărul și viața și cel ce îl urmează pe El «nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții» în această viață. iar în cea de dincolo va avea deplinătatea luminii lui Hristos.

2. Să deschidem ochii noștri și mai ales urechile inimilor noastre nu numai la ceea ce ne învață sfințele și dumnezeieștile Scripturi, ci la tot sfatul bun, la tot cuvîntul de învățătură pe care îl auzim în Sfînta Biserică din gura slujitorilor sau la sfințele slujbe.

3. Să rugăm necontenit pe Domnul ca să ne ferească de orice întunecare a minții și a sufletului, luminîndu-ne mereu cu lumina credinței, ca să-i credem din tot sufletul și să ne întărească cu harul său sfînt ca să ne ferim de toate lucrurile întunericului, făcînd totdeauna și în tot locul vrerea lui sfîntă.

Iar în această duminică a orbului să-l rugăm cu toată căldura pe Mîntuitorul nostru Iisus Hristos:

Doamne Iisuse Hristoase, care cu cuvîntul Tău cel dumnezeiesc ai deschis ochii orbului din Ierihon pentru ca să vadă, și sufletul lui l-ai

luminat cu puterea credinței, deschide și ochii sufletului nostru ca să credem tot mai tare în Tine și poruncile Tale sfinte să fie totdeauna lumina vieții noastre. Sporește Doamne credința noastră și întărește spre bine voința noastră pentru ca să Te avem pe Tine lumină pe acest pământ, iar în viața de dincolo strălucește-ne Tu, Doamne și fii fericirea noastră în vecii vecilor. Amin.

Pr. I. VESA

LA DUMINICA VAMEȘULUI ȘI A FARISEULUI DESPRE VIRTUTEA SMERENIEI ȘI PĂCATUL MÎNDRIEI

«Tot cel ce se înalță pe sine se va smeri,
iar cel ce se smerește se va înălța» (Luca
XVIII, 14).

Aceia dintre noi care au putut să fie în această duminică mai de dimineață în biserică au putut auzi, pentru prima dată pe anul acesta, frumoasa cântare «Ușile pocăinței deschide-mi mie, Dătătorule de viață...». Această cântare este pentru noi ca un semnal de vestire. Începem astăzi *Triodul*, adică acea parte a anului bisericesc în care cade postul Păresimilor, pe care îl vom începe, cu ajutorul lui Dumnezeu, peste trei săptămîni. Este vremea rînduită de sfînta noastră Biserică pentru curățirea sufletelor prin rugăciune, înfrînare, post și pocăință pentru păcatele noastre și întristare pentru patimile Celui răstignit spre mîntuirea noastră. Începînd de astăzi, prin cîntările și rugăciunile din rînduiala slujbelor ei sfînte, Biserica ne pregătește treptat pentru întîmpinarea mai ușoară și cu cuviință a asprimii și a nevoițelor postului, la capătul cărora ne așteaptă bucuria duhovnicească a Sfîntelor Paști. Și cea dintîi piedică pe care trebuie s-o înlăturăm din calea care ne duce către marea bucurie pascală a Învierii Domnului este păcatul mîndriei, după cum cea dintîi treaptă a urcușului nostru duhovnicesc spre desăvîrșire este virtutea aleasă a smereniei; despre acestea ne vorbește Mîntuitorul în pilda vameșului și a fariseului, care s-a citit la Sfînta Evanghelie de astăzi (Luca XVIII, 10—14) și pe care ați auzit-o apoi explicată în frumoasa tilcuire din *Cazanie*.

Vameșul și fariseul care s-au suit să se roage în templu, sînt doi oameni care întruchipează două feluri deosebite de a fi și a se purta, atît față de Dumnezeu cît și față de semenii lor: fariseul întruchipează păcatul mîndriei, de care trebuie să ne ferim, vameșul reprezintă virtutea smereniei, pe care trebuie să ne-o însușim. *Fariseii* erau socotiți și cinstiți în general ca oameni cîi mai drepecți, pentru că ei cunoșteau Legea Sfîntă și îndeplineau cu strășnicie poruncile ei, dar numai de ochii lumii; *vameșii*,

adică acei slujbași care încasau birurile și vămile de la cetățeni, treceau, dimpotrivă, drept oameni cei mai păcătoși, pentru că adesea încasau de la popor mai mult decît se cuvenea și nici nu cunoșteau atît de bine poruncile Legii ca fariseii. Și totuși, Mîntuitorul ne spune că mai îndreptat a ieșit din templu vameșul cel păcătos decît fariseul cel «drept».

Prin pilda de azi, Mîntuitorul a vrut să ne învețe în primul rînd cum trebuie să ne rugăm în biserică, adică să ne smerim în fața lui Dumnezeu; căci cel ce e smerit în fața lui Dumnezeu este smerit și în purtarea sa față de oameni.

De ce rugăciunea vameșului a plăcut lui Dumnezeu mai mult decît aceea a fariseului? — Pentru că fariseul, deși împlinitor al formelor Legii, era mîndru, pe cînd vameșul, deși păcătos, era smerit. Fariseul era mîndru nu numai față de oameni, ci și față de Dumnezeu însuși. El nu intră în templu ca să se roage, ci ca să se laude cu bilanțul faptelor sale bune, înălțîndu-se pe sine: «Dumnezeule, — zicea el, rugîndu-se — mulțumescu-ți că nu sînt ca ceilalți oameni, răpitori, nedrepti, desfrinați, sau ca vameșul de colo; postesc de două ori pe săptămînă, dau zeciuială din toate cîte ciștig». Adică, în loc să vadă ce îi mai lipsește, fariseul se compară cu cei socotiți mai păcătoși ca el, pe care îi disprețuiește, tocmai pentru a-și pune în lumină superioritatea. Dar vameșul, dimpotrivă, în clipa cînd pășește în templu, își dă seama că se află ca la o judecată, în fața lui Dumnezeu însuși: se retrage în ungherul cel mai întunecos și mai ferit, și acolo, cu capul adînc plecat, abia îndrăznește să-și ridice ochii spre cer. El se gîndește numai la păcatele sale, se judecă pe sine cu asprime și se osîndește singur, ca unul care abia dacă mai are dreptul să apeleze nu la *dreptatea* lui Dumnezeu, ci la *milostivirea* Lui, cerînd iertare: «Dumnezeule, ai milă de mine, păcătosul!»

Smerenia vameșului a făcut pe Dumnezeu să uite păcatele acestuia și să i le ierte, pe cînd mîndria fariseului a făcut zadarnice toate faptele dreptății de suprafață cu care se lăuda el. Nici postul lui, nici zeciuiala pe care o dădea, nici faptul că era deosebit de cei pe care îi osîndea, nu i-au ajutat cu nimic în fața lui Dumnezeu, pentru că toate acestea izvorau din aceeași rădăcină otrăvită, adică din mîndrie; fariseul le făcea nu pentru ca să placă lui Dumnezeu, ci pentru ca să capete laudă de la oameni. De aceea adaugă Mîntuitorul că tot ce se înalță pe sine se va smeri (fără voie), pe cînd cel ce se smerește (de bună voie) va fi înălțat.

Pe cît de mult place lui Dumnezeu smerenia, pe atît de nesuferită îi este mîndria. De aceea, pe cît de mult este lăudată și recomandată virtutea smereniei în Sfînta Scriptură, pe atîta este disprețuit păcatul mîndriei. «*Orice inimă trufașă este uricîune înaintea Domnului*», scrie în cartea Proverbelor (XVI, 5); și, dimpotrivă, «*Jertfa lui Dumnezeu (este) duhul umilit; inima înfrîntă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi*», ne spune Psalmistul (Ps. L, 18). Mîndria este nesuferită lui Dumnezeu, pentru că ea izvorăște din prea multă prețuire și iubire față de sine însuși și pentru că din ea se nasc o mulțime de alte păcate, ca de pildă: ambiția, invidia, neascultarea, ura și răzbunarea, etc. Omul mîndru nu suferă să vadă pe altul mai bun, mai învățat, mai drept sau mai cinstit ca el; nu

primește mai niciodată sfatul altuia, se încapăținează în părerea lui chiar cînd e greșită, nu se supune bucuros altora, atunci cînd e nevoie, și așa mai departe. Omul mîndru, în loc să-și vadă propriile păcate, vede numai pe ale altora; se socotește pe sine desăvîrșit sau măcar mai bun decît alții și, crezînd că nu-i mai trebuie nimic, nici nu se mai ostenește să înainteze pe calea desăvîrșirii. Mîndria este ca o perdea de întunec, care, cînd se așterne pe ochii sufletului nostru, nu ne mai lasă să ne vedem praful și întinăciunea propriilor păcate, greșeli, scăderi și lipsuri.

De aceea mîndria este cea dintîi și cea mai mare piedică în calea desăvîrșirii și a mintuirii noastre. Cine, dacă nu mîndria, a prăbușit pe Lucifer și pe îngerii lui, din slava cerului în prăpastia iadului, prefăcîndu-i din îngeri luminați în diavoli întunecați? Din ce pricină a pierdut Adam fericirea raiului? — Din pricina mîndriei; pentru că șarpele amăgitor i-a strecurat în inimă otrava dorinței de a deveni asemenea cu Dumnezeu. Mîndria, dorința de slavă și de stăpînire, a întunecat mintea atîtor împărați și mari cuceritori de popoare, ducîndu-i la pieire, ca pe Nabucodonosor al Babilonenilor (Daniil V, 20) sau pe regele Irod Agripa al Iudeilor (Fapte, XII, 19—23).

Îată cît de adevărat e cuvîntul Scripturii că «Dumnezeu celor mîndri le stă împotriva, pe cînd celor smeriți le dă har» (Iacov IV, 6 și I Petru V, 5). *El coboară pe cei puternici de pe tronuri și înalță pe cei smeriți* (Luca I, 52. — Comp. și II Samuel XXII, 28). El e totdeauna alături de cei smeriți și umili, precum ne spune Însuși, prin gura proorocului Isaia: «*Eu sălășluiesc în loc înalt și sfînt, dar sînt cu omul smerit și zdrobit, ca să înviorăm duhurile smerite și să îmbărbătez inimile zdrobite*». (Isaia LVII, 15). Atît de nesuferit îi este lui Dumnezeu păcatul mîndriei, încît un sfînt Părinte a spus de-a dreptul ceea ce Mîntuitorul învățase indirect, prin parabola vameșului și a fariseului: *anume că mai mult îi place lui Dumnezeu un păcătos smerit decît un drept mîndru* (vezi *Patericul*, ed. Iași, 1913, p. 289, 347).

! Smerenia, dimpotrivă, ne deschide ușile raiului. Adevărata smerenie, adică aceea care pornește din adîncul inimii și din convingerea sinceră a scăderilor, a neputințelor și a păcătoșeniei noastre, este începutul și chezașia desăvîrșirii. De ce? — Pentru că omul cu adevărat smerit se gîndește de obicei numai la păcatele, la lipsurile și la cusururile lui, străduindu-se în același timp să și le îndrepteze. Smerenia este ca o rază de lumină, care, pătrunzînd în tainița inimii noastre, ne ajută să vedem praful și necurățenia păcatelor și să le dăm afară prin pocăință. Smerenia este, în felul acesta, cea mai tare pavază și armă de luptă împotriva păcatului și a uneltirilor diavolului. Unul dintre cei mai mari pustnici ai creștinătății, Sfîntul Macarie Egipteanul, a fost întrebare odată de către diavol: Pentru ce nu am eu nicio putere asupra ta, Macarie? Căci tot ce faci tu, fac și eu: tu postești, dar eu nu mînc mai nimic; tu priveghezi, dar eu nu dorm de loc, ci alerg după suflete. Numai un lucru ai tu, pe care noi diavolii nu îl avem și cu care tu ne biruiești». Care este acela? — a întrebare Macarie. «Smerenia ta — a răspuns diavolul — și de aceea nu pot nimica asupra ta» (*Pateric*, ed. cit., 139).

Cu un cuvînt mîndria este moartea virtuților și viața păcatelor, smerenia este, dimpotrivă, moartea păcatelor și viața virtuților (*Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București 1952, p. 412). De aceea, atunci cînd un mare teolog al Bisericii a fost întrebare care este drumul cel mai sigur care duce la cer, a răspuns: «Acest drum e mai întii smerenia, al doilea smerenia, al treilea smerenia». Și de cite ori mă vei întreba, tot așa îți voi răspunde». Și pe bună dreptate. Căci, alături de iubire, smerenia este virtute specific și fundamental creștină. Mîndria este a diavolului, smerenia este de la Dumnezeu. Dragostea și smerenia sint surori gemene. Cine îi iubește cu adevărat pe oameni este și smerit. Și sintem cu adevărat creștini în măsura în care îi iubim pe semenii și în care sintem smeriți și modești. De ce? — Pentru că și una și alta ne îndeamnă la slujirea oamenilor, la ajutorarea semenilor, facerea de bine, care este supremul criteriu după care vom fi judecați la judecata de apoi (cp. Matei XXV, 31—46). Creștinul adevărat, plin de iubire de oameni și de smerenie, se cunoaște mai întii de toate prin bunăvoința și rîvna lui de a fi întotdeauna de folos oamenilor, slujindu-i, adică străduindu-se să le facă numai bine, să-i ajute, să-i servească, cu devotament, cu abnegație și în chip dezinteresat. Micșorîndu-se pe sine în fața oamenilor, acesta «va fi înălțat» de Dumnezeu, va fi mare în împărăția cerurilor. «Știți că cei ce se socotesc căpetenii ale popoarelor domnesc peste ele și cei mari ai lor le stăpînesc. Dar între voi să nu fie așa! Ci care va voi să fie mai mare între voi, să vă fie slugă, și care va vrea să fie între voi întii, să slujească tuturor! Că și Fiul Omului n-a venit ca să Î se slujească, ci ca să slujească El și să-și dea sufletul răscumpărare pentru mulți» (Marcu X, 42—45. — cp. și Luca IX, 48: «Că cel ce este mai mic între voi toți, acesta va fi mare»).

Cea mai înaltă pildă de adevărată smerenie, dovedită prin slujirea oamenilor, ne-a dat-o Mîntuitorul însuși, Care, este Fiul lui Dumnezeu, dar pentru iubirea Sa de oameni S-a smerit pe Sine, făcîndu-Se om pentru mîntuirea noastră. Căci dacă, precum am văzut, căderea primilor oameni se datorește unui act de mîndrie (omul voind să devină Dumnezeu), apoi mîntuirea oamenilor s-a realizat printr-un act de smerenie: Fiul lui Dumnezeu Se smerește întrupîndu-Se, luînd chip de rob și ascultător făcîndu-Se pînă la moarte, și încă moartea cea mai crudă și umilitoare, de cruce (cp. Filip. II, 5—8). El ne îndeamnă: «Învățați-vă de la Mine, că sint blînd și smerit cu inima și veți afla odihnă sufletelor voastre» (Matei XI, 29). Și ca să ne dea o pildă concretă de smerenie, El, Dumnezeuul nostru, a spălat la Cină picioarele ucenicilor Săi, spunîndu-le: «Voi Mă numiți Învățător și Domn, și bine ziceți, căci și sint. Deci, dacă Eu, Domnul și Învățătorul vostru, v-am spălat picioarele, și voi sinteți datori să spălați picioarele unul altuia; căci pildă v-am dat, ca, precum v-am făcut Eu, și voi să faceți!» (Ioan XIII, 13—15).

Și tot prin smerenie Sfînta Fecioară a dobîndit cîntea de a fi Maica Domnului, numîndu-se pe sine *roaba Domnului* (Luca I, 38 și 48: «Că a căutat spre smerenia roabei Sale, că iată de acum mă vor ferici toate neamurile»). Pilde de smerenie desăvîrșită ne-au dat sfinții apostoli, începînd cu sfîntul Pavel, care spunea despre sine că este «ultimul (cel mai

mic) dintre apostoli»; apoi primii creștini, Sfinții și toți marii binefăcători ai omenirii, adevărații oameni de știință, inventatorii, marii gânditori, artiști și literați, care s-au distins nu numai prin geniul și capodoperele lor artistice, științifice sau literare, ci și prin smerenia, modestia și spiritul lor de sacrificiu și de dăruire în slujba progresului moral și material al omenirii. Tuturor acestora omenirea le-a înălțat altare de admirație, recunoștință, cinstire și neuitare; căci prin smerenie plăcem nu numai lui Dumnezeu, ci și oamenilor. Nu este îndeobște antipatic și nesuferit omul trufas, care se bate cu pumnii în piept, lăudându-se cu meritele și calitățile lui (reale ori închipuite), privește de sus pe ceilalți, se crede întotdeauna mai bun sau mai vrednic decât ceilalți, se înghesuie în toate împrejurările spre locurile cele mai de frunte și mai de cinste? Și, dimpotrivă, tare îi șade bine omului modest, care își vede tăcut de treaba lui, fără să se laude vreodată cu ceva, își recunoaște bucuros lipsurile și slăbiciunile proprii, dă tuturor cinstea cuvenită, nu birfește, nu disprețuiește și nu osîndește niciodată pe alții, ci, pe cât îi stă în putință, îi ajută totdeauna cu sfatul, cu sprijinul și cu darul lor modest când este nevoie. Ce bine ar fi dacă toți ne-am purta așa! De câte neplăceri, pricini de gilceavă de nemulțumire și de suferință n-am fi scutiți, dacă toți oamenii ar fi modești și smeriți!

Să ne smerim, deci, înaintea lui Dumnezeu și El ne va înălța, precum ne îndeamnă sfântul apostol Iacob (IV, 10). Când sintem ispitiți să ne mîndrim și să ne lăudăm cu calitățile și virtuțile noastre, să ne aducem aminte de păcatele și de lipsurile noastre, adică să ne smerim! Vom fi făcut atunci primul pas sigur pe calea desăvîrșirii și a mîntuirii. Cine are smerenie poate nădăjdui și la îndurarea lui Dumnezeu și la simpatia oamenilor. Fără smerenie nu este posibilă pocăința, ale cărei uși s-au deschis astăzi și care trebuie să ne aducă iertarea păcatelor, căci recunoașterea păcatelor și mărturisirea lor, cu sinceritate și părere de rău, înaintea duhovnicul este un act de smerenie. Fără ea, toate celelalte merite ale noastre vor fi zadarnice; nici pocăința, nici rugăciunea, nici postul pe care îl vom începe încurînd nu ne vor folosi la nimic, dacă inimile noastre vor rămîne stăpînite de păcatul trufioi, căoi acela este ghippele satanei în noi.

Vom înțelege acum mai bine pentru ce în această sfințită zi, care este poarta intrării noastre spre suișul duhovnicesc din vremea marelui post, Biserica ne spune prin pilda vameșului și a fariseului: ca să ajungeți la Hristos, la bucuria învierii Lui și apoi la slava cerului, porniți pe calea aceasta strîmtă numai după ce veți fi lepădat povara mîndriei fariseilor și veți fi îmbrăcat smerenia vameșului. Altfel, zadarnică vă va fi osteneala!

Să ascultăm, deci, să îndeplinim cu toată inima sfatul Sfintului Apostol Petru: «Îmbrăcați-vă în smerenie unii față de alții, pentru că Dumnezeu celor mîndri le stă împotrivă, pe cînd celor smeriți le dă har. Smeriți-vă, deci, sub mîna cea puternică a lui Dumnezeu, ca El să vă înălțe la timpul cuvenit!» (I Petru V, 5—6).

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

BUCURIA LUI DUMNEZEU PENTRU CĂINȚA OMULUI

«Să cădea să ne bucurăm și să ne veselim, căci fratele tău acesta era mort și a înviat, pierdut era și s-a aflat (Luca XV, 32).

Bucuria este una din florile cele mai scumpe ale vieții, care ne luminează fața și ne înalță sufletul. Spre deosebire de alte religii, creștinismul predică și susține valoarea și roadele bucuriei ca pe un zîmbet al cerului, ca pe un lucru firesc și trebuitor vieții omenești ca pe o parte îngrădită din existența noastră. Primul salut pe care cerul îl aduce oamenilor în vederea Întrupării Fiului lui Dumnezeu e acela al bucuriei pe care îngerul Gavriil îl aduce Mariei zicînd: «Bucură-te, cea plină de dar, Domnul este cu tine» (Luca I, 28). După Înviere, Mîntuitorul se adresează femeilor mironosițe cu cuvîntul: «Bucurați-vă» (Matei XXVIII, 9) Salutul creștinilor din primele veacuri era adesea: «Bucură-te», sau «bucurați-vă» ori «pace ție». Acatistul în cinstea Mîntuitorului, a Maicii Domnului și a sfinților e o serie de imne în care fiecare stih începe cu cuvîntul: «Bucură-te».

Obîrșia bucuriei este belșugul vieții materiale, morale și spirituale, care se arată ca o plenitudine, ca o înflorire a binelui și a fericirii omului; obîrșia bucuriei stă în frumusețea de toate felurile care ridică și înaripează ce este mai nobil în simțurile și în duhul omului; obîrșia bucuriei e în căpătarea dreptății care redă omului în întregime chipul lui Dumnezeu; obîrșia bucuriei e în ființa cea fără de moarte a dragostei care «nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr, care pe toate le suferă, pe toate le crede, pe toate le nădăjduiește, pe toate le rabdă» (I Cor. XIII, 6—7).

Este și o bucurie satanică însă, provocată de păcat și de nenorocirea semenului, dar aceasta este batjocora adevăratei bucurii; de asemenea bucurii distrugătoare să ne ferim.

Adevărata bucurie a omului ia naștere în casa părintească, în această împărăție a copilăriei, în care totul se petrece spre înflorirea și fericirea celor mici și a celor tineri sub soarele cald și luminos al dragostei părinților; bucurie avem cînd ne găsim în satul nostru, în orașul nostru, cînd ne întîlnim cu rudele și cu cunoscuții noștri, cu prietenii și colegii noștri, cu compatrioții noștri și cu persoane deosebite; ne bucurăm că ne putem lumina în școli, că ne putem câștiga pîinea muncind, că putem cinsti pe oamenii mari, că putem slăvi pe Dumnezeu oriunde, că putem nădăjdui în împărăția Lui.

Noi însă putem pierde lumina bucuriei noastre prin întunericul păcatului, îndeosebi prin acela al neascultării, de care s-a făcut vinovat și strămoșul nostru Adam. În locul bucuriei, apare opusul acesteia: întristarea sau mîhnirea. Este cazul cu fiul risînător despre care ne vorbește Sfînta Evanghelie. Acest fiu a cerut partea de avere ce i se cuvenea și rupîndu-se de lumina casei părintești, de bucuria părinților săi și a fratelui său, neținînd în seamă îndemnurile și rugămintele tatălui său, a plecat în lume unde și-a irosit moștenirea în tot felul de desfătări și alunecări, ajungînd pînă la urmă muritor de foame. Bucuriilor adevă-

rate și curate ale casei părintești el le-a preferat bucuriile amăgitoare ale plăcerilor necugetate și ale păcatului. Aceste bucurii false n-au întârziat însă să dezvăluie prăpastia care se afla sub ele; ele i-au adus tânărului necinstea, mizeria, foamea și căderea chiar sub nivelul animalelor, fiindcă nimeni nu-i da măcar să guste nici din roșcovele pe care le mâncau porcii pe care-i păzea și de la gura cărora el sustrăgea câte ceva ca să se hrănească.

În această situație disperată, găsimu-se în pragul morții de foame, fiul fugar, venindu-și în sine, și-a adus aminte de belșugul casei părintești unde toți aveau pîine din belșug; s-a hotărît atunci să se reîntoarcă recunoscînd că a greșit și că nu mai era vrednic să se numească fiu al aceluia pe care-l părăsise; avea să ceară să fie reprimat ca un simplu argat în casa pe care o părăsise ca fiu.

Această hotărîre a fiului risipitor este una din marile biruinți ale conștiinței omului asupra păcatului. Căința e un lucru foarte greu, mai ales pentru sufletul omului tînăr; ea e, de fapt, o înviere a omului din moartea păcatului pe care l-a biruit prin recunoașterea că el, păcatul, e un rău și prin hotărîrea de a renunța la el; căința taie capul diavolului, pentru că ea topește păcatul, deschide cerul; după cum la casele dărăpănate, după ce am scos părțile putrede, cîmpim locul cu material nou și sîntem mereu cu luarea aminte pentru acel loc, tot așa să facem și cu noi înșine (Sfîntul Ioan Gură de Aur). De aceea căința, socotită al doilea botez, înseamnă zidirea unei vieți noi, ca la începutul lumii, sau ca la învierea morților. Căința nu mai curăță ființa creștinului de întinările păcatului, ci și o luminează și o readuce în casa părintească, în Biserică, redîndu-i bucuria curată de la început. Darul lacrimilor e una din cele mai minunate puteri ale sufletului omenesc, care reînnoiește și înprospătează continuu duhul ființei noastre.

Această prefacere, această preocupare spre frumusețea, dreptatea și dragostea vieții dumnezeiești, prin căință, se datorește nu numai învierii noastre sufletești, ci și dragostei lui Dumnezeu pentru noi, mai ales acestei dragoste. Îndurarea Domnului n-are margini și cuvintele noastre n-o pot cuprinde. Răutatea noastră are măsură, pe cînd bunătatea lui Dumnezeu n-are măsură. Să ne închipuim o scînteie căzînd în mare; poate ea dăinui sau să rămînă la iveală? Cît este scînteia față de mare, tot atît este răutatea omenească față de bunătatea lui Dumnezeu, ba chiar mai puțin; căci marea, oricît de întinsă ar fi, are un hotar, pe cînd bunătatea lui Dumnezeu nu are nici un hotar.

Păstrînd proporțiile omenești, tot așa s-a purtat și tatăl fiului risipitor față de acesta, cînd s-a reîntors. Apropiindu-se de casa părintească, fiul fugar desigur îmbrăcat în zdrențe, lihnit de foame și desfigurat de mizerie și de rușine, n-ar fi putut fi recunoscut de nimeni. Tatăl său însă l-a văzut de departe, i-a ieșit înainte, i s-a făcut milă de el, i-a căzut pe grumaz și l-a sărutat. Acest tată n-a ținut minie fiului său, ci l-a primit cu brațele deschise, pentru că era tată și nu judecător. Rînduirea mesei, a jocurilor și a cîntecelor, aprinderea voii bune și a bucuriei nu erau răsplată pentru răutățile fugarului rătăcit, ci răsplata întoarcerii, a schimbării spre mai bine a celui ce căzuse în prăpastie. La supă-

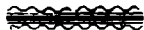
rarea fiului cel mare, tatăl răspunde: «Tu pururea ești cu mine și toate ale mele sînt ale tale. Se cade însă să ne bucurăm și să ne veselim, căci fratele tău acesta era mort și a înviat, pierdut era și s-a aflat» (Luca XV, 31—32).

Bucuria tatălui era firească, pentru că orice părinte adevărat își iubește copiii, atît pe cei buni cît și pe cei răi; mai ales pe cei răi, cînd aceștia se îndreaptă și revin cu căință și smerenie în sinul casei părintești. Cînd cel pierdut cere mîntuire, se cuvine să-l întîmpinăm nu cu judecată, ci cu milă și iertare. Cînd este chemat să aline durerile unui bolnav, medicul nici nu-l trage pe acesta la răspundere, nici nu-l pedepsește pentru desmățul său, ci-i dă leacurile necesare. Tatăl fiului risipitor nu vrea să-și aducă aminte de ceea ce făcuse fiul său înainte, ci-și arată bucuria pentru marea întoarcere. A făcut ceea ce face păstorul cel bun care avînd 100 de oi și pierzînd una din ele, lasă pe cele 99 în pustie și se duce după cea pierdută pe care găsind-o, o ia pe umerii săi, o aduce și se bucură de ea mai mult decît de celelalte. În ceruri, este mai multă bucurie pentru un păcătos care se pocăiește, decît pentru 99 de drepti care n-au nevoie de pocăință (Luca XV, 4—7).

Noi, toți, sîntem mai mult sau mai puțin în situația fiului risipitor, mîhnind pe Tatăl nostru. El ne așteaptă spre a ne îmbrățișa și a ne săruta. Să venim deci la El, la Sfînta Biserică, să-i mărturisim răutățile și nevredniciile noastre și El ne va primi cu dragostea Lui cea fără de margini, căci «morți am fost și am înviat, pierduți am fost și ne-am aflat».

— Amin.

Pr. Prof. IOAN G. COMAN

LA DUMINICA LĂSATULUI SEC DE CARNE (A ÎNFRICOȘATEI JUDECAȚI)

Ascultînd pilda fiului risipitor în duminica trecută, mulți credincioși s-ar putea lăsa biruiți de credința că pot săvîrși păcate la nesfîrșit, pentru că Dumnezeu este milostiv și-i va ierta. Din această cauză ei nu se mai gîndesc la pocăința lor. Dar pentru ca să nu se întîmple așa ceva, Biserica plină de înțelepciune, a orînduit ca în duminica următoare, adică azi, să se arate din Sfînta Evanghelie că Dumnezeu nu este numai bun și milostiv, ci este și drept. Ca Dumnezeu bun și milostiv, El așteaptă îndelung întoarcerea celor păcătoși și iartă pe cei ce se pocăiesc, iar ca Dumnezeu drept, El judecă și răsplătește pe fiecare după faptele sale; pe cei buni cu bine, iar pe cei răi cu rău. Pentru aceasta se citește azi pericopa evanghelică a înfricoșatei judecați, cea de la sfîrșitul veacurilor. Învățătura cu privire la această judecată este o învățătură de seamă a Bisericii noastre, pentru că o aflăm trecută în Simbolul Credinței cînd se spune că Mîntuitorul Iisus Hristos «va veni iarăși cu slavă să judece

vii și morții». — Deci Mîntuitorul Iisus Hristos va veni pentru a doua oară pe pămînt, de data aceasta însă nu blînd și smerit cum a venit prima dată, ca Mîntuitor, ci «plin de slavă», cum ne arată Sfînta Evanghelie, care spune că: «va veni Fiul omului întru slava sa și toți sfinții îngeri cu El» (Matei XXV, 31) și «va ședea pe scaunul slavei Sale», care va fi scaun de judecată, căci de data aceasta va veni ca judecător pentru că potrivit cuvîntului Sfîntului Evanghelist Ioan: «Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului» (V, 22), căci «El este cel rinduit de la Dumnezeu judecătorul viilor și al morților» (Fapte X, 42).

Iată o învățătură de care noi credincioșii trebuie să ținem seama în viața noastră. Să nu uităm nici o clipă că vom da socoteală de tot ceea ce săvîrșim în viața noastră și că nici una din faptele noastre nu va rămîne necercetată, nejudecată și nerăsplătită.

Această judecată va fi generală pentru că înaintea ei se vor prezenta toți credincioșii, atît cei adormiți, care vor învia în momentul venirii Mîntuitorului Iisus Hristos, cît și cei care se vor afla în viață în acea vreme. Acest lucru îl arată Sfîntul Apostol Pavel Tesalonicenilor cărora le scrie cu privire la înviere și judecată: «Întîi vor învia cei morți întru Hristos; după aceia noi cei vii care vom fi rămas, ne vom răpi, împreună cu dinșii în nori, întru întîmpinarea Domnului în văzduh» (I Tesaloniceni IV, 16—17). Iar Sfîntul Evanghelist Ioan spune: «Și-am văzut morți, pe cei mici și pe cei mari stînd înaintea lui Dumnezeu și cărți s-au deschis și altă carte s-a deschis, care este a vieții și s-au judecat morții din cele scrise în cărțile acelea după faptele lor. Și marea a dat pe morții cei dintrînsa și moartea și iadul a dat pe morții cei dintrînșii și s-au judecat fiecare după faptele lor» (Apocalipsă XX, 12—13).

La această judecată nimic nu va rămîne ascuns, ci totul se va da la iveală, pînă și faptele săvîrșite la umbră sau întuneric pe care le socotim neștiute de nimeni. Chiar gîndurile noastre pe care numai noi le știm vor fi arătate înaintea tuturor celor de față la această judecată, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel care zice: «În ziua cînd va judeca Dumnezeu cele ascunse ale oamenilor» (Romani II, 16). Pentru aceasta o numește și judecată după adevăr: «Și știm că judecata lui Dumnezeu este după adevăr asupra celor ce fac unele ca acestea» (Romani II, 2). Este o judecată fără părtinire, pentru că nu se va căuta la fața omului, ci toți vor fi judecați după dreptate, dîndu-se fiecăruia răsplată sau pedeapsă potrivit faptelor, după cum arată același Sfînt Apostol către Tesaloniceni, cînd spune: «Spre arătarea dreptei judecăți a lui Dumnezeu» (II Tesaloniceni I, 5).

Această judecată este numită «înfricoșată», pentru că ea este de temut pentru toți cei care au cunoscut adevărul descoperit prin Iisus Hristos și n-au ținut seama de acest adevăr, trăind o viață de păcat. Acest lucru îl arată Sfîntul Apostol Pavel cînd spune că: «păcătuiind noi de bună voie după ce am luat cunoștința adevărului, nu mai rămîne jertfă pentru păcate, ci o așteptare oarecare înfricoșată a judecății» (Evrei X, 26). Această judecată este înfricoșată nu numai din cauza păcatelor care vor ieși la iveală, ci mai ales pentru că păcătoșii vor vedea că sînt judecați de acela care s-a jertfit pentru ei și care le-a arătat pilda

unei vieți așa de frumoase, dar pe care ei nu l-au ascultat. La acest lucru se referă proorocul Zaharia când spune: «Vedea-vor pe acela pe care l-au împuns» (XII, 12), precum și Sfântul Evanghelist Ioan care spune: «Iată, vine cu norii, și-l va vedea pe el tot ochiul, și cei ce l-au împuns: și vor plînge înaintea lui toate semințiile pământului» (Apocalipsă I, 7).

Această judecată este înfricoșată și ca o urmare a cadrului măreț și plin de slavă în care se desfășoară, după viziunea proorocului Daniil: «Privii pînă cînd au fost puse scaunele și s-a așezat cel Vechi de zile, îmbrăcămîntea lui albă ca zăpada, iar părul său curat ca lîna; scaunul său, flăcări de foc, roatele lui, foc arzător. Un rîu de foc se vărsa și ieșea din el. Mii și mii îl slujeau și zeci de mii stăteau gata înaintea lui. Judecătorul se așază și cărțile fură deschise» (VII, 9—10).

Cînd va fi această judecată nimeni nu știe și nici Sfînta Evanghelie nu ne arată acest lucru, pentru că Dumnezeu a socotit că nu este folositor pentru mîntuirea noastră să cunoaștem această dată, așa după cum nu cunoaștem nici data morții. Un lucru este sigur: că ea va fi și că va veni pe neașteptate, la fel ca și moartea, de aceea se cere continuă pregătire din partea credincioșilor, care potrivit învățaturii din pilda celor zece fecioare, trebuie să fie totdeauna cu candelă plină de untul de lemn al faptelor bune. În privința vremii ei, Mîntuitorul Iisus Hristos certînd pe apostoli, le spune: «Nu este al vostru a ști anii sau vremile, pe care Tatăl le-a pus în a sa stăpînire» (Fapte I, 7). «Iar de ziua aceea și ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii din ceruri, fără numai Tatăl Meu singur» (Matei XXIV, 36). Venirea judecății va fi neașteptată și se aseamănă de către Mîntuitorul Iisus Hristos cu venirea potopului cînd spune: «Și precum era în zilele cele mai înainte de potop: mîncau și beau, se însurau și măritau... și n-au știut pînă cînd a venit potopul și a luat pe toți: așa va fi și venirea Fiului omului» (Matei XXIV, 38—39). Dar după cum moartea, deși nu știm cînd vine, totuși o putem prevedea după unele semne premergătoare, așa și cea de a doua venire va fi precedată de unele semne și anume: propovăduirea evangheliei la toate neamurile, venirea lui Israel la dreapta credință, prooroci mincinoși, venirea lui Antihrist, rătăcirea multor credincioși de la dreapta credință, semnul Sfîntei Cruci pe cer și altele, pe care le arată Sfînta Evanghelie.

Criteriul de judecată va fi iubirea arătată în fapte de milostenie. Dreptul judecător va despărți pe cei drepți de-a dreapta sa, iar pe cei răi de-a stînga sa, judecîndu-i și răsplătindu-i pe toți după mila pe care au arătat-o în viață semenilor lor. Cine a ajutat pe cel flămînd, pe cel gol, pe cel însetat, pe cel bolnav, ajutînd pe însuși Mîntuitorul Iisus Hristos, care se identifică cu ei, va fi răsplătit cu împărăția veșnică. Cine n-a arătat milă semenilor săi lipsiți de cele de trebuință, trăind o viață numai pentru sine, vor primi osîndă veșnică.

Nu trebuie să ne gîndim că nu se vor judeca și alte păcate sau nu se va lua în considerare și alte fapte bune, dar milostenia izvorînd din iubire cuprinde în sine toate faptele bune, căci cine este milostiv este și

drept și răbdător și cinstit și lipsit de invidie, pe cînd cel nemilostiv este și rău și egoist și nedrept și răpitor.

Pedeapsa sau răsplata care se va da va fi veșnică și gradată după treapta de cunoaștere a adevărului. Cea mai mică pedeapsă o vor lua cei care nu s-au putut bucura de revelația creștină. Aceștia vor fi judecați după legea naturală pe care Dumnezeu a sădit-o în om la zidirea sa; după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: «Cînd neamurile cele ce n-au lege, din fire fac ale legii, aceia lege neavînd, ei singuri își sînt lege» (Romani II, 14). Ei vor avea de răspuns la judecată pentru că n-au ajuns la cunoașterea lui Dumnezeu din privirea lumii înconjurătoare, potrivit cuvîntului Sfîntului Apostol Pavel care spune: «Că cele nevăzute ale lui Dumnezeu: puterea Lui cea veșnică și dumnezeirea Lui, de la facerea lumii se văd, cînd cugetați la cele făcute de El, încît ei nu se pot dezvinovăți» (Romani I, 20).

Într-o măsură mai mare vor răspunde Evreii cărora Dumnezeu le-a descoperit Legea Vechiului Testament, pe care ei au călcat-o și pe baza căreia se vor judeca. «Cîți în lege au greșit; prin lege se vor judeca» spune Sfîntul Apostol Pavel (Romani II, 1) pentru că «nu auzitorii legii sînt drepti la Dumnezeu, ci făcătorii legii se vor îndrepta» (*Idem*, II, 16).

Și mai mult vor avea de răspuns creștinii ca unii care s-au învrednicit de revelația deplină prin Mîntuitorul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu care le-a arătat o lege desăvîrșită de viețuire: legea iubirii creștine și pe care ei nu au respectat-o întru totul în viața lor. Răspunderea lor este mai mare pentru că ei au primit învățătura și chip de viețuire de la însuși, cel care-i judecă acum, arătîndu-le că au nesocotit poruncile și îndemnurile sale, precum și exemplul său. Pentru ei nu poate fi nici un cuvînt de îndreptățire după spusa Mîntuitorului Iisus Hristos: «De n-ași fi venit și n-ași fi grăit lor, păcat n-ar avea, iar acum răspuns n-au pentru păcatele lor» (Ioan XV, 22).

Gradația răspunderii va fi nu numai după treapta de cunoaștere a adevărului, ci și după înzestrarea naturală pe care Dumnezeu o dă fiecăruia și după rostul și după poziția lui în viață. La acest lucru se referă Mîntuitorul Iisus Hristos în pilda talanților unde fiecare slujitor dă socoteală stăpînului său după numărul talanților primiți. Astfel va răspunde mai mult bogatul decît săracul, învățatul mai mult decît neînvățatul, conducătorul mai mult decît cei conduși, preotul mai mult decît mireanul.

De această judecată nu vor scăpa nici îngerii care au căzut pentru că ei vor fi supuși acestei judecări, după cum ne arată Sfîntul Apostol Iuda: «Și pe îngerii care nu și-au păzit dregătoria lor, ci și-au lăsat lăcașul lor, spre judecata zilei celei mari, legăturilor celor veșnice sub întineric îi ține» (Iuda, 6).

Cît de mare va fi bucuria celor care pentru viața lor curată și pentru mila arătată semenilor lipsiți, se vor învrednici să fie aleși de dreptul judecător și așezat de-a dreapta Sa, întru cinste și fericire! Cît de mare va fi durerea celor care, pentru viața lor plină de păcate și egoism, vor fi îndepărtați de la fața lui Dumnezeu întru rușine și necinste.

Noi credincioșii trebuie să fim pe deplin încredințați de venirea acestei judecăți, pentru că Dumnezeu o descoperă încă din vechime prin glasul proorocului, mai apoi o arată deplin și lămurit prin Fiul său, Domnul nostru Iisus Hristos, iar Biserica o înscrie printre învățăturile sale de seamă și o propovăduiește neîncetat în Simbolul Credinței. Ea este cerută și de mintea noastră care dorește o dreptate deplină și de experiența vieții care ne arată că sînt fapte bune care nu primesc nici o răsplătire și fapte rele care nu primesc nici o pedeapsă. Ea este cerută și de viața credincioșilor, ca o stavilă împotriva răului și o încurajare pentru bine.

Pentru aceasta noi credincioșii să nu uităm niciodată în viața noastră de această judecată. Să nu uităm că faptele noastre vor fi judecate după gradul de iubire arătat semenilor noștri. Să izgonim din sufletul nostru egoismul, care ne face să trăim numai pentru noi, să ne străduim a deveni mai buni mai miloși, mai simțitori la suferințele din jurul nostru, mai dreپți, mai pașnici. Să trăim într-o deplină comuniune cu semenii noștri, suferințele lor fiind și suferințele noastre, bucuriile lor fiind și bucuriile noastre. Numai făcînd așa ne vom învrednici să auzim la această judecată acele îmbucurătoare cuvinte care ne așează de-a dreapta dreptului Judecător, întru cinste și fericire și nu acele înfricoșătoare cuvinte care ne izgonesc de la fața lui Dumnezeu, întru întuneric, durere și necinste.

Pr. GH. IORDĂCHESCU

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI IN SLUJBA PĂCII

(ianuarie-februarie)

CONGRESUL DE LA HAVANA AL INTELCTUALILOR. — În prezența a 440 de participanți din 66 de țări, precum și a peste 150 de ziaristi și corespondenți de presă, a avut loc la Havana între 4 și 12 ianuarie a.c. Congresul internațional al intelectualilor, consacrat problemelor de cultură, îndeosebi din țările în curs de dezvoltare ale lumii a treia.

Participanții la congres au discutat cîteva teme cheie, printre care, *cultura și independența națională, responsabilitatea intelectualului față de problemele țărilor slab dezvoltate, probleme ale creației artistice și ale muncii științifice și tehnice, etc.*

Țara noastră a fost reprezentată la Congres de un grup de oameni de știință, artiști și scriitori, condus de Acad. Remus Răduleț, vicepreședinte al Academiei Republicii Socialiste România.

Congresul a fost deschis de președintele Cubei, Osvaldo Dorticos, care a salutat prezența la Havana a sute de intelectuali din lumea întreagă, considerînd aceasta ca un act de solidaritate, de prietenie și simpatie față de Cuba.

Printre participanți mai notăm pe pictorul David Siqueiros (Mexic), pe fizicienii George Hutchinson (Anglia), Jean Pierre Vigier și Pierre Lehman (Franța), pe cineaștii Juan Antonio Bardem (Spania) și Francesco Rossi (Italia), pe scriitorii Vadim Kojevnikov (U.R.S.S.), Nicolas Guillen (Cuba), Mario d'Angrade (Angola), Monderi Mouloud (Algeria) și Mario Benedeth (Uruguay), precum și delegații ai R. D. Vietnam și ai Frontului Național de eliberare din Vietnamul de Sud, călduros salutați.

În cadrul comisiilor de lucru, printre referatele ascultate se numără și cel intitulat «*Rolul culturii și al intelectualului în lupta pentru suveranitate și independență națională*», prezentat de delegata Dina Cocea. Vorbitorii au relevat contribuția pe care oamenii de cultură din România au adus-o la dobîndirea independenței și suveranității popoarelor. În continuare s-a relevat rolul deosebit de important pe care îl are astăzi inte-

lectualitatea din țările recent eliberate, împotriva neocolonialismului, revenindu-i acesteia datoria sfântă de a fi alături de popor, de a milita și acționa pentru consolidarea independenței și suveranității naționale.

Dezvoltarea bogată și multilaterală a izvoarelor tuturor culturilor naționale — condiție indispensabilă a culturii universale a timpului nostru — a constituit tema referatului susținut la Congres de criticul de artă Ion Frunzetti, subliniind necesitatea cunoașterii «izvoarelor culturii naționale a fiecărui popor ca punct de plecare pentru arta, gândirea și literatura modernă a fiecărei națiuni».

În partea finală, — în ciuda diversității — participanții la Congres au adoptat un limbaj comun materializat în *Declarația generală* și în *Apelul* către intelectualii din lumea întreagă, chemându-i să lupte pentru eliminarea fenomenelor subdezvoltării și pentru triumful ideilor nobile ale omenirii.

În cuvîntarea rostită la ultima ședință plenară a Congresului internațional al intelectualilor din Havana, Fidel Castro a arătat, printre altele: «În rîndul intelectualilor este tot mai prezentă preocuparea pentru problemele fundamentale ale contemporaneității, înțelegerea tot mai largă a pericolelor injustiției exploatații și agresiunii generate de imperialism, colonialism și neocolonialism. În continuarea cuvîntării sale vorbitorul s-a referit la actele de agresiune ale imperialismului în diferite regiuni ale lumii, în special în sud-estul Asiei, condamnînd războiul dus de S.U.A. în Vietnam, calificîndu-l ca «cea mai mare crimă de genocid din istoria omenirii» și a arătat atitudinea și acțiunile de protest întreprinse de oamenii de artă, cultură și știință împotriva imperialismului și totodată eoul pe care îl stîrnesc în rîndul acestora faptele și ideile generoase de luptă pentru libertate și independență națională, evidențiind prezența unui număr din ce în ce mai mare de intelectuali din Statele Unite la acțiunile întreprinse împotriva agresiunii din Vietnam.

Tot cu acest prilej la sediul Academiei de Științe a Republicii Cuba a fost oferită o reuniune în cinstea delegației române participante la Congresul cultural de la Havana.

A luat parte Antonio Numez Jimenez, președintele Academiei de științe, directori și cercetători din cele 20 de institute de cercetări ale Academiei.

La festivitate au mai fost prezenți, Vasile Mușat, ambasadorul României la Havana și alți membri ai ambasadei române.

Cu acest prilej, președintele Academiei cubaneze a salutat pe membrii delegației române la Congres și a exprimat mulțumiri Academiei Române pentru ajutorul acordat Academiei de științe a Republicii Cuba.

În continuare, Acad. Eugen Pora a vorbit despre viața și opera marelui biolog român, fondatorul speologiei, Emil Racoviță, al cărui portret a fost dezvelit cu acest prilej, la Academia de științe a Republicii Cuba.

IMPLINIREA A 20 DE ANI DE LA SEMNAREA TRATATULUI DE PRIETENIE, COLABORARE ȘI ASISTENȚĂ MUTUALĂ DINTRE ROMANIA ȘI BULGARIA. — La 16 ianuarie a. c. s-au împlinit două decenii de la semnarea

tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală dintre Republica Socialistă România și Republica Populară Bulgaria.

După cum s-a anunțat de presa noastră centrală, Tratatul — încheiat în condițiile victorioase în lupta dusă de forțele revoluționare din România și Bulgaria, pentru eliberarea națională și socială, fiind cele două popoare își luaseră soarta în propriile mâini, — reflectă conținutul nou al relațiilor dintre două state independente și suverane.

Spiritul în care s-au dezvoltat aceste relații, reflectat în toate domeniile în care se desfășoară colaborarea și cooperarea româno-bulgară, pornește de la principiul că prietenia dintre cele două țări constituie o contribuție de seamă la cauza generală a prieteniei și colaborării dintre toate țările socialiste. Un exemplu elocvent în această privință îl constituie schimburile economice și cooperarea dintre țările noastre, vecine și prietene. În baza acordurilor încheiate volumul lor a crescut în anul 1967 de două ori și jumătate față de anul 1965.

Bazându-și prietenia pe principiile respectării independenței și suveranității naționale, pe egalitate de drepturi și neamestec în treburile interne, România și Bulgaria, profund interesate în asigurarea unei păci trainice în lume, militează neabătut pentru zădărnicierea acțiunilor agresive ale imperialismului, pentru micșorarea încordării în viața internațională, pentru reglementarea diferendelor dintre țări cu regimuri social-politice diferite. Cele două țări prin actele întreprinse pe plan extern manifestă un interes deosebit pentru instaurarea în Balcani și pe întregul continent al Europei a unui climat de colaborare și pace.

«Reînnoirea acestui tratat — s-a subliniat cu acest prilej — va da o nouă expresie prieteniei, colaborării și alianței dintre cele două țări, însuflețind lupta și munca creatoare a popoarelor români și bulgari consacrate cauzei socialismului și păcii».

VIZITA ÎN R. S. CEHOSLOVACĂ A TOVARĂȘULUI MAXIM BERGHIANU.— În seara zilei de 14 ianuarie a. c. a sosit la Praga Maxim Berghianu, președintele Comitetului de Stat al Planificării din Republica Socialistă România.

După cum a transmis corespondentul Agerpres, cu ocazia acestei vizite au avut loc convorbiri între Maxim Berghianu, președintele de Stat al Planificării din Republica Socialistă România și Oldrich Cernik, vicepreședinte al guvernului cehoslovac, președintele Comisiei de Stat al Planificării din R. S. Cehoslovacă, privind colaborarea economică dintre cele două țări pe perioada 1971—1975.

PENTRU O REGLEMENTARE PE CALE PAȘNICĂ A CONFLICTULUI DIN VIETNAM. — Cu prilejul unei conferințe de presă ținută la 18 ianuarie a. c., secretarul general al O.N.U., U Thant, a adresat un nou apel pentru încetarea bombardamentelor asupra Vietnamului de nord, subliniind că sistarea acțiunilor aviației americane asupra R. D. Vietnam, constituie o necesitate absolută pentru o evoluție a conflictului din Vietnam spre convorbiri de pace. Este în interesul păcii — a precizat vorbitorul — că

toate statele să continue să respecte statutul de neutralitate al Cambodgiei în conformitate cu prevederile acordurilor de la Geneva. O astfel de măsură ar constitui calea care ar putea duce la împiedicarea extinderii războiului din Vietnam.

UN TEXT REVIZUIT AL PROIECTULUI DE TRATAT DE NEPROLIFERARE A ARMELOR NUCLEARE PREZENTAT RECENT. — Un text revizuit al proiectului de tratat de neproliferație a armelor nucleare a fost prezentat de Alexei Rosci, reprezentantul Uniunii Sovietice, în Comitetul celor 18. Introducerea proiectului de articol asupra controlului, constituie după părerea d-sale, un pas înainte.

Un text identic al proiectului de tratat a fost prezentat de delegatul Statelor Unite, Adrian Fisher. El a arătat că proiectul revizuit al tratatului, «este recomandat discuției și negocierii în cadrul Comitetului celor 18 state pentru dezarmare și examinării tuturor guvernelor».

În cadrul ședinței din 23 ianuarie a.c. a Comitetului celor 18 state pentru dezarmare au luat cuvântul delegații Angliei, Canadei și Cehoslovaciei. Reprezentantul cehoslovac a relevat prezența în noul proiect de tratat a articolului 3 cu privire la control.*

INCETAREA NECONDIȚIONATĂ A BOMBARDAMENTELOR ÎNAINTEA ÎNCEPERII CONVORBIRILOR. — Aceasta este declarația consiliului general al R. D. Vietnam la Rangoon, generalul Le Tung Song, în cadrul unei conferințe de presă care s-a ținut în capitala Birmaniei, în cadrul căreia s-a abordat problema posibilităților începerii unor convorbiri între S.U.A. și guvernul său.

Orice inițiativă pentru a fi realistă și bine primită — a spus vorbitorul — va trebui să fie întreprinsă pe baza dreptului Vietnamului de nord la independența națională, suveranitate și integritate teritorială («*România Liberă*», din 20 ianuarie 1968).

109 ANI DE LA UNIREA PRINCIPATELOR. — Ca o primă etapă pe drumul formării statului național român, Unirea Principatelor, constituie unul dintre evenimentele majore din istoria poporului nostru. Realizarea unirii a însemnat încununarea unor aspirații de veacuri ale națiunii române.

Un eveniment istoric cu profunde consecințe în viața poporului român, este titlul articolului pe care Dan Berindei, secretar științific al Institutului de istorie «N. Iorga» al Academiei, îl dedică importantului eveniment.

După o scurtă incursiune, asupra cadrului istoric, autorul arată în continuare că, poporul român luptându-se cu greutățile inerente oricărui început, și-a menținut, și și-a dezvoltat, neconținut elementele de unitate în decursul existenței sale și a pregătit pe această cale realizarea viitoarei unificări.

Moțiunea Adunării ad-hoc a Moldovei califica Unirea drept «*doriința cea mai mare, cea mai generală, cea hrănită de toate generațiile trecute, cea care este sufletul generației actuale, cea care împlinită va face fericirea generațiilor viitoare*».

Cu ocazia acestui memorabil eveniment patriotul moldovean Mihail Kogălniceanu scria: *Unirea e actul energetic al întregii națiuni române... Unirea națiunea a făcut-o*».

Importanța deosebită a istoricului eveniment de la 24 ianuarie rezidă în primul rând în faptul că Unirea a constituit *actul de naștere a României moderne, a pus temelia statului național român, ca stat unitar*. Unirea realizată în 1859 deschidea drumul pentru desăvârșirea statului național. În decembrie 1918, unirea Transilvaniei cu România marca desăvârșirea acestei unități naționale a poporului nostru, crearea României moderne.

Printre manifestările consacrate Unirii Principatelor amintim:

— Ambasada României în Franța și Asociația Franța-România au prezentat la Universitatea din Limoges expoziția *«Imagini și tipuri din România»*. Cu ocazia inaugurării expoziției, atașatul cultural al ambasadei Republicii Socialiste România la Paris, Gh. Baltac, a prezentat conferința intitulată: *«Unirea Principatelor Române și importanța ei în istoria României moderne»*.

— Marți 23 ianuarie în sala Ateneului Român, a avut loc simpozionul *«Unirea Moldovei cu Țara Românească — formarea statului național român»*. Au participat la discuții pe marginea temei Prof. univ. Mihai Berza, membru corespondent al Academiei, Virgil Căndea și Prof. univ. Dumitru Almaș.

— Un alt simpozion pe tema: *«Unirea Principatelor oglindită în literatură»* a avut loc la Pitești.

Astfel de manifestări consacrate Unirii s-au ținut în peste 100 de localități argeșene.

— La Institutul teologic de grad Universitar din București, în prezența Rectorului, directorului Administrației Patriarhale, a consilierilor patriarhali, arhiepiscopali, profesori, studenți și elevi, a avut loc în după amiaza zilei de 23 ianuarie sărbătorirea istoricului eveniment de la 24 ianuarie 1859. Și-au dat concursul Corala Sfintei Patriarhii cu *Hora Unirii*, *Tricolorul* de Ciprian Porumbescu și *Hora Republicii* de Nicolae Lungu. Au fost citite versuri dedicate evenimentului, iar în partea finală, s-au vizionat filmele documentare: *Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian în Anglia; Mînistirile din Nordul Moldovei și Bucureștii de astăzi*.

ACȚIUNI PENTRU CONSOLIDAREA PACII, PENTRU DESTINDERE INTERNAȚIONALĂ. — Printre numeroasele acțiuni pe care le întreprinde țara noastră pe plan extern, pentru consolidarea *păcii*, la loc de cinste se înscrie vizita oficială pe care a făcut-o la invitația președintelui Consiliului de Miniștri al Republicii Italiene, domnul Aldo Moro, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, domnul Ion Gheorghe Maurer, însoțit de ministrul afacerilor externe, domnul Corneliu Mănescu, în zilele de 22 și 23 ianuarie 1968, în Italia.

După cum se subliniază în Comunicatul dat publicității cu privire la această vizită, înalții oaspeți români au fost întâmpinați pretutindeni

cu sinceră cordialitate, «în spiritul tradiționalei simpatii care există între poporul român și italian».

În timpul convorbirilor care au avut loc la Roma între Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Ion Gheorghe Maurer și președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Italia, Aldo Moro, s-a procedat la un larg schimb de vederi privind principalele probleme internaționale actuale și relațiile bilaterale româno-italiene, și perspectivele lor de dezvoltare.

În contextul continuării eforturilor pentru consolidarea *păcii*, părțile au subliniat importanța promovării unor relații de respect reciproc și colaborare între state, indiferent de orinduirea lor socială.

Referindu-se la proiectul de tratat prezentat recent la Geneva, cele două părți apreciază că perfecționarea mai departe a proiectului și încheierea tratatului ar crea premise favorabile pentru soluționarea și a altor probleme ale securității în Europa și în lume.

Statornicirea unui climat de securitate și cooperare pe continentul European, — s-a precizat de părți, — ar corespunde atât intereselor europene, cât și ale *păcii* în lume.

«Părțile sînt de acord că gravele probleme existente în lume, focare actuale de criză, confirmă, necesitatea — întotdeauna susținută de ele — de a se depune străduințe pentru întărirea Organizației Națiunilor Unite și creșterea eficienței ei, pe baza asigurării universalității și a realizării funcțiunii ei fundamentale de salvagardare a *păcii* și preîntîmpinare a conflictelor» («*Scinteia*», joi 25 ianuarie 1968).

UN ACT DE UMANITATE. — 60 de scriitori francezi au adresat opiniei publice internaționale un comunicat pentru salvarea poetului grec Yannis Ritsos, deportat în insula Leros. În Apel se exprimă îngrijorarea în legătură cu starea sănătății acestuia, care se agravează din cauza condițiilor inumane la care este supus. Printre cei ce au semnat apelul se numără: François Mauriac, Marcel Achard, Jaques Madaule, Louis Aragon, Ilsa Triolet, Pierre Serghers, Vercors, Jean Guêhenno, Jean Cassou, etc.

«NAZUINȚA SFÎNTĂ A OAMENILOR DE BUNA-CREDINȚĂ». — Este titlul cu care revista «*Pentru Apărarea Păcii*» (1968, nr. 1, p 12), publică scrisorile și telegramele pe care reprezentanți ai cultelor din Republica Socialistă România, întruniți în adunările anuale consacrate analizei activității bisericești, le-a adresat Comitetului Național pentru Apărarea Păcii. În ele este exprimată adeviziunea, sprijinul și atașamentul față de politica de pace a statului nostru, și încetarea agresiunii S.U.A. împotriva poporului vietnamez, pentru triumful cauzei *păcii* în lume.

În telegrama trimisă de președintele Adunării Naționale Bisericești — Prea Fericitul Patriarh Justinian, se spune:

«*Adunarea Națională bisericească a Patriarhiei Române exprimă Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România sentimentele sale de înaltă considerație și îl asigură că ierarhii, preoții și*

credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, sprijină și vor continua să sprijine cu hotărîre și entuziasm toate inițiativele și acțiunile menite să aducă o contribuție valoroasă la cauza nobilă a păcii și a cooperării frățești între popoarele din lumea întreagă. Credincioșii acestei Biserici, pătrunși de dragostea fierbinte față de scumpa noastră patrie — Republica Socialistă România, își reînnoiesc făgăduința solemnă de a acorda și pe viitor tot sprijinul lor marelui front al luptătorilor pentru apărarea păcii și pentru înfrățirea popoarelor — năzuința sfîntă a oamenilor de bună-credință de pretutindeni».

ȘEDINȚA DE LUCRU A BIROULUI COMITETULUI NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII. — La 29 ianuarie a.c. a avut loc ședința de lucru a Biroului Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, prezidată de Prof. univ. Tudor Ionescu, președintele Comitetului Național pentru Apărarea Păcii. S-a dezbătut cu acest prilej activitatea desfășurată de Comitet pe anul 1967 și planul de muncă pe anul 1968 și obiectivele pe plan extern, — popularizarea politicii de *pace* a țării noastre, participarea reprezentanților Comitetului la acțiunile și reuniunile inițiate de *Consiliul Mondial al Păcii* și alte manifestații organizate de alte mișcări naționale sau Internaționale de *pace*, precum și invitarea în țara noastră a unor personalități ale mișcării mondiale pentru *pace*.

Pe plan intern, dintre acțiunile mai importante se prevăd organizarea unor conferințe, simpozioane despre politica externă de *pace* a țării noastre și a principalelor probleme ale luptei mondiale pentru *pace*.

RECOMANDĂRI ALE CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII. — În cadrul marilor aniversări culturale pe anul 1968 vor fi sărbătorite în țara noastră, pe baza recomandărilor Consiliului Mondial al Păcii, personalități, care, prin operele lor, au contribuit la promovarea progresului *păcii*, înțelegerii și prieteniei între popoare:

100 de ani de la naștere: *William du Bois*, eminent scriitor, savant popular negru; *Maxim Gorki*, scriitor sovietic; *Dr. Lonandro De La Torre*, publicist argentinian.

150 de ani de la naștere: *Charles Gounod* compozitor francez;

350 de ani de la moarte: *Hu Kyoon*, scriitor și erudit coreean;

450 de ani de la naștere: *Jacopo Tintoretto*, pictor italian;

600 de ani de la naștere: *Ibn Yamim*, poet iranian.

ADUNAREA CONSACRATĂ ZILEI INTERNAȚIONALE A SOLIDARITĂȚII CU POPOARELE ARABE. — La 25 ianuarie a.c., Comitetul Național pentru apărarea păcii și Liga română de prietenie cu popoarele din Asia și Africa, au organizat o adunare consacrată zilei internaționale a solidarității cu popoarele arabe. Printre invitații prezenți la adunare se aflau reprezentanți ai unor instituții centrale și organizații obștești, oameni de știință și cultură, oameni ai muncii din întreprinderile și instituțiile bucureștene.

Au mai fost de față Mohamed Famy Hamad, ambasadorul Republicii Arabe Unite la București și membrii ai ambasadei.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de Sanda Rangheț, secretar al Comitetului național pentru apărarea păcii, care a relevat semnificația zilei Internaționale a solidarității cu popoarele arabe, care se aniversează pentru prima oară, în acest an.

Apoi a luat cuvîntul prof. univ. dr. Stanciu Stoian, secretar general al Ligii române de prietenie cu popoarele din Asia și Africa, care a evocat străvechile legături existente între țara noastră și țările arabe, și lupta dusă de popoarele arabe împotriva dominației coloniale.

În legătură cu situația creată în Orientul Apropiat, ca urmare a imixtiunii puterilor imperialiste în afacerile interne ale țărilor din această zonă — vorbitorul a arătat că — «țara noastră, consecventă politicii externe, se pronunță în mod categoric, împotriva utilizării forței pentru recunoașterea dreptului fiecărui stat de a se bucura de o existență independentă și suverană, de securitate și de dezvoltare pașnică nestingherită» (Rev. «*Pentru Apărarea Păcii*», nr. 2/1968, p. 8).

DIN LUPTA POPOARELOR PENTRU PACE. — Pe măsură ce se intensifică acțiunea de escaladare a războiului în Vietnam, opinia publică mondială continuă să condamne această faptă nesăbuită, cerînd prin diferite manifestații încetarea acestuia.

— *Săptămîna împotriva recrutării pentru Vietnam*: a cunoscut o amploare deosebită pe tot teritoriul S.U.A. Inițiativa acestei acțiuni a aparținut «*Ligii de rezistență împotriva războiului*», mișcării «*Femei, luptați pentru pace!*» și *Comitetul pentru acțiuni neviolente*, împotriva hotărîrii guvernului de la Washington de a recruta alți zeci de mii de tineri, dintre care nu puțini vor fi trimiși pe fronturile din Vietnam.

— Numeroși locuitori ai New York-ului în timpul unui marș de protest împotriva agresiunii S.U.A. în Vietnam purtau pancarte și scandau lozincile: «*Încetați recrutările!*». «*Puneți capăt războiului!*».

— La Philadelphia sute de persoane au demonstrat împotriva recrutărilor.

Manifestații similare ale tineretului au mai avut loc la Manchester (Statul New Hampshire) în fața centrelor de recrutare cerînd: «*Să înceteze de îndată războiului!*», «*Trimiteți băieții înapoi acasă!*»

— Recent ziarul «*New York Times*», a publicat un «*avertisment*» semnat de aproape 5000 de persoane, chemînd la «*încetarea bombardamentelor în Vietnam și renunțarea la politica escaladării*», precum și la «*începerea imediată a negocierilor cu toate forțele implicate în conflict*».

— La Paris, în Piața Republicii a avut loc o demonstrație la care au participat peste 55.000 de tineri și tinere din Capitala Franței, cărora s-au alăturat alți 15.000, din 86 de departamente, desfășurîndu-se sub lozincile: încetarea necondiționată a bombardamentelor asupra R. D. Vietnam, recunoașterea F.N.E., ca singurul reprezentant autentic al populației sud-vietnameze, retragerea corpului expediționar american.

La confecționarea pancartelor purtate de tineri și-au dat concursul cunoscuți pictori: Jouffroy, Kijno, Ortega, Luc Sinov, Tashtzki.

La mitingul care a avut loc cu acest prilej au participat și vietnamezii din Paris, studenți americani, tineri greci și spanioli.

În rîndul opiniei publice franceze, mișcarea mondială de simpatie cu lupta dreaptă a eroicului popor vietnamez este manifestată într-o serie de noi acțiuni în curs de desfășurare, cum sînt acelea ale formațiunilor politice și organizațiilor sindicale, pacifiste de tineret, care au și lansat un apel în scopul stringerii de ajutoare pentru a fi destinate poporului vietnamez eroic.

Un grup de inițiativă a adresat un apel către intelectualitatea franceză pentru a-și uni glasurile cu acelea ale opiniei publice mondiale care cere încetarea imediată și necondiționată a bombardamentelor.

«Propunem artiștilor și scriitorilor, savanților și cercetătorilor, inginerilor și tehnicienilor, corpului didactic, tuturor intelectualilor să facă astfel încît acțiunea lor să tindă spre organizarea unei zile a intelectualilor pentru Vietnam, care se va ține la Paris» — se spunea în apelul semnat de personalități de prestigiu ale Franței, printre acestea figurînd Aragon, Simone de Beauvoir, Hélène Joliot-Langevin, Alfred Kastler, Pablo Picasso, J. P. Sartre, Elsa Triolet, Vercors, Jean Vilar etc.

— O petiție semnată de peste 1000 de profesori din școlile elementare și medicii din statul Victoria (Australia) dată de curînd publicității semnaleză următoarele:

«Guvernul Australiei trebuie să-și îndrepte eforturile spre obținerea încetării necondiționate a bombardamentelor asupra Vietnamului, pentru negocieri de pace cu participarea F.N.E. din Vietnamul de Sud... Guvernul trebuie să-și înceteze participarea la escaladarea războiului din Vietnam».

— «Asociația laburistă pentru apărarea păcii», într-o recentă declarație, subliniază necesitatea reducerii cheltuielilor militare.

«DE LA NÜRNBERG LA STOCKHOLM». — Este titlul sub care ziarul «Le Monde» a publicat un articol semnat de Maurice Duverger. În partea introductivă a articolului, autorul se ocupă de «criticile de parțialitate» aduse tribunalului Russell de anumite cercuri din S.U.A. și din țările Europei occidentale, menționînd răspunsul disprețuitor pe care Dan Rusk l-a dat la invitația adresată Departamentului de Stat al S.U.A. de a-și trimite un reprezentant în fața tribunalului.

Printre altele, în continuare, se spune: «Criticile adresate «judecătorilor» de la Stockholm și Copenhaga izbutesc, de fapt, să sublinieze necesitatea unei jurisdicții autentice capabile să aplice dreptul de război; ele merg cu alte cuvinte în sensul operei întreprinse de Bertrand Russell. A reproșa tribunalului său de a fi un tribunal fals, nu înseamnă a solicita implicit crearea unui tribunal adevărat?»

— LUCRĂRILE CONFERINȚEI INTERNAȚIONALE ASUPRA DREPTURILOR OMULUI. — În seara zilei de 31 ianuarie a.c. s-au încheiat la Geneva lucrările Conferinței internaționale asupra drepturilor omului, care a fost

convocată de Comitetul internațional al organizațiilor neguvernamentale cu prilejul «Anului drepturilor omului».

În vederea aplicării *Declarației universale a drepturilor omului* recomandările grupelor de lucru au fost trimise spre studiere, tuturor acestor organizații.

SESIUNEA COMISIEI O.N.U. PENTRU DREPTURILE OMULUI. — La 5 ianuarie a.c. la sediul Națiunilor Unite au fost deschise lucrările celei de a 24-a sesiuni a Comisiei O.N.U. pentru drepturile omului.

Președinte al comisiei a fost ales în unanimitate Ibrahim Boye, procuror general al Senegalului. D-Sa a declarat că «Națiunile Unite trebuie să încerce să găsească o soluție radicală violărilor sistematice ale drepturilor omului și libertăților lui fundamentale».

«GARANȚIILE DE SECURITATE PENTRU STATELE NENUCLEARE TREBUIE SĂ FIE O COMPONENTĂ ESENȚIALĂ A TRATATULUI DE NEPROLIFERARE A ARMEI ATOMICE». — Cu acest titlu se publică în presa noastră centrală din 7 februarie a.c. cuvîntul ambasadorului N. Ecobescu, în Comitetul celor 18, prin care reprezentantul Republicii Socialiste România a solicitat autorilor textului revizuit al proiectului de tratat cu privire la neproliferarea armelor nucleare clarificarea mai multor probleme pentru înțelegerea acestui text și pentru elucidarea numeroaselor și variatelor aspecte pe care le comportă tratatul de neproliferare.

Dezbaterile care au avut loc, atît în Comitetul celor 18, cît și în Adunarea Generală a O.N.U. și în alte organizații internaționale, a precizat vorbitorul — au evidențiat *importanța deosebită ce se acordă problemei garanțiilor de securitate de care trebuie să se bucure statele nenucleare, ca una din componentele esențiale ale tratatului de nerăspîndire a armelor nucleare. Textul revizuit al proiectului de tratat nu conține nici o prevedere în privința garanțiilor de securitate, vădînd în această chestiune, aceeași lacună ca și textul inițial.*

Referindu-se la problema controlului N. Ecobescu a cerut să se stabilească concepția politică, juridică și etnică ce stă la baza poziției autorului în materie de control. Vorbitorul se întreabă cum se explică faptul că *în proiectul de tratat se preconizează aplicarea controlului numai în raport cu obligațiile pe care, conform articolului II, ar urma să și le asume statele nenucleare, în timp ce în privința obligațiilor decurgînd pentru puterile nucleare, potrivit prevederilor articolului I nu se propune nici o măsură de control? Este oare admisibil ca aproape totalitatea statelor lumii — în generalitatea cazurilor, state mici și mijlocii — să fie supuse controlului, iar cinci țări — puteri nucleare — să scape oricărei măsuri de control? Cum se poate împăca acest concept discriminatoriu, cu egalitatea suverană a statelor, principiu cardinal al relațiilor internaționale contemporane? — s-a întrebat în cuvîntul său, reprezentantul țării noastre.*

După cum se știe — s-a precizat în continuare —, pe teritoriul a numeroase state nenucleare se află depozitate, la baze militare și rampe de lansare, armament nuclear. Ce garanții există că forțele armate ale

unor asemenea țări care fac antrenamente comune cu militarii țărilor nucleare respective în minuirea armamentului atomic și al mijloacelor de transportare a acestuia la fîntă, nu vor avea acces și nu vor intra în posesia armelor nucleare sau nu vor dobîndi controlul asupra lor?

În încheiere reprezentantul țării noastre și-a exprimat convingerea că «furnizarea clarificărilor solicitate va permite să se formeze o imagine mai completă asupra proiectului supus spre examinare».

GRUPĂRI ALE PĂCII ACTIVEAZĂ ÎN ELVEȚIA PENTRU AJUTORAREA MORALĂ ȘI MATERIALĂ A POPORULUI VIETNAMEZ. — Printre numeroasele grupări ale păcii care activează în Elveția și care și-au fixat ca sarcină ajutorarea morală și materială a poporului vietnamez se numără:

— «Centrala sanitară elvețiană» (C.S.E.) a trimis populației regiunilor din Vietnamul de Nord pînă acum instrumentar chirurgical în sumă de 80.000 de franci.

O altă organizație cu caracter umanitar care și-a propus să-și ofere serviciile sale operei de ajutorare a Vietnamului, este organizația «Pămîntul tuturor oamenilor», care găzduiește pe perioada vacanței copii vietnamezi, în tabere.

— De asemenea «Mișcarea elvețiană împotriva bombardamentului atomic», avînd în vedere sentimentul de indignare al cetățenilor împotriva războiului, a organizat la Palatul Congresului din Bâle o sesiune cu tema: «De ce ne privește și pe noi războiul din Vietnam?» Sesiunea a fost urmată de un marș de protest împotriva războiului din Vietnam, la care au participat 15.000 de persoane.

— *Comitetul elvețian pentru pace* — căruia i s-au afiliat reprezentanții mișcării creștine pentru pace, ai Asociației internaționale pentru serviciile civile și ai mișcărilor neutre pentru pace — a organizat la Zürich o manifestație la care au luat parte și studenții progresiști.

DECLARAȚIA SECRETARULUI GENERAL AL O.N.U., PRIVIND PROBLEMA VIETNAMULUI. — Secretarul general al O.N.U., U Thant a declarat în seara zilei de 24 februarie a.c., în legătură cu situația din Vietnam că «problema este în mod esențial de ordin politic și nu poate fi soluționată prin folosirea forței militare».

În continuare Secretarul General al O.N.U. a adăugat: «În măsura în care Organizația Națiunilor Unite rămîne principala speranță de pace a omenirii, este sarcina mea, oricare ar fi criticile care ar putea fi formulate, de a încerca să dau glas sentimentului general al opiniei internaționale și a neliniștii profunde care a fost exprimată de la tribuna Adunării Generale». Acest război, a spus el, aduce suferințe crescînde, morți și distrugerii mereu mai numeroase. «Este timpul să i se pună capăt».

REDAȚIA

ȘTIRI ECUMENICE

— La Atena a fost înființată o «Academie ortodoxă pentru studii bisericești superioare», ținând de ministerul educației și cultelor. Academia va avea să promoveze studiile teologice în Grecia și să creeze condiții pentru o mai bună pregătire teologică patristică și pastorală a preoțimii grecești.

— La inițiativa Arhiepiscopului Ieronim s-a înființat la Atena «biroul pentru probleme misionare», urmărind coordonarea activității misionare ortodoxe în Orient și îndeosebi în Africa. Conducătorul biroului este Arhimandritul Antoine Romanos.

— La Varna (Bulgaria) săpături arheologice au descoperit temelia unei Biserici ortodoxe datînd din evul mediu, distingîndu-se bine pronaosul, naosul și altarul.

— Preotul american (presbiteran) Robbins Strong a fost numit pe 1 ianuarie 1968, la centrala de la Geneva, secretar al secțiunii «Misionarism și evanghelizare», ținînd de Consiliul ecumenic al Bisericilor.

— O delegație — clerici și mireni — a «Comitetului inter-religios pentru pace» din S.U.A. a vizitat între 4—5 ianuarie 1968 centrul ecumenic din Geneva. În discuție cu delegația, Dr. Eugene Carson Blake, secretar general al Consiliului ecumenic al Bisericilor, a accentuat caracterul hristologic al mișcării ecumenice. Delegația se afla în drum spre simpozionul păcii de la New Delhi, la care au participat reprezentanți ai diferitelor religii. Pe lângă creștini au participat reprezentanți ai islamismului, hinduismului, șintoismului și iudaismului.

— Vorbînd de deosebirile doctrinare dintre Biserica anglicană și Biserica romano-catolică, Primatul Angliei, Arhiepiscopul de Canterbury Dr. Ramsey, le numește «enorme», adăugînd însă: «În atitudinea noastră nu trebuie să ne comportăm ca și cînd aceste diferențe n-ar exista sau ar fi neînsemnate, dar atitudinea noastră trebuie să exprime și legăturile unității de fapt existente acum».

— Biserica anglicană și unită din Canada au convenit asupra instituirii unei comisiuni care să se ocupe de probleme de ordin doctrinar, liturgic și ecleziologic în vederea unirii lor. Ambele Biserici au practicat

pină acum administrarea reciprocă a Euharistiei, însă fără a exista o înțelegere oficială între ele.

— Arhiepiscopul Coggan de York, președintele «Alianței mondiale a societăților biblice» anunță o serie de traduceri noi ale Bibliei în limbă corespunzătoare timpului.

— Societatea biblică din Anglia pregătește tipărirea Noului Testament într-o ediție de buzunar (O.P.D. 1/968).

— Facultatea de teologie ortodoxă din Belgrad a conferit Prea Fericitului Patriarh ecumenic din Constantinopol, Atenagora I. — cu ocazia vizitei făcute Patriarhiei Ortodoxe Sîrbe — titlul de: *doctor honoris causa*.

— Frumoasa Mînăstire Rila (R. P. Bulgaria) a fost redată menirii sale, serviciile divine fiind săvîrșite de 25 monahi.

— Patriarhia Ortodoxă Sîrbă editează o nouă revistă bisericească «Ortodoxia». Apare de două ori pe lună.

— În cele 20 mînăstiri din Atos se află actualmente 1375 monahi. Lavra Megisti are 436 monahi, Mînăstirile Vatoped și Sfîntul Pavel au fiecare ceva peste 100 de monahi. iar celelalte mînăstiri au între 18 și 20 monahi.

— În statul Indiana (S.U.A.) Biserica ortodoxă a fost recunoscută ca «Major Faith».

— La Cairo s-a înființat institutul «Patriarhul Chiril» pentru drept canonic.

— Tratatивele unionale anglican-metodiste care, după conveniri anterioare, trebuiau să intre acum într-o fază de realizări concrete pe planul apropierii între cele două confesiuni, întîmpină din nou dificultăți. S-au ivit imprecizuni în privința conceptului despre izvoarele revelației (Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție), în privința caracterului de jertfă a Sfîntei Euharistii; în privința necesității Sfîntului Botez pentru mîntuire; Metodistii, în contrast cu textul mărturisirii lor de credință, nu atribuie adică Botezului caracterul unei condiții indispensabile pentru mîntuire, după cum nu atribuie importanță nici tainei Sfîntului Mir. Anglicanii stăruie pentru păstrarea termenului «preot», fiindcă înlocuirea lui cu termenul «presbiter» — cum voiesc metodistii —, ar putea fi interpretată ca renunțare la preoția autentică. — Dificultăți procură și altă problemă. Părțile conveniseră ca într-o anumită zi să se săvîrșescă un serviciu divin — «serviciul divin al împăcării» —, la care episcopii anglicani să pună mîinile pe presbiterii metodisti, ceea ce să însemne consacrarea lor. Dar sînt episcopi anglicani care nu sînt de acord cu acest fel de «consacrare», — atunci care va fi relația dintre dînsii și presbiterii metodisti «consacrați»? Asemenea care va fi situația presbiterilor metodisti, neprezențați la «serviciul divin al împăcării»? Se mai afirmă că Biserica anglicană, întrucît are episcopat, nu poate intra în «comuniune deplină» decît cu o Biserică avînd episcopat. «Serviciul divin al împăcării» nu conferă însă Bisericii metodiste un episcopat, deci?? — Acestea

și alte chestiuni procură dificultăți în tratativele unionale dintre Bisericile anglicană și metodistă.

În Biserica anglicană s-a făcut propunerea pentru admiterea la preoție și a femeilor. Pentru acceptarea unei propuneri, regulamentul acestei Biserici prevede vot exprimat separat de episcopi, preoți și mireni. La episcopi și mireni propunerea a întrunit majoritate aprobatoare, nu același a fost însă cazul la preoți și astfel propunerea a fost respinsă. (I.K.Z., 4/1967).

— Sinodul general al Bisericii reformate din Ungaria a acceptat la ultima sa sesiune noua constituție a Bisericii, la care a lucrat o comisiune zece ani. Ideia conducătoare la elaborarea constituției a fost relevarea caracterului slujitor al Bisericii conform Sfintei Scripturi și păstrarea celor mai prețioase tradiții istorice. În primul articol se subliniază solidaritatea cu toate celelalte Biserici reformate din lume și cu Consiliul ecumenic al Bisericilor, asemenea se subliniază și deosebita responsabilitate a Bisericii pentru om și creațiune. Apoi se tratează despre «Biserica reformată din Ungaria și slujirea ei», despre «Constituție și administrația Bisericii», despre «slujitorii Bisericii», despre «bugetul Bisericii», «casa de pensii a preoților», «aplicarea legilor bisericesti» etc.

— Bisericile romano-catolică, veche-catolică și evanghelică de limbă germană din Austria, Elveția și Germania au elaborat un text comun pentru rugăciunea «Tatăl nostru».

— Biserica metodistă din Cuba s-a declarat autonomă. Ea numără 9000 de credincioși și 54 pastori.

— Comitetul internațional pentru continuarea lucrărilor «Conferinței pentru pace de la Berlin a creștinilor catolici din Statele europene» s-a întrunit în zilele de 25—26 ianuarie a. c. în a șasea sa sesiune. La discuții au participat preoți și mireni din 16 State europene. Comitetul a hotărât cu unanimitate ca a treia sesiune a «Conferinței» să se țină între 5—7 iunie 1968 în Berlinul răsăritean. Temă sesiunii va fi: «Misiunea noastră: pace și dreptate, — acțiunea noastră: împotriva războiului — pentru securitate europeană». Cinci grupe internaționale de lucru și-au început activitatea pentru pregătirea sesiunii a treia a Conferinței pentru pace a creștinilor catolici din Statele europene. Cu această sesiune catolicilor iubitori de pace din Europa voiesc ca, împreună cu toți oamenii de bunăvoință, să-și dea contribuția pentru ca pe pământ european să nu mai izbucnească război, ca securitatea, pacea și dreptatea să hotărască asupra viitorului popoarelor (N. Z., 24/1968).

— În luna decembrie 1967 a avut loc la Academia Duhovnicească din Leningrad o discuție între teologi ai Bisericii Ortodoxe Ruse și ai Bisericii Romano-Catolice. Tema principală de discuție a fost: «Aspectul istoric al conceptului social al Bisericii Romano-Catolice de la sfârșitul secolului al XIX-lea, așa cum a fost el exprimat îndeosebi în enciclicele Papilor Ioan XXIII și Paul VI și în hotărârile Conciliului Vatican». În discuții au fost subliniate îndeosebi problemele: «Competența Bisericii în

domeniul social, persoana cu drepturile și datoriile ei în relațiile societății; dezvoltarea învățaturii Bisericii Romano-Catolice despre proprietate, experiențele slujirii creștine în cadrul diferitelor structuri sociale, lumea interioară și bogăția spirituală a persoanei în legătură cu dreptatea socială și cu pacea între oameni și popoare». În comunicatul publicat după încheierea discuțiilor s-a menționat că întâlnirea a fost utilă și ar putea contribui «la aflarea unor noi posibilități pentru colaborarea creștinilor în slujirea lor a lumii de azi».

— Arhiepiscopul Ieronim al Ateni, primatul Bisericii Ortodoxe din Grecia, a prezentat Sfântului Sinod un proiect de nouă organizare a Bisericii grecești. După acest proiect organul superior al Bisericii Ortodoxe din Grecia este Adunarea plenară a episcopilor, căreia îi vor fi atașați cu vot consultativ membri din cler și dintre mireni. Adunarea se va întruni de două ori pe an. Această adunare îl alege pe Arhiepiscopul de Atena. Ceilalți episcopi, «Mitropoliții», vor fi aleși direct de către clerul și credincioșii eparhiei vacante, participând și episcopii vecini, care-l și vor hirotoni pe cel nou ales. Numărul Mitropolițiilor va fi redus de la 79 la 40.

— Sfântul Sinod este organul executiv al Adunării plenare, având opt secretari de specialitate.

— Atitudinea rezervată de pînă acum a Bisericii Ortodoxe din Grecia față de Biserica Romano-Catolică este — a afirmat Arhiepiscopul Ateni Ieronim — motivată istoric. Și azi o mare parte a poporului grec e cuprins de neîncredere față de Roma. Da, în ultimul timp n-au lipsit acte împăciuitoare din partea Papei, dar o totală schimbare de mentalitate a credincioșilor din Grecia va putea fi realizată numai prin îndelungate străduințe prietenești și frățești, căci majoritatea ortodocșilor din Grecia are și azi convingerea că Roma, în definitiv, urmărește numai prozelitism.

— Papa Paul VI a acceptat demisia Arhiepiscopului de Montreal (Canada) Paul Emile Cardinal Léger. Motivul demisiei? Cardinalul Léger voiește să se dedice îngrijirii leproșilor.

— «Conferința creștină est-asiatică» — cuprinzînd Bisericile Ortodoxă, Anglicană și Protestantă din Pakistan, India, Ceylon, Tailanda, Malaysia, Singapur, Indonezia, Nezeelanda, Filipine, Hongkong, Taiwan, Japonia și Coreea de Sud s-au întrunit între 30 ianuarie—3 februarie 1968 la Swanganivas (Tailanda), în a patra sa adunare generală, avînd ca teme principale de discuții: 1) «Ajutorul interbisericesc pentru misiune și diaconie» și 2) «O Biserică împărțită într-o lume zdruncinată». Președintele Conferinței este Dr. D. G. Moses (India) și vicepreședinți: Dr. I. Omura (Japonia) și S. Martinika (Indonezia) (O.P.D., 39/67).

— Editurile «Corvina» (Budapesta) și «Union» (Berlin) au reeditat împreună «Biblia pauperum», prețioasa Biblie ilustrată din Evul Mediu. În ce privește titlul acestei Biblii, părerile sînt împărțite, cert este însă că ea a servit scopuri didactice, în primul rînd ca ajutor pentru clerul de jos.

— Mitropolitul Meletie, exarh al Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol a predat la 21 ianuarie 1968 din partea Patriarhului Ecumenic Atenagora, «Crucea Atos» președintelui de onoare al Alianței bisericești protestante din Franța, pastorului Marc Boegner. Predarea s-a făcut în catedrala ortodoxă greacă din Paris în timpul unui serviciu divin săvârșit în «săptămîna mondială de rugăciune pentru unitatea creștină». Au participat numeroase personalități ortodoxe, asemenea și nunțiu apostolic Bertoli.

— Consiliul ecumenic al Bisericilor, prin secția pentru ajutorare interbisericească, a trimis ajutoare alianței bisericești protestante din Italia pentru a fi distribuite sinistraților din Sicilia. Ajutoarele au fost împărțite fără nici un fel de deosebire, deși majoritatea sinistraților țin de Biserica Romano-Catolică, și aceasta nu-i membră a Consiliului ecumenic al Bisericilor.

— Teologul danez K. E. Skydsgaard, profesor, afirmă că lozincă: «Iată, Eu fac totul nou», aleasă de Consiliul ecumenic al Bisericilor pentru a patra sa adunare generală de la Upsala, vizează direct «împărăția eshatologică a lui Dumnezeu». Aceasta nu înseamnă însă că se uită cele din jurul nostru. Dimpotrivă, perspectiva eshatologică oferă credinței curaj și bucurie în împlinirea zilnică a trebuințelor din jurul nostru, deși faptul procură dificultăți. Adunarea generală nu va trebui să le evite pe acestea, ci să analizeze totul pe plan concret. La Upsala, adaugă Prof. Skydsgaard, adunarea generală «va cunoaște pentru prima dată importanța unei mai masive reprezentări a Bisericilor ortodoxe».

— Comitetul organizației studenților creștini din India a apelat la membri ca să se ocupe în măsură mai mare de rezolvarea problemelor de ordin social și economic.

«Țara noastră, colegiul nostru și misiunea noastră» a fost tema discutată într-o întrunire a profesorilor și studenților de la «Colegiul teologic unificat» din Bangalore (India).

— În septembrie 1968 se va întruni în Japonia o «conferință internațională pentru pace», organizată de Consiliul național al creștinilor.

— Cinci Biserici est-africane — anglicană, luterană, prezbiterană, metodistă și «comunitatea fraților» — au hotărât alcătuirea unui catehism comun, menit să netezească drumul spre unitatea creștină.

— Consiliul ecumenic al Bisericilor a trimis observatori la Conferința pentru comerț și dezvoltare, organizată de O.N.U. la New Delhi (1 februarie 1968) .

— Tineretul creștin danez va organiza între 25—31 iulie o «Mini-Upsala» pentru tineretul Scandinaviei. Conferința se va ține la Hoslev (Danemarca), imediat după a patra adunare generală a Consiliului ecumenic al Bisericilor (Upsala). Are aceeași temă: «Iată, Eu fac totul nou» și va discuta, în șase secții, aceleași probleme ca la Upsala.

— Stuart Wetmore, episcopul-vice al eparhiei romano-catolice din New York, a propus înființarea unui consiliu bisericesc interconfesional care, după datele sale, ar cuprinde 1500 comunități ortodoxe și protestante și 250 romano-catolice. (*O.P.D.*, 2, 3, 4/1968).

La Driebergen s-a înființat «Societatea liturgică internațională», asociație interconfesională care urmărește să cultive înțelegerea reciprocă în domeniul liturgic și să arate importanța liturghiei. Pentru realizarea acestui scop, societatea va organiza conferințe și întâlniri de specialiști și va înlesni publicarea lucrărilor de specialitate. Membri ai societății pot fi cei ce se ocupă cu studii liturgice sau cu studii înrudite sau au în Biserică o funcție de responsabilitate pentru cultivarea serviciilor liturgice.

Membri ai comitetului sînt: Pater P. Murraj OSB, cunoscut liturg romano-catolic, Pr. H. G. Hageman de la comisiunea liturgică a Bisericii reformate din S.U.A., Mitropolitul Emilianos de Calabria — Patriarhia ecumenică din Constantinopol; Prof. V. Vojta de la Institutul de cercetări ecumenice al Alianței luterane mondiale din Strassbourg; Dr. H. C. Schmidt-Lauber, — frăția evanghelică Michaelis; Prof. H. Schmidt de la Pontificia Universita Gregoriana și Institutum Liturgicum S. Anselmi; Dr. Y. C. Skodlund și Pr. Wiebe Vos de la Societas Liturgica, Biserica reformată din Olanda.

— Consiliul mondial al Metodistilor a înființat la Geneva un oficiu, pentru a putea întreține legături mai strînse cu Consiliul ecumenic al Bisericilor, cu Alianța luterană mondială și cu Alianța reformată mondială, care au oficii în centrul ecumenic de la Geneva.

— Asociația internațională pentru misiunea internă a înființat la Geneva un secretariat ecumenic pentru diaconia Bisericii. Secretariatul este independent de Consiliul ecumenic al Bisericilor, dar îi oferă ajutorul său în toate problemele de specialitate.

— Sinodul Bisericii reformate din Olanda și Episcopatul romano-catolic din Olanda, după o ședință comună ținută la Utrecht, au făcut cunoscut oficial recunoașterea reciprocă a Sfintei Taine a Botezului.

— Bisericile americane au înființat «Acțiunea pentru egală îndreptățire», — societate care urmărește să cîștige pe seama populației de culoare: drepturi cetățenești și egală îndreptățire socială. (*Z.d.Z.*, 12/67).

Prof. O. BUCEVSCHI

C O M E M O R Ă R I

LA UN SECOL DE LA INCEPUTURILE ELIMINĂRII CHIRILICEI DIN TIPARUL CĂRȚILOR BISERICEȘTI

Un proces de lepădare a chirilicei și de trecere la «scrierea cu litere strămoșești» pornise de demult. Despre chirilice se spunea «că prea se săturase lumea cu ele»¹, iar un vechi și erudit dascăl scria că «limba românească nu e necunoscută în Europa, dar scrierea ei este de un caracter așa de bizar, încît nici-un european n-o poate citi. Toate neamurile Europei scriu în rînd și în regulă, numai noi Români ne mîndrim cu barbarismul scrisului cu aruncături și încurcat, care mai mult se ghicește, decît se citește»².

Dintre începuturile de metodică trecere, gîndit practic și tipărit sub forma unui manual, este și cel lansat la 1809 de medicul român Gheorghe Constantin Roja cu interesantul și lungul titlu «*Măestria Ghiovăsirii (citirii) românești cu litere latinești, care sînt literile românilor cele vechi spre polirea a toată gînta românească cei din coace și cei dincolo de Dunăre*, lucrată de Georgie C-tin. Roja cetățeanul academic și candidatul clinicesc doftor în spitalul universității unghurești din Pesta. În Buda la Tipografie a Universității unghurești. Buda 1809»³.

Lucrarea reprezintă un studiu ce dovedește cît de preocupat a fost acest bitolian, crescut în Banat, de probleme de lingvistică, desigur influențat de spiritul vremii, căci după cum spune în prefață românească «nu e încă deplinită cît să ne putem înțelege toți în toate cuvintele, pen-

1. Gh. Ghibănescu, *Grafica cirilică la români*, Birlad, 1889, p. 59.

2. Pedagogul și autorul de abecedare Gr. Pleșoianu, în a lui *Caligrafie*, scoasă la 1829 la Sibiu. (După prof. Ilie Popescu-Teiușan, în «*Din istoria pedagogiei românești*», București, 1958).

3. Gheorghe Constantin Roja, născut în 1786 la Bitolia, crescut la Timișoara de o familie de negustori aromâni. Studiile universitare în medicină, au fost urmate la Viena și promovat medic în 1812. A funcționat ca «physicus» la Timișoara, apoi la Oravița. A scris lucrări despre epidemii și mamoșit. Își înscrie numele în istoria literaturii românești prin lucrarea «*Măestria ghiovăsirii*», tipărită la Buda și precedată de un tratat asemănător în limba greacă și germană: «*Untersuchungen über Romanier*» (1808). Mort în 1847.

tru că are multe dialecte» și pentru a cărei «polire» (perfecționare, curățire), Roja își dă toată silința. El propune «să lăpădăm din limba noastră toate cuvintele cele streine și să punem în locul lor altele, nevătămătoare, românești»⁴, căci altfel este drept «bastardu, nu român adevărat». Lăsînd deoparte cele strict lingvistice, reținem stăruința lui Roja cu considerentele ce l-au determinat să pledeze pentru introducerea «alfabetului strămoșesc», fiindcă «nu se poate poli limba noastră cea românească, fără ale sale litere românești nu cu cele grecești nici cele chiriliane, cu care trăsese Sîrbii». Și pentru a-și susține teza, Roja invoacă trei esențiale argumentări:

1. — Că bazîndu-ne pe «mărturia istoricilor, noi sintem din singele Romanilor, celor de demult», încît cele «mai apropiate litere pentru traiul nostru, altele nu pot fi, decît cele lătinești».

2. — «Românii cei din Moldova, frații noștri mai demult, după adevierea strălucitului Bising (?), pînă la anul 1439, trăiau cu litere lătinești», după cum «nu au alte litere decît lătinești, italienii, spaniolii, frîncii, care și ei își trag vița de la Romani».

3. — «Astăzi mai toate națiunile învățate cu litere lătinești trăesc în Europa». Apoi conchide: «Au nu e rușine, noi cari vorbim limba lătinească cea stricată să ne scrim cugetele noastre cu litere străine?»

Acest atît de pasionat îndemn și insistent pledată chemare spre trecerea la alfabetul latin, cu care peste un secol și jumătate în urmă Roja a căutat să strunească interesul înspre binele limbii, va fi fost și pentru animatul propăvăduitor un act deosebit. Desigur că Roja avea convingerea că numai cu apelul lui, o radicală trecere nu va fi ușor de realizat, cunoscînd tradiția și apreciînd persistența cultului chirilic în scrierea și tiparul cărților bisericești⁵. Scrierea chirilică era «sfîntă», fiindcă era a cărților sfinte. În acei ani însuși protagoniștii școlii latiniste n-au îndrăznit să treacă fără faze intermediare la alfabetul dorit de ei nici măcar în cărțile lor, legate direct de cauza cea mare a năzuințelor, în curs de aplicare (Gramatica lui Micu-Clain din 1780, retipărită peste 25 ani în ediția a doua, apare încă cu tipar chirilic, de teama de a nu conta ca un sacrilegiu demn de respingere). Tot așa și Roja ținea seamă de ceea ce era greu de schimbat și fiindcă «Măestrîa ghiovăsîrîi» era un act îndrăzneț, el va face rezervele impuse de circumstanțe, precizînd: «Iară cînd vă aduc (propun) literile lătinești, să nu gîndiți că doară eu ceream să lapăd literile chyrliane. Nu, ci acelea chyrliane să se țină în cărțile

4. Din prefața «Cuvînt către Români».

5. Sînt cunoscute unele cărți bisericești scrise în limba românească, tipărite cu alfabet latin, cu secole în urmă. Acestea nu aparțin bisericii noastre ortodoxe și nu pot fi considerate decît ca *aparitii incidentale*, scoase de autori (editori), interesați în difuzarea lor în scopuri prozelite, mai mult, sau mai puțin deghizate. Cităm cîteva: *Cîntece bisericești*, tipărite de calviniștii din Ungaria cu transcriere în fonetica maghiară (Oradea, 1570), apoi *Katekismo Kriistinesko*, tipărit la «De propaganda fide» (1677), cu gînd de convertire, *Catechismus*, răspîndit de iezuiții din Cluj cu scop asemănător, imediat după trecerea la catolicism (1703), apoi o *Evanghelie*, «pre limba raemleniaské» de preotul Biró «din cinul piarisztilor», ceea ce spune lămurit, cam ce scop avea, etc.

cele bisericești, iar cele latinești, care sînt ale noastre le aduc ca prea folositoare organe spre curățirea limbii noastre și spre scrierea cărților celor politicești. Deci pruncii noștri să înveți a scrie cugetele sale și cu cele latinești și cu cele chyiriliane», Desigur, în concepția lui Roja această propunere era gîndită ca un sondaj, ca o încercare de a vedea în ce măsură propunerea va fi primită și va găsi aplicare ca punct de pornire. El își încheie «Cuvîntul către Români» cu mențiunea că a scris «cărțica pentru polirea limbii românești» și dacă, cumva, a «smintit iertați și unde am smintit, spuneți-mi sau scrieți-mi, rogu-vă». Ca rezultat, apelul lui Roja nu rămîne în van. Se formase un mediu de cultură îndeajuns de pregătit nu numai pentru latinizarea alfabetului ci și pentru a putea anima o activitate editorială de mai susținută anvergură: cărturari luminați, crescuți în latinism și cu aptitudini publicistice, erau, apoi spiritul vremii era încă dominat de influența post-iluminismului, care facilita această reformă, Tiparnița universității din Buda, unde tocmai se succedau cei trei corifei ardeleni, ca revizori-cenzori sau corectori, era perfect dotată pentru trecerea la o înnoire tipo-tehnică. Deci apariția lui Roja ca promotor al acțiunii reformatorice, poate fi considerată ca raționament deductiv atmosferei mediului și stărilor de fapt și care a prins teren. De remarcat însă că declanșarea acțiunii de a scutura supremația din poziția dominantă și de neatins a chirilicei și delimitarea și izolarea ei în diminuatul tipar de carte religioasă, a fost promovată de un factor lumesc (laic) care era doctorul Roja și nu datorită impulsiei ce ar fi venit în chip explicabil din rindurile cărturarilor progresiști ardeleni. Abia la 1825 apare marele «Lexicon de la Buda» cules în întregime cu alfabet latin, o lucrare de proporții care reprezintă chintesența studiilor lingvistice românești. Faptul are o perceptibilă explicație. Toți cei trei corifei ai Școlii, (Micu — Șincai — Maior), sînt emanații mediului teologic de la Blaj. (Micu a fost călugăr acolo, Șincai de asemenea, ajungînd ieromonah, Maior canonic greco-catolic). Dacă ar fi luptat pentru lepădarea chirilicei, identificată timp de secole cu ortodoxia, ei ar fi apărut ca denigratori ai «scrierii sfinte» ceea ce ar fi contribuit la noi învrăjbi și provocări de ordin confesional. Ori tocmai ajungea din această atit de dureroasă și adînc dăunătoare hărțuială inter-confesională. Ei erau conștienți de consecințele și de oprobiul ce l-ar fi suportat, lăsînd ca din lumea laică, alți cărturari, neangajați, să desfășoare acțiunea. Cărțile Școlii ardeleni, continuă să apară invariabil cu vechea cirilică, chiar dacă la caracterul lor progresist cu tendințe de laicizare a culturii, cu lupta împotriva ignoranței sau «spre surparea superstițiilor» un tipar cu alfabet latin ar fi fost mai potrivit și mai în asimilare cu curentul culturii iluministe ce domina, decît rugina az-buchiilor.

Dar vremurile care nu stau pe loc, vor rezerva unui alt mare cărturar, eruditului filolog Timotei Cipariu, care peste vre-un sfert de veac de la pomenirea doctorului Roja înspre «polirea limbii», va cuteza totuși să tipărească cea dintii carte bisericească românească în întregime cu

alfabet latin: este *Ceaslovul*, intitulat acum *Orologiu*, ieșit la 1835 de sub teascurile tiparنیței seminariale de la Blaj⁶.

Dar această încercare cipariană, concepută în mediul Blăjan pătruns de noțiuni avansate, dar încă nematerializată și încă necoaptă pentru a fi definitiv impusă, a rămas deocamdată doar un singuratic și temerar act editorial, care nu va avea urmări imediate, căci *Ceaslovul* nu obține răspîndirea urmărită. Se ferește lumea de el, fiind considerat un produs eretic («papistaș»). Blajul e nevoit să revină la chirilica «sfîntă» pentru a nu înregistra deficiențe editoriale. *Ceaslovul-Orologiu* va avea însă consecința că deschide o dispută mai susținută între cele două poziții opuse, între aceea a «scrierii strămoșești» (latină) și între cea «tradițional-bisericească» (chirilică), fiecare cu argumentări proprii și ambele cu apel la argumentări pe care le considerau deopotrivă de «naționale». În același timp se vor remarca încercări de «modernizare» a chirilicei tipărite⁷. Se fac încercări de eliminarea din chirilică a trăsăturilor prea greoaie și complicate ale unor semne, cu cîrligări și întortochieri de grafică decorativă, rămase tradiționale, din aruncăturile de pană ale caligrafilor-miniaturişti. Unele litere trec printr-o ajustare dorită, printr-o modelare cu aer de innoire, fără însă să se modifice ceva din înfățișare și sensul alfabetic al chirilicei de bază⁸. Sînt numai superficiale metamorfoze de ortografie: de exemplu litera β (chirilic) apare un ρ de-a dreptul latin, dar cu același înțeles de τ, sau frumos încolăcitul s va ceda locul lui z latin, iar prea prelungitul ψ va fi ferchezuit și turtit în geometrizarea solidității latine de ϕ. De aci înainte, cam de pe la 1830 se intensifică perioada de transformare și de-a lungul a trei faze, chirilica va ceda treptat toate vestigiile ei de grafică proprie. Se va ajunge pînă și la găsirea soluțiilor dificile diacritice și pentru semnele cu «căciulă» și «sedile», încît ψ va

6. «Orologiul» reprezenta un remarcabil produs tipograficesc: literă de tip «antiqua», clară, luminoasă, clasică prin simplitate. Complet nouă, ieșită din turnătorie, împreună cu materialul decorativ (chenare, etc.), de asemenea nou. Tipar îngrijit în negru-roșu. Tipografia seminarială se pregătise să asigure o prezentare grafică demnă de evenimentul pe care trebuie să-l înscrie apariția *Ceaslovului-Orologiu*, înția carte cu litere «strămoșești», în istoricul tiparului românesc. Ortografia aparte, rezultată din primele elaborări ale lui Timotei Cipariu, ca: «Cu purtarea ta de grige..., în sânta cas'a Ta... cu duchi și cautarea angereasca strigamu Ție... cê éta adevेरulu...».

7. Chirilica *scrisă* de-a lungul secolelor în diferite școli și ateliere de tahigrafi și miniaturişti, a fost supusă unor explicabile și foarte variate mutații de ordin caligrafic, cu urme lăsate de pana acestor măeștri. Cu timpul, sub influența curențelor de artă a cărții, intervin «modernizări», complicînd, sau simplificînd grafia. În chirilica *tipărită*, trăsăturile caracterelor se mențin pe o linie de relativă clasicitate, stabilită, fără joc de alternanțe, fiindcă baterea unor matrițe noi, era o treabă complexă ca tehnicitate, reclamînd investiții însemnate, greu de suportat.

8. În linii generale, alfabetul nostru chirilic a rămas cu trăsături și sens gramatical esențialmente nealterat. Un singur alfabet chirilic nou, creație deosebită, este cunoscut și care reprezintă configurarea grafică a unei chirilice aparte: *Noua scriere românească de cancelarie*, creiată pentru regiunea ilirică (sirbo-valahă) din Banat, opera cupro-gravorului sîrb Z. Orfelin și care a fost introdusă și în școlile mixte din Banat, cu două secole în urmă (1777). (Vezi prezentarea foarte documentată: *Primul manual de caligrafie chirilică românească*, de Prof. Al. Elian în «Prima sesiune de bibliologie a Acad. Rom.», București, 1957, p. 181).

deveni *gi*, *u* = *ț*, *u* = *ș*, etc., care au cauzat multă bătaie de cap și animate discuții în cercurile reformatoarelor⁹. După 1850, mai precis la 1856, după ce tiparul românesc s-a despărțit în general de ultimele vestigii ale chirilicei, încheind și faza numită «mixtură» (semne chirilice amestecate cu latineștele predominând), nu mai încăpea îndoială că a sosit momentul trecerii la lepădarea completă și oficială a chirilicei, cu toate că mai erau dificultăți de aplicare și opoziții retrograde, căci după cum se va vedea, vor mai fi pasionate agitații și de încă viguroasă rezistență, pînă ce se va ajunge la aplicare desăvîrșită și fără rezistențe, spre folosul limbii noastre.

Începuturile de reformare au evoluat sub egida unui for cu gir oficial, care era Eforia Școalelor și care în acei ani ajunsese la poziția de a se substitui în unele privinți Departamentului Cultelor și al Instrucțiunii Publice, efori fiind personalități din cele mai de seamă din viața culturală a Țării Românești¹⁰. Eforia, văzînd că prin intermediul inițiativei întîmplătoare, din sectorul presei și al cărții tipărite lipsită de o metodică adaptare, se trece improvizat la înlocuirea chirilicei, se consideră îndreptățită să ia măsuri autoritare, care să consacre lepădarea chirilicii și să determine introducerea *obligatorie* a alfabetului latin. Actul menit să consfințească această *reformă* s-a încheiat la 26 februarie 1856, avînd forma unui «Diurnal» (nr. 6), semnat de efori, inclusiv secretarul Eforiei, care era Șt. P. Neagoe¹¹. Actul are următoarea redactare lapidară:

«Eforia, considerînd că literile latine au origină comună cu limba noastră națională, că cea mai mare parte din aceste litere erau de obște adoptate, și pînă astăzi, că este și drept ca limba noastră să ia posesia completă acestei a ei proprietate, *hotărâște* ca de acum înainte să se adopte literile latine, atît în cărțile didactice, cît și în scriere cu chipul următoriu:

1. Cărțile didactice gimnaziale și de școalele primare se vor tipări de acum înainte *toate cu literele latine*.

2. Cu toate acestea în cărțile de lectură, precum și în caligrafiile pentru școalele primare, se va tipări un număr oarecare de exemple cu litere chirilice.

3. Alfabetul latin adoptat este cel următor (urmează un tabel pus pe două coloane, cel latin, față de cel chirilic).

Începutul oficializării se făcuse deci, fără a avea însă valoarea unei *totale* treceri la eliminarea chirilicei, ceea ce nu era posibil, în împrejurările date. Prea erau multe și spinoase problemele de ordin fonetic-lexical între slavă și latină. Fiecare avea sistem gramatical distinct, cu legile proprii de formare și dezvoltare. În chirilică multe semne prisoseau, altele

9. Vezi, V. Molin, *Alfabetul latin în tipăriturile noastre bisericești* în «Mitropolia Olteniei» 1963, nr. 10—12, p. 624.

10. Erau efori în acei ani: Petrache Poenaru, G. Ghica, A. G. Golescu, G. Costaforu, B. Boerescu și C. Roșianu, Secretar Șt. P. Neagoe.

11. Ștefan P. Neagoe, născut în Banat, fost dascăl la școala românească din Pesta, trece în Țara Românească, autor al unor din vestitele «Calendare de la Buda» și al unor caiete de caligrafie, a deținut pînă la moarte, funcția de secretar al Eforiei. A colaborat la redactarea și desenarea alfabetului în trecere de la chirilic la latin.

lipseau față de alfabetul latin¹². Incepe o perioadă a bizareriilor ortografice¹³ în plus față de atitudinile conservatoare care persistau în păstrarea chirilice. «Diurnalul» Eforiei are imperfecțiuni și lacune și în general e lipsit de fermitate și anume:

— Nu este indicată data în limita căreia să se termine aplicarea reformei,

— Nu sînt menționate instituțiile sau organele chemate să o aplice și sancțiunile în caz de neurmărire.

— Hotărîrea privea numai cartea de școală (parțial) și neavînd o întărire prin ofis domnesc, cu efecte de lege, însuși autoritățile nu dau urmărire dorită, iar unele practică o scriere incoherentă¹⁴.

Dar cea mai sensibilă lacună e faptul că Biserica, cu cărțile ei, nu este vizată de «reformă».

În astfel de condiții, hotărîrea Eforiei era destinată să rămînă ca și inaplicabilă, cu toate că s-a făcut un stăruitor apel și la puținii profesori de limba română pentru solidarizarea lor¹⁵ cu reforma Eforiei.

-Eforia, cîntărind starea faptelor și pentru a evita o desuetudine și ținînd seama de memoriul profesorilor-comisari cu privire la «metodul scrierii cu litere latine», după la 7 februarie 1857, recurge la întocmirea unui nou act, numit «Jurnalul nr. 37», de «ameliorare la întrebuițarea literilor latine la scrierea limbei românești»¹⁶.

12. Se caută găsirea unui semn echivalent pentru *ă* (din *z* și *b* chirilic), care apare sub felurite încercări (La Sibiu e folosit *â*). Pentru *și* se propune și se folosește *shi*, iar *ț* rămîne deocamdată *tz*. Eliade, în bizara și personala lui ortografie s-a folosit de *ó* pentru *ă*. El scrie «*quó* peste *currend*» = *că peste curînd*, sau și astfel: «*aretata*, que va urma după *arătată ce va urma după*».

13. În scrierea din «cancelarii», adică însuși oficialitatea, scria cînd «*fecut*», cînd «*făcut*» sau «*fécut*». Apoi *fiecarui* era «*fia-quăru*». În 1859 pentru *expirat* se scria *схирпаят* (Școala Națională de medicină către ministerul Cultelor). Iar «Buletinul Oficial» avea în 1859 numai titlul cu latine, restul cules cu o mixtură de chirilică-latină, asemenea și «*Diaru Principatelor Unite*» tipărit la Iași, cu o chirilică mai puțin influențată de amestecul cu alfabetul latin.

14. Eforia, sezisînd aceste stări «de mare confuziune în scrierile autorităților», întocmește în 1859 un «Raport la Domn», arătînd: «Literile cirilice, sau slavone sînt o introducere străină în limba noastră, încă din secolul barbarismului, cînd s-au lepădat literile noastre străbune, cele latine și cînd națiunea română s-a contopit cu alte elemente. Acum, Eforia Instrucțiunii Publice, a lepădat încă de mulți ani literile cirilice și a introdus pe cele latine, cu un sistem de ortografie. Acum, după o nouă discuțiune a Comisiunii gimnaziale, cu data de 23 octombrie, 1858, Eforia a adoptat o ortografie mai simplă, însă fundată pe rațiune și pe natura limbii noastre. Dar literale străbune nu se pot propaga destul de repede, pe cît timp autoritățile publice vor întrebuița tot pe cele străine» și conchide solicitînd «să binevoiți Prea Înalte Doamne, a ordona tuturor autorităților civile și militare ca de acum înainte să se serve cu literale străbune». Dar ofisul domnesc, cerut de Eforie pentru «respectarea reformei», tot nu apare și confuzia continuă. Doar Ion Ghica, pe atunci (în 1859), titular la afacerile externe, se zorește să ceară Eforiei 65 modele cu noul alfabet și noul sistem ortografic, pentru a-l introduce.

15. Emil Virtosu, *Chitricalele II*. Extras din revista «Arhiva Românească», tom. III, București, 1942.

16. Șase profesori constituiți în comisie și numiți «comisari pentru reglementarea scrierii cu noul alfabet» au depus un raport pe baza căruia se întocmește «Jurnalul nr. 37» și prin care se redau toate semnele latine aprobate de Eforie,

Deci nici de data aceasta nu se va ajunge la scopul urmărit cu toate că se fac eforturi pentru popularizarea reformei¹⁷. Alfabetul «ameliorat» de Eforie nu va avea efectul unei *aplicări generale*. Nu se rupe în totul chirilica, căci se lasă să se tipărească «în paralel» cărți de școală cu alfabet chirilic, iar faptul că nu s-a pornit cu tipărirea unui *abecedar* dedicat exclusiv noului alfabet, a contribuit la negativarea hotărârii.

Rămânea deschisă problema tiparului de carte bisericească. Hotărârile Eforiei evită să ia vre-o decizie în această privință. Desigur că Eforia, a considerat că eliminarea chirilicei din cărțile religioase e o chestie aparte de cele didactice și că privește în mod exclusiv înaltul for bisericesc al Sfântului Sinod. Era de preferat ca oportunitatea introducerii alfabetului latin să fie lăsat spre hotărârea acestui for — *așa cum s-a și întâmplat*. După primii ani ai acțiunii promovate de Eforie (1856—1857) și în timp ce se iau măsuri prin care reforma să obțină vigoarea unui act de neștrămutată trăinicie în timp ce înaintează în ritm mai intens latinizarea tiparului în Ardeal¹⁸, Biserică, care devenise acum a Principatelor Unite, continua să persiste esceptativa ostilă lepădării chirilicei. Totuși, unii autori ecleziastici vor fi aderenți noului suflu, tipărindu-și lucrările cu noul caracter. Nu este încă vorba de cărți de ritual propriu-zis, ci numai de texte și traduceri religioase, sau de manuale pentru învățămîntul religios. Printre acești autori sînt și personalități de seamă din sfera bisericească, cum a fost Melchisedec, tipărind cartea «*Teologia dogmatică*» (Iași, 1855) «pentru școlile mai înalte din Principatul Moldovei», sau «*Epistolele*» de Nifon Bălășescu «professoru de Theologiă (București 1861), ba chiar și un chiriah, care înfruntă circumstanțele nefavorabile și pornește la tiparul de carte de ritual, cutezînd să editeze o Evanghelie și un

cu mențiunea expresă că pe viitor cu acest alfabet «se va scrie în cancelarie și se va tipări orice carte didactică» acesta fiind «al ortografiei curat latine».

17. Secretarul Eforiei Șt. P. Neagoe, un bun caligraf și desenator de litere, copiază de zor bucată cu bucată noul alfabet, care, împreună cu textul Jurnalului se trimite la toate școlile publice din Capitală, precum și la toți institutorii din județe și la cele 15 comitete de inspecție, la pensionatele de băieți și fete, precum și la Tipografia Colegiului și Școlii Oștirii (Arh. St., dos., nr. 450, Min. Cult. și Instr. Publ., 1856).

18. Introducerea alfabetului latin în Ardeal se desfășoară în condiții care diferă de acelea preconizate de Eforie. Ziarul «Gazeta Transilvaniei», reprezentînd chintesența scrierii periodice din acea vreme, apare încă din 1857 cu materie culeasă cu latine, eliminînd progresiv chirilica, încît în 1861 este complet latinizată ca zaț tipografic, dar cu ortografie aparte, lipsind unele semne, pe care editorul sas Gött nu se îndură să le procure. (Se culegea: județiu, fața, etc.). În Ardeal, acțiunea de latinizarea tiparului (chiar cel laic), se lovea de opoziție și piedicile puse de conducerea bisericească de la Carlovăț, încît va trebui ca și în această problemă să intervină «locul prea înalt», care hotărăște «rațional», că «românii au dreptul acele litere să le folosească care corespund mai bine firii limbii române». Drept consecință se dispune ca actele de matricolă (parohială), să fie transcrise în alfabet latin, dispoziția privind și actele pentru arhiva kezero-krăiască, cit și cele pentru instanțele țării. Opoziția Carlovățului fiind viguroasă, oprind introducerea scrierii cu latine în învățămîntul confesional sirbo-ortodox, ministerul cultelor din Ungaria insistă la 20 aprilie 1860, chemînd «pe bărbații literați ai poporului român să-și întocmească un proiect de ortografie proprie». Consistoriile greco-catolice «în agendele lor oficioase, scriu numai cu litere latine» (V. Molin, *art. cit.*, p. 632).

Apostol în tipar latin, după cum vom vedea. (Iar în sectorul editorial al cărții didactice, alfabetul latin e în plin mers).

Acum o sută de ani, în 1867, problema eliminării chirilicei, ajunge la o tensiune accentuată, încît în sesiunea Sfintului Sinod din acest an, vor avea loc dezbateri ample, fiind examinat și un «Proiect de lege pentru cercetarea, amendarea și tipărirea cărților bisericești», menit să asigure în primul rînd puritatea textelor «după turnarea limbii române». (Proiect publicat în «Almanahul Cultelor», 1868, p. 124). Dar și de data aceasta, problema nu va avea deslegarea așteptată, căci art. 7 din Proiect, preconizează continuarea esecutivei: «Tiparul cărților bisericești *deocamdată* va fi tot cu litere chirilice *moderne*, așa cum este tiparul Mitropoliei de la București și R. Vilcii, pe considerente că majoritatea preoților și în genere toți dascălii nu știu ceti cu alt soi de litere». Se recurge deci la formula amăgitoare a practicării «chirilicei moderne», care nu era altceva, decît chirilica din faza cu care a început șlefuirea chirilicei vechi prin debarasarea de arhaisme de ordin grafic, rămase din caligrafia încărcată a caligrafiei monahale.

Dar în anul următor, în 1868, se va produce o breșă în poziția de tenacitate a filo-chirilicei oficiale bisericești, care, persistînd să nu țină seamă de împrejurări, risca să poarte oprobiul de «retrogradă și nero-mânească». Circumstanțele în care s-a produs breșa nu sînt lipsite de interes istoriografic ajungîndu-se la hărțuire și cu consecințe disciplinare de ordin canonic.

În acel an, s-a pus problema ajutorării bisericii ortodoxe a românilor din Macedonia, prin distribuirea gratuită a unor cărți de ritual, tipărite din fondul Cultelor. Deocamdată urma să se tipărească cărțile de bază ale serviciului religios. Evanghelia și Apostolul. Bineînțeles cu texte românești, complet revizuite, iar ca tipar, cu *alfabet latin*. Potrivit cu uzanțele tradiționale, era necesară binecuvîntarea Mitropolitului-primat, pe care ministerul cultelor de-atunci îl solicită, la 24 februarie 1868, cerînd în același timp ca o comisie, compusă din trei personalități ecleziastice, să revizuiască textele și să supravegheze editarea. Mitropolitul Nifon acceptă «cu plăcere» propunerea și delegă pe membrii comisiei solicitată, care la 6 martie din același an, încep lucrările¹⁹. Dar înaltul chiriarh, cîntărind propunerea și consecințele grabnicei sale adeviziuni, va constata că s-a creat o flagrantă abatere de la hotărîrea sinodală prin acel al 7-lea articol, și că înlăturînd zăgăzuirea și creîndu-se un precedent nedorit, nu se vor mai stăvili edi-

19. La 1 martie 1868, mitropolitul răspunde: «Văzînd cu plăcere invitarea ce Ne faceți cu adresa nr. 2196 în privința retipăririi unui număr de cărți bisericești în stilul ortodox cu *litere latine* (s. n.) spre a se trimite bisericilor din Macedonia, ce nu sînt deprînsi cu alte litere... am onor. a vă răspunde. D-le ministru, că tot această dorință avem și noi a vedea înființîndu-se și propagîndu-se limba românească celor de un rit și neam cu noi. Pentru care am și numit o comisie adou (sic) de trei persoane ecleziastice și anume: arhim. Inochentie, fost inspector al Seminarului mitropolitan, arhim. Iosif Naniescu, profesor de religie la Liceul Matei Basarab și ieromonahul Gerontie, parohul catedralei mitropolitane, ca întrunindu-se să se ocupe cu clarificarea și privigherea cărților ce au a se tipări cu lierele mai sus menționate».

tile cu alfabet latin și de aceea ca hotărîrea oarecum jenată, de a-și re-trage adeviziunea dată ²⁰.

Dar Departamentul Cultelor fiind prea ferm în acțiunea începută, nu se lasă abătut de la hotărîrea luată și va socoti că editarea cărților preconizate se poate face cu concursul oricărui alt factor bisericesc, deținător al unui mijloc de tipărire, al unei tiparnițe eparhiale. Se cade de îndată de acord cu Dionisie Romano (Traianopoleos), acum titular (după locotenenția de episcop) al eparhiei Buzăului, unul din ierarhii-cărturari, pasionat de probleme tipo-editoriale ²¹ și un «latinist convins». El primește fără reticente sarcina de a scoate cele două cărți pentru Macedonia. Dionisie, de acord cu forul guvernamental, consideră că nu este absolut trebuincioasă vre-o aprobare deosebită, pe lângă cea personală, primește și asigurarea privegherii textelor și a tiparului, încît el va fi și diortositorul primei Evanghelii tipărite cu alfabet latin, ceea ce ține să menționeze în titlul cărții: «Acum întîia oară tipărită cu litere strămoșești, în zilele... Revăzută și coriss după originale, de Eminența Sa, Episcopul Sfintei Episcopii Buzeu D. D. Dionisie, cu cheltuiala Onorabilului Minister al Cultelor, în reînființata tipografiă a Sfintei Episcopii. 1868 ²². (Evanghelia, tipărită roș-negru, pe format 28×37 cm. are cîteva gravuri și vignete, datorite xilografului german, Georg Yenrich, domiciliat în București, str. Isvor 24).

Desigur că Dionisie a prevăzut agitația ce va fi provocată de temeritatea edițiilor sale și pentru a explica oportunitatea lor, el scrie cîteva cuvinte justificative în prefața apărută în *Apostolul*, cea de a doua carte apărută în aceeași serie cu *Evanghelia* ²³.

20. În adresa din 8 martie 1868, voltropolitul scrie între altele: «Jelos a mă conforma cu dorința Dvs. pentru dezvoltarea limbii române și propagarea ei în părțile de peste Dunăre, am adoptat cererea ce mi s-a făcut de guvern, fără însă a mai gîndi, scăpînd din vedere (s. n) că este un articol special în legea sinodală, pentru cercetarea, amendarea și tipărirea cărților cultului și că nu este decît de atribuțiile administrative ale sinodului general. De aceea dle. ministru, nefiind aceasta de singura mea competență, îmi retrag adresa despre care este vorba și retractez cele înfrînsa cuprinse».

21. Pentru prodigioasa activitate de cărturar a se vedea: Pr. Gabriel Cocora, Episcopul Dionisie Romano (La 150 ani de la nașterea sa), în «Biserica Ortodoxă Română», 1957, nr. 3—4 și alte lucrări biografice de același arguitor cercetător al vieții învățămîntului ierarh.

22. De remarcat că vlădica Dionisie nu menționa «Prea Sfințitul» ci «Eminența Sa» D(omnului) D(omn), după titulatura uzuală la Blaj (latinistă) și coriss, în loc de «corectat».

23. Dionisie scrie: «Biserica conservatoare, prin instituția sa, în ceea ce privește sintele Dogme și Canoane a mers totdeauna pe calea progresului după trebuințele simțite de fiii săi. În urmă cu 300 ani, serviciul divin se făcea în limba slavonă, dar îndată ce Domnitorii de atunci au favorizat inițiativa de a introduce în cancelarii și în corespondențele particulării limba națională, Biserica n-a voit să rămînă în urmă. Limba română a făcut de atunci progrese însemnate. Sînt mai mulți ani de cînd în școli și în cancelarii, se ceteș și se scrie cu litere străbune. Nu se putea ca Biserica să stea în loc în privința aceasta, căci tinerimea ce urmează în școli nu mai poate ceti în Biserică, fiind cărțile tipărite cu litere cirilice. Mai multe reclame am primit de la poporanii eparhioți, prin care se cere introducerea literilor strămoșești în Biserice ca satsifacere a unei prime necesități». (Pr. G. Cocora, Tipografia și tipăriturile de la Episcopia Buzeuului, în «Biserica Ortodoxă Română», 1960, p. 330).

Cu toate justificările prin care se arată că trecerea la alfabetul latin era o necesitate impusă de spiritul vremii, și față de care «Biserica nu putea sta în loc», acțiunea îndrăzneată de a evada din lumea chiriliceii, produce o explicabilă uimire și supărare. Nifon consideră un act de indisciplină și anticanonice, pe care îl semnalează ca atare forului guvernamental, care conduce treburile cultelor, arătând că ceea ce a făcut Dionisie «nu era de competența unui singur individ, ci era numai de căderea și dreptul unui Sinod». Și în continuare, Nifon, scrie că deși Dionisie a fost somat să explice procedeul, el a preferat «să ne lase fără informare» și întreabă Cultele dacă nerăspunzând «la o întrebare așa de serioasă, oare n-ar fi un dispreț și o anarhie?»²⁴. S-a ajuns la un serios și de neîmpăcat antagonism, pornind de la un ierarh care a vroit să meargă în pas cu vremea și care a cutezat să tipărească mai multe cărți bisericești și chiar Sfînta Evanghelie cu litere latine, iar nu cu cele obișnuite ce Biserica noastră ortodoxă s-a servit de secolii și care schimbare... este chiar în contra canoanelor»²⁵.

Dosarul disputei în legătură cu acest diferend, provocat de «indisciplina de la Buzău» e mult prea extins, pentru a-l reproduce aci și trecînd peste partea de prea ascuțită polemică desfășurată cu acest prilej, vom reține numai cîteva rînduri din răspunsul pe care Dionisie l-a dat, invitat fiind de Departamentul Cultelor:

«Asupra celor zise de Prea S. Sa, că această întreprindere nu e lucru al unui singur individ, ași putea răspunde, că ministerul cultelor al Țării Românești și Episcopul eparhiei, care lucrează în literatura bisericească mai mult de 35 ani, nu va să zică un singur individ, ci sînt două autorități și a sta ele din lucrarea lor în calea progresului, socot că tocmai aceasta nu ar fi rațiune și bunul simț.

Noi vedem din istorie, că atunci cînd a scăpat Biserica ortodoxă română de limba slavonă, aceasta nu s-a făcut cu hotărîrea vreunui sinod, ci au luat inițiativă oameni erudiți în diferite părți ale țării locuite de români, ajutați negreșit de puternicii zilei și au început a tipări cîte-o carte, pînă cînd cu încetul Biserica română a scăpat de limba slavonă; dar aceasta este facerea de bine, care a contribuit foarte mult la îmbunătățirea bunelor moravuri ale poporului român, că a ascultat Evanghelia și Apostolul în limba sa, pe cînd grecii, rușii, sîrbii și bulgarii și toți catolicii le ascultă acestea în biserici în niște limbi care nu le înțeleg decît savanții».

Nifon a luat cunoștință de «necalificatul răspuns cu nr. 150 al fratelui Episcop de Buzeu, privitor la nebinecuvîntata tipărire a Sfîntelor Evanghelii și altor cărți bisericești cu litere și poate chiar cu cuvinte neobișnuite pînă acum în biserica noastră». Nu se declară mulțumit și cere stăruitor departamentului «să binevoiască a se pronunța cu mîna pe inimă

24. Adresa nr. 445 din 31 martie 1869. Arh. St., dos. 718, Min. Cultelor și Instr. Publice, 1869.

25. Din adresa și dosarul menționat la nota precedentă.

și cuget²⁶ judecînd că ceea ce a inițiat Buzăul nu este oare «călcătoare dreptului canonic și regulilor bisericești». Dar ministrul, el însuși coautor al faptei, considerată atît de ilicită față de legile bisericești, rămîne constant la o formulă de ignorare și evazivă, pentru a nu se amesteca în diferendul izbucnit. El pune meru rezoluția «La dosariu», pînă cînd trecerea vremii, cu ale ei imuabile legi, nu va rezolva conflictul, oamenii trecînd împăcați la cele veșnice. Scrierea cu alfabetul latin va merge spre firescul ei progres. În anul 1881, Sfîntul Sinod, în care se mai rostesc cuvînte de opunere²⁷, va socoti că s-a împlinit limita de viețuire a chirilice și va consfinți oficial și solemn mult întîrziata și aprig disputata trecere la «scrierea strămoșească».

VIRGIL MOLIN

26. Din adresa nr. 553 din 30 aprilie 1870. Arh. St., dos. citat la nota 24.

27. Opoziția cea mai dirză a fost susținută de Melchisedec, episcopul Romanului, care, pe vremea cînd era numai «protosinghel», își tipărea cărțile religioase (între altele «*Manual de liturgică*» în 1853) cu litere latine și susținea cu insistențe necesitatea adoptării alfabetului latin.

ARTICOLE ȘI STUDII

NICOLAE IORGA CA ISTORIC AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

La 28 noiembrie 1965, s-a împlinit un sfert de veac de la asasinarea mișelească, de către un grup de oameni rătăciți, lipsiți de omenie și de respectul cuvenit adevăratelor valori spirituale, de niște criminali de ultimă speță, a celui ce a fost aproape o jumătate din veacul nostru, cea mai reprezentativă figură a intelectualității românești, o adevărată mîndrie a poporului nostru și cea mai «puternică personalitate» a culturii mondiale, cum l-au apreciat unii oameni de știință străini, savantul atît de multilateral, Nicolae Iorga.

Profesorul francez Henri Focillon, marele istoric de artă, în decembrie 1940, într-un discurs pe care l-a rostit la radio New York, unde se găsea refugiat din cauza nazismului, a rostit între altele și următoarele cuvinte la adresa marelui dispărut în condiții atît de vitrege: «*Noi cei ce l-am cunoscut, noi cei ce l-am iubit, am avut prilejul de a vedea trăind sub ochii noștri, în radioasa ei plenitudine, una din acele personalități legendare care sînt înșefte, pentru veșnicie, în solul unei țări și în istoria inteligenței umane. El adăuga cunoașterii instinctul divinației și acea flacără poetică ce rămîne semnul distinctiv al gentului. Nimeni nu a respirat vreodată mai puternic și mai nobil viața. De la înălțimea celor 70 de ani ai săi, el îi domina pe cei tineri, ca o stîncă scaldată încă în lumină*» (M. Berza, Prefața la vol. Titu Georgescu, *Nicolae Iorga împotriva hitlerismului*, București, 1936, p. 9). Iată numai una din aprecierile rostite îndată după moarte, dar care-l situează pe Nicolae Iorga pe plan mondial, lucru ce se răsfrînge desigur și asupra țării în care a văzut lumina zilei, țară pe care el a iubit-o întotdeauna cu neîmpușinată dragoste și în care truda sa osrdnică s-a dăruit continuu, cu atîta jertfelnicie.

La împlinirea sfertului de veac de la moartea sa mucenicească, o sumedenie de studii și articole i-au fost consacrate în presa românească și în revistele de specialitate, fiecare analizînd prodigioasa și multilaterală sa activitate, prin prizma preocupărilor specifice publicației în cauză.

Adevărul s-a spus în această împrejurare pe propriul său nume și

cu toată vigoarea. Nicolae Iorga a fost răpit de la masa sa de lucru de la Sinaia, la care se străduia să dea într-o nouă și vastă lucrare o nouă viziune a istoriei universale, a fost împușcat mișelește și aruncat bestial în șanțul unei șosele, pentru profunda sa aversiune față de politica pistolului, pentru ireductibilele sale convingeri antifasciste și antihitleriste și pentru că dorea cu pasiune ca poporul din care făcea parte, să nu-i fie sfîrtecate hotarele, să nu i se drămuiască libertatea, să nu i se împutineze drepturile cetățenești, să nu i se atingă independența națională, de oricare din popoarele lumii, mari sau mici (Vezi N. Bănescu, *Nicolae Iorga martir al libertății popoarelor*, București, 1945; Titu Teodorescu, *Nicolae Iorga împotriva hitlerismului*, București, 1966).

Cu acel potrivit și priincios prilej de comemorare din toamna anului 1965, și revistele noastre bisericești au atenționat cum se cuvine pe ilustrul și neuitatul bărbat ridicat din seva vigouroasă a poporului nostru, cu puteri, vrednicii și înfăptuiri atât de unice și incomparabile. În această ordine de idei amintim următoarele studii: Pr. Nicolae Șerbănescu, *Nicolae Iorga istoric al Bisericii Ortodoxe Române*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română* nr. 11—12/1965, p. 1010—1031; N. Grigoraș, *Nicolae Iorga (1871—1940)* în «*Mitropolia Moldovei*», nr. 11—12/1965, p. 655—666; Asistent Mircea Păcurariu, *Oameni care au fost: Nicolae Iorga — La 25 de ani de la moartea sa* — în «*Mitropolia Ardealului*», nr. 11—12/1965, p. 864—896; Dimitrie Radin, *Nicolae Iorga, și Biserica Română*, în «*Mitropolia Banatului*», nr. 10—12/1965, p. 755—762. ș.a.

În aceste articole menționate, mai mult sau mai puțin extinse, pornindu-se de la premise diferite, oameni cu competență în materie, au trecut în revistă mai ales bogata strădanie depusă de ilustrul savant, pe terenul istoriei Bisericii românești, cu multiplele ei implicații, înfățișându-se liste de publicații și lucrări pe categorii de preocupări, subliniindu-se concluziile personale la care a ajuns și atitudinile față de problemele importante ale trecutului și contemporaneității cu privire la Biserică, la care Nicolae Iorga a fost prezent, de cele mai multe ori cu o prezență foarte activă și determinantă.

Față de aceste studii, puținele rînduri de față vin cu foarte neînsemnate lucruri noi. Ele ar dori să contribuie mai curînd, cît mai mult posibil, la o readucere în conștiința actualilor slujitori ai Bisericii noastre strămoșești, a uriașei personalități culturale a lui Nicolae Iorga, căreia Biserica Ortodoxă Română îi datorește atât de mult, pentru tot ce a făcut pentru ea și credincioșii ei.

Viața lui Nicolae Iorga este destul de bine cunoscută datorită propriei sale lucrări autobiografice (*O viață de om așa cum a fost* = 3 vol. București, 1934). De aceea nu vom insista arătînd familia, descendența, educația și instrucția primită acasă; apoi studiile medii și universitare făcute la Iași în condiții excepționale (N. Grigoraș, *N. Iorga ca student al Universității din Iași*, Iași, 1941; Georgeta Fințescu, *Din viața de student a lui N. Iorga*, în «*Revista Arhivelor*», IV, 2 (1941), p. 224—227 etc.), legăturile lui cu marii istorici români A. D. Xenopol, B. P. Hașdeu și Al. Odobescu, nici asupra studiilor strălucite făcute în Franța și Ger-

mania cu lucrări tipărite și alte strînse relații cu personalități de prim rang, limbile pe care le-a învățat și le-a folosit și nici nu ne vom ocupa de împrejurările datorită cărora la 23 de ani, cînd alții abia pot obține o licență, el ajunge profesor universitar (1894), pe baza unor titluri și merite cu totul ieșite din comun. De atunci și pînă în 1940. N. Iorga, a fost profesor, profesor în adevăratul înțeles al cuvîntului, și aceasta este calitatea și situația socială pe care a iubit-o cel mai mult.

Dotat cu o vastă cultură generală și specială, posedînd numeroase limbi vechi și moderne într-un mod remarcabil, care l-au ajutat atît de mult, în lucrarea sa, iar pe deasupra dispunînd de o memorie de-a dreptul fenomenală și de o uriașă putere de muncă, nu este de mirare că Nicolae Iorga a produs lucrări atît de numeroase și pe fîgașe atît de variate și deosebite.

Bibliografiai săi (Ștefan Mețeș, Barbu Teodorescu, Aurelian Sacerdoțeanu și alții) în studiile lor tipărite pe diferite perioade — ajung la concluzia că Nicolae Iorga a lăsat patriei și poporului său un număr de circa 1.200 de volume și aproximativ 23.000 de articole și recenzii, deci un total de peste 24.000 titluri. Este locul să accentuăm că, nimeni și niciodată n-a scris atîta. Nicolae Iorga este un adevărat Origen al românilor, iar sub raportul posedării și folosirii limbilor străine clasice și moderne și al entuziasmului cultural, un adevărat Pic de la Mirondolla al poporului nostru.

Te poți întreba pe bună dreptate, cînd a putut să scrie acest om atît de mult, cînd s-a odihnit și cînd a mai îndeplinit celelalte obligații, pe care le-a avut la catedră, parlament, Monumente istorice, Congrese, ziare conduse personal, corectura publicațiilor, etc., etc.

Dintre toate predispozițiile sale privind literatura, în care a dat totuși opere valoroase, în legătură cu limbile pe care le știa și vorbea, el a ales în mod deliberat istoria, am zice mai bine istoria lumii cu toate problemele, diviziunile și subdiviziunile ei, față de care a manifestat deosebit interes, încă de la o vîrstă atît de fragedă (la 6 ani citea cronicile țării) și în mod constant, pînă la sfîrșitul zilelor sale. Însă din cîmpul vast al istoriei universale, cea care i-a mobilizat cel mai mult forțele și i-a reținut permanent interesul și atenția a fost incontestabil istoria românilor, cu toate compartimentele și formele ei de manifestare, căci pentru N. Iorga cuvîntul permanent de ordine a fost, cum singur o spune: «*nu există nici o istorie a cărei construcție să fie mai imperios cerută decît istoria neamului meu*». Și, într-adevăr, prin corespondență, călătorii, comunicări, conferințe în țară și străinătate, cît mai ales prin lucrările sale tipărite în românește și în limbi străine, el a făcut într-adevăr istoria patriei și poporului său, cum n-a făcut-o nimeni pînă la dînsul și nici după aceea de la dînsul și pînă la noi cei de astăzi.

Faptul că 47 de universități și instituții de învățămînt superior, din lumea întreagă, i-au acordat diferite titluri, de la membru corespondent pînă la acela de «*Doctor honoris causa*» arată în mod foarte grăitor, cît de mult a fost apreciată personalitatea și munca savantului Nicolae Iorga, în adevăratul sens superlativ al acestei noțiuni, și cît de cunoscută a de-

venit țara care a zămislit un om atît de excepțional, chiar genial, țară căreia el i-a închinat atîtea volume în limbile principale ale lumii (*Istoria românilor și a civilizației lor*, Paris, 1920; Londra, 1925; Milano 1928 și Sibiu 1929), în care a prezentat originea, istoria, cultura, civilizația, arta etc. unui popor atît de puțin cunoscut pînă atunci. În această direcție nu trebuie uitată monumentală «*Istorie a românilor și a romanității orientale*» în 10 volume, tipărită în limba franceză între anii 1837—1945, nici: «*La place des Roumains dans l'histoire universelle*» (3 vol., 1935—1936) și lucrările în care tratează relațiile poporului nostru în decursul veacurilor cu alte popoare (francezi, englezi, ruși, sîrbi, bulgari, albanezi, greci, polonezi, cehoslovaci etc.).

Dar înainte de a putea face aceasta, înainte de a aborda atît de competent istoria țării sale, Nicolae Iorga a colindat atîtea țări, orașe, biblioteci și arhive, de unde a strîns ca o harnică albină atîta material istoric foarte valoros, a trebuit să străbată propria sa țară în lung și-n lat, sat cu sat. mănăstire cu mănăstire și biserică cu biserică, adunînd mereu. De aceea, în perioada de început, el publică o mulțime de volume mari de documente. În cunoscuta colecție «*Hurmuzachi*» mai întîi și apoi în una proprie: «*Studii și documente cu privire la istoria românilor*», în 31 de volume, apărută între anii 1900—1913, cuprinzînd un imens material, care-i va da o foarte bună bază de decolare din punct de vedere informativ, în vasta sa operă istorică.

Lăsînd la o parte importante sale studii de istorie universală, care i-au făcut o faimă uriașă și revenind la istoria românilor, vom spune că Nicolae Iorga a făcut o istorie a poporului nostru, bazîndu-se pe izvoare sigure și situîndu-l just în contextul istoriei universale, pentru a putea, prin comparație, să-i scoată în relief meritele și particularitățile specifice. Lucrînd în domeniul istoriei românilor, el nu s-a mulțumit numai să adune neîncetat surse de informație și să redacteze sinteza însăși a acestei istorii, ci a redactat o uimitoare serie de sinteze parțiale, prin care a făcut «*istoria românilor prin călători*» (4 vol., București, 1928—1929), «*istoria presei*» (București, 1922), «*istoria învățămîntului românesc*» (București, 1927), «*istoria comerțului*» (2 vol. București, 1925), «*istoria industriei la români*» (București 1927), «*istoria armatei românești*» (București, 1929—1930, 2 vol.), «*istoria Bucureștilor*» (București, 1939) etc. și în sfîrșit, înaintea multora dintre acestea, «*Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*», în două volume, apărută în două ediții, prima în anii 1908—1909, iar a doua în 1928—1930.

În pofida faptului că *Istoria Bisericii Române*, ca disciplină specială, este destul de tînără s-au publicat și înainte de Nicolae Iorga numeroase studii și lucrări de sinteză sau manuale, din acest domeniu. În legătură cu cele din urmă, amintim lucrările cunoscute ale lui Petru Maior, care poate fi considerat ca părintele istoriei Bisericii române, a lui Samuil Micu, Al. Geanoglu Lesviodax, a lui N. Tincu-Velia, Filaret Scriban ș.a., care incontestabil au fiecare merite și deficiențe bine știute de noi toți. Cert este însă că cel dintîi tratat de istorie bisericească a românilor,

elaborat în mod științific, adică pe bază de informații bine controlate și controlabile, cu utilizarea unei metode de lucru obiective, și care a cercetat și a înfățișat sistematic materialul respectiv, a fost amintita lucrare a lui Nicolae Iorga. Timpul și locul nu ne îngăduie să analizăm detaliat caracteristicile speciale ale acestei importante lucrări, care înseamnă un nou început pe acest făgaș de lucru. Vom spune totuși că această merituosă lucrare integrează istoria Bisericii în istoria țării și poporului nostru, ca și în istoria universală bisericească și civilă, lucru pentru care dobândește un suflu adânc și o perspectivă mai largă și mai cuprinzătoare, că este scrisă în spiritul adagiului latin: «*Historia magistra vitae*», pe care autorul îl împărtășește și că folosește atit criteriul cronologic al grupării faptelor pe bază de timp, cât mai cu osebire pe cel logic al înțelegării ideilor, idealurilor și acțiunilor istorice pe temeiul înrudirii lor și al identității lor de esență și tendință. De aceea, istoria bisericească a lui Nicolae Iorga este împărțită în trei mari epoci logice: epoca slavonă, cea slavo-românească și cea românească, iar acestea, fiecare la rândul ei cuprinde alte diviziuni pe probleme și categorii logice. Nu uităm că această lucrare cuprinde la sfârșit un indice toponimic și onomastic, care o face ușor utilizabilă, precum și liste de chiriarihi aduse la zi pentru toate eparhiile țării.

Dar, pentru ca istoricul în cauză să poată însăila această lucrare de sinteză, a fost nevoie, cum singur o mărturisește în prefața ediției I-a — să cerceteze «un foarte mare număr de minăstiri și biserici», care i-au cerut «mai mulți ani de zile» și care l-au așezat în postura de a publica atâtea lucrări de analiză și documentare ca: «*Inscripții din Bisericile României*» (2 vol.) București, 1905—1907, «*Inscripții și însemnări din bisericile Iașului*», București, 1907, ș.a, ca și o sumedenie întreagă de studii mai mici, de monografii de instituții și persoane bisericești, care cu toatele la un loc i-au încununat opera de informare și documentare.

Nu ne putem stăpîni a nu reda aici interesantele sale considerente în legătură cu utilitatea studiului istoriei bisericești, pentru slujitorii altarului: «*Nimic nu poate fi mai folositor pentru ca preoții noștri să înălțare anumite ispite, pentru ca ei să cultive anumite îndeletniciri potrivite cu demnitatea și chemarea lor, nimic nu poate fi mai prîncios pentru a-i face să înțeleagă marea menire culturală socială și națională, care li se impune, legătura strînsă ce trebuie să păstreze cu poporul, cultul de artă și carte cu care sînt datorii, mîndria la care au drept îndată ce vor urma bunele tradiții, decît priveleştea unei vieți organizate, aproape milenară, în cursul căreia, mitropoliții, episcopii, egumenii și așa de adesea ori smeriții călugări ori umilii preoți de mir au dat poporului, ei singuri aproape, toată învățătura, au înzestrat neamul cu o limbă literară, cu o literatură sfîntă, cu o artă în legătură cu gustul și cu nevoile lui, au sprijinit Statul fără să se lase a fi înghițiți de dînsul, au călăuzit neamul pe drumurile pămîntului fără a-și desface ochii de la cer și au ridicat mai sus toate ramurile gospodăriei românești — dînd istoriei noastre cărturari, caligrafi, sculptori în lemn, argintari, oameni de Stat, ostași, mucenici și sfinți*» (vol. I, ed. II, p. 4—5).

Pe lângă lucrările de istorie bisericească românească, amintite pînă aici, Nicolae Iorga a alcătuit numeroase studii și lucrări publicate în diferite reviste conduse de el sau de alții, sau în volume speciale (Oameni care au fost) privind *vieți de ierarhi români*, pentru toate eparhiile țării de după 1918. Ar fi mult prea lung a le înșira pe toate aici (A se vedea studiile menționate mai sus, care cuprind liste mai mult sau mai puțin complete).

Nu putem uita de asemenea studiile, articolele, comunicările, monografiile și însemnările despre diferite *mănăstiri și biserici*, publicate independent, sau în Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice (1908—1940), în unele din periodicele sale, sau în reviste și ziare de sub conducerea altor oameni de cultură. Numai Buletinul amintit cuprinde peste 120 de titluri în această ordine de idei, privind monumente religioase de toate felurile și de pe tot cuprinsul țării, alcătuiind o lucrare vastă și de care specialiștii nu pot face abstracție în studiile lor.

Așa cum foarte just remarca regretatul G. Călinescu în monumentală sa «Istorie a literaturii române», de acum 25 de ani, că «*nu mai este cu putință să-ți alegi un domeniu oricît de îngust și umbrat din istoria română fără să constați că Nicolae Iorga a trecut pe acolo și a tratat tema în fundamentul ei*», așa găsim și noi că aria de cercetare a istoriei Bisericii românești a fost străbătută de eruditul istoriograf român, în toate direcțiile și de pe toate laturile, încît orice problemă ai aborda este imposibil să nu-l întâlnești și pe el, care cu mult înainte de tine, s-a ocupat de ea.

Peste 500 de lucrări i se atribuie, în general, în acest domeniu de către bibliografii săi (Vezi, Barbu Teodorescu, *Nicolae Iorga și Biserica*. Studiu bibliografic în revista «Biserica Ortodoxă Română», nr. 9—10/1934, p. 686—711 și Mircea Păcurariu, *art. cit.*, p. 883).

Este cazul să amintim și să subliniem în mod deosebit totodată că, profesorul Nicolae Iorga încă înainte de desăvîrșirea unității tuturor românilor, prin unirea Transilvaniei cu Patria-Mamă din 1918, a colindat în lung și-n lat acest vechi pămînt românesc, cercetînd cu luare aminte orașele și satele, bisericile și oamenii cu tot specificul lor românesc. Rezultatul acestor cercetări migăloase l-a concretizat în numeroase lucrări tipărite, privind istoria românilor din Ardeal în general și istoria Bisericii din aceeași provincie în special, lucrări care înfățișînd viața concretă a fraților de peste munți, au răspuns interesului constant al celor de dincoace de Carpați, interes atît de viu și de pregnant de-a lungul tuturor veacurilor. Dintre aceste lucrări amintim: «*Sate și preoți din Ardeal*» (București, 1902), care este o primă istorie bisericească științifică a Transilvaniei: «*Scrisori și inscripții ardeleni și maramureșene*», 2 vol. (București, 1906); «*Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*», 2 vol. (București, 1906); «*Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*», 2 vol. (București, 1915); «*Partea românilor din Ardeal și Ungaria în cultura românească*», București, 1911; «*La question roumaine en Autriche et Hongrie*», (București, 1915); «*Socotelile Brașovului*» (București, 1899), «*Socotelile Sibiului*» (București, 1899); «*Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul ca întemeitori ai Bisericii românilor din Ardeal*» (București, 1904); «*Doçu-*

mente românești din arhivele Bistriței», 2 vol. (București, 1899—1900); «Călătoriile în Rusia ale preotului bănățean Mihail Popovici (1770—1771), Arad, 1901; «Ceva despre episcopul maramureșean Iosif Stoica; Cîteva fragmente de vechi cazanii românești» (București, 1913); «L'Évêché de Haidudorogh et les droits de l'Église roumaine de Hongrie» (București, 1913); numeroase studii despre «Mitropolitul Andrei Șaguna», în «Semănătorul», «Neamul Românesc» și alți ierarhi și multe altele.

Dar și după 1918 și mai ales înainte de nedreptul «Dictat de la Viena», Nicolae Iorga și-a consacrat cu neostoită vigoare o bună parte a eforturilor sale Transilvaniei și problemelor legate de ea. Iată și cîteva lucrări din acestea: *Roma papală și România*» (București, 1922); «*Vechimea și originea elementului românesc în părțile Biharei*» (Bihorului) (Oradea, 1921); «*Drepturile românilor asupra teritoriului național unitar*» (București, 1919); «*Două scrisori ale lui Atanasie Anghel*» (București, 1932); «*Viața românească în Ardeal*» (Arad, 1926); «*Încercări austriace de anexiune a țării noastre*» (București, 1924); «*Întru apărarea graniței de Apus*» (București, 1938); «*Pages sur les droits des roumains dans les provinces ajoutées depuis 1918 au territoire de l'ancien royaume*» (București, 1940) ș.a. Am citat și o bună parte de lucrări civile, întrucît de multe ori și în acestea se cuprind aspecte bisericesti, dată fiind situația cu totul specială a Bisericii Ortodoxe din Transilvania, care a constituit peste veacurile de asupra, cea mai tare pavază de apărare atît a credinței unitare a poporului român, cît și păstrării nealterate a limbii și neamului.

Nu mai puțin numeroase și valoroase sînt studiile savantului nostru, cu privire la relațiile Bisericii noastre cu celelalte Biserici Ortodoxe, cu locurile sfinte, cu Muntele Atos, în legătură cu închinarea unor biserici și mînăstiri de la noi, cu daniile și ajutoarele acordate de poporul român instituțiilor ortodoxe răsăritene. Ar fi mult prea lung să le amintim și pe acestea, mai ales că ele au fost înfățișate în studiile menționate.

S-ar ignora cu bună știință o vastă strădanie a lui N. Iorga, dacă nu am aminti cărțile scrise de el în legătură cu *literatura religioasă* și cu *arta bisericască*, domenii care de asemenea constituiesc preocupări ale istoriei Bisericii Române. Menționăm pentru prima categorie: «*Istoria literaturii române în sec. XVIII*» (2 v. d.), (București, 1901); «*Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*» (București, 1904); și «*Contribuții la istoria literaturii române în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea*» (București, 1966), mari lucrări de sinteză, precum și foarte multe alte studii, mai mici, în directă legătură cu această literatură: «*Cuvîntări de înmormîntare și pomenire*» (Văleni de Munte, 1909); *Predicile lui Antim Ivireanul* (Văleni de Munte 1911); «*Învățăturile lui Neagoe Vodă Basarab către fiul său Teodosie*» (Văleni de Munte, 1910) ș.a.

Nicolae Iorga este cel dintîi alcătuitor a unei sinteze de artă românească, artă care cum știm, pînă la jumătatea secolului al XIX-lea, a fost aproape exclusiv religioasă, în colaborare cu arhitectul G. Balș și intitulată: «*Histoire de l'art roumain ancien*» Paris, 1922, după care au apărut: «*L'Art populaire en Roumanie, son caractère, ses rapports et son origine*» (Paris, 1923, tradusă în l. italiană în 1930); «*Istoria artei medievale și mo-*

derne în legătură cu dezvoltarea societății», (București, 1923); «*Les arts mineurs en Roumanie*» 2 vol., (București, 1934); «*Vechea artă religioasă la români*» (Văleni de Munte, 1934) ș.a. Cele în limba franceză au meritul de a fi făcut cunoscută peste granițe o artă valoroasă și viguroasă, cu multe realizări de gust rafinat și specific. Tot aici se încadrează și numeroasele studii ce a publicat în *Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice*, mai ales între anii 1924—1940, cît l-a condus, privind diferite probleme de artă.

Vorbind de timpul cît a condus, «Comisia Monumentelor Istorice» în calitate de președinte, nu se pot uita restaurările corecte, dar înfruntînd mari greutăți din partea unui Stat neatent cu monumentele istorice, efectuate la următoarele mînăstiri și biserici: Coziă, Snagov, Neamțu, Curtea de Argeș (Domnească), Mihai Vodă și Curtea Veche din București.

De asemenea, nu trebuie neglijată atitudinea hotărîită luată de el, față de metodele de restaurare prea radicale și condamnabile din multe puncte de vedere, folosite de arhitectul francez André Lecomte de Nouy, elevul lui Viollet le Duc și favoritul regelui Carol I, de la cele cinci biserici dintre cele mai reprezentative (Curtea de Argeș, Craiova, Tîrgoviște, Trei Ierarhi și Sf. Nicolae Domnesc din Iași) ce-i fuseseră încredințate spre «întinerire». Concepția de restaurare a lui Nicolae Iorga, care este cea justă, se oglindește în articolele: «*D. Lecomte de Nouy și «restaurarea monumentelor istorice»*», în «*Neamul românesc literar*», 1910, p. 549—560 și «*Cum s-au restaurat vechile monumente?*», din «*Semănătorul*» 1904, p. 673—676.

Față de clericii și teologii care au publicat în domeniul istoriei bisericești a românilor N. Iorga, s-a arătat atent, binevoitor și stimulator, prin recenziile ce le-a tipărit în revistele sale (Revista istorică, Neamul românesc literar, «*Semănătorul*» etc.) despre studiile respective. În această ordine de idei pot fi amintiți: pr. *Ioan Antonovici*, viitorul episcop Iacov al Hușilor, autor al celor 5 volume de «*Documente birlădene*» și a altor monografii istorice, pr. *Constantin Bobulescu*, prof. *N. Dobrescu*, *Ioan Lupaș*, *Ștefan Mețeș*, pr. *Vasile Pocitan* (viitorul arhieru *Veniamin*), pr. prof. *Niculae M. Popescu*, pr. prof. *S. Reli*, pr. *M. Șesan*, iar din fosta *Biserica unită Augustin Bunea*, pr. *Ion Birlea*, ș.a. A ajutat totodată, la intrarea în rîndurile vechii Academii Române a clericilor profesori: *Ioan Lupaș* în 1915 și *Niculae M. Popescu*, în 1923, el rostind și răspunsurile la discursurile lor de recepție (Cf. M. Păcurariu, *art. cit.*, p. 891).

Mulți dintre ierarhii români pe care el i-a cunoscut și apreciat s-au învrednicit de schițe portretistice publicate mai întii în «*Neamul românesc*» și apoi în cele 4 volume din: «*Oamenii care au fost*». Pot fi amintiți aici: patriarhul *Miron Cristea*, mitropoliții *Iosif Naniescu*, *Iosif Gheorghian*, *Ioan Mețianu*, *Nicolae Bălan*, episcopii *Nicolae Popea*, *Ioan Popp*, *Nicolae Ivan*, *Roman Ciorogariu*, profesorii *N. Dobrescu*, *C. Erbiceanu*, preotul *Simeon Florea Marian*, protopopul *Cîmpeanu* ș.a.

Dar marele Nicolae Iorga n-a fost numai un pasionat cercetător și un harnic tipăritor de cărți cuprinzînd trecutul Bisericii noastre, ci și un

adevărat făuritor de istorie bisericească, prin rolurile importante pe care le-a avut de jucat chiar în Biserică sau în afară de ea, însă în legătură cu ea. Cunoscut este tuturor că el a fost deputat în Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Bucureștilor, în Consiliul Național Bisericesc, ca și în Camera Deputaților, iar în urmă senator. În aceste calități n-a fost niciodată inactiv. El a ridicat cuvântul său plin de dragoste față de Biserica Ortodoxă Română și animat de un cald patriotism, în favoarea unor alegeri de ierarhi fără ingerințe politice, pentru ridicarea Bisericii la rangul de Patriarhie în anul 1925, împotriva unor clerici cu sentimente filogermane în timpul ocupației (1916—1918), sau din timpul celui de al doilea război mondial, în problema îndreptării calendarului, a legii pentru regimul general al cultelor din 1928 și în multe alte împrejurări, în care a fost vorba de treburile bisericești importante.

Nicolae Iorga a fost un fiu credincios al Bisericii Ortodoxe Române, după cum s-a dovedit în toate împrejurările și un adevărat patriot indisolubil legat de poporul de jos, năpăstuit și apăsător. Pentru acest popor a alcătuit «*Universitatea populară*» de la Văleni de Munte (1908), pentru el a activat în «*Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor*» din 1909 înainte, mai întâi ca secretar general și apoi ca președinte, de aceea a luat apărarea celor 11.000 de țărani uciși mișelește în răscoala din 1907, împreună cu unii din preoții lor ortodocși, prin faimosul articol din Neamul românesc intitulat: «*Dumnezeu să-i ierte*» și prin impresionanta interpelare din Parlament, care și astăzi când o citești te mișcă atât de mult.

Înceind aceste puține rînduri strădaniilor lui Nicolae Iorga, ca istoric al Bisericii Ortodoxe Române, intenția noastră n-a fost decît să schițăm direcțiile în care s-au concretizat aceste eforturi și lucrările cele mai importante și nici decum înșirarea tuturor operelor cu care specialiștii sînt la curent sau le pot găsi cu ușurință la bibliografia săi, în caz de nevoie.

Biserica Ortodoxă Română este mindră de activitatea uriașă depusă de acest savant genial în domeniul istoriei universale, a istoriei poporului român, ca și a Bisericii românești și de aceea îl prețuiește cum se cuvine și-l omagiază cu toată sinceritatea, pomenindu-l neîncetat și cu toată recunoștința.

Pr. Prof. AL. I. CIUREA

RELIGIA ETRUSCILOR ÎN LUMINA NOILOR CERCETĂRI

Una dintre problemele istorice interesante, care au cerut și cer încă eforturi din partea specialiștilor, este desigur și problema etruscă. Istorici, arheologi, lingviști, istorici de artă își dau osteneala să dezlege, cu ajutorul vestigiilor civilizației etrusce, tainele vieții acestui popor, a cărui origine este mult discutată încă. Divergențele de păreri ale specialiștilor lasă totuși posibilitatea cunoașterii în linii mari și uneori chiar în amănunt a diferitelor aspecte ale civilizației etrusce. De aceea vom încerca în cele ce urmează să prezentăm religia etruscilor așa cum apare ea în lumina cercetărilor mai noi. Dar, pentru o mai bună înțelegere a specificului acestei religii, socotim necesară o scurtă prezentare prealabilă de ordin istoric.

Apăruți pe pământul Toscanei, în Italia, cu multe veacuri înaintea erei creștine, etruscii au reușit să creeze un puternic centru de civilizație. Istoria propriu-zisă a etruscilor începe, după ultimile date ale cercetărilor științifice, o dată cu prelucrarea fierului în nordul Italiei de azi, când se creează cultura villanoviană. Se pare că etruscii nu erau deloc străini de civilizația Orientului Apropiat, deoarece monumentele și construcțiile civilizației villanoviene dovedesc o anumită legătură, în ce privește tipul, cu cele de prin Asia Mică, datate între anii 2000 și 1000 î.H. Specialiștii, descoperind influențe orientale în Toscana, au numit «orientalizantă» perioada răspîndirii acestora la etrusci¹.

Istoria etruscilor a cunoscut epoci distincte, în care «societatea» etruscă s-a dezvoltat. O dată cu aceasta, tendințele de expansiune etrusce s-au concretizat în lărgirea hotarelor Etruriei, care cuprindeau în secolul al VI-lea î.H. o bună parte din valea Padului în nord, iar în sud Latium-ul și cîmpia Campaniei. Se vorbește chiar de existența unui «imperiu» etrusc, în timpul căruia stăpînirea etruscilor se întinsese atît pe uscat cît și pe mare, îndeosebi pe marea Tireniană.

Puterea etruscă nu a rămas necunoscută grecilor și cartaginezilor contemporani. Grecii pătrunseseră în Italia de multă vreme, formînd în sudul Italiei așa numita Magna Graecia. Cartaginezii însă vizau înde-

1. Vezi Raymond Bloch, *Etruscii*, trad. de N. Lascu, Editura Științifică, București, 1966, p. 83.

sebi stăpînirea mărilor și, în acest scop, în secolul al VI-lea î.H., deja puseseră mîna pe Sardinia.

Etruria avea nevoie de un aliat puternic împotriva grecilor din sud, precum și a celor din vechea Elladă, care puteau să invadeze peninsula Italică. De aceea, pentru stăvilirea expansiunii elene, etruscii încheiaseră o alianță cu cartaginezii, după cum ne spune Aristotel în tratatul său intitulat *Politica*.

Războinici pricepuți, dar și buni gospodari, etruscii construiau felurite fortificații, iar așezările civile și le organizau într-un anumit mod, potrivit cu obiceiurile lor populare și în acord cu credințele religioase ce le aveau. Așa au făcut și cînd și-au extins dominația asupra triburilor latine din sudul hotarelor inițiale ale Etruriei. În plus, ei au organizat exploatarea bogățiilor naturale ale regiunile ocupate, bogății care le permiteau să-și dezvolte puterea economică și militară. Etruscii s-au dezvoltat relativ repede și datorită, în mare măsură, preocupărilor lor intelectuale. Ei cunoșteau scrierea alfabetică; aveau deci o limbă scrisă. Scrierea alfabetică a ușurat mult instruirea urmașilor, mai ales a celor ce trebuiau să deservească poporul în nevoile lui religioase. Dar, deși alfabetul etrusc este cunoscut și citirea textelor etrusce nu prezintă dificultăți, limba etruscă a rămas pînă astăzi o enigmă, din care nu s-au putut smulge decît unele frînturi.

Cu toate măsurile de prevedere luate de ei, etruscii au suferit și înfrîngerii, care au marcat începutul decăderii puterii lor politice. Ei au fost stăviliți, în expansiunea lor, de grecii comandați de Aristodemus, în momentul cînd, la 524, intenționau să cucerească întreaga Campanie. Dar adevărata cauză a decăderii puterii etruscilor rezidă în faptul că luptele de clasă, între sclavi și puterea patricienilor, au slăbit coeziunea internă a federației etrusce, deschizînd drum larg cuceririi romane spre nord. Astfel, după două sute cincizeci de ani de la lupta cu Aristodemus, Etruria avea să intre în deplină stăpînire romană, stăpînire marcată îndeosebi de cucerirea orașului Volsinii, la mijlocul secolului al III-lea î.H., cînd romanii, chemați de patricienii etrusci să reprime o răscoală a selavilor, au supus definitiv pe vechiul lor cotropitor din nord.

Cucerirea Etruriei de către romani nu a însemnat însă nimicirea civilizației etruscilor. Tradițiile populare și religioase ale acestora au dăinuit și au exercitat o puternică influență asupra civilizației romane, așa încît nu se poate studia fenomenul religios roman făcînd abstracție de cel etrusc. Influența etruscă în domeniul religios al vieții sociale a romanilor a durat multă vreme, continuînd pînă în pragul erei noastre ².

IZVOARE. — Între izvoarele cele mai importante pentru cunoașterea religiei etruscilor pot fi socotite frescele descoperite în mormintele etrusce de la Tarquinia, Chiusi, Cerveteri și Norchia. Alături de acestea se numără nouă inscripții, diferite ca întindere și conținut, și un text, nedescifrat încă, descoperit pe niște benzi ce învăluiau corpul unei mumii, păstrată la Zagreb. Mai cităm și ficatul de bronz găsit la Piacenza în

2. *Ibidem*, p. 106.

1877, pe care sînt scrise numele unui număr mare de divinități etrusce.

Dintre scriitorii antici care ne spun cîte ceva despre etrusci, putem aminti pe Herodot (*Istorie*, I, 94), Q. Horatius Flaccus, Publius Ovidius Naso, Vergilius, Cornelius Tacitus (*Anale*, IV), Dionysios din Halicarnas (*Antichitățile Romane*, I, 30), Tit Liviu (*De la fundarea Romei*, V), Ioannes Lydus etc.

Cît privește pe cei care s-au ocupat cu etruscologia în vremurile mai noi, trebuie să amintim la loc de cinste pe preotul Gian Nicola Forlivesi, originar din Tarquinia, și pe abatele Luigi Lanzi, ambii în secolul al XVIII-lea. Opera acestuia din urmă, *Saggio di lingua etrusca e di altre lingue antiche d'Italia*, este, după părerea lui R. Bloch, «o summa a cunoștințelor vremii, nu numai cu privire la limbă, dar și cu privire la instituțiile, la istoria și la arta etruscilor»³. S-au scris apoi o sumedenie de lucrări privind limba, viața și în general istoria etruscilor. De asemenea, s-au creat muzee, în care au fost depuse diferitele comori ale istoriei etruscilor, iar începînd din veacul trecut s-au creat școli de etruscologie, dintre care azi fac cercetări serioase școlile italiană, franceză, germană, engleză, suedeză și americană. Rezultatele muncii acestora s-au observat deja în publicațiile de specialitate și, trebuie să spunem, munca lor nu a fost zadarnică.

II. DIVINITĂȚILE. — În religia etruscilor, divinitățile sînt numeroase. Astfel, pe ficatul de bronz amintit, care închipuie cerul împărțit în șaisprezece regiuni, sînt înscrise numele a patruzeci de divinități. Alte nume sînt transmise de izvoarele literare.

Cercetătorii au clasificat divinitățile etruscilor fie după numele pe care acestea le purtau, vădînd și o apartenență teritorială, fie după funcțiile acestora în panteonul etrusc. A. Grenier, studiînd îndeosebi pe cele de pe ficatul de bronz, le împarte în: divinități favorabile, figurînd odată sau mereu în căsuțe care sînt situate în partea dreaptă, și divinități nefavorabile, avîndu-și locașul în partea stîngă, evident nu numai pe ficatul de bronz, ci și în cer — respectiv răsărit și apus.

După primul criteriu au fost deosebite:

1. Divinități etrusce propriu-zise: *Tinia* (Jupiter), *Sethlans* (Vulcan), *T(u)rms* (Mercur), *Fufluns* (Bacchus), *Turan*, (Venus), *Thesan* (Aurora), *Ca(u)tha*, *Cilens*, *Cvialp*, *Letham*, *Mantrns*, *ThufItha*, *Tecum*, *Tuscv*, *Laram*, *Aminth*, *Svutaf*.

2. Divinități ale căror nume au fost adaptate legilor de pronunție și scrierii etrusce: *Hercle* (Hercule), *Ap(u)lu(n)* (Apolo), *Charum* (Charon), *Aita* (Hades), *Areatha* (Ariadna).

3. Divinități comune etrusce și italice: *Uni* (Junona), *Menerva* (Minerva), *Maris* (Marte), *Nethuns* (Neptun), *Sel(v)ans* (Silvan), *Vetis* (Vedius), *Ani* (Janus), *Satre* (Saturn), *Mae* (Maius), *Vesuna* (Vesuna-umbrian).

3. *Ibidem*, p. 29; Cf. Pericle Ducati, *Le Problème étrusque*, Paris, E. Leroux, 1938, p. 120-121.

4. Divinități purtând nume grecești în loc de nume etrusce: *Atrpa* (Ἄτροπος) = *Vanth*, Usil (Sabin: Ausel) = *Cautha*, Hrm (Ἑρμης) = *Trums*, Ani (Janus) = *Culsans*.

5. Divinități ale căror nume au fost păstrate numai de izvoarele literare: *Vertumnus* (Volturnus, Vortumnus sau Voltumna), *Nortia* și *Mantus* ⁴.

După al doilea criteriu, s-a stabilit că divinitățile etrusce se deosebesc după locul ce-l ocupau în diferite sfere mai mult sau mai puțin apropiate de pământ și prin autoritatea pe care o aveau unele divinități mai mult decât altele în actul principal de manifestare: aruncarea sau minuirea fulgerului:

1. *Dii involuti*, al căror nume nu era cunoscut, deoarece ei se susțineau oricărei cunoașteri. Pe ei îi consulta Tinia (Jupiter) când voia să arunce pe pământ fulgerul distrugător — trăznetul.

2. *Dii consentes, complices* sau *auxiliarii*, în fruntea cărora se afla zeul Tinia, care împreună cu Uni și Menerva formau trinitatea conducătoare. Cu toții, acești zei erau în număr de doisprezece, din care se credea că șase sînt de gen feminin, deci zeițe. Nouă dintre *dii consentes* aveau voie să arunce fulgerul, cite unul de fiecare, iar Tinia avea voie să minuiască trei feluri de fulgere, datorită poziției sale deosebite între cei doisprezece.

3. A treia categorie o formau acele ființe divine care se aflau în directe raporturi cu persoanele și cu locurile; ceea ce înseamnă că, după credința etruscilor, se amestecau mai frecvent în viața de toate zilele. Aici se cuprindeau: Lares, penates și geniile sau iunonele (geniile protejind pe bărbați, iar iunonele pe femei) ⁵.

Divinitățile etrusce care prezentau o deosebită importanță pentru viața religioasă a etruscilor în general erau Tinia, împreună cu Uni și Menerva, Volturnus, Voltumnus sau Voltumna, Nortia și divinitățile infernale Eita (Aita) și Persipnei, dimpreună cu Tuchulcha, duhul morții, și Charon.

Tinia, pe lângă atribuțiile amintite mai sus, de a prezida consiliul zeilor *consentes* și de a arunca fulgerele, avea și pe aceea de a ocroti *proprietatea agrară particulară sau de a apăra hotarele*.

De mai multă popularitate decât Tinia se bucura la etrusci, dar fără să-i știrbească acestuia autoritatea, divinitatea federală *Volturnus*. Această divinitate, pe care o adorau etruscii adunați la Volsini o dată pe an, cînd se puneau la cale treburile federației celor douăsprezece orașe ale lor, avea să se bucure de aceeași cinstire și după cucerirea romană. Divinitate care proteja fertilitatea, creșterea plantelor, Volturnus se îngrijea în același timp de succesiunea anotimpurilor (annum vertens), de coacerea spicelor și a strugurilor și chiar de procreare. La romani, el era de asemenea un zeu iubit și se bucura de multă popularitate, după așezarea statuii sale în Vicus Tuscus, la Roma, în anul 265.

Etruscii, ca majoritatea contemporanilor lor, credeau puternic într-o divinitate a Norocului, numită Nortia. Pentru a dobîndi favoarea ei, era

4. Bartolomeo Nogara. *Les Etrusques et leur civilisation*, Paris, Payot, 1936, p. 66.

5. *Ibidem*, p. 69, 70 și 73.

necesar, după credința etruscilor, să se țintuiască răul. Aceasta se făcea la fiecare început de an când se bătea un cui în templul dedicat zeiței Nortia. Ceremonia a luat mai târziu sensul de fixare a soartei, de stabilire a norocului pentru fiecare an ce se începea, și, în cele din urmă, a servit la numărătoarea anilor. Ca vîrstă *ad quem*, etruscii socoteau 70 de ani pentru oameni. Aceasta nu se putea prelungi decît prin sacrificii și ceremonii, dar rezultatul nu era sigur, și chiar în caz favorabil nu se puteau obține decît cel mult 14 ani. Orice depășire a vîrstei de 70 de ani și chiar a celei de 84 nu era decît ceva cu totul întîmplător. De la etrusci, Nortia a trecut la romani cu numele de Fortuna.

4. În unele studii a fost propusă o a doua triadă etruscă, inexistentă de altfel, dar care ar fi corespuns aceleia a romanilor, compusă din Libero (Bacchus), Ceres, Libera (Proserpina), o triadă a lumii subpămîntene. De asemenea, în studiile de specialitate se vorbește de o divinitate infernală feminină, numită *Mantua* sau *Mania*, mamă a manilor (*manes*). Pe pereții camerelor mortuare din mormintele etrusce sînt frecvent reprezentate două divinități: Hades (Eita) și Persefona (Persipnei). Tot lumii subpămîntene ar fi aparținut și Tages, nepotul lui Jupiter — respectiv Tinia. Acest personaj, după cum spune legenda, a răsărit din pămînt, dintr-o brazdă mai adîncă, trasă pe cîmp de un agricultor din Tarquinia. Înfățișarea lui era foarte ciudată: corpul mic, ca al unui copil, dar trăsăturile și înțelepciunea ca ale bătrînilor. Plugarul s-a speriat văzîndu-l și a strigat după ajutor. Atunci s-a adunat la locul cu pricina, zice legenda, toată lumea Etruriei. Tages, numit și Genius, a dictat atunci regilor celor douăsprezece orașe etrusce regulile pentru interpretarea prevestirilor cerului. Aceste reguli trebuiau transmise din neam în neam urmașilor. După ce și-a încheiat comunicarea, Tages a dispărut: după alții ar fi murit⁶. Unii scriitori antichi spun că nimfa Vegoia sau Begoe ar fi instruit pe etrusci, dictîndu-le un anumit număr de legi rituale, și i-ar fi învățat cum să măsoare cîmpurile și să stabilească hotarele proprietăților agrare.

Tages, în fond, nu era o divinitate de prima mînă, iar apariția sa spontană, ca și dispariția sa, nu ne îndreptătesc a-l socoti ca atare. Pentru etrusci, stăpîn peste lumea subpămînteană a rămas *Aita*, *Eita* sau Hades, împreună cu *Persipnai* (Persipnei), Persefona grecilor. Aita este prezent în picturile etrusce din secolul al IV-lea î.H. ce se află pe pereții interiori ai mormintelor. Aita are capul acoperit cu o piele de lup, deoarece la etrusci lupul era un animal prin natura sa legat de lumea subpămînteană. În mîna dreaptă el ține un sceptru, în jurul căruia este încolăcit un șarpe. Și Persipnai ține un sceptru, iar o diademă de aur îi încinge părul bălai⁷.

Aita era ajutat de genii și demoni. Sub influența miturilor grecești, unul din demoni a primit numele luntrașului Charon, care avea misiunea să treacă sufletele cu luntrea sa peste apa Styxului. Un alt demon, Tuchulca, duhul morții, în perioada tîrzie, în jurul secolului II î.H., era înfățișat cu urechi de cal, cu cioc ca de vultur și ținînd în mîini șerpi gata să muște.

6. Vezi legenda la Cicero, *De divinatione*, II, 23, apud R. Bloch, *op. cit.*, p. 132.

7. Raymond Bloch, *op. cit.*, p. 146.

Tot de lumea subpămînteană ținea și divinitatea *Turms*. Misiunea acesteia era de a conduce sufletele morților în Hades.

5. Despre divinitățile de mai sus, se poate spune că aveau circulație generală la etrusci. Existau totuși divinități adorate în special de anumite orașe etrusce sau de anumite grupări de meșteșugari. Printre acesta amintim pe Fufluns, patronul orașului Populonia, Sethlans, zeul focului, adorat la Perugia, la care se adaugă un alt zeu al focului, Velchans, aruncător de fulgere, patronul fierarilor din Populonia, și, în cele din urmă, însuși Neptun (*Nethuns*), zeul apelor, pare să fi fost o divinitate regională, strămoș al familiei conducătoare din Veii și protectorul Veuloniiei⁸.

Deși am prezentat pînă aici diferite divinități etrusce, problema existenței acestor divinități într-un panteon etrusc, care de altfel nu a fost unificat decît de cercetători pentru ușurința studiului, nu este pe deplin elucidată. S-ar putea ca divinitățile etrusce să fi fost mult mai puține, după cum observă cercetătoarea italiană Luisa Banti, care consideră că prezența unor divinități grecești în reprezentările figurate etrusce nu indică neapărat credința etruscilor în acele divinități. S-ar putea să fie vorba numai de motive decorative împrumutate din mitologia greacă. «Faptul că în stanțele lui Rafael, în Vatican, sînt reprezentați Apollo și Muzele, nu înseamnă că Rafael, care a pictat, și Papa Iuliu II, pentru care s-a făcut pictura, ar fi crezut în Apollo și i-ar fi adus vreun cult», spune cercetătoarea amintită⁹. Și, într-adevăr, influența mitologiei grecești era cu atît mai posibilă în Etruria cu cît grecii, comercianți vestiți, se așezaseră deja în sudul Italiei, cum am arătat mai sus. Rămîne totuși o problemă mulțimea divinităților etrusce, dacă am considera chiar numai cîte una pentru fiecare regiune a cerului, indicată în planul macrosmosului, redus la dimensiunile ficatului de bronz descoperit la Piacenza: deci șaisprezece divinități, fără a mai considera divinitățile lumii subpămîntene.

III. CULTUL. — 1. *Locașurile de cult*. Cercetările arheologice mai vechi și cele în curs, precum și vechile mărturii literare ale latinilor, atestă din plin faptul că etruscii dedicau temple divinităților lor¹⁰. Tit Liviu, ocupîndu-se de modul de organizare a cetăților nou cucerite de etrusci, subliniază hărnicia și priceperea cu care aceștia ridicau numeroase construcții civile și religioase. Deoarece etruscii socoteau între orașe numai acele așezări mari de populație în care se aflau cel puțin un templu tricelat (din trei cămăruțe-cella) și trei porți, avem încredințarea că astfel de temple existau în număr mare pe pămîntul Etruriei. Modelul

8. *Ibidem*, p. 142

9. Luisa Banti, *Il mondo degli Etruschi*, în colecția «Le Grandi civiltà del passato», Roma, 1960, p. 125.

10. A se vedea studiile făcute pe baza descoperirii a două temple la Pyrgi, în 1957, ca rezultat al cercetărilor întreprinse de un grup de etruscologi, condus de Prof. M. Pallottino de la Unversitatea din Roma. Indicații bibliografice în acest sens se pot găsi la Raymond Bloch, *op. cit.*, p. 173. Sanctuarele descoperite la Pyrgi sînt o mărturie clară a îngemănării celor două religii, a etruscilor și a cartaginezilor.

tricelat, care era tipul templelor dedicate triadei Tinia — Uni — Menerva, a fost preluat de la etrusci de către constructorii romani. Un astfel de templu se ridica odinioară pe locul unde azi se află Museo dei Conservatori de pe Capitoliu, templu care a fost opera Tarquinilor, dedicată triadei capitoline în secolul al VI-lea î.Hr.¹¹.

Inventarul templelor etrusce conținea reprezentări ale divinităților în chip de statui. O dovadă în acest sens o furnizează prezența chipurilor idealizate ale defuncțiilor, care se pot vedea atit de des sculptate pe sarcofagele și urnele funerare etrusce¹². Pe lângă acestea, mai erau candelabre și, fără îndoială, jertfelnice, mai ales că divinităților adorate în temple li se aduceau jertfe destul de des. Tot de inventarul templelor țineau și diferitele instrumente de care se serveau preoții etrusci la cult. Cele mai de seamă obiecte din inventarul templelor etrusce trebuie să fi fost scrierile sfinte ale etruscilor și reprezentările cerului, în genul aceleia de pe ficatul de la Piacenza¹³.

2. *Slujitorii cultului.* Etrusci voiau să cunoască voința zeilor, să intre în legătură cu ei, să le comunice dorințele lor și să-și organizeze viața în așa fel încît să nu-i supere. În acest scop, ei apelau la serviciile preoților etrusci, haruspices, care ajungînd la Roma au dăinuit acolo pînă la căderea Imperiului, fiind atestați de numeroase inscripții și de texte juridice¹⁴.

Accesul la funcțiunile sacerdotale, pare-se, nu era rezervat fiilor sacerdoților; toți bărbații liberi erau admiși să facă parte din cler. În prealabil, era nevoie pentru sacerdot să-și însușească tainele învățaturii «teologice» etrusce. Școlarizarea se făcea pe lângă marile temple, îndeosebi la Tarchuna. Preoții etrusci purtau pe cap un fel de mitră ascuțită, în mîna un baston îndoit în formă de crosă, însemnul autorității, și o mantie de blană încheiată printr-o fibulă. În momentul în care aduceau sacrificii, preoții se identificau cu divinitatea, constituindu-se în cea mai înaltă autoritate civilă. Faptul rezulta și din aceea că preoții etrusci se bucurau de prestigiu în fața poporului, ca unii care erau singurii capabili să descifreze și să comunice intențiile zeilor, exprimate prin semne miraculoase, să slujească la ceremoniile religioase, numeroase și complicate, care cuprindeau în afară de holocauste, banchete votive, rugăciuni și incantații, dansuri, procesiuni și jocuri funebre¹⁵.

Pricepuți în arta de a ghici viitorul și meșteri în interpretarea semnelor miraculoase, preoții etrusci au fost solicitați de înșiși stăpînitorii romani. Nu numai aristocrația romană îi consulta, ci însuși senatul și chiar împăratul Romei cuceritoare. Dacă împărații Augustus, Tiberius, Claudius, Alexandru Sever și Iulian au recurs adesea la serviciile preoților etrusci, nu este mai puțin adevărat că împărații Constantin cel Mare și

11. Raymond Bloch, *op. cit.*, p. 95. 12. Bartolomeo Nogara, *op. cit.*, p. 81.

13. Vezi amănunte la G. Herbig, *Etruscan Religion*, art. în J. Hastings «Encyclopaedia of Religion and Ethics», vol. V, Edinburgh—New York, 1912, p. 537.

14. Bartolomeo Nogara, *op. cit.*, p. 81.

15. Sibylle von Cles-Reden, *Les Etrusques*, trad. fr. de Henri Daussey, Paris, 1955, p. 74 și 75.

Teodosie I au luat drastice măsuri împotriva lor, dar fără a-i fi suprimat cu totul ¹⁶.

3. *Disciplina etrusca*. Această expresie, «disciplina etrusca», definește întregul sistem de învățături păstrate de preoții etrusci în cărțile lor sfinte, cuprinzând răspunsuri la feluritele întrebări născute din setea de a cunoaște lumea și tainele ei. Pe lângă acestea, se găsesc diferite principii pentru conviețuirea în societatea etruscă, precum și întregul tezaur de experiență adunat din generație în generație.

După cuprinsul lor, cărțile sacre ale etruscilor, păstrate ici-colo în comentarii romane, dar dispărute fără putință de reconstituire, se împărțeau în trei serii : a) *libri haruspiciini*, care expuneau modul de cercetare a măruntaielor victimelor jertfite în scopul obținerii de informații asupra viitorului apropiat; b) *libri fulgurales*, care se ocupau cu studierea fulgerelor (originea, tipul, semnificația și efectul lor asupra vieții contemporanilor); c) *libri rituales*, cele mai cuprinzătoare din toate, deoarece conțineau întregul corp al regulilor de conduită socială, al legilor care guvernează viața oamenilor de la naștere și pînă la moarte, ba chiar și după aceea; în fine acestea cuprindeau un complicat sistem de explicare a semnelor divine (*ostenta*), care, pe pămînt, revelează voința zeilor ¹⁷.

Etruscii credeau că viața își are sediul în ficat. Pentru a o cunoaște, împreună cu tainele ei, era necesar să se studieze conformația ficatului. Pe el se citea de către *haruspices*, nu numai trecutul, ci și viitorul, nelipsind probabil explicațiile pentru prezent. La astfel de investigații era utilizat, de obicei, ficatul de ovină. Mulți cercetători au văzut în hepatoscopia etruscă o puternică legătură cu Orientul, îndeosebi cu practicile hepatoscopice foarte frecvente la Babiloneni ¹⁸.

Prin atenta examinare a ficatului, haruspicii căutau să prindă toate amănunțele posibile, pe cînd, mai tîrziu, romanii căutau să afle numai dacă jertfa este admisă de zei sau este respinsă, dacă, adică, la ceea ce intenționau ei să facă, zeii răspundeau prin *licet* sau prin *non licet*.

Cît privește doctrina cuprinsă în *libri fulgurales*, ea constituia ghidul pentru examinarea fulgerelor, care, după cum am amintit mai sus, erau expresia voinței și a puterii a nouă divinități. uraniene de obicei. Fulgerule erau de unsprezece feluri, trei aparținînd zeului *Tinia*. Evoluția fulgerului trebuia urmărită cu multă atenție, stabilindu-se zona din care

16. Vezi G. Herbig, *art. cit.*, în Enciclopedia citată, p. 536.

17. Vezi R. Bloch, *op. cit.*, p. 139. Culegerile de texte sfinte ale etruscilor, spune André Grenier, sînt designate, în izvoarele latine sub diferite nume: *Libri Tagetici*, care ar fi tratat despre zei și despre modul de a potoli mînia lor, și *Libri fatales*, cărți ale destinului. Din *Libri fatales* de la Veii, vor fi aflat romanii, pe cînd asediau orașul, că nu vor putea pune mîna pe el decît după ce vor fi secat lacul din Albano. Aceasta trebuie să fi fost o culegere de prescripții pentru conjurarea așa ziselor *prodigia*. Și cum această sarcină era încredințată haruspicilor, *libri fatales* erau probabil același lucru cu *libri haruspiciini*, care tratau în același timp *ostenta* sau semnele miraculoase și *exta*, adică arta de a consulta măruntaiele victimelor. Numele de *Libri Tagetici* se referă probabil la ansamblul aceleiași doctrine. (André Grenier, *Les religions étrusque et romaine*, în colecția «*Mana*», Paris, 1948, p. 17).

18. Vezi André Piganiol, *Les Etrusques peuple d'Orient*, în «*Cahiers d'Histoire mondiale*», 1, 2, 1953, p. 343; Kurt Pflüger, *Die Etrusker*, München, Verlag F. Bruckmann, 1940, p. 62; André Piganiol, *Histoire de Rome*, în seria «*Cillo*», Paris, Presses Universitaires de France, 1919, p. 11.

a pornit și punctul pînă la care a ajuns. De aici începeau diferite interpretări, prilejuite de tipul fulgerului — după care era dedusă și divinitatea care l-a «aruncat» pe bolta cerului —, de direcția fulgerului, de drumul parcurs, dar mai ales de zig-zagurile înscrise de el pe cer. Dacă fulgerul lovea pămîntul sau un obiect de pe pămînt, atunci solul pietrificat sau obiectele atinse erau îngropate cu grijă, urmîndu-se un ritual de purificare.

O atenție deosebită era dată brontoscopiei (examinarea tunetelor). Este posibil ca multe din concluziile haruspicilor în ipostaza de brontologi să fi fost rezultatul unei bogate și străvechi experiențe, datorită examinării fenomenelor meteorologice, cel puțin în ce privește inundațiile, destul de frecvente pe atunci în Etruria. Totuși brontologii puneau pe seama zeilor schimbările vremii, catastrofele etc. În mod sigur, o tradiție populară orală a contribuit la dezvoltarea interpretării brontologice la etrusci.

Libri rituales se compuneau din patru părți principale: a) prima parte enumera regulile ce trebuiau observate la punerea temeliei orașelor și la construirea templelor, ca și acelea ce priveau măsurarea terenurilor din cîmp; b) a doua parte cuprindea codul de legi al statului, dispozițiile juridice și cele care priveau ducerea războiului; c) a treia parte cuprindea învățătura despre viața viitoare și despre destin; d) a patra parte explica însemnătatea miracolelor și dădea indicații oamenilor cum să se raporteze față de semnele trimise de către zei¹⁹. La aceasta din urmă se raportă acele «ostenta», pe care preoții etrusci le cercetau cu multă minuțiozitate.

4. *Jertfele*. Jertfele aduse de etrusci divinităților lor erau sîngeroase. În epoca veche au existat chiar sacrificii umane, probabil de prizonieri. Cu timpul, acestea au fost înlocuite, așa încît în momentul cînd Etruria atingea apogeul său politic, preoții jertfeau numai animale, în special ovine.

După scopul urmărit de jertfitor, sacrificiile erau de două feluri: *hostiae consultatoriae*, în care animalele erau sacrificate în vederea examinării măruntaielor pentru ghicirea viitorului, și *hostiae animales*, cînd victima propitiatoare, animalul, lua locul omului. Totuși nu lipseau, credem, și altfel de jertfe, în afară de cele sîngeroase. Ele sînt de altfel atestate de poetul Horatîu: «În zilele de sărbătoare (după ce și-au strîns grînele) țărani de odinioară, oameni vrednici și mulțumiți cu puțin, își recreau trupul și sufletul... Apoi, împreună cu copiii și credincioasele lor soții, tovarășele lor de muncă, aduceau jertfă un porc pămîntului, *lapte lui Silvanus și flori și vin lui Genius*, care amintește scurtimea vieții²⁰.

După părerea noastră, acestea nu sînt jertfe propriu-zise, ci numai niște ofrande festive, aduse de popor protectorilor fertilității și ai vieții în general.

Un sacrificiu aparte, cu caracter expiatoriu, se aducea la locul în care trăznetul lovea fie pămîntul, fie un obiect, fie un animal ori un om. În acest scop, se ardea un berbec sau un asin. Rămășițele se îngropau, în

19. Sibylle von Cles-Reden, *op. cit.*, p. 71.

20. La R. Bloch, *op. cit.*, p. 130. Sublinierea ne aparține.

afară de oasele craniului. Craniul era păstrat și socotit ca protector al oamenilor de urgia zeilor, manifestată prin trăznet. Obiceiul acesta este perpetuat, în regiunea munților Sabini, pînă în zilele noastre: «Țăranii agață crani de berbeci sau de asini de arbori sau de aracii viței de vie pentru a îndepărta trăznetul și grindina de pe cîmpurile lor», spune o cercetătoare a vechilor tradiții etrusce păstrate pînă astăzi pe alocuirea în Italia²¹.

Jertfele erau însoțite de tot felul de rugăciuni, adresate divinităților cărora erau aduse de credincioși.

Un rol deosebit îl aveau sacrificiile de animale la apoteozare, după cum vom vedea la cultul morților.

5. *Sărbătorile*. Etruscii iubeau viața și, implicit veselia, după cum mărturisesc scriitorii antici și mai cu seamă frescele de pe pereții camerelor mortuare din mormintele etrusce rămase pînă astăzi. Fiecare oraș, din cele douăsprezece ale federației etrusce, își avea sărbătorile proprii, fie în cinstea zeilor, fie legate de succsiunea anotimpurilor. De fapt, cele mai de seamă dintre sărbătorile etruscilor erau celebrate în cinstea zeilor socotiți ca ocrotitori și stimulatori ai fertilității pămîntului și ai regenerării oamenilor și dobitoacelor. Printre astfel de sărbători este amintită aceea care se organiza după strîngerea recoltei, cînd îndestularea liberă energiile sufletești ale etruscilor, sărbătoarea transformîndu-se într-o mare petrecere zgomotoasă. Exista însă și o sărbătoare pentru întreaga Etrurie. Aceasta se celebra în martie, la Tarquinia, ad *Fanum Voltumnae*, în cinstea zeului quasi național Volturnus, inițial pare-se zeiță. În cadrul acestei mari sărbători, care avea să joace un mare rol politic în viața etruscilor chiar și după supunerea acestora de către romani, se aduceau jertfe la templu, se ținea o adunare publică în cadrul căreia conducătorii orașelor, erau cercetați asupra activității lor de peste an și, pentru a conduce jocurile numeroase care urmau, se alegea un *sacerdos* dintre șefii orașelor, *sacerdos* care era un fel de președinte al federației. El purta o coroană pe cap²².

Serbările, ca și viața publică a etruscilor, se conduceau după un calendar lunar, întocmit de preoți și comunicat poporului. Cercetătorii presupun că din acest calendar etrusc s-a dezvoltat, mai tîrziu, calendarul roman.

6. *Riturile și ceremoniile*. Manifestările religioase ale etruscilor nu erau de loc străine de o concepție a acestora despre lume și viață. O cosmogonie tîrzie, presupusă etruscă, semnalată de Suidas, vorbește despre o lume creată în decursul a 6.000 de ani, care ar dura încă alte 6.000. Această cosmogonie, după părerea specialiștilor, nu ar fi străină de cosmogonia biblică și, în general, de cosmogoniile orientale. După etrusci, potrivit schim-

21. Sibylle von Cles-Reden. *op. cit.*, p. 152.

22. Tit Liviu menționează că principele — conducătorul — orașului Veii, cu toată generozitatea manifestată de el în participarea la jocurile de la Fanum Voltumnae (prin aducerea de dansatori pricepuți și frumos împodobiți) nu a fost ales *sacerdos* de către adunare și, dezamăgit, a plecat luînd cu sine artiștii și sclavii aduși de el. Aceștia erau cea mai frumoasă podoabă a spectacolului, spune Tit Liviu (V, I, 4—5: «...ob iram repulsae quod suffragio duodecim populorum alius sacerdos ei praelatus esset». Citat după J. Heurgon, *L'État étrusque*, în «Historia» VI, p. 89).

bărilor bruște ale timpului, la sfârșitul fiecărui secol, forțele naturii se dezlănțuiau prin acele *prodigiă*, de care nimeni nu se putea feri decât oferind satisfacții divinităților. În astfel de ocazii, diferite rituri și ceremonii, sub numirea generică de *saecularia*, erau menite să potolească înfierbîntarea zeilor, să-i facă să se liniștească și să se arate favorabili oamenilor. Prin *saecularia* se preveneau, după credința etruscilor, catastrofele naturale, cutremurele de pământ, revărsările mari de apă, semnele prevestitoare de nenorociri și nenorocirile înseși. Aceste rituri *saecularia* se practicau în întreaga Etrurie, la momentul sus amintit.

Asemănător riturilor *saecularia* era acel rit prin care etruscul trecut de 70 de ani, avînd drept la ocrotire din partea zeilor doar pînă atunci, putea dobîndi îndurarea zeilor pentru încă 14 ani²³.

Ritul preîntîmpinării trăznetului era unul dintre cele mai frecvente, săvîrșit mai ales în timpul verii²⁴. Acest rit se săvîrșea de «fulguriator» în chipul următor. Acesta purifica locul cu pricina, îngropînd cu grijă obiectul lovit, în timp ce se rosteau cu voce șoptită diferite rugăciuni. Ritul se încheia prin jertfirea unui asin sau a unui berbec, după cum am arătat mai sus.

Etruscii mai cunoșteau și ritul adopțiunii. El este reprezentat pe o oglindă de bronz, unde Hercule, copil, este alăptat de către zeița Uni-Junona. Alăptarea este simbolică, expresia cea mai adecvată a ritului²⁵.

Între ceremonii amintim celebrarea căsătoriei, înfățișată pe un basorelief descoperit la Clusium, unde soții stau ținîndu-se de mîini sub un fel de baldachin²⁶.

IV. CULTUL MORȚILOR. — 1. *Învățătura etruscilor privitoare la existența sufletelor după moarte*. Etruscii credeau în existența unei lumi subterane, în care cei trecuți la cele veșnice își continuau viața, nu mult diferită de felul în care o trăiseră pe pământ. Împărăția subpămînteană era pentru etrusci locul în care tronau Eita (Aita) și Persipnei — Hades și Persefona —, împreună cu duhul morții, Tuchulcha, de o hidoșenie ce inspira groază și necondiționată supunere. Acest duh, corporal totuși în imaginația etruscilor, venea la împlinirea sorocului fiecărui om — vîrsta de 70 sau 84 de ani — și-i răpea sufletul. Cît timp dura călătoria spre locul de petrecere veșnică, sufletul era condus de spiritele bune, dar pîndit la orice pas de primejdii din partea duhurilor rele. Ajuns la locul stabilit pentru sălășluirea veșnică, sufletul lua parte la veselia generală din lumea subpămînteană. Din studiile de pînă acum reiese clar că, pînă la apogeul puterii etrusce, abundă optimismul cu privire la viața viitoare, iar de la

23. După credința etruscilor, zeii hărăzeau oamenilor numai douăsprezece săptămîni de ani, adică în total 84 de ani. Din aceștia, ultimii 14 nu se acordau decât în mod cu totul excepțional. După vîrsta de 84 de ani, zeii părăseau pe om, iar acesta era socotit drept un om mort între vii, existența lui ne mai avînd vreo valoare. Credem că etruscii puneau mare preț pe vigozitatea corporală, ca dar din partea zeilor.

24. Dacă, din întîmplare, cineva, aflîndu-se în preajma locului în care trăznetul a lovit pămîntul și rămînd nevătămat sau chiar, fiind lovit, scăpa cu viață, era socotit de etrusci favoritul al zeilor și se bucura de mare cinstitoare cît timp ar fi trăit. Iar în cazul cînd, pe deasupra, se trăgea și din neam nobil, atunci cinstitura de care se bucurase el se perpetua și la urmași.

25. Sibylle von Cles-Reden, *op. cit.*, p. 193. 26. *Ibidem*.

începutul stăpînirii romane încolo își face loc tristețea, deznădejdea și teama, așa cum o arată frescele din mormintele tîrzii. Pentru perioada timpurie, mărturiile cele mai de seamă sînt frescele de la Tarquinia (Tarchuna), unde defunctul este înfățișat ca pârtaș al unei vieți de plăcere și de bucurie. «Ospetele au loc într-o atmosferă de Cîmpii Elizee, în sunet de flaut, iar oaspeții vād mișcîndu-se în jurul lor dansatori eleganți și femei posedate de ritmul magic al dansului», spune R. Bloch²⁷, pe cînd în perioada tîrzie, în special începînd din secolul al IV-lea î. Hr., «scenele reprezentate au încă ospățul ca temă centrală, dar atmosfera devine treptat tot mai sumbră. Geniile și demonii, care par a fi instrumentele zeului infernului, nu mai au un aspect calm și armonios. Chipurile lor iau o înfățișare înfricoșătoare și îngrozitoare»²⁸. Acum apare un corespondent al lui Charon — Charun. El are trăsături aspre, pielea brună, nasul coroiat. Înarmat cu un băț, el lovește pe cei răposați, gustînd în același timp o plăcere tiranică.

Deși departe de lumea pămînteană, sufletele morților nu pierd total legătura cu aceasta. Astfel, unele suflete, *lares* în terminologia latină, fiind în starea de semizei, exercitau o influență binefăcătoare asupra celor vii; altele, dimpotrivă, vagabondau, producînd neplăceri celor vii; *manes* rămîneau într-o stare nesigură; locuiau în infern și ieșeau de acolo numai de trei ori pe an, printr-o deschizătură numită *mundus*, pentru a primi rugăciuni și ofrande²⁹.

Forța zeilor subpămînteni, unită cu aceea a hazardului, excludea ideea de mîntuire la etrusci. Totuși aceștia din urmă nădăjduiau într-o răsplătire a vitejilor, precum și a celor care viețuiseră după toate recomandările cuprinse în *disciplina etrusca*. Nu este exclus ca eroii etrusci să se fi bucurat de o cinstire deosebită, ca unii care, luptînd împotriva dușmanului din afară și biruind, să fi cîștigat prețuirea zeilor. Chiar victoria lor putea fi atribuită ocrotirii deosebite din partea zeităților, acordată eroilor ca unor favoriți ai lor. Totuși, etruscii socoteau că salvează pe cei răposați de sub legile implacabile ale destinului și ale morții dacă împlinesc un ritual deosebit, un sacrificiu, pe care îl menționează Arnobiu: «Etruria învață în cârțide Acherontice — rituale — că oferindu-se unor divinități sîngele anumitor victime, sufletele se divinizează și sînt liberate de sub legile mortalității»³⁰.

Acest sacrificiu a fost concomitent, probabil, cu epoca de înflorire a Etruriei, cînd optimismul predomina. El a servit drept bază pentru ceremonia de apoteozare a împăraților romani.

2. *Ritul funerar*. Pentru ca etruscul să ajungă în lumea cealaltă, trebuia să se îplinească cu strictete toate datinile cunoscute și transmise din generație în generație. Astfel, îndată după ce etruscul înceta din viață, ruda lui cea mai apropiată — dacă era căsătorit, soția — îi închidea ochii.

27. Raymond Bloch, *op. cit.*, p. 145.

28. *Ibidem*, p. 146.

29. Bartolomeo Nogara, *op. cit.*, p. 79.

30. «Etruria, libris Acherunticis pollicetur, certorum animalium sanguine numinibus certis dato, divinas fieri ab legibus mortalitatis educi» (Apud B. Nogara, *op. cit.*, p. 79).

Urma apoi înveșmîntarea în haine noi și cît mai scumpe, iar după aceasta parfumarea. S-a practicat uneori și mumificarea. Partea pregătitoare se încheia cu așezarea mortului în anticameră, unde se aflau coroane și rîmurile cu frunze. Trupul mortului era așezat acolo în poziția culcat, cu picioarele către ușă. Ceea ce se petrecea mai departe era cuprins în trei acte principale, atît ca importanță pentru persoana defunctului cît și ca durată în timp. Primul act, *conclamatio*, consta în chemarea mortului, invocarea numelui celui dispărut pentru a reveni în trupul părăsit. Această invocare se făcea cu voce tare, ca să fie auzită. De fapt, aceasta nu era altceva decît procedeul prin care se constata public decesul. Al doilea act, *lamentatio*, consta din plîngerea răposatului de către rude și prieteni, la care se adăugau bocitoare plătite. Ceremonia funerară era cu atît mai fastuoasă cu cît puterea economică a răposatului și, implicit, moștenirea lăsată erau mai mari. Plîns astfel, văzut îndeajuns de prieteni și cunoscuți, trupul mortului era transportat, pe un car, la locul de veci. După cum ne informează cercetătoarea Cles-Reden, în epoca veche, punerea în mormînt se făcea în timpul nopții, la lumină de torțe. Un cortegiu însoțea mortul în drumul său spre ultimul locaș. În frunte mergeau muzicanții, urmași de bocitoare, apoi de părinți și de prieteni. Servitori și servitoare duceau ofrandele și mobilierul funerar: patul, tronul, uraniscul, mese etc. Cînd mortul era de sex masculin, se adăuga la acest mobilier un car de luptă, scuturi și arme³¹. Al treilea act, punerea în mormînt, era însoțit de apoteozarea defunctului și de ospățul funerar.

Mormintele etrusce erau construite, spre sfîrșitul veacului al VIII-lea î. Hr., din pămînt și din piatră, avînd forma unor mari tumuli, cu mormîntul în interior. Acesta, după cum arată R. Bloch, avea forma unei camere din zilele noastre, peste care se ridica o boltă sau o cupolă, formată din suprapunerea de blocuri de piatră așezate orizontal și regulat unele peste altele³². Formele acestea se vor dezvolta cu timpul în adevărate monumente și, pentru frumusețea lor, romanii le vor imita.

Așezat cu grijă pe patul funerar și învelit într-un giulgiu purpuriu, mortul era depus pe un gradin de piatră, într-o groapă sau într-un sarcofag. Adesea el era încoronat cu o cunună de aur de forma frunzelor de laur sau de iederă. Urma apoi banchetul funerar și jocurile funebre, în care un loc important îl aveau luptele, din care au derivat mai tîrziu luptele de gladiatori și jocurile din circurile romane.

În cazul incinerării, se construia un rug aproape de mormînt, pe care se depunea trupul răposatului împreună cu toate lucrurile pe care le îndrăgise în viața pămîntească. După o ultimă lamentare, rudele și prietenii apropiați își întorceau privirile și, apropiind torțele de rug, îl aprindeau. Cenușa, laolaltă cu rămășițele defunctului, erau puse în urne funerare foarte frumos lucrate.

*

Religia etruscilor, așa cum apare ea din cercetările mai noi, poate fi considerată ca un tot unitar, în care s-au strecurat influențe străine, înde-

31. Sibylle von Cles-Reden, *op. cit.*, p. 193.

32. Raymond Bloch, *op. cit.*, p. 83.

sebi grecești. Divinitățile, multe la număr, sînt în parte cerești, în parte chtoniene (subpămîntene). Ele se caracterizează în primul rînd prin putere, mai ales asupra oamenilor, în viața cărora se amestecă pînă în cele mai mici amănunte. Fiecare divinitate își are rolul său de îndeplinit în panteon, făcînd parte dintr-un grup bine stabilit, cu atribuții precise. Ierarhizarea divinităților este semnul unei învățături dezvoltate despre existența zeilor și totodată o mărturie a încercării spiritului etrusc de a pătrunde în tainele lumii prin descoperirea ordinii stabilite în ea, în manifestările ei.

Sacerdoțiul etrusc, purtătorul făcliei culturale în Etruria, încerca să dea răspunsuri la problemele mari ale existenței, cercetînd îndeaproape voința zeilor. Preoții, instruiți vreme îndelungată în școlile de pe lîngă temple, aveau în același timp autoritate sacerdotală și politică, întrucît desfășurarea riturilor și ceremoniilor era o chestiune publică religioasă, dar și civică. Ei au contribuit la păstrarea unității etnice etrusce prin promovarea tradițiilor religioase și cultice, pînă la absorbirea totală a etruscilor în marea masă a romanilor. La serviciile preoților etrusci au recurs, vreme îndelungată, înșiși cuceritorii romani, foștii lor supuși de odinioară, grație priceperii sacerdoților etrusci în dezlegarea enigmelor, prin care se credea că zeii comunicau voința lor.

Ghicitoria a căpătat la etrusci o trăsătură nouă, fiind bazată pe diferite experiențe, al căror rezultat a fost transmis din generație în generație, de-a lungul veacurilor, fie oral, fie în scris. Ea a dăinuit alături de «*disciplina etrusca*», doctrina de bază a întregii vieți sociale, culturale și religioase în Etruria.

Jertfele singeroase și ofrandele, însoțite de manifestări artistice, formau, de fapt, centrul cultului adus zeilor de către etrusci.

O deosebită grijă pentru starea de după moarte a răposaților se observă în manifestările religioase ale etruscilor. Această grijă a dat naștere monumentelor funerare etrusce care astăzi sînt prețuite ca documentele cele mai valoroase ale istoriei poporului etrusc dispărut.

Tradițiile etrusce s-au perpetuat secole de-a rîndul, în unele locuri existînd pînă azi urmele lor. Aceste tradiții au produs valori cu deosebire la romani, care le-au adoptat aproape în întregime, din care pricină religia romanilor semăna foarte mult cu aceea a etruscilor și invers. Roma pare că doar a simplificat concepțiile și practicile religioase etrusce. Acestea își urcau originea într-o arie de civilizație mai veche, asiatică, străină Italiei și lumii grecești. Pe acest fond s-au grefat tradițiile grecești și italice. Dar, dacă originile religiei etrusce rămîn încă misterioase, istoria acestei religii, ca și aceea a poporului etrusc însuși, sînt bogate în manifestări interesante³³, lucru care, credem, s-a putut observa din expunerea pe care am făcut-o mai sus.

Doctorand AL. I. STAN

33. André Grenier, *op. cit.*, p. 76.

IZVOARELE REVELAȚIEI DIVINE IN BISERICA ANGLICANA

Considerații generale asupra Reformei religioase din Anglia. — Reforma religioasă din Anglia s-a produs în timpul regelui Henric al VIII-lea (1509—1547). Fiind un om pretențios dar și un bun teolog, el voia mai întâi să scape de dominația spirituală a papii și apoi să devină cap al Statului și al Bisericii din Anglia. Prilejul declanșării conflictului cu Roma a fost refuzul categoric al papei Clement al VII-lea de a-i recunoaște despărțirea de soția sa Caterina de Aragon și căsătoria cu Ana Boleyn ¹.

În 1532, Parlamentul englez stabilește emanciparea Bisericii Angliei de sub autoritatea papală prin oprirea dărilor anuale către papă, hirotornirea episcopilor în țară, nulitatea interdictului papal, etc. Rînd pe rînd urmează și alte hotărîri prin care se conferă regelui noi drepturi juridice iar supremația papală este înlăturată cu totul. Convocarea sinoadelor se face acum numai prin decret regal, iar hotărîrile luate trebuiau să primească consimțămîntul regelui, încît el devine șeful Bisericii.

Totuși după toate măsurile luate pentru ruperea legăturii cu Roma, se declară că regele și Parlamentul nu se leapădă de credința creștină catolică, ci numai de papă în ce privește supremația lui față de Biserica și statul englez. Prin decretarea a șase articole cu conținut pur catolic, Henric al VIII-lea rămîne neclintit pe punctul de vedere tradițional bisericesc cu privire la dogme, pe care le apărase cu hotărîre și competență împotriva inovațiilor lui Luther. Singurele inovații admise de el au fost: Introducerea Bibliei tradusă în englezește în toate bisericile, rostirea ecteniilor în englezește și adăugarea textului englez lîngă cel latin la rugăciunile Sfintei Împărtășiri, inovații ce au fost pe de o parte binevenite punînd astfel pe creștini în contact direct cu izvorul Revelației divine — Sfînta Scriptură.

Reforma religioasă anglicană cu această ocazie s-a pronunțat și asupra izvoarelor Revelației divine: Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, arătînd de la început prin art. VI suficiența Sfintelor Scripturi pentru mîntuire ².

1. G. Coolen. *Histoire de l'Église d'Angleterre*, Copyright by Bloud et Gay, 1932, p. 15—27. 2. *Ibidem*, p. 183.

Atitudinea reformei religioase din Anglia față de izvoarele revelației divine în perioada inițială. — Poziția Bisericii Anglicane față de Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție a fost formulată prin conținutul Articolului al VI-lea din cele 39 de Articole care la început au fost în număr de 42. În timpul reginei Elisabeta (1558—1603), s-a făcut o revizuire a Prayer Book-ului și a celor 42 de Articole ale lui Cranmer, care au fost reduse la 39³. Prin actul de uniformizare decretat în timpul reginei Elisabeta, de la 29 aprilie 1559 se apăra Sfânta Scriptură și o parte din Sfânta Tradiție: «Stăpînirea controla Biserica prin intermediul unei Comisii centrale bisericești, care va declara eretică orice opinie contrară Scripturii, primelor patru sinoade ecumenice și doctrinei autorizate de către Parlament și de Adunarea clerului»⁴. Cele 39 de Articole în care este cuprinsă și poziția față de izvoarele Revelației divine, rămîn încă în ansamblul lor, crezul oficial al Bisericii Anglicane. Ele sînt un compromis între tendințele luterane și calvine al reformei engleze⁵. În 1563 Biserica Anglicană avea definite clar cele 39 de Articole ale crezului ei oficial compus din elemente catolice, luterane și calvine, acestea din urmă fiind dominante. Articolul al VI-lea precizează că unica regulă de credință în Biserica Anglicană este Sfânta Scriptură. Această unitate scripturistică de credință formulată în mod general și cu caracter legist în Articolul al VI-lea, a implicat toate consecințele biblicismului protestant care constituie de fapt fundamentul celor 39 de Articole, ale Mărturisirii de credință. Între consecințele doctrinare ale acestui articol se remarcă după cum am arătat, unicitatea Sfintei Scripturi ca normă de credință. Ca atare din acest articol reiese că Sfânta Tradiție a fost respinsă categoric și în întregime. În veacul al XVI-lea, Sfânta Tradiție era identificată cu papa, de către luterani mai ales. Această influență a cuprins și pe teologii reformei anglicane încît ne putem da seama de ce anglicanii au respins cel de al doilea izvor al Revelației divine. Ei argumentau că numai Sfânta Scriptură este revelată de Dumnezeu și de aceea numai cuprinsul ei este obligatoriu pentru credința anglicană.

Intrucît Sfânta Tradiție s-a cristalizat ulterior, ea nu are un cuprins revelat și deci nu însumează învățătura divină a Mîntuitorului Hristos. O altă consecință a Reformei bazată pe Articolul al VI-lea este propoveduirea Sfintei Scripturi în limba poporului, ca de altfel toate rugăciunile și lecturile religioase. Iar libertatea de interpretare a Sfintei Scripturi o aveau toți credincioșii mai ales din Biserica Largă (Broad Church), deși Biserica Anglicană își are preoția sa cu putere învățătoarească.

Anglicanii în timpurile Reformei au pus *Cartea comună de rugăciuni* pe aceeași treaptă cu Sfânta Scriptură declarînd că: «Prayer Book-ul este, cu Biblia, singura carte liturgică a Bisericii Anglicane. Editată în 1549, completată în 1552, ea a fost revizuită cu mici schimbări în 1559, 1604,

3. *Ibidem*, p. 67—79; Actele Consfătuirii Căpeteniilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe Autocefale în legătură cu aniversarea a 500 de ani de autocefalie a Bisericilor Ortodoxe Ruse, 8—18 iulie 1948, vol. I, Moscova, 1949, p. 292—301.

4. J. Trésal, *L'Anglicanisme*, la M. Brillant et M. Nédoncelle, Apologétique, Copyright, 1937, p. 767.

5. *Ibidem*, p. 767.

1662»⁶. Ea cuprindea psalmi pentru rugăciunile de dimineață și de seară, pentru toate zilele anului, lista sărbătorilor, lecturi biblice, etc. Așadar, ciocnirea dintre Luther și Calvin s-a resimțit în anglicanism în cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea și se evidențiază prin conținutul celor 39 de Articole și prin Prayer Book-ul, precum și printr-o întoarcere generală la Sfânta Scriptură, ca elementul dominant în materie de credință și de viață creștină. Biblia este din nou pusă în mina credincioșilor de a o interpreta liber după principiul protestant al liberului examen. Acestea sînt pozițiile inițiale ale Bisericii Anglicane față de Sfânta Scriptură și Sfînta Tradiție. Însă această stare de lucruri nu a durat mult pentru că prin dezvoltarea și formularea doctrinei anglicane s-a ajuns la schimbări de poziții și noi precizări. Aceste modificări structurale le-au înlesnit mai ales întîlnirile ecumeniste în cadrul cărora erau confruntate tradițiile diferitelor Biserici ce izvorau din tezaurul primar al Bisericii celei adevărate.

Contactele ecumeniste și interbisericești, -factori de seamă în noile orientări doctrinare ale Bisericii Anglicane față de Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție. Atitudinile noi și pozitive față de Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție se fac simțite în Biserica Anglicană prin faptul că «sola Scriptura» din Articolul al VI-lea devine accesibil interpretărilor. S-a ajuns treptat și în Biserica Anglicană la necesitatea recunoașterii unei «tradiții creștine», de vreme ce toate Bisericile creștine au tradiții. Biserica Anglicană a început să depună eforturi susținute în stabilirea adevăratei Tradiții plecînd de la Tradiția Bisericii primare. Aceasta dovedește importanța ce a început să fie acordată Sfintei Tradiții de către Biserica Anglicană, care în toate întîlnirile ecumeniste și interbisericești a reliefat rolul doctrinar pe care-l ocupă Sfînta Tradiție dimpreună cu Sfînta Scriptură în teologia anglicană.

În opoziție cu inovațiile și rătăcirile Romei, reformatorii anglicani ai secolului al XVI-lea au căutat să se întoarcă la învățătura Sfintei Scripturi și au vrut să arate că tocmai această învățătură a fost învățătura Bisericii primare. În îndreptarul pentru predicatori (Canon on preaching) din 1571 se precizează că trebuie să se predice numai ceea ce conține Sfînta Scriptură, sau «ceea ce au afirmat părinții catolici și vechii episcopi, de asemeni pe temeiul Sfintei Scripturi»⁷. «În timp ce Scriptura era recunoscută drept cel mai înalt criteriu al credinței, Părinții bisericești reprezentau Tradiția Bisericii, fără de care nu este posibil corecta interpretare a Scripturii. Principiul lui Vincențiu de Lerin: quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est (în ce au crezut pretutindeni, totdeauna, toți), era criteriul de recunoaștere a Tradiției autentice»⁸. Biserica Anglicană apelează la învățătura Bisericii primare, ca structura și Tradiția ei, interpretînd Sfînta Scriptură în adevăratul său context.

6. *Ibidem*, p. 772.

7. A. M. Ramsey, *Părinții Bisericii primare și Teologia Anglicană contemporană*, în «Revista Patriarhiei din Moscova», nr. 4/1962, p. 37.

8. *Ibidem*, p. 37.

Păzindu-se să nu cadă în greșala luteranilor de a da unor relatări scripturistice de minimă importanță, o valoare asupra restului Sfintei Scripturi, sau de a cădea în greșala calvinilor care proclamă folosirea Sfintei Scripturi într-un sistem logic de sine stătător, Biserica Anglicană pune în centrul interpretării textelor pe însuși Domnul Hristos, și acest fapt trebuie înțeles cu ajutorul și cu întreaga structură și tradiție a Bisericii. Raportul dintre Sfânta Scriptură și Părinții bisericești a fost limpede formulat de French With, episcop de Karlisle și, succesiv de Norwich și de Ilford: «Sfânta Scriptură este sursa, izvorul viu din care se scurge belșug de apă limpede a vieții duhovnicești și care oferă credincioșilor lui Dumnezeu tot ce este de trebuință pentru înțeleptirea lor și pentru îndrumarea pe calea mântuirii. Iar mărturia consacrată și unanimă a adevăratei Biserici a lui Hristos, din primele veacuri, este sursa prin care vine spre generațiile următoare, apa cerească a Sfintei Scripturi. Cea dintâi, se bucură de autoritate suverană și se impune prin ea însăși. A doua, adică glasul și mărturia Bisericii primare este dreptarul auxiliar și subordonat, călăuza menită să ne ferească de rătăcirii și să ne povățuiască pe calea dreptei înțelegeri a Scripturii». (*A Treatise of the Sabbath Day, 1635, p. 11*)⁹. Teologia Anglicană din secolul al XVII-lea făcea apel la Biblie ca la o pîrghie dogmatică, la Sfinții Părinți, cit și la tradiția neîntreruptă din viața Bisericii, mereu și în tot locul și de la toți, atît din Apus cît și din Răsărit. Studiind pe Părinții Bisericii a aflat criteriul după care să stabilească ce anume din învățătura de credință se găsește în concordanță cu Scriptura și face parte din patrimoniul Bisericii primare, apoi — Tradiția vie, care i-a servit de îndreptar la interpretarea Sfintei Scripturi¹⁰.

Între cele patru puncte din «minimul» doctrinar esențial cuprins în «Lambeth Quadrilateral», pe care Conferința de la Lambeth din 1888 le-a recomandat ca bază comună pentru reunirea Bisericilor este și acesta referitor la Sfânta Scriptură: «Sfintele Scripturi ale Vechiului și Noului Testament cuprind tot ceea ce este necesar mântuirii și constituie regula și norma ultimă a credinței»¹¹. Referitor la Sfânta Tradiție, în baza aceleiași Rezoluții de la Conferința de la Lambeth din 1888 s-a formulat astfel: «Crezul Apostolilor este ca un simbol baptismal și Crezul de la Niceea, ca o expunere suficientă a credinței creștine...»¹². Conferința de la Lambeth din 1897 afirmă că «The Book of Common Prayer», ocupă locul al doilea după Biblie și că este «norma autoritativă a doctrinei Comuniunii Anglicane»¹³. Ea îndeamnă pe credincioși să asculte preceptele evanghelice și să primească învățătura tainelor Bisericii istorice.

Pe lista celor 13 «Condiții ale intercomuniunii sacramentale», care a fost întocmită în 1921 de Comisia de studii anglicano-ortodoxă, se înscriu și temele cu privire la credința creștină și suficiența Sfintei Scripturi.

9. *Ibidem*, p. 37—38. 10. *Ibidem*, p. 38.

11. *Resolutions, 1888*, în «The five Lambeth Conference 1867—1908», London, S.P.C.K., 1920, p. 122; apud Prof. I. Bria, *Actuala configurație geografică și confesională a Comunității Anglicane*, în «Ortodoxia», XV (1963), nr. 1, p. 133.

12. Prof. I. Bria, *op. cit.*, p. 133. 13. *Ibidem*, p. 135.

Despre credința creștină se arată că Biserica Anglicană este gata să primească învățătura lui Hristos precum e cuprinsă în Sfânta Scriptură și precum s-a păstrat în Simbolul Credinței și s-a expus în deciziile dogmatice ale Sinoadelor Ecumenice primite de Biserica încă nedespărțită. În cuprinsul temei despre suficiența Sfintei Scripturi se găsește exprimată și atitudinea binevoitoare a anglicanilor față de Sfânta Tradiție. Astfel, anglicanii cred că Sfânta Scriptură conține tot ce e necesar pentru mîntuire. Dar sînt gata să primească Sfânta Tradiție ca o călăuză pentru administrarea Sfintelor Taine, tradiție care este în acord cu Revelația divină și Sfânta Scriptură.

În *Declarația de credință* semnată de 3715 clerici anglicani dintre care 1/6 din totalul episcopilor anglicani și trimisă în 1922 Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol ca răspuns la îndoielile teologilor ortodocși cu privire la doctrina Bisericii lor, se afirmă printre altele: în doctrina autentică a Bisericii Anglicane intră învățătura despre Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție ca izvoare ale credinței, despre Sinoadele Ecumenice, ca cea mai înaltă autoritate bisericească, despre numărul de Șapte Taine, etc. S-a adoptat un punct de vedere corect și asupra celor 39 de Articole despre care s-a spus că sînt un document de însemnătate secundară și trebuie explicate în acord cu credința Bisericii Universale din care face parte și Biserica Anglicană.

De asemenea, Comisia anglicano-ortodoxă din octombrie 1931, întrunită la Londra s-a pronunțat asupra Revelației creștine și asupra Scripturii și Tradiției. Despre Revelația creștină anglicanii au declarat: «Primim dumnezeiasca Revelație precum ni s-a descoperit în Sfânta Scriptură și precum a fost făcută cunoscută și transmisă de Sfinții Apostoli în tradiția Bisericii în cursul secolelor prin lucrarea Sfîntului Duh. Iar despre Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, anglicanii au declarat: «Primim dumnezeiasca Revelație în Domnul nostru Iisus Hristos prin Scriptură și Tradiție. Tot ce e necesar pentru mîntuire se găsește în Scriptură, cum este ea completată, explicată și înțeleasă în Sfânta Tradiție sub călăuzirea Sfîntului Duh care sălășluiește în Biserică. Prin Sfânta Tradiție înțelegem adevărurile care vin de la Domnul nostru și de la Apostoli prin Părinți, care sînt mărturisite într-un glas și neînterupt în Biserica neîmpărțită și sînt învățate sub călăuzirea Sfîntului Duh. Sîntem de acord că nimic ce se cuprinde în tradiție nu contrazice Scriptura. Deși aceste două pot să fie definite și distinse logic una de alta, dar nu pot fi despărțite între ele, nici de Biserică»¹⁴.

Învățătura despre Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiție, The Prayer Book și cele 39 de articole ale religiei prezentată de către Comisia Anglicană la București, 1935. Asupra celor două izvoare ale Revelației divine, un real progres s-a făcut de către anglicani la Conferința de la București din 1935, cu care ocazie s-au realizat texte precise în spirit și în formulări proprii tradiției ortodoxe. Problema a fost prezentată de către A. J.

14. Mitrop. Nectarie Cotlarciuc, *Congresul Lambeth din 1930*, Cernăuți, 1930.

Macdonald care în expunerea făcută a căutat să se apropie cât mai mult posibil de Ortodoxie în ceea ce privește izvoarele Revelației divine.

Provinciile de Canterbury și York după cum și fiecare patriarhat din lume care este în comuniune cu Canterbury, păstrează o atitudine fidelă față de doctrina veche și ortodoxă a Sfintei Scripturi ca ceea ce cuprinde în scris cuvîntul lui Dumnezeu. Ea cuprinde Revelația divină necesară pentru învățatura, conducerea și inspirarea Bisericii creștine de pretutindeni și din toate timpurile. «Prin profeți Dumnezeu-Cuvîntul a vorbit, prin Apostoli și Evangheliști, Dumnezeu-Cuvîntul a învățat, în Iisus din Nazaret, Dumnezeu-Cuvîntul s-a manifestat personal»¹⁵.

Cărțile Sfintei Scripturi sînt considerate inspirate, devenind astfel instrumentul Revelației. Altceva ce nu se găsește în Sfînta Scriptură sau nu se poate dovedi prin ea, nu trebuie cerut omului ca să creadă întocmai ca într-un articol de credință sau să fie învățat ca necesar pentru mîntuire. Cînd articolul al VI-lea declară un «Articol de credință» pe baza unei afirmări autoritative din Sfînta Scriptură, se are în vedere conținutul Crezurilor și nu problemele de credință și practică creștină care nu sînt cuprinse în terminologia concisă a Crezurilor, dar care se cuprind în cele 39 de Articole sau în alte formulări distincte ale diferitelor Biserici naționale. «Cele 39 de Articole sînt o introducere (apendice) și nimic mai mult: nu pentru că aceste articole ar avea vreo precădere față de restul Cărții de rugăciuni, ci pentru că s-a întîmplat ca ele să exprime credința anglicană în autoritatea Sfintei Scripturi într-o limbă nu numai clară și concisă, dar și accesibilă pentru toată lumea ortodoxă și catolică»¹⁶. În cadrul Cărții de rugăciuni, anglicanii acordă un loc deosebit Sfintei Scripturi printr-o folosire a ei pe scară întinsă în aproape fiecare oficiu și serviciu bisericesc, încît ea este definită ca ordinea rugăciunilor și a pericopelor din Sfînta Scriptură, iar Sfînta Scriptură este definită ca «cel mai curat cuvînt al lui Dumnezeu»¹⁷. Pe de altă parte afirmă că reforma anglicană n-a fost în nici un sens o nouă fondare a Bisericii Anglicane; și o reînnoire la Tradiția primară și la tradițiile epocii Părinților vechi. Această concluzie a fost admisă atît de mult, încît Biserica nu s-a simțit nevoită să definească nici o teorie despre Sfînta Tradiție: «Teoria noastră — spune Rev. A. J. Macdonald — este că ceea ce s-a acceptat de toți, n-are nevoie de nici o accentuare sau declarație specială. Noi acceptăm Tradiția și de aceea n-am formulat nici o teorie a ei»¹⁸.

În prefața Cărții de hirotonie, autorii vechi sau Părinții sînt puși în aceeași categorie cu Sfînta Scriptură, ca autoritate pentru menținerea celor trei trepte ierarhice primare: episcopi, preoți și diaconi. În tradiția veche se cuprind: Crezul Apostolic și Niceean cu scopul de a păstra sin-

15. A. J. Macdonald, *Holy Scripture, Holy Tradition, The Prayer Book, and the Thirty — Nine Articles of Religion*, în «Actele Conferinței dintre Comisia Bisericii Ortodoxe Române și Delegația Bisericii Anglicane, București, 1—8 iunie, 1935», în «Arhiva Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române», Dosar nr. 380, p. 132.

16. A. J. Macdonald, *op. cit.*, p. 133—134.

17. *Ibidem*, p. 137. 18. *Ibidem*, p. 137—138.

gurele învățături anglicane, formulele de credință tradiționale vechi, care se găsesc în Sfânta Tradiție, alcătuite de Sfinții Părinți în Sinoadele Ecu-menice sub conducerea Duhului Sfânt.

Convingerea Bisericii Anglicane este că funcția învățătoare este în Biserică și că apelul la Tradiție este instrumentul învățării în formula-rea doctrinei. Aceasta o arată și Articolul al XX-lea prin cuvintele: «Biserica să aibă putere a decreta rituale sau ceremonii și autoritate în controversele de credință, iar Biserica este mărturia și păstrătoarea Sfintei Scripturi». În Articolul al XXIV-lea se face apel la «obiceiul Bisericii primare». Iar Articolul al XXXIV-lea condamnă trădarea față de Biserică astfel: «Cine prin judecata lui particulară, cu voie și intenționat strică în public Tradiția și ceremoniile Bisericii să fie supus disciplinei»¹⁹.

În fine, el precizează că cele 39 de Articole sînt ale religiei și nu ale credinței. Ele nu se ocupă cu conținutul Revelației. «Fără adevărul revelat formulat în articolele Crezului, nu ar exista o creștinătate, nici o credință creștină, căci conținutul Crezurilor este pozitiv vital și necesar pentru mîntuire»²⁰.

După prezentarea poziției Ortodoxe făcută de către Prof. V. Loichiță, urmează discuții pe marginea celor două expuneri și clarificarea poziției anglicane în această problemă. În cele din urmă Delegația Anglicană este unanim de aceeași părere cu recomandarea Delegației române făcută de Pr. Prof. I. Mihălcescu și ambele delegații acceptă următoarea formulă: *Revelația divină ni s-a transmis prin Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție. Tot ce este necesar pentru mîntuire poate fi bazat pe Sfânta Scriptură așa cum este completată, explicată, interpretată și înțeleasă în Sfânta Tradiție, prin conducerea Duhului Sfânt care sălășluiește în Biserică. Sîntem de acord că prin Sfânta Tradiție înțelegem adevărurile care vin de la Domnul nostru și Apostoli, definite de Sfintele Sinoade sau învățate de Sfinții Părinți, care sînt mărturisite unanim și continuu în Biserica ecumenică și sînt învățate de Biserică sub conducerea Sfintului Duh. Noi aprobăm că ceea ce conține Tradiția nu este contrar Sfintei Scripturi. Deși aceste două pot fi în mod logic definite și deosebite, totuși ele nu pot fi separate una de alta și nici de Biserică»²¹.*

Poziții mai noi ale Bisericii Anglicane față de izvoarele revelației di-vine. — De-a lungul istoriei Bisericii Anglicane a existat totdeauna o tradiție înrădăcinată, nezdruncinată, centrală și predominantă, întocmai ca un rîu puternic, care curge de-a lungul veacurilor. Toți teologii noștri — zice un episcop anglican — și toate curente de gîndire care s-au născut înăuntrul ei, sînt asemenea pîraielor ce se revarsă de-a dreapta și de-a stînga riului în marea masă a credincioșilor noștri, care au fost și rămîn în majoritate anglicani. Noi credem și susținem că această tradiție este identică în problemele ei cele mai de seamă cu tradiția vechii Biserici primare²².

19. *Ibidem*, p. 140. 20. *Ibidem*, p. 142.

21. Actele Conferinței..., *Dosar nr. 391*, p. 365.

22. Richard Pearson, *Biserica Anglicană*, conferință ținută la radio, București, vineri 27 aprilie 1940, trad. de Pr. Florian Gildău, p. 28; apud. Irineu, Mitrop.

În întâlnirea de la Moscova din 1956 a teologilor ortodocși ruși și anglicani, s-a precizat cu privire la Sfânta Scriptură că ambele Biserici posedă unul și același canon al Cărților Sfintei Scripturi.

Despre Sfânta Tradiție s-a stabilit că «ambele Biserici conțin Sfânta Tradiție inspirată, înțelegându-se prin această Sfântă Tradiție inspirată, adevărul prelat de la Sfinții Apostoli prin Sfinții Părinți. Sfânta Tradiție nu este împotriva Sfintei Scripturi pentru că și una și cealaltă cuprinde descoperirea unuia și aceluiași Sfânt Duh, deși în teologie se deosebește una de alta, iar în viața Bisericii ele sînt nedespărțite. Sfânta Scriptură se explică și se predă lumii prin Sfânta Tradiție. În Biserica Ortodoxă, Sfintei Tradiții i se acordă aceeași importanță de șine-stătătoare ca izvor al adevărului ca și Sfintei Scripturi...»²³.

La Conferința de la Lambeth din 1958 se semnaleză din nou importanța Sfintei Scripturi și o parte din Tradiție: Folosirea Sfințelor Scripturi canonice și a Simboalelor de Credință. etc²⁴. În legătură cu Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție și raportul lor cu Biserica se arată că «nici una, nici cealaltă nu pot fi înțelese separat, ci numai strîns-unite. Comuniunea Anglicană se sprijină pe tradiția primară a Sfințelor Taine, a Crezului, a Canonului biblic, a episcopatului istoric, care sînt strîns-legate între ele. Biserica are sarcina să mărturisească și să păstreze Scriptura, s-o interpretează și s-o predice cu ajutorul harului Sfîntului Duh...»²⁵. În teologia contemporană a Bisericii Anglicane se pune un mare accent pe cercetarea tezaurului Tradiției din primele veacuri creștine și a epocii patristice. «Glasul Scripturii și al Părinților este prin el însuși dinamic și actual. Glasul suzeran al Scripturii este tîlcuit de Tradiție, pe care o reprezintă Părinții. Tradiția este viața nîntreruptă a Bisericii, în Liturghie, în legăturile frățești, în comuniunea sfinților, în participarea la viața dumnezeiască... Reînțoarcerea la scrierile Părinților creează un consens teologic în înțelegerea credinței, pe baza Scripturii... Tradiția pe care o descoperim în timpurile primare este o Tradiție vie, dinamică; operele Sfinților Părinți sînt pline de dinamism, prin care ei ne pot descoperi și nouă puterea Scripturii și ne pot comunica puterea Sfîntului Duh»²⁶. Textul revelat al Sfînei Scripturi este explicat de anglicani cu ajutorul Sfintei Tradiții. «Puntea de trecere între partea revelațională (Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție) și partea practică în Biserica Anglicană o constituie cele 39 de Articole (Articles of Religion) și Cartea slujbelor obștești (The Book of Common Prayer) sau *Evhologiul Bisericii Anglicane*, care servesc și drept cărți simbolice. Biserica Anglicană susține că într-adevăr Cartea

Moldovei, *Anglicanismul și Ortodoxia Română*, în «Biserica Ortodoxă Română» LVIII (1940), nr. 5—6, p. 280.

23. Rezumatul Convorbirilor dintre teologii ortodocși ruși și teologii anglicani ce au avut loc în ședințele de la 16 la 23 iulie la Moscova, în «Revista Patriarhiei din Moscova», nr. 9/1956, p. 35.

24. Report of the Lambeth Conference, 1958, partea I-a, p. 47, partea II-a, p. 80; apud Prof. I. Bria, *op. cit.*, p. 135.

25. P. I. David, *Curențe noi în Teologia Anglicană*, în «Ortodoxia», XVIII (1966), nr. 3, p. 365. 26. A. M. Ramsey, *op. cit.*, p. 41.

de rugăciuni face unitatea — nu prin literă, ci practic — între Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție»²⁷.

Biserica Anglicană are o strînsă legătură cu Sfînta Scriptură, fapt care este caracteristic tradiționalismului religios britanic. Pe această linie se înscrie existența biblicismului anglican. Biserica Anglicană propovăduiește cuvîntul lui Dumnezeu ce se găsește în Vechiul și Noul Testament, opera inspirației divine. Sfînta Scriptură este cartea Noului Izrael în care poporul găsește pe Dumnezeu²⁸. Biserica Anglicană a luat o atitudine pozitivă și față de Sfînta Tradiție, sau mai bine-zis asupra unei părți din Sfînta Tradiție, exprimîndu-și în genere respectul față de ea prin recunoașterea învățaturii primare a Bisericii, a Sinoadelor ecumenice, a Simbolului niceoconstantinopolitan și atanasian. Cu toate acestea, atitudinile anglicane față de Tradiție sînt greu de precizat ca fiind valabile pentru totdeauna. Aceasta mai ales din cauza diferitelor interpretări ce se acordă celor 39 de Articole.

În acest sens teologul Bicknell afirmă că poziția Bisericii Anglicane găsită în Articolul al VI-lea este foarte clară: «Ea nu cere de la nici un credincios, drept condiție pentru a fi membru, credința într-un adevăr care nu e cuprins în ea sau care nu poate fi dovedit prin Scriptură»²⁹. Pentru susținerea poziției, invocă anumite locuri din Sfîntii Părinți pe care însă le interpretează separat, detașate de contextul lor, tocmai pentru a apăra temeinicia Articolului al VI-lea anglican unde este expusă suficiența Sfîntei Scripturi în vederea mîntuirii oricărui credincios. Citînd pe Sfîntul Atanasie, — din lucrarea sa *Contra Neamurilor*, spune — «Sfintele și divinele Scripturi inspirate — ele însăse sînt suficiente pentru enunțarea adevărului». «În acestea numai, este cuprinsă doctrina mîntuirii. Omul să nu adauge sau să scoată din ele (Atanasie, *Festal Epistles*, 11). «Să crezi aceste lucruri care sînt scrise, lucrurile nescrise să nu le cauți», *Basil Hom.* 29), etc.³⁰.

Același teolog afirmă mai departe că poziția luată de acest articol este de fapt o reîntoarcere la Biserica primară. Ea este acceptată și de natura intrinsecă a scrierilor Noului Testament și de martorii creștini din Biserica primară. Noi putem să adăugăm că dacă credem că Sfîntul Duh a călăuzit Biserica în alegerea acestor cărți, noi trebuie să credem că nici o parte vitală a Revelației lui Hristos n-a fost pierdută... Prin providența lui Dumnezeu Biserica a fost prevăzută cu un mijloc pentru dovedirea Credinței ei. Ea poate să se reîntoarcă mereu la Scriptură ca la o expresie tipică a vieții ei proprii, formulată în timpuri de cea mai mare vitalitate»³¹. Referitor la Tradiție spune că ea arată cum au fost

27. The Archbishop speaks, *Addresses and Speeches by the Archbishop of Canterbury*. The Most Reverend Geofrey Francis Fischer P. C., G.C.V.O., D.D., selected by Edward Carpenter, Canon of Westminster, London, Evans Brothers, Limited, 1958, p. 80—85; apud. P. I. David, *op. cit.*, 375.

28. A. M. Ramsey, D. D. Archbishop of Canterbury, *The Gospel and the Catholic Church*, London, 1964, p. 61.

29. E. J. Bicknell, *A Theological introduction to the Thirty — Nine Articles of the Church of England*, Third Edition revised by H. J., Carpenter, Glasgow, 1957, p. 128.

30. *Ibidem*, p.131.

31. *Ibidem*, p. 131—132.

înțelese cuvintele Scripturii de către Biserică. Binecunoscuta zicală: «Biserica să învețe și Scriptura să dovedească», rezumă — după Bicknell —, poziția Bisericii Anglicane în acest punct³².

Postîndu-se inițial pe un exclusivism doctrinal în argumentarea suficienței Sfintei Scripturi, Bicknell dovedește treptat instabilitate, acordînd o atenție deosebită și Sfintei Tradiții. El arată că «într-un decret publicat în 1546, înainte de alcătuirea Articolului al VI-lea, se vorbește despre adevărul și disciplina... cuprinsă în cărțile scrise și-n tradiții ne-scrise, care primite de către Apostoli din gura lui Hristos Însuși sau de la Apostolii înșiși... au ajuns pînă la noi. Noi primim și venerăm aceste tradiții care se referă la credință sau la morală, cu același devotament și respect cu care ele au fost date sau prin gura lui Hristos Însuși, sau prin Sfîntul Duh și au fost păstrate în Biserica Universală prin transmitere nealterată»³³.

După cum vedem lucrurile stau din toate punctele de vedere mai precis în ceea ce privește Sfînta Scriptură. Însă cu privire la Sfînta Tradiție și a raportului ei cu Sfînta Scriptură, constatăm și unele afirmații contradictorii care nu permit întru totul o viziune clară asupra doctrinei anglicane despre Sfînta Tradiție ca din punctul de vedere ortodox.

O poziție mai clară asupra acestei probleme a prezentat-o Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, cu prilejul vizitei făcute Bisericii Ortodoxe Române în iunie 1965. Cu acea ocazie, Grația sa a afirmat: «Comunitatea Anglicană ca și Sfînta Biserică Ortodoxă, revendică o continuitate în Sfînta Tradiție, de la vechea Biserică a Scripturilor și de la Părinții Bisericii. Noi prețuim Scripturile ca pe suprema autoritate în doctrină și privim la vechea Tradiție ca la călăuza noastră în interpretarea Scripturilor. Noi recităm Crezul din Niceea, așa cum a fost fixat la sinodul de la Constantinopol, din anul 381... Prin prezența Sfîntului Duh în Biserică și prin folosirea Scripturilor și Sfîntelor Taine, noi credem că esența Sfintei Tradiții continuă...»³⁴. Iar cu cîțiva ani înainte de aceasta (în 1962) cu ocazia vizitei făcute la Constantinopol, a mărturisit: «Noi anglicanii — păstrăm tezaurul Sfintei Scripturi, pe vechii Părinți, Sinoadele ecumenice, Sfîntele Taine, printre care aceea a preotiei, cu cele trei trepte...»³⁵. Faptul că cele trei simboluri de credință ale Bisericii primare se rostesc continuu în cultul anglican iar Sfîntii Părinți reprezintă credința Bisericii prin care Scriptura este interpretată corect, ne arată că există unele legături puternice între tradițiile Bisericilor noastre³⁶.

Între noile atitudini pozitive cu privire la Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție se înscriu și precizările incluse în *Mărturisirea de credință a Bisericii Anglicane*. «Noi credem că credința universală este revelată de

32. *Ibidem*, p. 132. 33. *Ibidem*, p. 127.

34. *Vizita Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Arthur, Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 394.

35. *Vizita Arhiepiscopului de Canterbury...*, p. 440.

36. Michael Ramsey, *The Ancient Fathers and Modern Anglican Theology*, în «Sobornost», Winter-spring, 1962, p. 289; apud Prof. I. Bria, *op. cit.*, p. 139.

Dumnezeu, formulată în Crezul de la Niceea și alte formulări de credință ale Bisericii, cuprinsă în Sfânta Scriptură și interpretată de Tradiția Bisericii; că învățăturile esențiale sînt cuprinse în Cartea de rugăciuni și în învățăturile vechilor Părinți și ale sinoadelor Bisericii...» (*Church Times*, 7 apr. 1966).

Saltul calitativ de la conținutul articolului al VI-lea din cele 39 și ceea ce s-a mărturisit în ultimul timp, este evident și reclamă un real progres pe această cale.

1. Teologia Anglicană din perioada Reformei era fidelă principiului protestant de «sola Scriptura», fundamentat pe Articolul al VI-lea din cele 39 de Articole, izvorit din atitudinile ostile față de abuzurile pontifului roman și inovațiile sale. Ulterior însă, în procesul de dezvoltare și cristalizare a doctrinei anglicane au apărut noi poziții față de Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, semnăindu-se o întoarcere la valorile creștinismului primar, prin acceptarea pe lîngă Sfânta Scriptură, și a unei părți din Sfânta Tradiție.

2. Totuși învățătura Bisericii Anglicane cu privire la Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, nu acoperă integral nici pînă astăzi cele ce învață Biserica Ortodoxă despre cele două izvoare ale Revelației divine. Atît timp cît Articolul al VI-lea rămîne valabil, Sfânta Scriptură — în fapt — rămîne unicul izvor al Revelației divine, cuprinzînd toate cele necesare pentru mîntuire. În ceea ce privește tradiția, ea se reduce numai la păstrarea tradițiilor din Biserica Anglicană și sporadic a celor primare și tradițiile epocii Sfinților Părinți din primele cinci veacuri creștine.

3. La Conferința de la București din 1935 s-a realizat într-adevăr mult cu privire la această temă, prin acceptarea unei formule dogmatice pur ortodoxă de către anglicani; însă ea a fost ratificată numai de două Convocațiuni: Cea de York și de Canterbury, nu și de întreaga Comuniune Anglicană.

4. Temelia religiei creștine o constituie Revelația divină pe care Dumnezeu a descoperit-o în Sfânta Scriptură și-n Sfânta Tradiție și pe care numai Biserica este autorizată de Iisus Hristos să o păstreze, predice și s-o explice în mod infailibil. Astfel doctrina Bisericii devine normă a înțelesului adevărilor revelate și cuprinse în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție.

5. Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție sînt cele două izvoare autentice ale Revelației dumnezeiești care nu pot exista independente, ci au neconținută nevoie una de alta pentru adevărarea, interpretarea adevărată și integritatea adevărilor pe care le conțin, stabilindu-se între ele un raport de egalitate întrucît amîndouă conțin și mărturisesc același adevăr revelat. Adevărul cel revelat se mijlocește prin transmitere în Biserică și de către ea pe calea Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții — izvoare care cuprind învățătura cea adevărată.

6. Sfânta Scriptură poate fi citită de orice credincios, însă interpretarea oficială și autentică o face numai Biserica pentru a se evita părerile

arbitrare. Cît privește Sfînta Tradiție, ea cuprinde întreaga transmitere orală, scrisă sau în alt mod păstrată din veac în veac. Ele sînt cele două izvoare autentice ale Revelației divine care adapă cu apă vie Biserica lui Hristos cea una.

7. Ortodoxia n-a schimbat raporturile doctrinale dintre cele două izvoare ale Revelației divine căutînd să acorde unuia din ele primăție doctrinală, și nici nu le-a modificat din punct de vedere interpretativ și inovator. Ea păstrează intact și cu fidelitate izvoarele Revelației divine, prin care se poate restabili adevărul. Depozitul învățaturii creștine se găsește în Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție a Bisericii Domnului Hristos, care fiind condusă de Duhul Sfînt este înzestrată cu darul infailibil. Ele se completează reciproc și nu se contrazic, iar criteriul suprem în materie de credință, morală și viață bisericească este magisteriul cel infailibil al întregii Biserici, care ajunge la expresie în hotărîrile sinoadelor, sau în consensul unanim al Bisericilor. Biserica Ortodoxă cunoaște și apreciază elogios interesul actual al Bisericii Anglicane și fidelitatea ei față de Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție și dorește ca noțiunea de Sfîntă Tradiție, să fie recunoscută ca izvor și temei de credință, de organizare, de cult și de viață creștină; să păstreze întreaga sa valoare și putere în tot creștinismul, ca întrutotul legată de Biserică și inseparabilă de ea ³⁷.

Doctorand IOAN N. ȘURUBARU

37. L. Cerfaux, *Les miracles, signes messianiques de Jésus et oeuvres de Dieu, selon L'Évangile de S. Jean*, în «Recherches bibliques», VI (1962), ed. Desclée de Brouwer, p. 131—138; apud P. I. David, *op. cit.*, p. 368.

GNOSTICISMUL LUI SIMON MAGUL

O primă mențiune documentară despre Simon Magul se află în Faptele Apostolilor (VIII. 9—10): «era însă în cetate un om anume Simon care înainte de aceasta, vrăjise și amăgise pe norodul samarinean zicînd că el ar fi cineva mare».

Născut în Samaria, la Gitton, unde prin vrăjile sale ajunsese să fie numit «puterea lui Dumnezeu cea mare», ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ μεγάλη Simon Magul se convertește la creștinism văzînd minunile diaconului Filip care predica acolo. Cînd însă a vrut să cumpere cu bani darul Sfințului Duh, Petru îl muștră aspru și îi spune să se pocăiască de vrea să fie iertat. Simon roagă pe Apostoli să se roage ei pentru el, să nu vie nimic asupra lui din cele ce spusese Apostolii.

Legenda lui Simon Magul s-a format referindu-se la trei personaje diferite: Simon din Samaria, Simon din Faptele Apostolilor și Simon Magul.

Josephe vorbește de un anume Simon, tare învățat în magie, născut la Kittim, în Cipru și membru al unei comunități evreiești din Cezareea. Trăia în același timp cu Simon Magul al literaturii creștine. Iată cum vorbește Josephe despre acest Simon: «Felix, numit guvernatorul Iudeii în timpul lui Claudiu, între 52—60 s-a îndrăgostit de Drusilla, sora lui Agîta și soția lui Auzus regele Emesei. Felix, guvernatorul, însărcină pe Simon prietenul său să vrăjească pe Drusilla pentru a o despărți de bărbatul său și a o face îndrăgostită lui Felix. Simon reușește. Drusilla părăsi pe bărbatul său și se căsătorii cu Felix.

La fel vorbesc și *Recunoașterile clementine*, despre Simon ca fiind iudeu și membru al unei comunități din Cezareea.

Cartea rabinică numită *Iehosua* vorbește de o luptă aeriană între Iisus și campionul iudeilor, ceea ce arată că aceștia îl priveau pe Simon ca pe unul din ai lor¹.

Viața lui, de mai tîrziu, este greu de reconstituit. Informații găsim la Sfințul Justin Martirul și Filozoful, în *I Apologie* și în *Scrierile Pseudoclementine*. Pe baza acestora, se crede că după muștrarea lui Petru, Simon se depărtează de Biserica apostolică. Din Samaria merge la Roma, ur-

1. M. Clavelle, *Le gnosticisme, les origines Simon le Mage*, f. a., p. 73.

mărit de Petru și combătut. Sfântul Justin în lucrarea amintită în cap. XXVI, spune că mergînd la Roma, pe la anul 150, a văzut o statuie ridicată în cinstea lui Simon Magul, pe care scria «Semeni Sancto Deo».

Am spus că cercetîndu-l Simon Petru pe Simon Magul, cel din urmă se depărtează de Biserică, vine la Roma, este urmărit de Petru și de sigur că și aici au avut loc discuții între cei doi. Împăratul Claudiu, pe la anul 50, alungă din Roma pe toți iudeii, între care și pe apostolul Petru și Simon Magul. «Petru a venit în Ierusalim, a prezidat Sinodul Apostolic, mai tîrziu a cercetat și întărit Bisericile din Bitinîa, Asia, Capadocia, Galîția, și Pont și la 54, cînd murise Claudiu, deoarece se abrogase porunca de a nu mai petrece iudeii în Roma, Petru se întoarce la Roma prin Corint, împărat fiind Neron, după cum ne istorisește Dionisie episcopul Corintului, pe la 170. Adversarul său, Simon Magul de asemenea s-a întors la Roma. Acum s-a desfășurat acolo, lupta cea din urmă dintre Apostoli și eretic, cum istorisește după apocrife, mai întii Arnobiu pe la anul 300. Acesta din urmă, prin vrăji, se înălțase în văzduh, spre a ridiculiza înălțarea lui Hristos la ceruri. Dar prin rugăciunile Apostolului Petru, demonii, cu ajutorul cărora Magul s-a înălțat în văzduh, se depărtară, iar el căzu și își rupse gîtul.

Ipolit presbiter și episcop la Roma († 325) n-are încă nici o știință despre acest sfîrșit al lui Simon Magul, deoarece el spune că Simon a spus ucenicilor săi să-l îngroape spre a învia a treia zi, dar n-a înviat².

O altă variantă a morții sale este aceea că vrînd să arate împăratului puterea sa, s-a urcat pe tribună cu gînd ca să zboare. A căzut însă înaintea lojii imperiale, stropind-o cu sînge³.

Statuia despre care vorbește Sfîntul Justin nu este ridicată lui Simon Magul, ci prin săpăturile ce s-au făcut pe insula Tiburului în 1574, s-a descoperit o statuie cu inscripția: «Semoni Sanco Deo Fideo sacrum». Ceea ce însemnează că statuia fusese ridicată în cinstea unui zeu al Sabinilor Semon Sancus Fidius. Informația că Simon a fost la Roma urmărit de Petru, este fără temei istoric. Ea e răspîdită după jumătatea secolului al II-lea de ereticii ebionitico-agnostici prin scrierile pseudo-clementine.

Origina ereziei gnostice. Cînd a apărut creștinismul, două mari idei preocupau spiritele din granițele vastului imperiu roman: 1) Preocuparea religioasă pe care mitologia oficială nu o satisfăcea în chip onorabil și care începea să se dedea cu pasiune cultelor orientale; 2) preocuparea filozofică răspîdită prin întinderea limbii, a scrierilor și școlilor grecești; 3) Monoteismul iudaic și 4) Creștinismul a adus în această fierbere generală un nou element pe care nu-l putem ascunde. Răzvrățiții epocii s-au apucat să-l acomodeze după gustul lor, epocii în care trăiau. Din aceste patru elemente se pare că au ieșit sistemele gnostice.

E. de Faye spune că «gnosticismul se leagă de originile sincretiste de proveniență orientală»⁴.

2. Eusevie Popovici, *Istoria Bisericii Universale și statistica Bisericii*, vol. I și II, trad. de Atanasie Mironescu, ed. II-a M-rea Cernica, 1926, p. 147—148.

3. M. Clavelle, *op. cit.*, p. 73.

4. Eugene de Faye, *Gnostique et gnosticisme*, Paris, 1925, I-e chapitre, p. 5.

Ceea ce se constată este că el apare aproape simultan în Samaria, Siria, în Asia Mică, la Alexandria ⁵.

Ideea gnostică a fost răspîndită cu mult înainte pe toată întinderea imperiului roman, avînd înființate școli în care se învăța despre gnoză.

Așa cum spune M. C. Lavelle, această sămînță nu s-ar fi putut răspîndi într-o clipită, ci ne forțează să admitem că trecuse deja o perioadă de timp mai mult sau mai puțin lungă de formație și că trebuie să căutăm originea sa cel puțin la începutul întiiului secol al erei creștine. În a doua jumătate a secolului I, se întîlnesc în Asia Minor teozofi, învățînd doctrine absolut identice cu cele ale gnosticismului din secolul următor ⁶.

Dar, ceea ce este făcut din bucați și de un meșter mai puțin priceput, riscă să i se năruie și opera, iar el să fie calomniat. Așa apare și gnosticismul. Gnosticismul apărea mai mult ca oricînd, un monument fără legături, un monument de contradicții, de năluciri, a cărui absurditate trece prin superstițiile sincretiste din care de altfel a ieșit. Ereticii — spun Sfinții Irineu, Ipolit, Epifaniu și Teodoret, — sînt spirite perverse, mîndre, dezzechilibrate, care în materie de religie ori de creștinism nu ascultau decît de o pofță desfrînată ⁷.

Sfinții Apostoli duceau mare grijă, ca nu cumva, oile lor să fie împrăștiate, iar din turma lor supusă și ascultătoare să se facă o viespărie. Ei neîncetat sînt cu duhul și cu cuvîntul lîngă ei și-i îndeamnă să țină predaniile. Așa lui Timotei, Sfîntul Apostol Pavel îi scrie: «O Timotei, păstrează ceea ce ți s-a încredințat. Ferește-te de cuvîntările seci și de disputele netrebnice ale științei celei mincinoase, căreia dedîndu-se unii s-au abătut de la credință» (I Tim. VI, 20—21).

Pretutindeni Sfîntul Apostol Pavel învață pe ucenicul său Tit ca locuitorii insulei Creta, al cărei episcop era, «să nu ia aminte la basmele eretice și la născocirile oamenilor care întorc spatele adevărului» (Tit, 14). Iar către Timotei scrie: «Va fi o vreme cînd oamenii nu vor primi învățătura cea sănătoasă, ci-și vor alege învățători după poftele lor, care să le gîdile auzul și-și vor întoarce urechile de la Adevăr și se vor lua după basme» (II Tim. IV, 3—4). «Luați seama fraților, să nu vă amăgească cineva cu înșelăciunea deșartă, după predania omenească, după datinile lumii și nu după Hristos» (Col. II, 8—10).

Marele Apostol recomanda lui Timotei: «de netrebnică grăire deșartă te ferește, căci cei ce se țin de ea sporesc mereu în necinste și cuvîntul lor se lățește ca o pecingine» (II Tim. II, 16—17).

Erezia în general este sau devine o psihoză, este ceva nesănătos, anormal. Ea a fost dintru început socotită așa în creștinism și denunțată ca învățătură nesănătoasă, ca o boală, ca un mit sau basm străin de adevăr.

Erezia este o buruiană rea (Epistola către Filadelfieni III, 1) sau străină (Epistola Tralieni) o lăstare rău crescută, care produce roade aducătoare de moarte, (Epistola către Tralieni XI, 1), — zice Sfîntul Ignatie al Antiohiei. Erezia este bruiiana diavolului. Creștinii trebuie să se fe-

5. *Ibidem*, p. 18. 6. M. Clavelle, *op. cit.*, p. 11.

7. *Eugen de Faye, op. cit.*, p. 6.

rească de buruienile rele, pentru că ele nu sînt de la Tatăl și sînt pierzătoare de suflet.

Sub aparența credinței adevărate, unii din ei se viră prin case și robesc femeiuște împovărate cu păcate. Sînt oameni cu mintea stricată, neîncerați în credință, care se împotrivesc adevărului și a căror nebunie va fi vădită tuturor (II Tim. III, 5—9). Sînt niște dezorientați, pentru că «învață totdeauna și nu pot ajunge niciodată la cunoașterea adevărului» (II Tim. III, 7).

Pentru că erezia este umbra adevărului, ea totdeauna se ținea de aceasta, încercînd să-l abată; să-l contrafacă, să-l falsifice și să-l îngroape. Ereticul devine un mincinos profesionist, un viclean, un blasfemator și astfel și erezia devine un păcat grav, hulă împotriva lui Dumnezeu. Ereticul se luptă cu adevărul. Erezia duce la împărțirea adevărului, dezbină și zdruncină Biserica. «Erezia are duhul lui Antihrist (I Ioan, IV, 3). Este o cădere de la credința cea dreaptă, o apostazie.

Gnoza complica și simplifica procesul mîntuirii, împăca gustul omnesc de povestiri fantastice prin basme cu eroi și demiurghi, gnoza, o concepție de ansamblu a cosmogoniei, a procesului mîntuirii, o filozofie religioasă și o pretinsă adîncire și pătrundere a credinței prin învățăături secrete și documente cerești, mistice cultice de mare efect, o dialectică versată. Gnoza se substituie credinței.

Unele probleme ale gnosticismului. Problemele care infierbîntau capetele acestor gnostici erau: care este originea lumii și a materiei? Un Dumnezeu perfect a putut crea o ființă rea? Care este originea răului în lume și în om? Poate omul să se elibereze singur de acest rău? Acestor probleme, creștinismul aduce soluția sa: lumea a fost creată de Dumnezeu din nimic. Răul a fost introdus în opera lui Dumnezeu prin abuzul de libertate dat omului. El este de origine creată și nu superioară⁸.

Doctrină. Teologie. Gnosticismul are ca extreme două idei: 1) ideea unui Dumnezeu foarte depărtat, împrumutat monoteismului iudaic și tradus în două expresiuni care indică infinitul său îndepărtat de natură și zarvura ființelor materiale: Marea $\Sigma\upsilon\gamma\eta$ și Βυθός și 2) o idee minoră grosolană și josnică despre materie.

Dumnezeu este o putere capabilă de a se dezvolta, de a se deschide prin emanații succesive, care-i sînt manifestările sale.

Simon Magul se socotește pe sine adevăratul Dumnezeu, fiind manifestația aceluia care există din eternitate $\delta \epsilon\sigma\tau\omega\varsigma$ cel ce există.

Pretindea că are un trup incoruptibil; că trebuia să scape oricărei dizolvări, cu pretenție de a dura în veci. Întitulîndu-se cel care este din început, este permanența ființei sale pe care vrea s-o afirme. Simon este cea dintîi și cea mai perfectă emanație a divinității, care s-a descoperit samarinienilor ca tată, iudeilor ca Fiu și păgînilor ca Duh Sfînt.

Simon Magul admitea că între Dumnezeu, ființă spirituală și unică, eternă, bună și perfectă și între lume, există o serie de ființe interme-

8. A. A. Cayre, *Precis de Patrologie, Histoire et doctrine des pères et docteurs de l'Église*, tom. I, livre 1 et 2, Paris 1927, p. 97.

diare numite eoni. În fruntea acestor eoni emanați din tatăl, stă "Evoia sau cugetarea dumnezeiască, mama îngerilor, a arhanghelilor și a lui Demiurg. Acești eoni eterni de asemenea, emană din Dumnezeu prin perechi, bărbat și femeie. Din prima pereche emană a doua, din a doua emană a treia ș.a.m.d. Seria întreagă de eoni formează Pliroma⁹.

Cugetarea este alungată de proprii ei fii din cer, în lumea materială și de atunci peregrinează dintr-un corp în altul de femeie, iar ultima încarnare este Elena tovarășa lui Simon. În această peregrinare, sufletul se purifică treptat pentru a ajunge la starea cea dintâi.

Dumnezeu însuși Simon, s-a coborât din cer pentru a salva pe acest nobil eon feminin și pentru a mîntui lumea prin credința în el și în Elena.

Anghelologie și Antropologie. — Pe măsură ce eonii se depărtează de Dumnezeu, ei devin mai puțin perfecți. Pe deasupra acestei degradări progresive, s-a produs în mijlocul seriei o deviație. Un eon și-a călcat datoră. El a fost exclus din Pliroma divină. Aruncat în lumea intermediară, el o populează cu o nouă serie de eoni, răi ca și el și inferiori celeilalte serii. La sfîrșit, el creie lumea materială și omul. Aceasta este Demiurgul¹⁰.

Omul însă nu este în întregime rău. Un eon superior a desfăcut din lumea suprasensibilă o scînteie divină a Pliromei și a depozitat-o în materie, unde rămîne prizonieră și persecutată. Sufletul omenească nu poate scăpa din această strînsoare prin propriile sale forțe. Un Dumnezeu-om a venit pentru a-l scoate din această închisoare aducîndu-i omului aminte de originea sa nobilă, inspirîndu-i dorința de a găsi patria sa pierdută și punîndu-i la îndemînă mijlocul necesar. Demiurgul salvator vine aici, jos, pentru a pune sfîrșit mizeriilor omenești. Pe salvator, discipolii lui îl numiră Simon. Este proclamat Domnul, Hristosul. A trecut printre înger și arhangheli, fără să fie recunoscut de aceștia pentru că el venea cu intenția de a sfărîma puterea lor. Se compară cu bunul Păstor care a venit să caute oaia cea pierdută. El este salvatorul, el instruește mulțimea, dar păstrează pentru ucenicii săi, ceea ce este mai bun din învățatura sa, comunicîndu-le adevărata înțelepciune¹¹.

Concepția despre materie ca sediu al răului, ducea pe gnostici la disprețul ei. Unii îl manifestau printr-un rigorism excesiv și chiar absurd, alții printr-un antinomism fără frîu, în care distrugerea răului, trupul se consuma în toate viciile posibile. Pentru mîntuire, faptele omului nu mai interesează, nu mai există viciu sau virtute, considerau desfrîul ca o caritate perfectă, practicau magia, teurgia, exorcismele și socoteau idolatria ca un fapt indiferent.

Pe deasupra acestora, mîntuirea depindea de transpunerea pe teren religios a diferențierii oamenilor în clase închise. În locul frăției, libertății și egalității universale a creștinismului, gnosticismul introducea în lume caste religioase, a căror existență sfida cel mai sfînt și mai firesc sentiment al creștinilor, mergea și împotriva celor mai juste interese ale so-

9. *Ibidem.*10. *Ibidem*, p. 98.11. M. Clavelle, *op. cit.*, p. 76—77.

cietății însăși. Această diferențiere era fatală, căci de ea depindea, cum am spus mintuirea. «Dintre cele trei categorii de oameni, spiritualii sau pnevmaticii care erau gnosticii înșiși, erau superiori și fericiți prin știința și prin inițierea lor în misterele gnozei și se mintuiau singuri; psihicii ψυχικοί care se puteau mintui prin gnoză»¹², aici erau înglobați și creștinii — se puteau mintui sau nu. Ceilalți ilicii ὕλικοι erau iremediabil pierduți¹³. Aceștia erau un fel de paria sau de sclavi ai duhului religios și moral, osindiți de gnoză pentru totdeauna la neștiință și la nefericire. Ei erau robii societății religioase gnostice.

Iată dar, înfățișarea pe scurt, pe cât am putut, a primului val care a venit să zguduie temelile Bisericii. Iată portretul ereticului care pîn-dește ca un duh rău, căutînd pe cine să apuce. Dar nu avem a ne teme, căci Mintuitorul, Sfinții Apostoli, Sfinții Părinți și Mucenicii au bătut cu pietre de neprețuit hotarul credinței noastre, împurpurînd cu scump singele lor haina de mult preț a Bisericii Ortodoxe, care cheamă la sine pe toți fiii ei, ca toți să ajungă la cunoștința deplină a adevărului și toți să se mintuiască. Ea este aceea care-și caută drahma cea pierdută, care găsește oaia cea rătăcită și primește pe fiul cel risipitor.

*

1. Gnosticismul se poate defini în general un efort al gândirii filozofice pentru a transforma creștinismul într-o filozofie religioasă, sau mai bine zis un efort al gândirii religioase, pentru a da misterelor o explicație filozofică mai aprofundată decît cea a credinței.

2. Gnoza se substituie credinței.

3. Gnosticismul este un sistem de gândire emanaționist-transmigraționisto-dochetist.

4. Este un sistem antinomist.

5. Dogma soteriologică nu depinde de credință, dragoste sau săvîrșirea faptelor bune, ci de locul ocupat de credincios în cutare sau cutare castă religioasă. Deci este predestinaționist.

6. Sistemul lui Simon Magul este trioprosopist.

7. Simon Magul este supranumit și părintele ereziilor.

Pr. ILIE D. NEGOIȚA

12. Cayer, *op. cit.*, p. 98.

13. *Ibidem*, p. 99.

ELEMENTE SOCIAL - MORALE ÎN BALADA „CINTECUL SOARELUI“

În mitologia noastră basmele se opresc, în general, la nunta *Făt-Frumos*-ului, cu Ileana Cosânzeana, sau altcineva, după o luptă fabuloasă cu toate stîhile, luptă menținută pe o linie etică de rară frumusețe.

Balada (Cîntec bătrînesc) *Soarele și Luna* sau *Cîntecul Soarelui* reia acest moment hotărîtor genetic, nunta, dar reliefind-o ca o mare valoare socială, aureolată de morală creștină.

Tema acestei balade, încercarea de căsătorie între Soare și sora sa Luna, apare în mitologia multor popoare, fie germanice, fie slave, chiar și la eșchimoși, unde fata devine Soare, fiind mai caldă, iar fratele devine Lună, fiind mai rece¹, dar «...la nici unul din ele nu apare în folclorul lor versificat vre-o poemă pe această temă, în care autori anonimi să dezvolte o acțiune similară baladei românești despre *Nunta Soarelui*»². «...» În *Nunta Soarelui* autorii sînt stăpîniți de idealuri artistice. Materialele legendare sînt selectate și potrivite conținutului numai în măsura în care ele dau aripi poetice narațiunii, înscriind astfel în literatura folclorică o altă capodoperă cu valoare universală³.

În țara noastră, aria acestei balade este destul de întinsă: părțile vîrscene, Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei, Banatul⁴, iar balada face parte din grupul celor «fantastice sau legendare», grup care stă «în fruntea tuturor»... creațiilor folclorice sub raportul vechimei. Caracterul etologic, de explicare empirică a fenomenului cosmic de succesiune a Soarelui și Lunei e evident⁵.

Din această întinsă arie s-au cules și s-au publicat multe variante ale acestei capodopere folclorice⁶, dar culegerea lui G. Dem. Teodorescu, ca realizare și număr de versuri (451 versuri), se situează pe primul loc⁷.

Recentele publicații de specialitate, ca studii sau volume de antologie folclorică, reproduc varianta G. Dem. Teodorescu: Al. I. Amzulescu⁸, *Soarele și Luna*⁹, Iordan Datcu¹⁰, Gheorghe Vrăbie¹¹.

Balada are un sens social și moral creștin, de o puternică semnificație și Gheorghe Vrăbie, întrebîndu-se în ce sens au contribuit minăștirile și preoții în realizarea acestei capodopere, spune că «...sînt în această privință prea puține măr-

1. Aurel Lecca, *Eșchimoșii*, Editura Tineretului, București, 1966, p. 42-43.

2. Gheorghe Vrăbie, *Balada populară română*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1966, p. 176.

3. *Ibidem*, p. 192. 4. *Ibidem*, p. 175.

5. *Miorița. Balade populare*, de Iordan Datcu, Edit. pentru literatură, București, 1966, p. 10.

6. Vezi bibliografia la Gh. Vrăbie, *op. cit.*, p. 176 în notă.

7. C. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, București, 1885, p. 410-415.

8. Al. I. Amzulescu, *Balade populare românești*, vol. I, Edit. pentru literatură, București, 1964, p. 283-293.

9. *Soarele și Luna. Balade populare Românești*, Edit. pentru literatură, București, 1966, p. 13-32.

10. Iordan Datcu, *op. cit.*, p. 92-106.

11. Gheorghe Vrăbie, *op. cit.*, p. 176-184.

turii despre un epos creștin la români, așa cum găsim la sîrbi, bulgari și cu atît mai mult la greci»¹².

Această baladă s-a cîntat la nunți, la nedei, la hramuri etc...

N. Iorga, avînd în vedere evenimentele la care se referă baladele, afirmă că acestea existau în veacul al XIV-lea¹³.

Analizînd aspectele social-morale ale baladei *Cintecul Soarelui*, vom observa cît de adînc ne duce în istorie această analiză, și ce datini sănătoase scoate în arătare. Pentru aceasta ne vom referi mai mult la culegerea G. Dem. Teodorescu, pe care vom marca-o cu A, și la o variantă pe care am cules-o personal în 1948 februarie 15, la o nuntă din comuna Mînzălești, județul Buzău, de la scripcarul Gheorghe al Marichii, de 72 ani, care nu știa carte, din Cîița (com. Bisoca, raionul R. Sărat), vecin cu Mînzăleștii. Această variantă vom însemna-o cu A'.

În general, desfășurarea acțiunii baladei e aceeași: Soarele vrînd să se însoare, prăpădește cai mulți, și pînă la urmă găsește lingă Marea Neagră într-o argeie, pe sora sa Ileana Cosînzeana, care singură asemănîndu-i-se în strălucire și măreție, vrea s-o ia în căsătorie. Ileana se opune, că așa ceva «Nu s-a pomenit», Soarele insistă, și atunci Ileana îi cere acțiuni fantastice: pod pe Marea Neagră, minăstire, scară la cer, etc.

Soarele îi împlinește dorințele, bătînd din palme, se duce la Dumnezeu, la moș Adam și Eva (Iova la G. Dem. Teodorescu), le spune păsu, i se arată raiul și iadul, spre a-i trezi conștiința răspunderii, dar nu renunță, și la reîntoarcere, mergînd spre cununie, Ileana sare în apă, e transformată în mreană, apoi în lună, și la rugăciunea ei, Dumnezeu face ca ei niciodată să nu se mai întîlnească. Deci incestul fratern e evitat, iar neîntîlnirea Soarelui și a Lunei explicată fabulos.

Între balada G. Dem. Teodorescu (A) și varianta Gheorghe al Marichii (A') sînt multe și prețioase deosebiri de amănunt, dar nu ne vom opri decît asupra celor mai semnificative:

*Argeaua*¹⁴

la A: «La nouă argele
Nouă feciorele»¹⁵

La A' «La cea argelușă mică
Cu aur e învelită
Cu marmură poleită»¹⁵.

Argeaua în versiunea A are caracter numai enunțiativ, pe cînd în A' ne împinge adînc în istorie, la cetățile milenare de la Marea Neagră, unde templele și unele clădiri străluceau ca aurul și erau îmbrăcate în marmoră, fapt care a lăsat o adîncă impresie asupra autohtonilor acestor părți, impresie reflectată în acest pasaj.

Soarele vrea să se căsătorească cu Ileana, pentru că era singura care-l egala în măreție și strălucire. Ileana refuză:

la A: «Und' s-a auzit
Și a-a pomenit
Să ia sor' pe frate
Și frate pe sor'?»

La A' «Unde soare ca-i văzut,
Și Soare s-a pomenit,
Să ia fratele pe sor',
Și-încă sor' pe frățior,
Ca să n-aibă-n lume dor?» (s. n.).

În afara inadmisibilității incestului, varianta A' aduce valorosul element *dorul*, *dorul fratern* care se poate distruge prin incest. Puterea *dorului* e arătată și în varianta Sandu Timoc:

«Nu-ți mai mor de dor
De-așa frățior!
Soare luminos,
Zo iești păcătos»¹⁶, dar cu o ușoară notă de șăgălnicie.

12. *Ibidem*, p. 191.

13. N. Iorga, *Istoria Literaturii Românești*, Ed. a II-a, București, 1925, p. 48.

14. *Argeaua*: o groapă ca un bordei, unde încape o femeie cu războiul de țesut. Argelele se făceau în «ochi de pădure», ca să fie mai tirzicnic răsăritul Soarelui, să cadă rouă, și să fie și izvor, cu iarbă curată, pentru bătutul și nălbitul pînelor.

15. Textele G. Dem. Teodorescu sînt reproduse din Iordan Datcu, *Miorița... op. cit.*, p. 92—106.

16. Sandu Timoc, *Iana Sinziana*, apud Gh. Vrabie, *op. cit.*, 179.

După ce Soarele face pod de fier și oțel, peste Marea Neagră, la cererea Ileanei, și numai bătînd din palme:

A «În palme-mi bătea
Și pod se făcea.
La cap minăstire
Chip de pomenire!» se urcă în înaltul cer (A)
«Tot la Moș Adam.

Și la maica Iova», care îl duc prin rai și iad, spre a vedea ce l-ar putea aștepta, dacă insistă asupra acestei căsătorii, dar soarele «Nu se-ndupleca», și reîntorcîndu-se la Ileana, îi împlinește și cealaltă cerere, făcînd podul de aramă, cu minăstire la capăt, ca și celălalt:

«Cam de-o minăstire,
Chip de pomenire,
Chip de cununie,
Să-mi placă și mie».

În varianta A' acțiunea aceasta se complică, și aduce evenimente de mai adîncă vechime:

A' «Dară Soare ce-mi făcea?
El o scară că-mi făcea,
'Naltă pin' la 'naltu' cer
Cu spițele de oțel.
Pă pămînt că-ntuneca,
Sus în cer că lumina.
La Dumnezeu se ducea,
Pă Dumnezeu îl găsia,
Cu pravila pă genuchi.
Judeca drept la dreptate,
Și pă strîmb la strîmbătate.
Judeca pă cel bogat,
Ca-nșelat pă cel sărac,
Te miri la ce s-a bucurat».

După dialogul dintre Soare și Dumnezeu, Dumnezeu îi spune:

A' «Dar tu Soare ce să-mi faci?
La moș Adam să te duci,
Că-i bătrîn și de demult;
Ține minte din bătrîni.
Și el că te-o slobozi».

Aceste texte ne amintesc cîteva evenimente mari din trecut: Dumnezeu declină răspunsul pe seama lui moș Adam, așa cum Zeus a declinat răspunsul, la cererea bătrînului Priam, cine va cade: Hector, eroul Troiei, sau Ahile, eroul aheilor, care se luptau în lungul zidului troian? Zeus a declinat răspunsul pe seama Zeiței Moira, zeița destinului!

Soarele e trimis la moș Adam «Că-i bătrîn și de demult», reamintindu-ne străvechea datină, că într-o pricină grea, întăi să se pronunțe *obștea cu bătrîni* satului, și apoi să treacă pricina la domnie¹⁷.

Că Dumnezeu are pravila pe genuchi, ca și moș Adam, unde sînt scrise și cele bune și cele rele, și că Soarele e plimbat prin rai și prin iad, nu trebuie să ne referim, numaidecît la o influență bogomilică, ce încă nu a fost precizată, ci ne ducem direct la textele neotestamentare, care ne furnizează date suficiente despre rai și iad și cărți deschise¹⁸.

17. *Viața Feudală în Tara Românească și Moldova* (Sec. XIV—XVII), Edit. Științifică, București, 1957, p. 92; 103 (V. Costăchel, *Obștea Sătească*).

18. *Biblia*, București, 1944, p. 1186 (Luca XVI, 19—31), p. 1381—1382 (Apocalipsa V, 1—14).

În varianta A' e și o aluzie la conștiința creștină, care păcătuiește și prin intenționalitate:

A' «Numai cît ai cugetat
În grele păcate c-ai intrat».

Elementul creștin e mai puternic evidențiat în varianta A' cînd Ileana cere:

A' «Tot de-un pod pă Marea Neagră,
Și la capu podului
De-o sfință bisericuță,
Și-o dalbă de minăstire.
Și tu Soare să-mi aduci,
Patruzeci de preoți sfinți,
Și cincizeci
De diaconi»

Numai cu gîndu' gîndia
Pîn' la ziuă să făcea».

În ambele variante, podul se cutremura, de înspăimîntătorul act ce avea să se împlinească: cununia, deci căsătoria Soarelui și a Lunei.

În varianta A' actul de răzvrătire capătă proporții cosmice:

«Dar Dumnezeu ce făcea?
El pă scară să lăsa,
Și la el că se ducea,
Și de mîna că-i lua,
Și la biserică-mi pleca.
De păcătoși ce-mi era,
Podu se cutremura.
La biserică sosia,
În biserică intra,
Lumînari că se stingea.
Icoanele ce-mi făcea?
Tot cu dosu să-ntorcea.
Dară popii ce-mi făcea?
Care citia de cununie,
Știi, ca muții că muția,
Nici slova nu cunoștea.
Care citia de frăție,
Mai bun versu le venia,
Și slova c-o cunoștea.
Cununați, necununați,
Din biserică pleca».

În varianta A nu mai ajung la cununie, pentru că Ileana, în drum spre minăstire, cere să se schimbe locurile: Soarele înainte, Ileana în urmă și avînd dreapta slobodă»,

«Cruce că-și făcea», aruncîndu-se în mare.

Domnul, din îndurare, o transformă în mreană, mreana e pescuită de către Soare ajutat de năvodari, sfinții se coboară, o curăță și o azvîrl în cer, unde moș Adam și maica Iova o sclivisesc și-i dau numele de *Lună*.

În varianta A' Ileana își sloboadă mîna dreaptă:

«Să-mi fac cruce ca țara», vers ce amintește unitatea noastră creștină.

După ce Ileana se aruncă în mare, se aruncă și Soarele:

A' Dumnezeu nu mi-i răbda,
Doi rățoiși mi-i făcea,
De — asvîrlitele că-i da:

Dă pă Soare-n răsărit,
Și pă Lună la sfințit».

Dacă variantele păstrează peregrinarea dantescă prin rai și iad, în schimb la G. Dem. Teodorescu, intervin și sfinții, ca act faustic, aspecte care l-au impresionat pe Lucian Blaga și care l-au făcut să «alături balada noastră de *Divina Comedie* a lui Dante și de poemul dramatic *Faust* de Goethe».

La Sandu Timoc, finalul are un caracter esopian: moș Adam se sfătulește cu sfinții, adunați de albine (!) în scupșină:

«Soare păcătos,
Prea e luminos!
Pe Iana c-o lua,
Mulți sori s-o făcea,
Pământu-o-ardea»²⁰..., iar la C. Păsculescu:
«Decît nevastă fraților
Și mumă nepoților,
Mai bine așternut broaștelor
Bună masă crapilor»²¹.

La G. Dem. Teodorescu finalul are aspect vizual, de succesiune:

«Lumea cît o fi
Și s-o pomeni,
Că el se goneșc;
Și nu se-nțlnesc:
Luna cînd lucește,
Soarele sfințește;
Soare cînd răsare
Luna intră-n mare».

În varianta Gheorghe al Marichii finalul ia aspect de profunzime, de viziune eshatologică:

«Cînd ei mări, că s-o-nțlni,
Mai mari minuni că or fi».

Cu cît ne aplecăm mai grijuliu, peste aceste balade, și le sorbim cu nesăț conținutul, cu atît viața noastră trecută, saltă în arătare, încărcată de temeinică trăire creștină și de sănătoase datini străbune, care ne-au statornicit aici, pe urme de vecuire multi-milenară.

Pr. SANDU TUDOR

20. Sandu Timoc, Apud Gh. Vrabie, *op. cit.*, p. 183. E de remarcat sensul moral al acestei sfături între moș Adam și sfinți, în stupină, unde albinele pot da exemple de renunțare Soarelui. Ele au renunțat la sex pentru întărirea și existența stupului.

21. C. Păsculescu, apud Gh. Vrabie, *op. cit.*, p. 184.

D O C U M E N T A R E

O CTITORIE BUZOIANĂ A LUI MATEI BASARAB UITATĂ: MINĂSTIREA PINU¹

«Și schitul Pinului care iaste făcut de piatră de Domnia sa răposatul Matei Vod și l-au închinat cu hrisovul Domnii sale la sfînta Episcopie».

(Hrisovul lui Mihai Vodă Racoviță de la 20 iunie 1742).

Profesorul Nicolae Iorga, într-un articol din «Buletinul monumentelor istorice» (octombrie—decembrie 1929), vorbind de două pietre de la Muzeul Național din București, semnaleză și pe aceea cu largă împodobire florală pe margini, cu cei patru Evangheliști în colțuri și, în mijloc, cu vulturul purtînd crucea, deasupra căreia, doi îngeri zburînd țin o coroană. Ne dă apoi inscripția de pe dînsa care sună astfel: «† Această sîntă besearecă ci se chem(ă) Pinu, care iaste hramu ei al sfîntei Naștere a Preacuratei Maicăi a Domnului Nostru Is. Hs. purure fetiia Mariia zîditu-o-au dea în temelie eu, robu lu Dumnezeu Io Mateiu Băsărab Voevod, împreună cu Domniia-mea Ilinca, că era mănăstirea de lemn și stricată, vă lt 7156, isprav. Radu cap(itan) ot Buz(ău)». Dedesupt e împodobirea porții cu o linie gotică suitoare și două rosete de ambele părți. Atît și nimic mai mult, ne spune marele învățat.

Inscripția de mai sus este revelatoare asupra stării ei, cînd marele Voievod se gîndea s-o înalțe din temelie «că era mănăstirea de lemn și stricată». Domnul o făcea de piatră, de aceea spune dîndul: «ziditu-o-am dea în temelie eu». Vechiul lăoaș de lemn era într-adevăr străvechi, din secolul al XVI-lea, cum aflăm dintr-un hrisov dat de Mihnea Vodă Turcul, la 29 august (7090) 1582, jupînului Badi comis². Din aceasta se vede cum Stancjul, moșul lui Badi comis, «au dat cu a lui gură Sfîntei mănăstiri ce să chiamă Pinu și au închinat încă în zilele răposatului Radu-lui Vodă», ocină în Pîcleni.

Cu alte cuvinte, mînăstirea Pinu este amintită în 1582, dar dania de mai sus i se făcuse sub Radu Vodă. Ținînd socoteală de șirul voievozilor, cel mai apropiat de această dată este Radu Paisie (Petru de la Argeș), care domnește între iunie 1535 și 17 martie 1545. Hrisovul nu ne indică dacă a fost Radu de la Afumați, Radu Bădică, sau chiar Radu cel Mare, ceea ce este mai puțin probabil. În tot cazul, Pinul exista în timpul domniei lui Radu Paisie, ceea ce înseamnă că schitul durase un secol înainte de Matei Vodă din Brîncoveni. Concluzia care se desprinde este că data de 1580, fixată de unii cercetători istorici, ca întemeiere trebuie coborîtă

1. În tînutul Pîrscov-Pătîrlagele, comuna Brăești.

2. *Doc. Ist. Rom.*, veac XVI B, Țara Rom., vol. V, p. 75.

cu cel puțin trei-patru decenii³. Despre existența lui modestă, înainte de Matei Vodă, mai aflăm, dintr-o carte a Episcopului Efrem Trufășel, din 18 iunie (7133) 1625⁴, dată lui Avram din Brăești, cu feciorii lui, «că au venit înaintea Episcopii mele cuscru-său popa Tatul cu egumenul Metodie de la Pin și cu tot săborul și cu ctitorii de în Sarata, Negoită postelnic și Mihai postelnic de s-au tocmit de a lor voe de au ertat per Avram cu toți feciorii lui de în rumănie și Avram să dea mănăstirii Pinului 64 de oi și 3 foi de brânză și galbeni 50, preste tot fac 80 de galbeni». Episcopul nu uită să adauge: «pentru că au fost și cest om ci e mai sus scris în Țeara Ungurească, fugit, și nici un folos n-au avut mănăstirea de dinsul».

Din acest hrisov aflăm pe întii ctitorii, ai mănăstirii cunoscuți și din altă parte: ei sînt «boernașii» de la Sărata, cum le spun moșnenii din veacul al XVIII-lea și nu «boierii», cum îl intitulează regretatul I. C. Filitti.

La data de mai sus, reprezentanții ctitorilor erau: Negoită postelnic și Mihai Postelnic.

Și cu toată modestia sa, Mănăstirea Pinu avea și «rumâni» și în serviciul ei. Eliberarea, adică răscumpărarea, celor de mai sus, căci acesta era un drept mai mult sau mai puțin recunoscut al «rumânilor», fu întărită și prin hrisov domnesc⁵. Acesta fu dat de Alexandru Vodă Coconul, la 29 iunie (7133) 1625.

Sfințirea mănăstirii de piatră s-a făcut înainte de 8 septembrie (7156) 1647, cum reiese din următorul zapis⁶, dat la această dată Pinului. În el ni se spune că a avut piră egumenul mănăstirii și Dragomir iusbașa ctitorul, — deci dreptul boiernașilor de la Sărata nu se anihilase — cu Macarie egumenul de la Găvanele, pentru Poiana Manciului, «zičind Macarie cum iaste acea poiană a Găvanelor. Iar când au fost la tărnosirea sf. mănăstiri, care au făcut Măria sa Domnul nostru Io Matei Basarab Voevod, venit-au popa Vlaicul de la sf. Mitropolie trimis de Măria sa Domnul și popa Mihai de la Episcopia de Buzău și Radul Căp(itan) de Buzău și Popescu iozbaș. Deci s-au sculat Calivit călugărul cel bătrîn de la Pin de au mărturisit cu sufletul lui înaintea noastră cum acea poiană... este a mănăstirii Pinului, ci când au fost în zilele lui Șerban VVd o au cerut egumenul Găvanelor, anume Efrem, de să-și cosească fân. Deci egumenul Pinului le-au dat acea poiană de și-au cosit fân, iar altă treabă n-au avut. Iar după aceia acum prind doru de acea poiană și zic că iaste a Găvanelor. Iar Calivit cel bătrîn și schmnic așa au mărturisit cu sufletul; ...așa au mărturisit și alți schiteani bătrîni care s'au tîmplat acolo la tărnosanie... Deci asa mărturisim si noi». Urmează două peceți fără înscălitură; sînt, desigur, acelea ale egumenului Pinului și ctitorului Dragomir iuzbașa.

Mănăstirea căpătînd și patronajul puternicului Domn, crește din ce în ce. Astfel, la 26 aprilie 1652 (7160), vedem cum egumenul tratează cu vestiții boieri Mihălcești-Cîndești, faimoșii patru frați: Radu, ajuns mare comis, Neașe clucerul, Gheorghe spătarul și Moisi spătarul, cari au avut foarte importante rosturi politice după urma cărora au avut multe avantaje, dar unii dintre ei pierzîndu-și viața, în chip năpraznic. Familia Mihălcescu-Cîndescul a fost cel mai puternic sprijin al lui Matei Vodă, în partea de răsărit a țării, împotriva veșnic-nestatornicului Vasile Lupu.

Radu vel comisul a fost și năstavnîc-ispravnic al mănăstirii Soveja, semn al amicitiei așa de firave, între cei doi stăpîni de țară, Matei și Vasile.

Prin zapisul de la 26 aprilie 1652 (7160), amintit mai sus, Radul vel comis, Neașe clucerul, Gheorghe spătarul și Moisi spătar, se învoiesc cu egumenul de la Pin și ctitorii Dragomir iuzbașa și Mihai postelnicul de la Sărata, să ție pe din două muntele Penteleul, dintre Bășca Rusililor pînă în muntele Corăiului, unde se hotărăște cu Transilvania.

La aceeași dată, Daniil egumenul Pinului, Dragomir iuzbașa din Sărata și Mihai Postelnicul, «ctitorii» ai mănăstirii, se învoiesc la această lucrare⁷, prin zapis separat.

3. Ionașcu I., *Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzău*, 1937, p. IX, nr. 5. 4. *Doc Ist. Rom.*, veac XVII B, Țara Rom., vol. IV, p. 530.

5. *Doc. Ist. Rom.*, vol. IV, p. 533—534. 6. *Arh. Sf. Buc.*, Episcopia Buzău, Pachet LII/3.

7. *Acad. R. S. România*, nr. CXLII/110 sc. III.

În anul 1656 (7164), același egumen Daniil dă zapis, prin care iartă de rumânie pe sătenii din Brăești pe care îi iertase și iuzbașa Dragomir, cu jupâneasa sa Evda (Dochiâ) și feciorii lor, Negoită și Stoichiță⁸.

Într-o mărturie după numai șase ani de la moartea marelui și evlaviosului Matei Vodă, găsim această însemnare, puțin cam curioasă⁹:

«Leat 7168—1659—60. Să's știe ce au luat Mihaio post ot Sărata de la mânăstirea Pinul

1 țigancă anume Stanca cu 4 feate anume

1 țigancă anume Mușa iar cu 4 feate anume

1 țigancă anume Rusa iar cu 4 feate anume, Nedel(a) i Moma

1 țigancă anume Dumitra cu 2 feate

1 țigancă anume Oprina cu 4 feate

1 țigancă anume (lipsă) carea o au vândut Botoșanului

1 țigancă anume Ilinca cu 2 feate

(i au vândut 1 moșle Scăesanilor drept ughi 50 și 2 cai și 4 rămători)

Să's știe ce au luat Mihaio post ot Sărata bucate del(a) Pin:

2 cai bunî prețul ughi

2 boi prețul ughi

2 vaci prețul ughi

60 de oboroace de grâu prețul ughi

Acestea toate le-au luat Mihaio post cel bătrîn singur fără Dragomir iuz.

*

Moșia și rumâni din Brăești, ce s-au luat de pre dânsii, au luat mânăstirea jumătate, și au luat Stolchița și Negoită altă jumătate; partea ce au luat Negoită o au turnat iar la mânăstire.

*

Să's știe ce țigance au luat Dragomir iuz, del(a) Pin și cu ce le-au plătit:

1 țigancă anume Neacșa, șe-au plătit cu Dahina țiganca, care o au ținut Tudosie brat Neacșa.

1 țigancă anume Elina, șe-au plătit cu Neacșa fata Tudorii, care o au ținut Dima sin Costandin».

Este aici, evident, a manifestare a drepturilor de patronat abuziv al ctitorilor, despre care am mai întâlnit cazuri, și anume atunci cînd doctorul Piscupescu își reclama drepturi asupra averii Schitului Golești-Muscel, făcut de înaintașul său, Episcopul Grigorie al Buzăului, de la sfîrșitul secolului al XVII-ea¹⁰.

Duca Vodă dă, la 12 ianuarie (7186) 1678, o poruncă către mînăstirile din județul Buzău, începînd cu «sf mânăstire Pinul, i schiturile Găvanul i Coziani i Vornici i Fundătura i Bogoslov i sfte Gheorghe i Agaton i Profir să le fie bucatele în pace și ertate de dijma de stupi și de gorștina de oi... și de vinărici și de sărărie... și de nimic să nu-i învăluască pre aceste schituri și pre sărăcii și de Dzeu rugători călugări căți vor fi lăcuitori în aceste sfinte schituri..., precum au fost ertăți și în pace de la toți Domnii... de la Alexandru Vodă Iliș și de la răposatul Vodă Mihnea (Radu) și de fiu'său Alexandru Vodă și de Leon Vodă și de răposat Matei Vodă și de alții, de toți Domnii până acum. Iar cînd acum veniră părinții călugări... cu jalba jăluind cum le fac val... și ei nu țin un om pe la mînăstirile lor, fără numai căt sânt călugări și încă le-am luat și trăsuri... Domnul poruncește să le dea înapoi... și slugile să se ferească de aceste mînăstiri¹¹ căci altfel mare certare vor avea de la Domnia lui».

La 25 iunie (7191) 1683, Rafail, egumenul mînăstirii Pinului, dă zapis la mîna lui Mihălcea slugerul Mihălcescu din Cîndești, cum că cedează o jumătate din muntele Penteleul, în schimbul a 200 stînjeni moșie de cîmp din siliștea Grosenilor-Buzău¹².

8. *Ibidem*, nr. CXXVII/22.

9. *Arh. St. Buc.*, Episcopia Buzău, Ms. 173, f. 104 v.

10. Bulat T. G., *Dreptul de patronat în Biserica Ortodoxă Română*, Chișinău, 1938.

11. *Arh. St. Buc.*, Ms. 171, f. 275.

12. *Acad. R. S. România*, Pachet CLIV/144.

Nu o dată am aflat și menționat evlavioasa atitudine a domnitorului Matei Basarab, față de memoria și opera lui Neagoe Vodă cu care se mîndrea, cît și a lui Constantin Brîncoveanu față de aceea a «moșului său Matei». Iată aici încă un caz. Constatînd că starea Mînăstirii Pinul este rea și pentru ca să nu se piardă amîntirea ctitorului — moșul său Matei —, Constantin Vodă dispune următoarele:

7202 Ghen. 24.

Carte dată Mihalci¹³

«Carte boiarenului Domnii meali Mihalcii vel stolnic ca's aibă a ținea și a stăpîni mănăstirea dela Pin oț sud Buz(ău) ounde iastă hramul Rojdestvo Bța cu toate moșiile și vile pre ounde să vor afla, și cu țiganii, și cu tot venitul, să aibă a-i căuta și a adăoga la svta mănăstire, să pue egumeni și să strîngă călugărași, ca's fie pentru poslușania mănăstirii, să fie deschisă în toată vremea să slujască bistvna leturghie l ca să's pominească ctitorii, și pre Domniea mea. Și boariul Domni meali Mihalcea vel stolnic însă să's cheamă ctitor, adăogînd cu ce va fi prilejul dumnealui. Pentru că această svta mănăstire de la Pin, fiind mai denafte vremi schițisor prost, ca și alte schițisoare ce's află împrejurul ei, de-ș ținea la dănsul călugărașii sihaștri, iar răposatul moșul Domnii meali Matei Voevod, au făcut această sfânt. mănăstire de piatră și s-au chemat muma tuturor schițisoarell di acolo, și fiind mănăstirea cu egumen și deschisă cu slujbă dumnezească în tot ceasul. Iar după petreacirea răposatului moșului Domnii meali Matei Voevod, fiind această sfântă mănăstire pre seama vlădicească, până la o vremi, și de la o vremi încoaci a căzut pre seama episcopoească și petrecăndu-să toati bucateli mănăstirii și risipindu-să călugărași neavînd cini căuta de dănsa, au rămas pustie și dezvălîită. Deci auzînd Domniea mea și înțelegînd de această sfântă mănăstire că au rămas pustie, și ca's nu's stingă pomeana răposatului moșului Domnii meali, am soc(o)tit Domniea mea di o am dat pre seama boiarenului Domnii meali Mihalcii vel stolnic. fiindu-i șăderea și temiiol casei întrăceastă parte de loc, ca să o stăpănească dumnealui cu toate moșiile și cu tot venitul, precum scrie mai sus, și să n'aibă voe nici Mîtropolitul, nici episcopul de la Buz(ău), a se amesteca, să pue egumeni, ca's strice si să mănăce bucatele si venitul mănăstirii, fer căt numai boiarenul Domnii meali Mihalcea stolnic, să aibă treab, a pune egumeni și să ia seama bucatelor și venitul mănăstirii, și să o înterească, și să o păzească și să o stăpănească el și feciorii lui în veaci.

Mța Ghem. 24 vit 7202—1694

Toma C(antacuzino) vt. logof. prociț.».

Porunca aceasta domnească este deosebit de însemnată. Constantin Vodă Brîncoveanu scootîndu-se urmaș al ctitorului Matei Vodă, și constatînd nevrednicia episcopală buzolană, ia mînăstirea și o încredințează unui boier din aleasa familiei a Mihălceștilor-Cîndești. Era soluția cea mai bună ce se putea da la timpul respectiv¹⁴.

Unul din acaparatorii de pămînt, de la sfîrșitul veacului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea, a fost Popa Lupul și ginerele său, Lăudat de la Pîrscov (Buzău).

Este surprinzător ca un «popă», să fi avut atîta dorință și putință, de a stăpîni atîtea moșii. El intră în contact și cu Mînăstirea Pinul, cum se constată din porunca dată de Constantin Brîncoveanu, la 13 iunie 1692 (7200), către șase boieri, să meargă să aleagă partea de moșie Pîrscovul a lui popa Lupul, de către egumenii de la Brad și de la Pin¹⁵.

La 17 iunie (7213) 1705, vestitul episcop Damaschin dă aceluiași popa Lupul, un vad de moară, pe care-l luase pe nedrept egumenul de la Pin și pe urmă, cel de la «Ungurealul»¹⁶.

13. *Arh. St. Buc.*, Ms. 705 f. 22 v.14. Portretul ultimei Cîndeșce este dat de Ionescu-Sion în a sa «*Istoria Bucureștilor*», p. 445.15. *Arh. St. Buc.*, Episcopia Buzău, Pachet 48/85.16. *Ibidem* ms. 172, f. 78.

Domnitorul Ștefan Cantacuzino, tot atit de nefericit ca și unchiul său, Constantin Brîncoveanu, prin sfârșitul său tragic, se arată de o deosebită mărinimie către minăstirile modeste ale ținutului Buzău. Astfel, la 18 iunie (7222) 1714, deci la începutul domniei sale, da, întărind privilegiile acordate de înaintașii lui în scaun, schiturilor «ot sud Buzău, ce se numesc schitul Bogoslov, Agaton, Coziani, Profire, Pinul cel Mare, Fundătura, Vornicei, Găvanele, Pinul cel mic, Muscel, Cireșul, Predeal, Arseniile (hram sf. Simion), ca să fie în pace și ertate bucatele acestor sfinte schituri și ale călugărașilor ce vor fi lăcuitori la acele schituri, de dijmuit stupi și de rămători și de oerit și de vinărici, însă să's scutească fieste-carele schit câte stupi 30, i rămători 30 și de vinărici vin vedre 50 și de oerit oi 30. Și aceste bucate să fie ale lor drepte, iar să nu ia bucatele altora să le scutească, că apoi adevindu-să să șie că le voi strica D. mea mila aceasta. Și să aibă bună pace de mertice, de conace, de cai de olac și de altele de toate pentru că m-am milostivit D. mea... precum au fost ertate și miluite de alți domni ce au fost mai dinainte vreame, de Alexandru Vodă Iliș și de Radul Vodă și de fiul său Alexandru Vodă și de Leon Vodă și de răposatul Matei Vodă și de Antonie Vodă și de unchiul D.meale Șerban Voevod și de Constantin Vodă Brîncoveanu, ca să fie sfintelor schituri de ajutorio și călugărilor de hrană. căci că sânt la un loc de munte și cu nevoe slujăsc în toată vremea și pomenesc răposaii ctitori și pre Domniea mea și pre toți pravoslavnicii creștini»¹⁷.

Porunca se da către toți dijmarii, vinăricerii și alte slugi domnești. să urmeze întocmai. De reținut, că de la această dată se pomenesc Pinul cel Mare și Pinul cel Mic, desigur acesta al doilea, un schițor pierdut în ascunșul muntelui ce înconjură fundatiunea bătrînă. Un hrisov dat de Nicolae Alexandru Mavrocordat, la 1 aprilie (7228) 1720, are același conținut, variind însă puțin numele schiturilor, și anume: Alunisul, Pinu, Găvanele, Coziani, i vel Pin i Vornici i Fundătura, i Bogoslov i Profir și sf. Gheorghe i Agaton¹⁸.

Ceva special se face pentru Minăstirea Pinu la 19 iulie (7255) 1727, de același Domnitor Nicolae Alexandru Mavrocordat, cînd dă hrisovul domnesc ca Pinul «să aibă a's scuti în tot anul totdeauna de văcărit vite i conii (sic) șase și să scutească și de pogoănit pogoane trei. Pentru că găsindu-să acest schit la loc de munte strămt și de nevoe... m-am milostivit de i-am ertat... să fie de hrana călugărilor lăcuitori de acolo și să să roage lui Dumnezeu pururea pentru Domniea mea»¹⁹.

Poruncă se dă boierilor care vor umbla cu slujba văcăritului și a pogoănitului, supărare să nu facă acestei minăstiri.

La 24 mai (7236) 1728, repeta aceeași scutire domnitorul Mihail Racoviță²⁰, cel care la 16 februarie același an, dăduse, sau, mai bine zis, repeta privilegiile cunoscute pentru schiturile buzoiene²¹.

Grigore Ghica Vodă este și mai generos față de aceste schituri. Astfel, la august (7241) 1733, el scutește schiturile amintite mai sus, în fruntea cărora atau «Pinul i vel Pin. ca să aibă a's scuti... tot vinăriciul după la viile ce vor fi ale acestor sfinte schituri și să aibă a's scuti și de dijmărit stupi 200 și de oierit oi 500 și de gonărit pogoane 30 și de sărărit nimeni să nu-i bântuească, nici să aibă vre un val călugării care vor fi lăcuitori la sfintele schituri pentru bucatele lor».

Se citează cărțile vechi domnești de danie «...și cartea unchiului D.meale Nicolae Vodă și iarăș a unchiului D.meale Ioan (Mavrocordat)²².

Iată și o danie particulară, făcută la 1 decembrie (7242) 1733: Ivan căpitan dă zapis egumenului Nicolae de la Pinu, prin care dăruiește minăstirii patru pogoane de vie «stj 4 paragină... cumpărați de mult în taleri 10... la vremea foametei le-am dat mănăstirii Pinului răposatului Matei Vod ca's fie nouă pomenire și părinților noștri»²³.

17. *Arh. St. Buc.*, Episcopia Buzăului, Pachet 100/1.

18. *Ibidem*, Pachet 100/2.

19. *Ibidem*, Pachet 111/46.

20. *Ibidem*, Pachet 111/47.

21. *Ibidem*, Pachet 100/6.

22. *Ibidem*, Pachet 100/5.

23. *Arh. St. Buc.*, Episcopia Buzău, Pachet 111/5.

Între proprietățile Mănăstirii Pinu a fost și muntele Penteleul, cum am amintit mai sus și cum reiese din următoarea poruncă a lui Constantin Nicolae Vodă Mavrocordat. Acesta dă, la 27 aprilie (7245) 1737, călugărilor de la Pinu să aibă a ținea sub stăpânirea schitului un munte ce se cheamă Penteleul, luându-și tot venitul după acel munte, «dup cum l-au stăpânit și mai înainte cu bună pace de cătră Sârban Când(escul) biv vel serdar. Pentru ca înaintea D.meale la Divan eșit-au cu jalbă călugărașii de la schitul ce scrie mai sus, fiind și Sârban Cândescul față, zicând că acel munte a fost de moștenire al schitului și l-au stăpânit schitul pân la o vreme, iar de o vreme încoace întâmplându-se de au căzut cărțile schitului în mâna lui Sârban Când(escul) au impresurat acel munte... de-l ia făr de vreo judecată». Cândescul spune că are scrisori: i se pune soroc să le aducă, ceea ce el nu face. Călugării ies iar cu jalbe înaintea domnitorului, care dispune ca muntele să fie al Pinului, «până când va veni de față... la Divan... și atunci li se va face îndreptare»²⁴.

Pe lângă «rumâni» și țiganii pe care-i avea Mănăstirea Pinu din vechime, și de care am amintit mai sus, constatăm că ea ținea, și în veacul al XVIII-lea, mai ales, să stăpânească țigani, ei formînd un capital foarte prețios pe acea vreme.

Astfel, găsim la 1 februarie (7250) 1742, o mărturie din care se vede cum Antim, egumenul Mănăstirii Sf. Gheorghe din București, face schimb de țigani cu Pinu²⁵. Tranzacția se făcea prin episcopul Metodie al Buzăului, căci acesta înfățișa autoritatea tutelară, care curînd fu întărită formal prin hrisovul de la 20 iunie (7250) 1742, dat de Mihai Racoviță Voievod. Prin același act domnesc, se da Episcopiei Buzăului, titularul ei fiind atunci Metodie: «ca să aibă a ținea și a stăpâni Sf. Episcopie toate schiturile și metoașele, care sînt date și închinete de răposaii ctitori pentru pomenirea lor, la Sf. Episcopie». Între acestea era și Schitul Pinul, «care este făcut de piatră de Domniea sa răposatul Matei Vodă și l-au închinat cu hrisoave Domnii sale la Sf. Episcopie». Prin acest hrisov se modifica deci hotărîrea de mai sus a lui Constantin Vodă Brîncoveanu; era o epocă de confuzie — ca să nu zicem de anarhie.

La 28 ianuarie (7255) 1747, Neofit mitropolitul Ungro-Vlahiei, adeverește scrisoarea dată de Magdalena Monahia, starea schitului Hagî din (București), episcopului Metodie, prin care se arată că avînd ea un țigan, acesta a fugit de multă vreme și a luat în căsătorie o țigancă a Schitului Pinu, metoh al Sf. Episcopiei. Cu țigancă aceasta, el a avut trei fete. Magdalena monahia cumpără o altă țigancă, cu trei fete, și le dă Pinului în schimb, ca să-și aibă țiganul ei cu tot sălașul²⁶.

Știrile încep să se impuțineze din ce în ce, pînă la 11 noiembrie 1779, cînd izbucnește între mănăstirea Pinu, recte episcopia Buzăului, și moșnenii Brăești, în proces, care — cu multe peripecții — durează pînă la 2 martie 1804²⁷.

La această dată, găsim zăpăsul moșnenilor Brăești către Costandie Filitti, egumenul Schitului și către Episcopie, pentru moșia Timoin, Ruginosa și Ciobotarul. Amănuntele de împăcaciune nu merită a fi rediate, căci uneori au un aspect degradat. Procesul începea pe vremea lui Alexandru Ioan Ipsilant Vvd, egumen al Pinului fiind Ioasaf²⁸. La 11 noiembrie 1779, cum am spus mai sus, moșnenii sînt dirzi; călugării, în frunte cu Episcopia, nu cedează. Urmează jalbe, hotărnicii, jurăminte false de care mai apoi sătenii cer să fie dezlegați; un cortej nesfîrșit de scăderi umane! Episcopul Costandie Filitti participa în mod activ la aceste discuții atît de neplăcute.

La 4 aprilie 1806, mai aflăm zăpăsul lui Dan, fiul lui Dumitru, către Eusebie, egumenul Schitului Pinul, prin care-i vinde moara sa ce o are făcută pe moșia Ruginosa²⁹. Aceasta este ultima știre documentară între mărturiile găsite în hîrțile mănăstirii — mai apoi schit — ce se află în depozitul Arhivelor Statului. O împrejurare fericită a făcut ca I. C. Filitti să dea la Academia Română peste «Inventarul Episcopiei de Buzău și metoașelor sale» din anii 1819 și 1825. Din aceste catagrafii aflăm care era starea Pinului la august 1825.

24. *Ibidem*, Pachet LII/6.25. *Ibidem*, Ms. f. 630.26. *Ibidem*, Ms. 173, f. 633.27. *Ibidem*, Pachet LII/43, document pierdut și numai menționat aici.28. *Ibidem*, Pachet LII/8.29. *Ibidem*, Pachet LII/45.

La acea dată schitul avea biserică de zid învelită cu șindrilă de brad, nouă, cu o turlă de lemn, un clopoțel, cruce de fier în vîrf, nezugrăvită și fără tîmplă; împrejmuirea de corlăți și obiectele strict necesare slujbei și gospodăriei.

Cu acestea se termină știrile documentare, pentru vremea mai veche, ce am putut afla despre mănăstirea-schitul Pinu. Fundațiunea boierilor de la Sărata, de lemn, transformată în clădirea sfîntă, de piatră, de Matei Vodă, din Brîncoveni și a cărei frumos săpată inscripție ajunsă la Muzeul din București, decade din ce în ce ca să ajungă o simplă biserică de sat în Brăeștii Buzăului.

Intr-o altă catagrafie din anul 1833, noiembrie 27, «pentru acareturile mișcătoare și nemiscătoare ale schiturilor de călugări și călugărițe» din Valahia, cînd se menționează cele din «sud Buzău», aflăm: Clolanul, Izvorul Tămăduirii, Nifon, Izvoranul, Fundătura, Susana. Rătești și Sfîntul Gheorghe. Despre Pinu, nici un cuvînt; deci el nu mai exista ca atare³⁰. Aceasta ne-o confirmă și un act din 5 septembrie 1860, prin care se ancheta starea Episcopiei Buzăului, într-o vreme de intrigării deplorabile, pornite și de egumenul Irinarh de la Cislău, fostul econom al Episcopiei. Aici se citește: «Preotul de la mănăstirea Pinu se plînge că Irinarh nu plătește leafa slujbașilor și n-a vizitat biserică niciodată»³¹. Este ultima mențiune despre «mănăstirea Pinu», care era condusă de un «preot» și nu de un egumen, la data de 1860. Vine apoi anul 1864, cînd se secularizează bruma de avere și mai ales pămîntul ce-l mai avea această fostă chinovie, care, de altfel — tînjea de aproape o jumătate de secol. Preoții de la Brăești, care vor fi slujind azi, în fosta mănăstire, e bine să-și reamintească cu evlavie de întemeietorii și slujitorii ei cucernici de odinioară.

TOMA G. BULAT

30. *Arh. St. Buc., Administrația Logofetei pricinilor bisericești* nr. 68; nr. Arhivelor 3449.

31. Ionașcu I., *loc. cit.*, p. 167.

ALTE ȘTIRI REFERITOARE LA TIPOGRAFIA EPISCOPIEI BUZĂULUI

După publicarea studiului, *Tipografia și tipărițiile de la episcopia Buzăului* în («Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1960), p. 286—331), continuând cercetările, am mai găsit alte știri, cele mai multe inedite, care, comunicate aici, completează cunoștințele de pînă acum referitoare la istoria acestei tipografii, unele din ele, cum sînt documentele ce le publicăm în continuare, prezentînd și o importanță generală, pentru istoria tipografiei din Țara Românească.

Înfățișăm mai întii 4 chitanțe date de episcopul Chesarie, la intervale de ani destul de mari: 1837, 1839, 1842 și 1845, pentru primirea unor sume de bani realizate de ierodiaconul Ieraclie din vînzarea cărților tipărite aici în perioada amintită. La 24 ianuarie 1837 acesta vîrșa suma de 29.179,20 lei, ca, ceva mai tîrziu, la 10 martie același an, să mai dea încă 1.500 lei, în total deci 30.677,20 lei. Pe anii 1838—1839, prin chitanța din 31 august 1839, episcopul Chesarie încasa suma de 38.603,10 lei, iar la 12 noiembrie 1842, suma de 7.785,32 lei, ca la 15 ianuarie 1845 să mai rămînă asupra acestui ierodiacon, care avea responsabilitatea «bibliotecii» episcopiei, cărți nevîndute în valoare de 23.044,16 lei. Deși aceste chitanțe nu conțin toată evidența desfacerii cărților tipărite în perioada 1834—1846, cînd tipografia a funcționat în timpul păstoriei episcopului Chesarie, ele pot oferi totuși o imagine aproximativă a veniturilor realizate din vînzarea cărților, dacă reținem că numai în acești patru ani disparauți valoarea lor se ridică la nu mai puțin de 100.111,68 lei. Și cum aceste cărți erau editate, în majoritatea lor, potrivit obiceiului, «cu blagoslovenia și cu toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzău, Chiriu Chesarie», această sumă nu era deci gestionată de administrația episcopiei.

Un alt document inedit ce-l comunicăm acum este «*Catastih de cheltuielile urmate în trebuința tipografiei Sf. Episcopii Buzău. De la 24 noiembrie 1854 pînă la 6 Septembrie 1857*». Prin însemnările de cheltuielile făcute pentru tipografie în acest interval de timp, aproape 3 ani de zile, documentul respectiv are nu numai o valoare circumscrisă la tipografia episcopiei, ci, prin amănunțele ce le conține referitoare la prețuri, la salariile tipografilor, la costul legăturii etc., are importanță și pentru istoria tipografiei din țara noastră, valoarea fiindu-i ridicată și de considerentul că nu se mai cunoaște o asemenea evidență a cheltuielilor unei tipografii din secolul al XIX-lea.

Lectura acestui document ne relevă în primul rînd știrea că în acest răstimp tipografia nu funcționa în incintă, ci într-o casă situată în preajma episcopiei. Astfel, la 12 februarie 1855, se cumpăra cuie de laț necesare la «dregerea ulucelor la curtea tipografiei», iar la 23 martie același an se cumpăra «vâpsea pentru spoit fața denspre drum la tipografie», ea fiind situată deci pe drumul cel mare care trecea pe lîngă episcopie în direcția Focșani. În anul următor, la 28 aprilie 1856,

apare din nou la cheltuieli «piroane și cue de fier ce s-au întrebuințat la dregerea ulucelor la curtea tipografiei». Casa nu era proprietatea episcopiei, ci închiriată și acest amănunt îl aflăm din alt document ce-l publicăm tot acum, intitulat «Socoteala cheltueleur Biblii», unde întâlnim suma de lei 2.200 ce reprezenta «chiria caselor tipografiei». Mai tirziu, casa se pare că a devenit proprietatea episcopiei, de vreme ce în învoiala pe care episcopul Filotei o făcea la 8 august 1856 cu orașul pentru cedarea unei însemnate suprafețe de teren se menționa printru clauze că «Tipografia Sf. Episcopiei cu împrejurimile ei precum se află astăzi le va avea și de aici înainte tot în stăpînirea ei înfundate, bucurîndu-se ea de venitul ei ca și ceilalți orașeni ce au în oraș cumpărate din vechime locuri și se bucură de foloasele lor» (*Arhivele Statului, București, Episcopia Buzăului, LXXXI/37*).

În septembrie 1857, tipografia nu mai funcționa. Presupunem aceasta din lipsa tipăriturilor din această perioadă, dar ea e cert confirmată de o scrisoare a arhimandritului Eufrosin Poteca, în care arată că episcopul Filotei nu poate tipări la Buzău broșura sa despre minăstiri, deoarece «tipografia sa acum nu lucrează, lipsindu-i lucrători din lipsa lucrului». (*Pr. Prof. Gheorghe I. Moisescu, Din corespondența arhimandritului Eufrosin Poteca, în «Mitropolia Olteniei»*).

Tipografia, din anul reînființării, 1834 și pînă în anul 1855, cînd se reutilizează și se modernizează cu două teacșuri de fier aduse de la Viena, a funcționat în incinta episcopiei. O confirmă și Felix Colson, care, ca secretar al colonelului Ion Cîmpineanu a vizitat pe episcopul Chesarie în mai multe rînduri, scria că «tipografia ce o are în reședința sa episcopală îi permite a publica și a distribui gratis excelente cărți de morală» (*L'Etat present et de l'avenir des Principautés Roumaines*, p. 165). Din toamna anului 1857, tipografia încetînd să mai lucreze, utilajele au fost ridicate din casa în care funcționase și depozitate în dependințele Seminarului. În anul 1864, publicîndu-se devizul pentru «reparațiile caselor pe lângă Seminarul sau a dependenței» se arată, printru altele, că «la salonul cel mare unde este acum tipografia trebuie să se înființeze două ziduri despărțitoare ca să se formeze din acel salon două odăi și o săliță la mijloc». (*Monitorul, jurnal oficial al Principatelor-Unite-Române*, no. 152, Vineri 10/22 iulie 1864, p. 681).

Evidența cheltuielilor consemnate în catastihul amintit ne oferă în primul rînd știri despre utilaje, piese și materiale tipografice. Astfel, la 26 ianuarie 1855, se aducea primul teasc de fier, în greutate de 6.000 oca, ca al doilea să sosească la 26 mai același an. Se cumpărau pentru trebuințele tipografiei: sfîri tipografice, streanguri opritori la teacșurile de lemn, clei, perie pentru spălat tablele, micaton sau chemică pentru toba de la teacșul de fier, vergea pentru val de fier, cutie cu slove, semne de psaltichie de la tipografia mitropolitană din București, ținte pentru valurile de cerneală, coșoale «pentru udat nirtia la teacșul de fier». Se mai procura hîrtie mare de tipar, hîrtie de Brașov no. 2 cu 26 lei topul, scrobeală, «burie» de cerneală, fedranți și linii, hîrtie albastră de converte, hîrtie leon și mucava galbenă cu doi lei ocaua, etc. Se confecționau, totodată, fundamente, masă și cutie de cerneală, tabelele, vingalace de alamă, ristavuri la teacșul care tipărea psaltichie, căști cu picioare pentru slova de psaltichie. Dar, acest interesant document, pe lângă aceste amănunte de ordin tehnic, ne dă și numele tipografilor — Frățilă, Păun, Dinu, Marin, zețari, Neculai zețar din Gura Dimenii, Ștefan, zețar din Bălănești, «priutul Petre zețar» cu doi fii, Iancu și Nicolae. În anul 1856, un oarecare Chițu tipărea psaltichia. Ion Drăgușin era drugar la teacșul de lemn, iar Mihălache, drugar la teacșul de fier. Ștefan Sandu și Gheorghe Nicolae din Cislău erau pilcari, iar Gheorghe Popescu, zețar și așezător de tablă. Legători de cărți erau: Andrei, Dumitru Pandelescu și Alexandru «neamțu». Spicuim și din prefurile de legătorie cîteva — Abecedarele tipărite în 1854 se legau cu 8,20 lei suta. Istoria sfîntă, Ceaslovul sau Psaltirea costau 1 leu bucata, Biblia, se lega cu 3,10 lei bucata, Anastasimatarul, cu 2,30 exemplarul, cu mucava, iar Isopia cu 20 lei suta. Se dau și «simbriile» lucrătorilor tipografilor, cu amănuntul că între aceștia erau și 6 ucenici, cărora li se da mîncare și îmbrăcăminte gratuită.

Pe lângă aceste știri, evidența cheltuielilor ne oferă și numele corectorului Bibliiei, Grigore Constantinescu, care primea pentru această muncă suma de 500 lei, cît și amănuntul, destul de prețios, că se plătea drept de autor, Nicu Deșliu încasînd, la 20 august 1857, 768,20 lei «pentru 17 coale prelucrate și traduse la cartea Esopia

și ale papii Pius». Tot acum aflăm că în 1854 s-a tipărit Abecedarul, ediția a III-a, în 6.500 exemplare, ediție necunoscută până acum.

Al treilea document — și el inedit — ce-l prezentăm este «*Socoteala cheltuielilor Bibliei, prețul hirtiei și alte socotele înlăuntru un(uei) an și zece luni*». Biblia s-a tipărit în anii 1854—1856, în 5 volume, primul fiind gata la 1 iulie 1854, iar ultimul, la 14 februarie 1856. În vederea stabilirii prețului de vânzare era necesară o analiză a cheltuielilor care s-au ridicat la suma de 88.414,26 lei, prețul unui exemplar în cinci volume, nelegat, costind 23,20 lei.

Pe lângă aceste știri care privesc mai mult latura tehnică a tipografiei, în cele ce urmează completăm catalogul tipăriturilor ieșite din această tiparniță prin unele titluri necunoscute, prin unele omisiuni, cit și prin completarea titlului unei tipărituri din 1840, citată în studiul anterior după alți autori. Astfel, la cărțile amintite, adăugăm:

1. — *Psaltirea slavo-română, 1703*, inclusă și în Bibliografia românească veche.
2. — *Catavasier, 1703*, din care însă nu se cunoaște vreun exemplar, dar există certitudinea documentară că s-a tipărit¹.

3. — *CUVINTELE ce s-au rostit la Ecsamenul Public al Seminarului sf. Episcopii Buzău De Prea Sfinția Sa Păr. Episcop D. D. Filotei și de D. D. Racoviță Profesorul acestui Seminaru. Tipărit în Tipografia Sf. Episcopii Buzău. Anul 1853 Iunie 24, 14 p. (18×12,5 cm).*

4. — *Abecedar, ediția a III-a, 1854*. Deși socotelile tipografiei din acest an îl dă ca tipărit în 6.500 exemplare, n-a fost semnalat pînă acum de nici un cercetător.

5. — *(Instrucțiuni pentru protopopi și preoți)*, 1854, semnalate în evidența cheltuielilor tipografiei ca împărțite la 31 decembrie 1854. Acestea sînt cu totul altele decît cele amintite în studiul anterior, tipărite în 1852 la Neamț (p. 294).

Dăm în continuare titlul exact al tipăriturii: *Slujba cuviosului părintelui nostru Stelianos cel din Panflagonia. Carele s-au tipărit într-acest chip cu blagoslovenia iubitorului de Dumnezeu Episcop.*

Tot în acest capitol se includ și foile volante tipărite aici, din care n-am amintit în studiul anterior nici un titlu. O facem acum, semnalînd cîteva —

1. — *(Înștiințare pentru tipărirea Bibliei)*, 1856, 19,3×32 cm. (Biblioteca Academiei R. S. România, Foi volante, 228/856).

2. — *(Înștiințare pentru tipăriturile de psaltichie)*, trimise la Mînăstirea Neamț, n-am văzut însă foia. (Arh. Buc., Min. Instr., Moldova, dos. 760/851, f. 30).

3. — *Cuvînt rostit cu ocazia venirii Mării Sale Domnul nostru Alexandru Ioan I în Sf. Episcopie a Buzăului, la 6 Fevruarie. De D. Racoviță profesorul Seminarului, 2 foi. (9,3+9,3×27,3)*. (Biblioteca Acad. R. S. România, ms. rom. 4083, f. 76).

4. — *Programul ceremonialului desgrupării osemintelor arhierelui Filotei Episcop de Buzeu. Inmormîntat la Schitul Ciolanul în anul 1860. Imprimeria Sf. Episcopii Buzeu. (Arh. St., Buc., Min. Instr., dos. 543/860, f. 214).*

5. *Bilet de loterie pentru una sută obiecte de preț: lucruri de mină, tablouri, cărți și altele care se pun la lot în folosul școalei ce se clădește la schitul Nișon (Izvorul Tămăduirii). Tipografia Sfintei Episcopii Buzeu. 1863 Aprilie 24. (13,2 × 10,8 cm.). Bib. Acad. R. S. România, Foi volante, 619 (863).*

6. *Circulară instructivă către onorabilii protopopi ai eparhiei Sfintei Episcopii Buzeu, (10,5 + 10,5 × 32,4 cm.)*. (Bibl. Acad. R. S. România, Foi volante, 633 (1864)).

7. *Certificatu (de absolvirea seminarului)*, 2 foi, 42 × 26 cm. (Arhiva Episcopiei Buzăului, Seminarul cu 4 clase, pach. XVI, dos. 2 (867), f. 120).

Prin publicarea documentelor referitoare la încasările obținute din vânzarea cărților, a cheltuielilor făcute cu funcționarea tipografiei în interval de aproape trei ani și în special cele făcute pentru tipărirea Bibliei, cit și prin adăugirea de alte

1. Sesizarea a fost făcută de Barbu Teodorescu, *Episcopul Damaschin și contribuția sa la crearea limbii literare române, în «Mitropolia Otteniei», XII (1966), nr. 9—12*, citînd scrisoarea de răspuns a mitropolitului Teodosie către episcopul Damaschin, în care, printre altele, se afirma: «Pentru 51 Catavasiere ce mi-ai trimis de dar, foarte mulțumim frățiel tale».

tipărituri și foi volante, se conturează și mai bine activitatea și prin aceasta importanța acestei tipografii.

Pr. GABRIEL COCORA

ANEXE

I. *Socoteala cărților tipărite în tipografia Episcopiei Buzăului și vindute între anii 1837-1845 de către treodiaconul Ieraclie).*

Lei par.

1. 29.179 20 Adică două zeci și nouă de mie (sic) una sută șapte zeci și nouă și 20 parale au răspunsu părintele Ieraclie din venit(ul) cărților ce sînt asupra-i. Și cu acest peceluit al nostru i să vor ținea în socoteală.

Pecetea episcopului Chesarie

V(ălea)t 837 Gen(arie) 24

Lei par.
1.500

Adică una mie cinci sute ipac au mai răspunsu părintele Ieraclie din banii cărților asupra-i.

V(ăleat) 837 Mart(ie) 10¹

- 2 38.603 10 Adică trei zeci și opt mie șase sute trei și p(a)r(ale) zece au răspunsu ireodiacon Ieraclie din banii cărților ce sînt asupra-i și s-au trecut în leat 838 și 839 la avgust 30 și spre știință i s-au dat acest

Chesarie Buz(ău)

L(eal) 839 Avgust 31²

Lei par.

3. 7.785 32 Adică șapte mii șapte sute opt zeci și cinci parale trei zeci și doăă au răspuns Ieraclie ieromonah din banii cărților ce are asupra-și și s-au desfăcut pînă la leat 842 noem(brie) 12 mai rămînd asupra-i lei 17.386 pâr. 32 adică șaptespre zece mii trei sute opt zeci și cinci pâr. trei zeci și doăă. Și spre știință i s-au dat aceasta.

Chesarie Buz(ău)

842 Noem(brie) 12³

4. Cuviosul Ieraclie ieromonahu avînd asupra-i cărțile românești din viblioteca Sf. Episcopii pentru cite au pentr-alt pînă la 31 dechemvrie anul trecut s-au desfăcut de către noi mai rămînd asupra-i cărți de lei douăzeci și trei mii patru zeci și patru parale 16 după lista ce ne-au dat supt a sa iscălitură de care ne va da socoteală la sfîrșitul anului următor. Și spre a fi știut i s-au dat aceasta.

Chesarie Buz(ău)

1845 Ghenarie 15⁴

II. *Catastih de cheltuelile urmate în trebuința tipografiei Sf. Episcopii Buzău. De la 24 noembrie 1854 pînă la 6 sept. 1857⁵.*

1. *Arh. St., Buc.*, Episcopia Buzăului, XVI/85.

2. *Ibidem*, XVI/86.

3-4. *Arh. St., Buc.*, Ep. Buzăului, XVI/87.

5. *Arh. St., Buc.*, ms. 1367.

Noiembrie

Lei	par(ale)	luna	ziua	
552	20	24		S-au plătit legatu(l) a 6.500 Abecedare a treia ediție pe lei opt par. 20 suta prin D. Enache.
300				pentru legatu(l) a 300 Istoriei Sfinte iar (?) prin Dl. Enache mai denainte care și s-a dat de d-lui în socotelu-și la desfacere pentru lipsa cărților.
1.500				pentru legatu(l) a 1500 Ceasloave s-au plătit prin Andrei legător după alăturatul contract în care se coprînd și plata Istoriilor Sfinte ce se vor vedea mai jos.
33				pentru 8 geamuri, trei rogojini și sforile tipografe prin păr. protopop Petre.
32				pentru opt oca luminări de seu pe patru lei ocoa pentru tipografie plătite Dumnealui Enache.
9				pentru două oca clei iarăși de la D. Enache.
3	30			o perie pentru spălat tablele no 100.

Dechembrie

56		1		treisprezece cisme.
22	20			trei cămăși și trei perechi ismene (prin părintele Iconom)
3	15			potcovitul cismelor de mai sus zise (prin părintele Iconom)
47	10			trei mintene de flanelă. (pentru) băieții din tipografie Ioan și Niță.
69	24	2		s-au plătit din porunca Prea Sfinției Sale la chir Dumitrache Băcanu(l) tîrgueli luate mai nainte prin D. Enache pentru trebuința tipografiei pînă la 20 noiembr(e).
2	10	3		pentru dresu(l) mașinei de val, prin părintele protopop Petre.
270		8		s-au plătit chiria pentru 33 valuri hîrtie mare de tipar de care un val numai de șase topuri ce s-au adus de la București, în patru care, prin Ion Marcea cu tovarășii lui din satu(l) Stîlp. pentru patru rogojini cu care s-au adus învălit hîrtia de mai sus zisă, am plătit prin conul Costache Deșliu.
40	20			pentru vâpsit două perechi pantaloni băieților din tipografie, Ioan și Niță, prin părintele Iconom.
2				două ștreanguri opritori pentru trebuința la teascurile de lemn.
27		31		pentru două topuri hîrtie lăută de la chir Ioan Irimia Brașovean pentru instrucțiile către părinții protopopi și preoți ce s-au tipărit și s-au împărțit la 31 Dec.
4	20			un lacăt pentru Bibliotecă.

1855

2.964 19 suma din urmă.

Ghenarie

2.080		12		pentru 80 topuri hîrtie de Brașov No. 2 pe lei 26 topu(l) lăută de la părintele Petre Protopopu(l) de Scaun precum se vede în adevărta din 12 Ghenar anul curent.
1.267	20	22		s-au plătit pentru legat(ul) a 1300 Istoriei Sfinte pe 39 parale bucata lui Andrei legător.
204	30	26		s-au plătit chiria pentru 15 valuri hîrtie mare de tipar în greutate de 1300 ocale cite șapte sfaști de suta de oca ce s-au adus împreună cu teascu(l) de fier, însă pentru teasc s-au

5	10		plătit chiria de D. Ioanid drept greutate șase sute oca. podăritu(l) pe drum cărăușie Ioan Gogonatu cu tovarășu(l) care au venit cu teascu(l) și hîrtia mai sus zisă.
13	20		la hamalii și cărțuliile cu trimiterea teascului de fier prin D. Ioanid după nota dumnealui.
19	20		pentru 13 rogojini cu care au venit învălit hîrtia și teascul după nota D-lui Ioanid.
2	18		un cot și jumătate micaton pentru tobă la teascu(l) de fier.
1	26		o vergea pentru val idem.
2	10		un ciocan de fier cu coada de lemn.
6.561	13		suma din urmă
24	20	27	pentru trei funciamenturi și răstavuri la teascu(l) de fier lui Niță lemnaru(l).
5	16		pentru o masă de gorun pentru cerneală și polița de cerneală și culle de fier ce a trebuit tot la teascu(l) de fier.
2	10		trei sule cu mîneru(l) de lemn la fierărie.

Februarie

504	10		Chiria la șase caré, căruțe din Stîlpu pentru 54 valuri hîrtie mare de țipar și patru valuri mai mici și 45 topuri de hîrtie de Brașov No. 2 din cele 80 topuri de hîrtie ce s-a vede mai sus plătită la 12 Ghenarie și o cutie de slovă, toate în greutate de patru mii opt sute oca, cite lei zece parale două zeci suta. podărit și cărțuliile tot la acești căruțași de mai sus cu hîrtia. cîrțuliile la cărăușia la închiriat și ceaușul ce a găsit aceste care la București prin părintele Amvrosie.
20	10		cue de laț la dregerea ulucelor la curtea tipografiei și o sută ținte ce s-au pus la valurile de cerneală.
7	35		o pereche pantofi potcoviți băiatul(ui) Gheorghe Necolai ce este de la Cislău.
2	10	12	pentru mîneru(l) de la roata teascului de fier ce s-au rupt și s-au dres de Petre din curte prin păr. Anania chelar.
11			suma din urmă.
45	30	16	s-au plătit la chir Dumitrache Băcanu, untdelemn, sfori, scrobeală și altele ce s-au luat cu amăruntu (pentru) tipografie de la 24 Noemb. (rie) anul încetat și pină acum la 8 Feb(ruarie) 1855 precum se vede în nota Dumnealor.
292	20		pentru un burlu cu cerneală.
170			pentru șaisprezece oca fedranți pentru tipografie (prin păr. Protopop de Scaun).
111	10	25	cheltuiala părintelui Protopop cu ducerea la București de au cumpărat cele mai sus zise.
23	25		pentru un mîntean de flanelă, o cămașă și o pereche ismene lui Frățilă zețar.
2			un gearm la fereastra tipografiei ce au fost crăpat și s-au spart de vînt.
11	10		o pereche pantofi potcoviți lui Păun și Dinu zețar.
9	20		o pereche pantofi lui Neculai zețar ce este de la Gura Dimlanei.
10	20	27	pentru șase pengele la cismele băeților Ioan, Niță și Frățilă.

Martie

2	10	23	o copaie pentru udat hîrtia la teascu de fier.
15			văpsea pentru spoit fața dinspre drum la tipografie.
23	20		o pereche pantaloni și o jiletcă lui Păun și Dinu zețari.
49			trei căciuli negre (lui) Vasile zețar, Ioniță, Ioan și Niță.
34	35	26	patru perechi pantofi: Vasile, Ioniță, Ioan și Niță și Frățilă.
7.908	24		suma din urmă.

Aprilie

- 3 25 o perie pentru spălat slove No. 100.
1 un ștreang de opritoare pentru teascu(l) de lemn la Ioan Drăgușin.

Ma

- 13 20 16 s-au dat neamțului pentru șurupu(l) teascului de lemn ce s-au turnat din nou care l-a cioplit și l-a pilit de-au așezat fiarele pe el, nefiind lucrat întocmai ca cel de tel.
13 20 17 Cheltulala părintelui Petre protopop de Scaun când au fost chemat la București de Prea Sf(inția) Sa pentru al doilea teasc de fier ce urma a să încărca și au venit tot deșart nefiind gata teascu(l) de încărcat.
99 26 Chiria teascului al doilea de fier cu cei doi sfanți ce am dat păr. Ambrozie pentru încărcarea la București.
4 20 vâpseaua acestui teasc.
2 10 dresul florile teascului.
11 10 un cot flanelă micaton, ață și pinză pentru toba teascului.
20 10 pentru două scinduri și lemne pentru fundaminte, masa de cerneală și taburele.
38 10 lemnarului pentru lucru a trei fundaminte, masa și cutia de cerneală și răstavurile tot la acelaș teasc.
8.115 04 suma din urmă.

Iunie

- 72 7 s-au plătit lui chir Dimitrache Băcan ce s-au cumpărat cu amănuntul(l) din băcănile pentru tipografie precum se vede în conta Dumnealui de la 8 feb. pînă astăzi 7 iunie.
117 23 pentru șase perechi pantaloni, șase jiletci la șase băieți din tipografie, Ioniță, Ioan și Niță, Frățilă, Păun și Necolai.
42 pentru șase șepci ipac.
69 pentru șase perechi țipici ipac.
13 20 o broască bună la ușa odăii unde ședeau fiind cea veche stricată.
4 20 un lacăt cu două belciuge la magazia cu hirtie și cărțile ce sînt în ea nemaî fiind loc în bibliotecă.

Iulie

- 18 23 chirie la un birjar pentru cinci topuri hirtie albastră de coverte la broșurile de Biblie trimise de păr. Ambrozie din București.
3 pentru trei vingalace de alamă ce le-au legat ovreiu, fiind lipsă, prin Gheorghe drugaru(l).

August

- 450 11 s-a plătit părintelui Protopop de la Teleajăn pentru adeverința de două sute sfanți din 24 Septv. 1854 subscrisă de părintele Justin ieromonah de la schitu Chela, bani ce se arată că s-au luat de la zisa protopopie și s-au dat în primire părintelui protopop Alecsie Verzea care s-au înaintat păr. episcop Andrei Șaguna la Sibiu pentru cărțile numite Dreptul canonic, 50 bucăți.
1.344 13 pentru 48 topuri hirtie tricală (?) pã lei 28 topu(l).
1.813 pentru 49 topuri hirtie leone pã lei 37 topu(l).

500 pentru cinci topuri hirtie albastră pentru coverte la broșurile de Biblie până la lei 100 topu(b).

Sep(tembrie)

1 20 5 chembrică pentru tobă la teascu(l) de fier la Mihalache ce s-au prefăcut.
 30 12 la doi zidari pentru șase zile de lucru la două sobe ce s-au făcut în tipografie prin păr. Iconom.
 4 20 itam pentru două căruțe pământ și o căruță năsip la facerea ziselor sobe.
 27 26 chiria la un birjar pentru o lădiță slovă psaltichie 102 1/2 oca trimisă de păr. Ambrozie de la București.

Oct(om)u(rie)

83 26 8 s-au plătit la chir Dumitrache Băcan pentru tirguiala luată cu amănuntu(l) în trebuința tipografiei precum se vede în conta Dumnealui de la 7 iunie până astăzi la 8 oct.
 640 21 pentru 320 oca mucava galbină pe lei doi ocaua. S-au plătit D-lui Ioanidi prin nota D-lui din 21 octv. Aceasta este din mucava(ua) adusă pentru părintele legător ce n-a vrut s-o primească.
 22 20 25 pentru trei cămași și trei perechi ismene lui Niță, Ioan și Neculai cel de la Gura Dimlenei.

Noiembrie

4 20 pentru cinci sfeșnice de tinichea de la chir Pavel ovreiu(l), pentru trebuința la zețari, și la îndreptări, corecturi pe table în teasc.
 2 10 un geam la fereastra tipografiei ce s-au spart de vint.
 22 20 o pereche pantaloni de postav.
 58 20 o scurfeică de mecaton blănită cu piele de oae din care una neagră.
 22 20 o pereche cisme.

Decemb(rie)

300 5 lei trei sute din porunca Prea Sfinției Sale s-au dat D-lui Grigorie Constantinescu corectoru(l) Bibliei pentru a Dumisale trebuință pentru care au dat D-lui dovezi de primirea ziselor.
 10 20 12 o pereche pantaloni lui Ștefan zețar ce este de la Bălănești.
 11 10 17 lui Martin fierar neamț pentru că au dres toba de fier de la teasc la Mihalache ce s-au fost rupt.

Ghenarie 1856

17 3 două perechi pantofi Vasile zețar, Iancu și Neculai al priotelui Petre zețar.

Febr(uarie)

3 1 pingele la cismele lui Neculai zețar ce este de la Gura Dimienei.
 78 4 s-au plătit la chir Dumitrache tirguelile ce s-au luat în trebuința tipografiei pe cum se vede în conta Dum-lor de la 8 Octv. 1855 până la 13 februarie 1856 cind au ieșit de sub tipar tomul al 4-lea de Biblie.

Martie

- 15 30 28 Chrie la un birjar Gheorghe Toma pentru zece eczanplare Biblie din 4 tomuri și zece cărți Slujba Patimil(or) ce le-au dus la Ploiești în primirea D-lui Dimitrie Teișan (?) spre vinzare.

Aprilie

- 200 9 Din porunca Prea Sf. Sale s-au dat D-lui Grigorie Costandinescu corector(ul) Bibliei pentru a Dumisale trebuință pentru care au dat D-lui dovadă de primirea zisei sume.
- 23 20 12 Cheltuiiala când am fost la București cu căruța cu patru cai și sluga cu 200 eczanplare Biblie ce s-au dus în primirea păr. Ambrozie, s-au cheltuit cu a le mîncării, podurile și cu roata stricată la Mizil.
- 28 12 13 pentru patru perechi pantofi de la păr. iconom, Vasile din tipografie, Ștefan de la Bălănești, Iancu și Nicolai al preotului Petre zețar și Gheorghe.
- 2.250 14 lei două mii două sute cinci zeci s-au plătit Director(ului) tipografiei Sf. Mitropolii pentru două sute cinci zeci ecxenplare cărți numite Morala Hristiană pentru care s-au luat dovadă subscrisă de la arhidiacon Dișnișe Director.
- 10 28 piroane și cue de fier ce s-au întrebuițat cu dregerea uluce-
lor la curtea tipografiei prin păr. Gherontie.
- 100 28 pentru nuăsprezece oca luminări de seu pe lei 5 par. 12 ocaoa ce s-au luat de la căpităneasa pentru trebuința tipografiei de la 8 Feb. 1855 pînă astăzi 28 Apr. 1856.

Mai

- 10 30 lui Niță lemnar prin păr. Iconom pentru picioare la o caște
ce au fost făcută mai de nainte fără picioare în care s-au pus
slovă de psaltichie.
- 4 20 31 Itam pentru un rind ristovuri în teasc la Chițu la tipărit
psaltichie.

Iunie

- 55 36 2 S-au plătit la chir Dumitrache băcanu(l) tirguelile cu amă-
runtu în trebuința tipografiei cum se arată în contu Dum-lor
de la 13 Febr. pînă astăzi 2 Iunie cînd au ieșit de sub tipar
și tomul al 5-lea de Biblie.
- 186 7 pentru treisprezece oca linii la tipărirea psaltiri(i) și una oca
și o litră țifre s-au numărat din slova mărunțică care s-au
turnat la București și s-au trimis aici de păr. Amvrosie ear
banii e-am răspuns aici prin păr. Ștefan Marinescu după pri-
mirea costului.
- 3 30 pentru o pilă N. 2 de la D. Ionică Brașovean pentru trebuința
tipografiei.
- 64 14 Lui chir Antonescu lemnar pentru o caște ce s-au făcut din
nou cu picioare cu tot în tipografie și pentru slovă de
psaltichie.
- 328 37 15 Chrie pentru 40 1/2 valuri s-au 406 topuri hîrtie de tipar
mare în ocale 2835 cite cinci sfanți de suta de oca, între care
este și podărit zece lei precum s-au tocmit cu scrisoarea D-lui
Ioanid din 10 Iunie prin căruțașul Gheorghe Dancu tovarăș
din Tîrgoviște.

96		trei bluze, trei jileți și trei perechi pantaloni.
20	10	trei șepci.
29	10	trei perechi pantofi (Băeților din tipografie Iancu și Neculai zețar, Gheorghe cel ce a fost la mine).

Iunie

23.013	10	21	lei douăzeci și trei de mii treisprezece lei par. 10 s-au plătit D-lui Gheorghe Ioanid după nota D-lui din 21 Iunie pentru 406 topuri hîrtie mare de tipar în 40 1/2 valuri pe lei 56 par, 20 topu, între care suma este și plata hamalilor, a căruțașului și a 16 rogojini ce s-au învelit hîrtia pe drum. Iar la această hîrtie se vede plătită chiria mai sus la 15 Iunie.
--------	----	----	---

Av(gu)st

435	15	11	S-au plătit prin păr. Ambrozie la tipografia Sf. Mitropoliei pentru linii de chenaruri și note de psaltichie și jumătăți de sfedranți ce-mi lipsea la tipărirea cărților de psaltichie pe cum se vede în conta mitropoliei subscrisă de D. Lazăr din 11 avg(u)st.
2.430		23	lei două mii patru sute trei zeci s-au plătit D-lui Ioanid după nota din 14 și 22 Avg(u)st pentru măji cerneală de tipografie în patru burie mari pe lei 607 par. 20 maja.
8	20		o cămașă și o pereche cisme băiatului Gheorghe din tipografie care a fost la mine.

Octo(m)vrrie

32.500		4	lei trei zeci și două de mii și cinci sute s-au plătit lui chir Pandele legător pentru legatu(l) a 2000 tomuri de Biblii în fiecare trup cîte 5 tomuri după contract precum se arată mai jos: <i>lei</i> 6000 pentru 2000 bucăți din tomul întii, cîte lei trei de bucată 26000 pentru 8000 bucăți din tomurile al 2-lea, al 3-lea, al 4-lea și al 5-lea cîte lei trei, parale zece de bucată. 500 s-au dat gratis după grainica poruncă a prea sf. sale 32.500
4.956			lei patru mii nouă sute cinci zeci și șase s-au plătit pentru în broșuri a 1770 trupuri Biblii lui Dimitrie Pandele precum se arată mai jos: <i>lei</i> 1770 pentru legatu(l) în broșuri a 3540 bucăți din tomurile întii și al 2-lea cîte lei 50 de sută. 3186 Itam pentru legat în broșuri a 5310 bucăți din tomurile al 3-lea și al 4-lea și al 5-lea cîte lei 60 de sută.
690		11	pentru legatu(l) a 1700 Gramatici de psaltichie însă 500 bucăți legate în mucava, cîte 36 parale de bucată și 1200 bucăți legate în broșuri, cîte lei 20 suta (legate de Alexandru Neamțu legător).
1.779		22	pentru legatu(l) a 1510 bucăți Anastasimatare, însă 500 legate în mucava, cîte lei 2 par 30 de bucată și 1010 în broșuri cîte lei 40 la sută.
1.654			pentru legatu(l) a 1510 bucăți Irmologhioane, însă 500 legate în mucava cîte lei 2 par. 20 de bucată și 1010 în broșuri cîte 40 de sută prin chir Pandele legător legat Anas(tasimatare) și Irmologhioane.

53 pentru un top hirtie albastră pentru converte la broșurile din Anastasimatar și Irmologhion, top trimis de păr. Ambrozie din București.

Dec(em)v(rie)

- 15 20 1 două cărți de psaltichie din ale lui Anton Pann o leturghie și un parasimier, s-au dat părintelui Serafim pentru la tipărit cărțile de psaltichie.
- 11 10 pentru cinci geamuri sparte de vint la tipografie și la magazia cu cărțile în dos.
- 21 4 două pereche pantofi potcoviți.
- 48 două perechi pantaloni de postav.
- 41 28 două scurteici de micaton căptușite cu pinză americană.
- 75 10 blană, cinci miseze și pentru blănit la acești lucrători.
- 1.520 pentru legatu(l) a 1520 psaltiri în mucava, cite un leu de bucată lui Alexandru legător după contract incheiat cu Prea Sfinița Să.
- 88 14 13 S-au plătit la chir Dumitrache Băcan pentru tirgueli luate cu amănuntul(l) în trebuința tipografiei pe cum se vede în conta Dum-lor de la 2 Iunie pînă astăzi 12 Decv.
- 16 Un top hirtie de scris de la păr. Iconom în trebuința scrierii Dl. Nicu Deșliu și a păr. Serafim pentru izvoade la tipografie și altele.
- 53 5 o adeverință a fratelui Alecu din Siminar după cărțile luate mai denainte de la D. Enache și care n-au vrut să o plătească.
- 1.920 în șaizeci galbeni care s-au dat pentru trei zeci trupuri proloage de la M(înăstirea) Neamțul, în fiecare trup cite patru bucăți s-au trimis prin părintele ieromonah Pahomie de acolo care au și dat dovada de primirea banilor cu leat 1855 Avgst 12.
- 115 28 30 pentru douăzeci și șase oca luminări de seu pe lei patru par. 18 ocaoa ce s-a uluat de la Căpităneasa în trebuința tipografiei de la 28 Apr. 1856 pînă la 30 Decem.

1857

Ghenarie

- 104 22 pentru un top hirtie albastră pentru converte la broșurile de tomul întflu și al 2-lea de Antologhie cumpărat de părintele Ambrozie pe lei 85 și lei nouă chirila la un birjar de de aici, care face lei 104.

Feb(rua)r(ie)

- 1.824 8 pentru legatu(l) a 1310 bucăți cărți tomul întii din Antologhie, 500 bucăți legate în mucava cite lei trei de bucată și 810 în broșuri cite lei 40 de sută prin chir Pandelegător.
- 4 20 pentru băeșii Iancu și Necolal al preoțului Petre zețar fiind fiind plini de rife li s-au făcut alifie din iarbă de pușcă, pucioasă și platră vînătă.
- 29 21 13 S-au plătit la chir Stroe pentru tirgueli mărunte luate din băcănle pentru trebuința tipografiei, de la 13 Decem. anul încetat și pînă acum la 1 3Fev. 1857, pe cum se vede în conta Dir. pînă cînd adică au ieșit de sub tipar și tomul al 2-lea de Antologhie și Datorille Soțietății casnice.

- 230 26 pentru legatu(l) a 1500 bucăți și cărți numite Datoriile Soțieății casnice, din care însă 100 legate în mucava subțire, pentru care s-a plătit lei 20 și 1400 în broșuri cite lei 15 de sută cu tot materialul lui, lui Alexandru Neamțu legător.

Martie

- 1.658 30 6 pentru legatu(l) a 1310 bucăți cărți tomul al 2-lea de Antologhie. 500 bucăți legate în mucava cite lei 2 par. 30 de bucată și 810 în broșuri cite lei 35 de sută, iar prin chir Pandele legător.
- 6 30 Itam băeți cite trei Iancu, Necolai și Gehorghe, de cheltuială când au plecat acasă la Focșani la părinți de Paști.

Mai

- 20 15 17 S-au plătit la chir Stroe Băcan, pentru tirguiele mărunte luate în tipografie la tipărirea cărților Isopii, de la 22 April până la 17 Mai 1857, pe cum se vede în conta Dlui.

Iunie

- 160 4 pentru legatu(l) a 800 bucăți cărți Isopii în broșuri, cite lei 20 de sută lui Alexandru legător cu tot materialul lui.
- 300 15 pentru legatu(l) a 200 Aghiasmatăre în mucava, cite parale 60 de bucată cu tot materialul său.
- 77 8 25 lipsă la banii aduși de părintele Mihai protopop de Brăila, după cărțile trimise la episcopia de Huși în Moldavia.
- 8.800 27 lei opt mii opt sute, bani ce s-au dat în primirea Prea Sf. Sale pentru cărțile ce mi s-a dat chitație cu dată de 27 iunie 1857.

Aug(ust)

- 768 20 Dumnealui Nicu Deșliu, pentru 17 coale prelucrate și traduse la cartea Esopia și ale papii Pius.

Sept(em)u(rie)

- 5.118 20 3 lei cinci mii o sută opt sprezece par. 20 s-au și Prea Sf. Sale pentru care mi s-au dat chitanție cu data din 3 Sept. 1857.
- 7.637 5 lei șapte mii șase sute trei zeci și șapte, par. 5, simbria lucrătorilor tipografiei pe cum se arată în alăturata aici listă.
- 7.650 30 lei șapte mii șase sute cincizeci par. 30 cărțile împărțite pe la unii alții din porunca Prea Sf. Sale, precum se arată anume în deosebită listă ce am dat Prea Sf. Sale iscălită de mine.
- 44 20 S-au mai plătit la Căpităneasa pentru zece oca lumănări de seu ce s-au mai luat în trebuința tipografiei de la 1 Ghenarie până la 9 Feb. anul trecut pe când sa-u tipărit tomul al 2-lea de Antologhie și Datoriile Societății casnice.
- 123.277,06 Adică lei una sută două zeci și trei de mii două șaptezeci și șapte, parale 6, toată suma cheltuelilor urmate până acum 1857 Septv. 6.

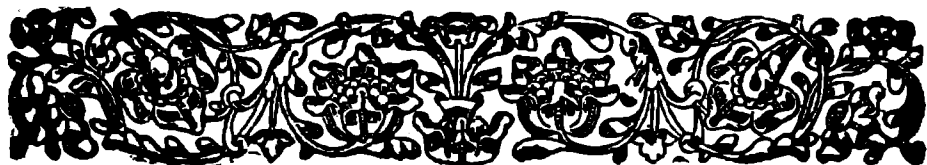
ATANASIE IEROMONAH

- Listă de simbriile lucrătorilor tipografiei de la 24 Noemv. 1854 pînă la
- 139,16 Dați lui Ioan Drăgușin drugar la teascu(l) de lemn și cu lei 23 par. 22 ce au fos luați mai dinainte de la D. Enache dați de dînsu în socoteală Prea Sf. Sale să fac lei 163 simbria sa cuvenită pe luni 3 și zile opt, cite lei 50 pe lună de la 20 Feb. 1855 pînă la 31 Mai.
- 306,30 Dați lui Ștefan Sandu pilcaru și cu alți lei 143 par 10 ce au fost luați mai denainte de la D. Enache dați de dînsul în socoteala Prea Sf. Sale se fac 450 simbria sa cuvenită pe un an și jumătate cite lei 300 pe an de la întîi Sept. 1854 și pînă la 23 April 1856, fiindcă o lună au lipsit din lucru.
- 284,10 Dați lui Ghiță sin Dinu drugar și cu alți lei 15 par. 30 ce au fost luați mai denainte de la D. Enache dați de D-lui în socoteala Prea Sf. Sale, să fac lei 300 simbria sa cuvenită pe un an, de la 1 Sept. 1854 pînă 1 Sept. 1855.

III. *Socoteala cheltuelilor Biblii, prețul hîrtii și altele.*
Socoteli înlăuntru un(ui) an și zece luni⁰

Nr.	Lei	Par.
860 topuri hîrtie în 86 valuri mari	56,20	
500 topuri hîrtie în 50 valuri mici	28,10	
Chiria hîrtiei adusă de la București	1.071	15
Pentru șase butoaie cerneală, butoiul	292,20	1.755
Pentru două teascuri de fier, 5 măji slovă, 5 ¹ / ₂ oca linii, 12 oca fedranți și chirie de adus slova	8.925	27
Pentru alte 16 oca fedranți și linii și cheltuiala Păr. protopop Petru în două rinduri la București	294	35
Pentru 5 topuri hîrtie albastră și chiria pentru converte la Broșurile din Biblie	518	
Domnului Grigorie corectoru	500	
Îmbrăcămintea băeților și alte cheltueli mărunte ale tipografiei	1.493	29
Chiria caselor tipografiei	2.200	
Mîncarea băeților cei fără leafă	1.380	
Lemnele întrebuințate în tipografie	1.000	
Mîncarea acestora (?)	1.200	
	88.414	26
De la August 1 1854 pînă la 2 Iunie 1856		
Pe contra pagină		
Lei par.		

NOI CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA TRECUTULUI FOSTEI BISERICI DOMNEȘTI CURTEA-VECHE DIN BUCUREȘTI, ACTUALA BISERICĂ „SFINTUL ANTON“

Edificiul despre care ne propunem să ne ocupăm în continuare, a mai făcut obiectul unui alt studiu¹ publicat de noi în nr. 5—6/1967 al acestei reviste. Așadar, cele ce vom expune nu sînt decît o continuare logică și firească a evenimentelor și știrilor ce s-au succedat pe aria timpului în legătură cu unul din cele mai vechi monumente pe care le păstrează Capitala noastră.

Constantin Hangherli-Vodă (1797—1799), sub pretextul că vrea să zidească o nouă curte domnească la Mihai Vodă, a dat un hrisov domnesc la 25 ianuarie 1798, cu următorul cuprins:

«Io Constantin Gheorghe Hangherli i gospodar zemli vlahiskoe cînștiilor și credincioșilor boieri domniei mele dumneata biv vel vornic de Țara de Sus Costache Ghica, dumneata vel vornic al obștirilor (sic) Golescule și biv vel Medelnicer Arbuz, fiindcă de la toată obștea a părinților arhieriei și a dumnealor boierilor itali... (indescifrabil), și Ma... (indescifrabil), mi s-a făcut arătare și rugăciune prin anafora cum că văzînd neodihna și stenahoria ce are atît domnia cît și toți cei ce se află în slujba curții în deosebite departamenturi de judecătorii și altele, cer voie de la domnia mea de a vinde locul cît ține cuprinsul curții celei vechi și cu banii aceia să se zidească o curte îndestulătoare la Mihai-Vodă, care această neodihnă și stenahorie a stărei curții văzînd-o și domnia mea în adevăr și voind mai întii ca să luăm o pliroforie pentru locul curții-vechi cît este și ca de ce preț poate fi tot, iată orînduiesc pe dvs. să mergeți înși-vă la Curtea-Vechă ca să măsurați în sumi de stînjeni cu bună măsurătoare tot locul cuprinsului ei, lăsînd însă drumul cel din mijloc slobod care are a fi apururea neînchis cu lațul lui de ciți stînjeni va fi trebuință ca la o uliță mare, cum și jur împrejurul bisericii să se lase locul cel trebuincios de a se deosebi cu o zidire împrejurul ei al cărei loc îl veți lăsa dvs. dinaintea bisericii mai mult ca de 9 stînjeni. Iar în celălalt împrejurul ei mai virtos din dos la fundul bisericii în destul este trei stînjeni, celălalt din tot locul curții în toate părțile măsurîndu-l să și faceți chibzuire ca de ce preț poate fi, deosebind însă fiecare parte de loc a ei cu prețul acela după starea ce se află, cel din față, cel din mijloc, cel de prin funduri și așa să arătați domniei mele cu întregă pliroforie în scris»².

1. Embatic, formă de arendare a unei proprietăți pe timp lung, la expirarea căruia arendașul plătea drepturile de proprietate. (Academia R. S. România, *Dicționarul limbii române contemporane*, vol. II, D. L.). Embaticurile erau transmisibile prin moștenire. Pe ei se putea clădi. Dar dacă embaticarii vindeau clădirea de pe terenul embaticar, proprietarul avea dreptul să ceară plata terenului sau răscumpăra imobilul construit pe terenul embaticar. La orice tranzacție embaticară trebuia înștiințat și proprietarul respectiv al locului.

2. *Dos. A 1844*, f. 19. Copie certificată, «Departamentul Dreptății», sub. nr. 108 din 19 iulie 1847, semnate de șeful Departamentului Ioan A. Filipescu, directorul cancelariei Ioan Vișdolanu.

La 25 aprilie 1798, Hangherli dă un nou decret către starostele de negustori cu porunca de a anunța pe toți negustorii dornici de a cumpăra locuri de prăvălii din terenul curții vechi «și cei ce vor fi mușterii să meargă la dumnealor orînduții boieri», ca să arate unde și cîți stînjeni voiesc să cumpere, după care li se va da «și domnescul nostru sinet și se va face musade (probabil, amînare sau îngăduire) la plata banilor, ca să-i răspundă în soroc de 5 luni de zile»³.

Se instituie apoi o comisie formată din marele vornic Costache Ticas Radu și N. Kyriacos, care pe baza hotărîrii domnești, întocmesc un plan și prezintă lui Hangherli un referat în grecește, cu măsurătoarea și propunerea parcelărilor precum și evaluarea aproximativă a fiecărei parcele după întindere și poziție. În conformitate cu această măsurătoare suprafața curții domnești, la fațadă (desigur, perimetrul n. n.) era de 473 stînjeni, iar valoarea parcelelor după aprecierile comisiei se ridică la 60.760 groși.⁴

Pentru însemnătatea ce prezintă raportul grecesc al comisiei către domn, vom da, în traducere, o parte din cuprînsul acestuia:

«Prea înălțatul meu domn.

Potrivit cererii pe care au dat-o către de dumnezeu păzita înălțimea sa toți indeobște sfinții arhieriei și prea nobilii boieri velitizi și manzilizi, care au înfățișat strîmtorarea (lipsa de spațiu) ce are domnia cu... pentru reședința domnească și curînd învoirea domnească spre a fi vindut locul vechii curți domnești și cu banii ce se vor scoate din vînzarea lui să se construiască o curte spațioasă la Mihai Vodă, pentru odihna domniei, după care cerere, pentru informarea înălțimii sale, ni s-a poruncit prin pitar domnesc aprobat la 15-ale trecutei luni ianuarie, ca să mergem la numita curte veche și să măsurăm tot locul cu stînjenu și pe lingă aceasta să chibzuim și pentru prețul stînjenului după poziția locului, și de aceia urmînd porunca domnească ne-am dus la mahal... și separînd eact drumurile necesare și locul dimprejur al bisericii, am măsurat apoi tot locul rămas și cu aproximație s-a făcut și prețul după poziția locului, așa cum ni s-a părut potrivit, precum anume se arată mai jos. Pe acest preț totuși, nu putem pune temei, ca fiind însemnat cum am spus cu aproximație. Cînd însă se va da poruncă domnească cu decizie și se va publica vînzarea cu stînjenu, e posibil să iasă și un preț mai mare în parte sau mai mic. Acestui loc i s-a făcut și un plan separat ca să fie prezentat de dumnezeu înălțimii sale. Noi, urmînd poruncii domnești, înșitîntăm pe înălțimea Sa, iar decizia definitivă rămîne să se dea de către înălțimea voastră».

1798 februarie 4
ss. Costache Ticas Radu
— mare vornic
N. Kyriacos

Iată și planul de împărțire și vînzare a acestor parcele:

Groși	Stînjeni	
8000	40	de la poarta de jos spre dimbovița unde lățimea este pînă la 29 stînjeni, a 200 groși stînjeni.
4350	29	partea rămasă la partea de sus spre Dimbovița unde lățimea e pînă la 16 și 19 stînjeni, a 150 groși stînjenu.
		<i>Podul care merge spre Mihali</i>
5000	20	fața cu 16 stînjeni a 250 groși.
4000	20	față cu 17 stînjeni lățime, de la care unul se dă cumpărătorului ca să lărgească podul, a 200 groși.
3750	25	față cu lățimea 17 stînjeni din care unul se dă cumpărătorului ca să lărgească podul, a 150 groși.

3. Dos. C./1544.

4. Grosul era o monedă de argint de origină polonă. Un gros valora două copeici. În Polonia 100 de groși valorau un zlot. Un zlot valora un leu aur. Un leu valora 100 de groși.

5000	20	față cu... băii (?) cu 17 stinjeni lățime, din care unul se dă cumpărătorului ca să lărgască podul a 250 groși, care preț l-a dat boierul marele vistier Scarlat Ticas.
5400	27	fața de la poarta de sus a curții, lăsind 16 stinjeni pentru lățimea feții uliții lui Mihali și pînă la zidul bisericii, unde urmează să se facă, a 200 groși.

Spre Sedicarisi

9500	95	fața de 40 stinjeni la 20 stinjeni lățimea și la 55 spre 27 lățimea a 100 groși.
------	----	--

De la poartă spre zidul pușcăriei

2400	30	fața 15 stinjeni, lățimea 9 stinjeni, iar în cealaltă 15 stinjeni, cu aceea că am lăsat nou drum pînă la zidul bisericii unde acest drum are să corespundă cu alt drum, care va merge în ulița lui Mihali a 80 groși.
10720	134	fața în locul noului drum, adică de la poarta de jos începînd și pînă la drumul lui Mihali, adică fața și de ambele părți și la mijloc podul 62 stinjeni, lățimea 6 $\frac{1}{2}$ stinjeni de ambele părți și 22 stinjeni lățimea 13 și 50 stinjeni lățimea 10 a 80 groși.
60750	473	— adică de la ulița lui Mihali s-au lăsat 2 stinjeni loc pentru poartă și 60 stinjeni lungimea și apoi începînd aceasta și 33 stinjeni cu aproximație pînă la zidul bisericii, unde urmează să se facă, lățimea 24 stinjeni, a 80 groși. ⁵

După cum s-a putut vedea, comisia a respectat dorința domnească cu privire la întinderea curții bisericii și anume în fața bisericii (spre apus), 9 stinjeni iar de jur împrejur «mai virtos de la dos îndestul este 3 stinjeni».

Iată cum, dintr-odată, biserica domnească s-a văzut strîmtoată la o curte de cîteva sute de m. p. dintr-o întindere atît de mare, de aproape un km.⁶, cît avusese perimetrul terenului curții domnești. Despre această strîmtoare iată ce spune ecleziarhul bisericii Curții-Vechi, într-o plîngere către Domnul⁷: «Numai o inimă ca a lui Hangherliu nu s-a arătat recunoscătoare, căci fără sfială a dat pe bani toate locurile bisericii ce se aflau pe atunci împrejurul ei, prin care obahnică vînzare, sfînta biserică s-a și strîmtoată într-aita, încît nici morții n-are unde să-i mai îngroape».

Lipsită de imediata oblăduire domnească, prin mutarea reședinței domnești de lîngă biserică, sufocată de mulțimea negustorilor care cumpărau, la mezaț, parcele, slujitorii bisericii domnești s-au văzut nevoiți și ei să avizeze la achiziționare de terenuri din parcelele fostei Curți domnești pentru a clădi sau a închiria terenuri neclădite pentru a-și creia venituri.

Astfel s-au născut embaticurile și biserica domnească a Curții-Vechi a avut multe embaticuri, unele din vechime, dar cele mai multe generate de parcelarea terenului Curții-Vechi de către Hangherli.

Pentru punerea în ordine a embaticurilor și embaticarilor, bisericii. Arhiman-dritul Visarion, ecleziarhul bisericii domnești, instituie, în 1851, o comisie și invită pe embaticari, printr-o convocare scrisă, spunîndu-le: «comisia întocmită pentru cercetarea locurilor cu embaticuri ale catedralei bisericii Curtea-Veche invită pe d-ilor persoanele cele ce au clădiri pe aceste locuri ale numitei biserici, ca să vie în presusvia cînstitutului sfat orășenesc, marți 27 ale lunei martie curgător (1851 n.n.)

5. Copia raportului, după care s-au extras cele de mai sus, este autentificată de Departamentul Dreptății sub nr. 109 din 19 octombrie 1847, dos. C 1847.

6. Perimetrul (fațada), terenul Curții-Vechi, adică patruleterul cuprins între Dimbovița, străzile Șelari, Lipscani, Bărăția, Moșilor pînă aproape de Podul Șerban Vodă, cît ținea terenul Curții-Vechi, a fost găsit că era de 473 stinjeni, iar un stinjeni avea în sistemul metric 2,23 m.

7. Arh. St. Buc., Biserica Curtea-Veche, Pach. 1, Doc. 66.

la 9 ceasuri evropienesti dimineata, cu toate hirtile si acturile ce vor fi avind pentru a lor stapinire spre cercetare»⁸.

Urmează în continuare o listă a embaticarilor chemați, din care nu s-au prezentat însă decît foarte puțini. Ca urmare s-au mai făcut alte convocări, la 31 martie și 17 aprilie (1851), cu aceleași rezultate. A patra convocare s-a făcut la 27 aprilie (1851). De data aceasta au fost poftiți 33 de embaticari, iar comisia a procedat la întocmirea unei liste complete a embaticarilor și a chiriilor plătite de ei, luînd ca temelie date vechi păstrate în arhiva bisericii Curtea-Veche.

Preambulul și cuprinsul acestei liste este următorul⁹:

«Tălmăcire din grecește, din condica veche (scrisă de ecleziarhul Popa Hrisi) 1806 aprilie 1. Aceștia au putut a strînge din bîgări de seamă cîte embaticuri primește domneasca biserică, acestea le-am strîns din multe foi la 1809 ghenarie 1 unde este fiecare prăvălie fără să am condică pe patru ani».

Urmează apoi o listă a chiriilor embaticare plătite, astfel:

- Lei 8 paharnicul *Manuck* (Manuk-bey proprietarul celebrului han cu același nume n.n.) ce are două prăvălii împreunate în lăuntru în zidirea hanului (Hanul fusese construit în anul 1806 n.n.) și le are cumpărate de la văduva lui Anton Hio, — peste drum de pușcărie.
- Lei 2 nevasta lui Gheorghe Ijlicarul alături cu hanul.
- Lei 6 slugerul Gheorghe ginerele Vasilicăi Dragnea date de zestre (embaticurile se puteau transmite în aceeași familie n.n.).
- Lei 5 Panait Rachieru, ginerele lui popa Constantin de la Stavron dofori (poate, Stavropoulos n.n.).
- Lei 5 Trandafil Cojocarul vecin cu Panaiot.
- Lei 8 Logofăt Anastasie fratele lui Sevestopolios, vecin cu Triandafil.
- Lei 10 Oana lui Hrisi ecleziarhul (probabil, soția sau o fiică a ecleziarhului popa Hrisi n.n.).
- Lei 5 Sfînta Mitropolie (Arhimandritul Visarion a purtat corespondență îndelungată cu Mitropolia în legătură cu situația ei de embaticară a bisericii domnești de la Curtea Veche n.n.).
- Lei 26 Dobra Cojocarul.
- Lei 13 Ilie Herghelie vecin cu Dobrea.
- Lei 4 Postelnicu Vasilachi la rîndul de sus.
- Lei 2 Zaraful Dumitrachi, vecin lui Vasilachi.
- Lei 2 Costea tutungiu vecin.
- Lei 3,20 Bănică Ijlicarul.
- Lei 2 Bălașa Alexandru, vecina.
- Lei 6 Pantazie simigiu, vecin.
- Chiria plătită:
- Lei 3 Manoli Telolu.
- Lei 2 Constantin Polcovnicul.
- Lei 14 Lazăr Simigiu.
- Lei 6 Atanasie grecul «cîrciuma și ține pînă la măcelărie înaintea porții pușcăriei și are doi stînjeni luați fără zapis să o ia biserica s-o împreună cu măcelăria» (biserica avea încă din 1765 un scaun de carne în colțul pușcăriei. Pușcăria era arsenalul domnesc și închisoare. Se afla pe locul unde este astăzi piața, de flori n.n.).
- Lei 20 Vasilichi cîrciumarul, alături cu Aftanasie grecul în colț.
- Lei 6 Gheorghe caraful împotriva lui Hagi Enachi în colț cîrciuma ce a cumpărat de la Hanca căpităneasa.
- Lei 6 Gheorghe caraful, măcelărie, ce a cumpărat de la Anca căpităneasa.
- Lei 8 Arist Gheorghe pentru casele lui ce le-au cumpărat de la Boșcoleana și plătesc peste tot 20 lei.

8. Dos. B 1844, f. 1. Se știe, că în anul 1847 focul care a alîns Bucureștii, au ars și prăvăliile de la Curtea-Veche, iar Arhimandritul Visarion a făcut o verificare a locurilor embaticare și a prăvăliilor arse îndetă după foc. 9. Dos., V 1844, f. 2—6.

Lei	8	Protopopul Nicolae de la Sfintul Gheorghe-Vechi, vecin cu Gheorghe Arist.
Lei	8	Sfinta Mitropolie, vecină cu protopopul.
Lei	8	Cojocaru Dumitrache, vecin.
Lei	10	Ioniță Rachieru, în colțul din stînga.
Lei	7	Neagu Boiangiu pe care a hrăpit Niculi și să plătească el.
Lei	6	Nica A. și le plătește Ioniță Croitorul.
Lei	24	Pencea săpunarul.
Lei	4	Stan săpunarul.
Lei	10	Logofătul Stancu.
Lei	8	Gheorghe boiangiul în rînd.
Lei	20	cocoana Bălașa a lui Mechi și le-a dat zestre bujoreanului Grigore și să plătească 10 lei.
Lei	8	Ștefan șalvaragiul.
Lei	8	Popii de la Sfintul Gheorghe-Vechi în rînd.
Lei	8	Grigore bărbierul în rînd.
Lei	8	Ivan boiangiul, în rînd.
Lei	8	Enache șalvaragiul.
Lei	8	Sandu săpunarul în rînd.
Lei	8	Apostol săpunarul.
Lei	8	Apostol Lepădatu.
Lei	6,20	Vișa șalvaragiul.

Rîndul de la Sfintul Gheorghe-Nou

Lei	10	Nicolae șalvaragiul ginere căpitanului Teodoriu
Lei	7	băieții lui căpitan Teodoriu.
Lei	7	toți acei băieți și plătește Nicolae (probabil, șalvaragiul n.n.).
Lei	4	Manole plătește pentru popi ai Stelei bisericii vechi.
Lei	6	Cristea șalvaragiul și plătește Gheorghe Marin.
Lei	7	Ioniță dascăl.
Lei	8	călugărița Manasia.
Lei	10	Grigore sin Vlad și le plătește Ioniță șalvaragiul chiriașul
Lei	20	D. Polifani pentru băcănă ce o are aproape de doftorul Constandinachi.
Lei	10	Spirea Agafoti.
Lei	7	Ioniță cojocarul ce șede în hanul Constandie prăvălia îi este lângă Costea pe ulița ce merge spre Șerban Vodă. Mai sus de prăvălia Costrîșoaiel.
Lei	7	Costea croitorul tatăl lui Petrache canonarhul.
Lei	150	de la prăvălia, măcelăria ce este înaintea pușcării .
Lei	150	de la vama Ploeștilor, pentru bolțile ce le-au luat dl. Ipsilant și a făcut zidurile pușcării (compensatie n.n.).
Lei	100	de la domneasca Karvasarea.
Lei	151	cercătura de la cîerit (ce se lua pe fiecare an).
Lei	400	de la măcelăria colțului lângă Lazăr Simigiul ce s-a cumpărat de către domnul Constandie Ștefan Vodă și a închinat-o bisericii pe care pe urmă a învelit-o.
Lei	1229,40	total.

Din tabloul de mai sus se constată numărul mare al embaticarilor și feluritele bresle ce își exercitau comerțul lor în marele bazar (piața) din jurul fostei curți domnești: băcani, săpunari, rachieri, șalvaragii, simigii, cărciumari, măcelari, ijlicari, bolangii, bărbieri, croitori etc.

Mai constatăm și instituții bisericești ca Mitropolia, slujitori bisericești ca: protopopul și popii de la Sfintul Gheorghe-Vechi, popii de la biserica Stelea, călugărița Manasia, polcovnici, căpitani, etc. care țineau embaticuri de la biserica Curtea-Vechi. Că embaticurile erau în jurul bisericii (actuala piață de flori), și spre strada Lipsani (rîndul de la Sfintul Gheorghe-Nou, cum se spune în listă). Că au fost convocați numai 33 embaticari, iar la întocmirea listei sînt 54, aceasta înseamnă că

în cursul cercetării și întocmirii listei, s-au mai descoperit de comisia de verificare noi embaticari.

Printre embaticari se află și celebrul Manuk-bey care plătea 8 lei «pentru două locuri de prăvălie ce avea înăuntrul în zidirea hanului». Aceasta denotă, că moneda avea o mare putere de cumpărare și ca atare suma de 1229,40 lei ce se încasa de la embaticari, era o sumă destul de însemnată pentru nevoile bisericii domnești și pentru vremea de atunci.

De asemenea, faptul că biserica avea 54 de embaticari, mai înseamnă că locurile ce aveau pe embatic erau foarte reduse. Poate că, în unele prăvălioare sau pe mici terenuri erau, mai mulți negustori. Așa se și explică chiriiile mici de 2—5 lei. Mai constatăm, iarăși, că embaticurile puteau trece la membrii de familie prin moștenire, că puteau fi și vândute, ca folosință, însă proprietarul inițial, în speță biserica, rămânea stăpînă pe drepturile sale, în cazul, bine înțeles, cînd nu s-ar fi împlinit numărul anilor pe cît se contractase embaticul. În legătură cu aceasta, găsim un act al judecătoriei de comerț din București¹⁰, prin care face cunoscut ecleziarhului (Visarion), de la biserica domnească a Curții-Vechi, că: «Dumneaei Anastasia, văduva răposatului Cristea Emanoil Papazoglu vinde casele din mahalaua Curții-Vechi (de pe terenul bisericii) dumnealui vtorii vistier G. Hristodolu drept galbeni 11.364». Cere ecleziarhului să-și exercite dreptul său de rîscumpărare asupra caselor, întrucît terenul este embatic al bisericii. Arhimandritul Visarion, ecleziarhul răspunde că biserica nu este în situația de a putea rîscumpăra imobilul, dar roagă «cinstita judecătorie să poarească banii pe cîtă vreme n-a răspuns Anastasia embatic la biserică din banii caselor».

În completarea listelor de embaticuri și embaticari menționate în cele ce au precedat, putem adăuga amănunte noi asupra unor embaticuri mai vechi. Astfel: dintr-o plîngere adresată la 15 martie 1781 domnului Alexandru Ioan Ipsilant (1774—1782), de către starostele simigiilor, vedem, ca «o prăvălie dă simigerie aici în București la poarta curții domnești am pus de a strigat-o la mezat 40 de zile în azuzul tutuor, însă numai lemnele, iar locul este al bisericii domnești, cu chirie pã an cîte taleri 15». Și s-a vîndut cu 1430 taleri «unui Costa simigiul cel ce șădea în prăvălie».

Mai tirziu însă, în urma unei revizuirii făcută de logofeția trebilor bisericești asupra documenturilor celor ce au prăvălii și case pe locul bisericii Curtea-Vechi s-a redat bisericii proprietatea ei, oprindu-se a se mai face vreo tranzacție pentru acest teren sau vreunei noi construcții, fără știrea bisericii¹¹.

Tot așa la 21 aprilie 1795 găsim un raport către domn (era domn Alexandru Moruzi, fiul lui Constantin Moruzi domnul Moldovei: 1793—1796 n.n.), pentru vînzarea «prin mezat» a unei case de pe locul bisericii domnești din averea răposatului Mitropolit Filaret. (Filaret II, 1792—1793), către protopopul Nicolae¹².

Sub domnul Ioan Caragea (1812—1818), eclesiarhul bisericii Curtea-Vechi face o cerere ca să-l invoiască a zidi cîteva prăvălii pe ulița părăsită de lîngă pușcărie¹³. Eclesiarhul primește aprobarea domnească pentru clădirea acelor prăvălii.

La 20 martie 1826, dulgherul Dumitru sin Petre, vinde preotului Gheorghe slujitorul Bisericii Curtea-Vechi niște case aflate în incinta acestei biserici¹⁴. Probabil, că aceste case fuseseră clădite pe un teren embatic al bisericii.

La 5 iulie 1827, un alt Dumitru vinde Bisericii Curtea-Vechi un teren din curtea bisericii, «coborit lui prin moștenire»¹⁵. Se pare, că e un loc provenit din parcelarea terenului curții domnești de către Hangherliu. Tot așa în 1829, un oarecare Hristea, vinde bisericii o casă, aflată chiar în curtea ei.

Dintr-un act alt «sfatului orășenesc» adresat către logofeția bisericească¹⁶, mai aflăm, că Biserica Curtea-Vechi, mai avea un embatic și pe podul Mogoșoaei¹⁷.

10. *Dos.*, 1845, adresa nr. 5333 din 30 noiembrie 1845.

11. *Arh. St. Buc.*, Biserica Curtea-Vechi, *Pach. I, Doc. I*. Pentru cuprinsul său interesant, documentul se va da, în întregime, la timpul său.

12. *Ibidem*, I/1 bis.

13. *Ibidem* 1/5.

14. *Ibidem*, 1/35.

15. *Ibidem*, 1/37.

16. *Ibidem*, 1/50.

17. *Podul Mogoșoaei* de altădată este Calea Victoriei de astăzi. Ca și Podul Șerban Vodă, strada (ulița), aceasta era pavată (podită), cu grînzii, podine și urși de lemn. Cele mai mari poduri ale Capitalei erau: *Podul Irgului de afară*, *Podul Mogoșoaei* și *Podul Calicilor*. *Podul Mogo-*

Tot dintr-un act al «sfatului orășenesc»¹⁸, vedem că Biserica Curtea-Veche avea un embatic pe ulița Șerban Vodă, pentru care primea o chirie de 16 lei, prin Xenofon Dumitrache cu care biserica era coproprietară. Pe aceeași «uliță» — Podul Șerban Vodă — avea «două prăvălii embaricare» despre care «Departamentul Cre-dinței» comunica ecleziarhului Bisericii Curtea-Veche, că: «Dumneai sârdăreasa Anica Racoviceanca, dorește a vinde cu zapis către un Stoica Nedelcu, 2 prăvălii de zestre clădite pe proprietatea Bisericii Curtea-Veche cu preț de 29.000 lei». Cere ca biserica să-și exercite dreptul său de răscumpărare. Un act al «Judecătoriei de comerț a Ilfovului» din 6 septembrie 1840 arată că acest embatic făcea parte dintr-un teren mult mai mare, cumpărat de «Sfatul orășenesc» de la paharnicul Manolache și frații Lahovari, în care Biserica de la Curtea Veche avea o parte embaticară,

La 30 noiembrie 1845, judecătoria de comerț București, cu adresa nr. 5331¹⁹ face cunoscut ecleziarhului Bisericii Curtea-Veche că «Anastasia» văduva răposatului Hristea Emanoil Papazoglu, vinde casele din mahalaua Curtea-Veche către dumnealui vtorii vistier Gheorghe Hristodulo și către ecleziarhului Visarion dreptul de răscumpărare.

La 6 iunie 1847, se instituie o comisie «pentru cercetarea documenturilor de proprietate ale Bisericii Curtea-Veche pentru prăvălii sau clădiri din mahalaua Sfin-tul Gheorghe-Nou și Curtea-Veche după focul întîplat la 23 Martie 1847»²⁰. Pentru lucrările ei, această comisie comunică ecleziarhului Mînăstirii Curtea-Veche (e pentru prima oară cînd întîlnim această denumire de mînăstire făcută bisericii n.n.), că a fixat trei zile pe săptămînă, marța, joia și simbăta» pentru asemenea cercetări în casele dumnealui vornic Ioan Oteleșeanu, de la 9 ceasuri evropenești pînă la 12²¹.

La 11 decembrie 1847 «tribunalul comercial al orașului», prin «Departamentul credinței», înștiințează pe ecleziarhul Bisericii Curtea-Veche că «dumnealui marele vornic. Alexandru Vilara vinde un loc de prăvălie, ce-l are luat ca embatic de la Biserica Curtea-Veche dumnealui doctor Nicolae Gusi, cu preț de lei 10.000. Cere ca biserica să-și exercite dreptul său de răscumpărare»²².

La 26 ghenarie 1849, «prezidentul Tribunalului de Comerț», anunță pe ecleziarhul Bisericii Curtea-Veche că «Elena popa Hriso (popa Hriso fusese eclesiarh la biserica Curtea-Veche n.n.) și fiul dumneai Toma Hrisopol (probabil din Hriso a devenit Hrisopol, n.n.), vinde dumnealui Petre Matei Brînan, pentru trebuința căsătoriai fiicei și surorii dumnealui Irina, casele rămase de la răposatul său soț și părinte pe locul Bisericii Curtea-Veche cu lei 69.300». Cere bisericii să-și exercite dreptul său de răscumpărare»²³.

La 7 iulie 1850, «Departamentul Credinței» face cunoscut ecleziarhului de la biserica Curtea-Veche că: «Măria Sa prea înălțatul nostru domn (Barbu Știrbei n.n.), primește chibzuiala făcută de logofeție, de a se da ca embatic domnului Ioan Klenc croitorul un loc al Bisericii Curtea-Veche, ce se află în dosul caselor sale». Ecleziarhul este autorizat să primească de la Klenc suma de lei 8.000 dăruit acum înainte» să treacă «embaticul» în condica de embaticuri a bisericii și «să urmeze cu răspunderea embaticului, întocmai»²⁴. Uneori se refuza primirea clădirilor zidite pe loc embaticar. Astfel, dintr-un document din 30 martie 1851, aflăm că Maria Hagica, văduvă, a dat jalbă la Sfînta Mitropolie arătînd că în focul din 1847, arzîndu-i casele ce avea pe proprietatea bisericii ca embatic, a zidit altele, dar, ducîndu-se la Arhimandritul Visarion ca să urmeze plata embaticului după rînduiala de mai înainte, Arhimandritul Visarion n-a voit să primească». Cere să i se facă dreptate»²⁵.

Biserica dumnească a Curții-Vechi avea embaticuri și la Ploiești. Dintr-o corespondență a «Departamentului Credinței»²⁶ aflăm că Biserica Curtea-Veche avea să primească de la embaticarii ce îi avea în orașul Ploiești lei 3110 și că: «s-a cerut cirmuirii de Prahova să trimită prin cea dintîi expediție atît arătații bani cit și a lor dobîndă (era prin urmare, o datorie embaticară veche n.n.) din ziua ce se va fi

soaiei a fost deschis de Brîncoveanu pentru a înlesni comunicațiile Bucureștenilor, a-l scurta drumul la palatul său de la Mogoșoaia. 18. Dos., *Ajdiverse/1848*, f. 12. 19. Dos., *1/1845*.

20. Dos., *1/1847*, doc. 2. 21. *Ibidem*, doc. 11. 22. *Ibidem*, nr. 4549.

23. Dos. *B/1849—1850*, Doc. 10. 24. Dos. *1/1850*, Doc. 7.

25. Dos. *B/1849—1850*, Doc. 11. 26. Dos. *1/1854*, adresa nr. 1234.

Fig. 1. — Biserica Sf. Anton «Curtea Veche» și piața din jurul ei în urma instaurării după focul din 1847

Fig. 2. — Biserica Sf. Anton «Curtea Veche» și piața din jurul ei, prin anul 1900, înainte de ultima restaurare
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://bibsinod.ro>

Fig. 3. — Cruce de argint pentru Sfinta Masă, lucrată în Rusia, procurată de Arh. Visarion între anii 1846—1849

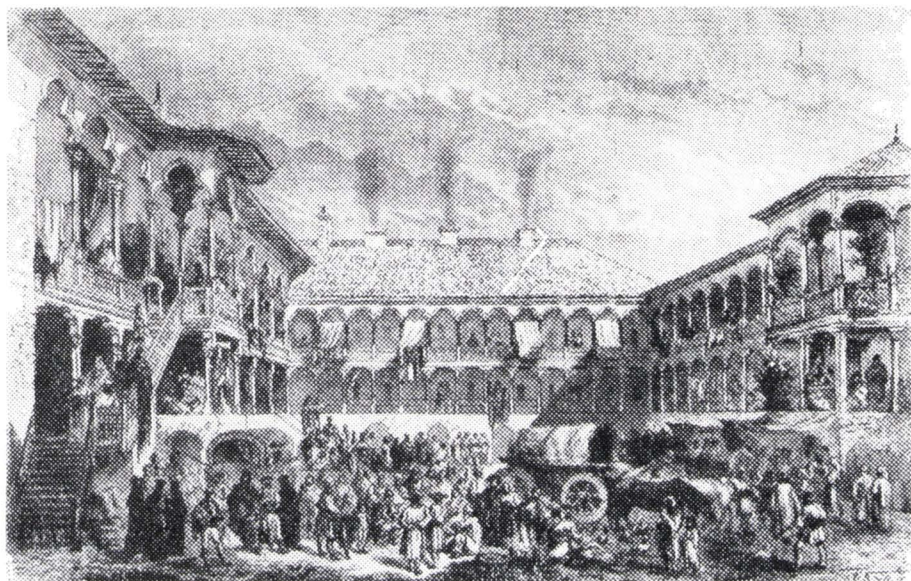

Fig. 4. — Hanul lui Manuk in 1860. Lancelot, publicat în revista «Le tour du monde» în 1866

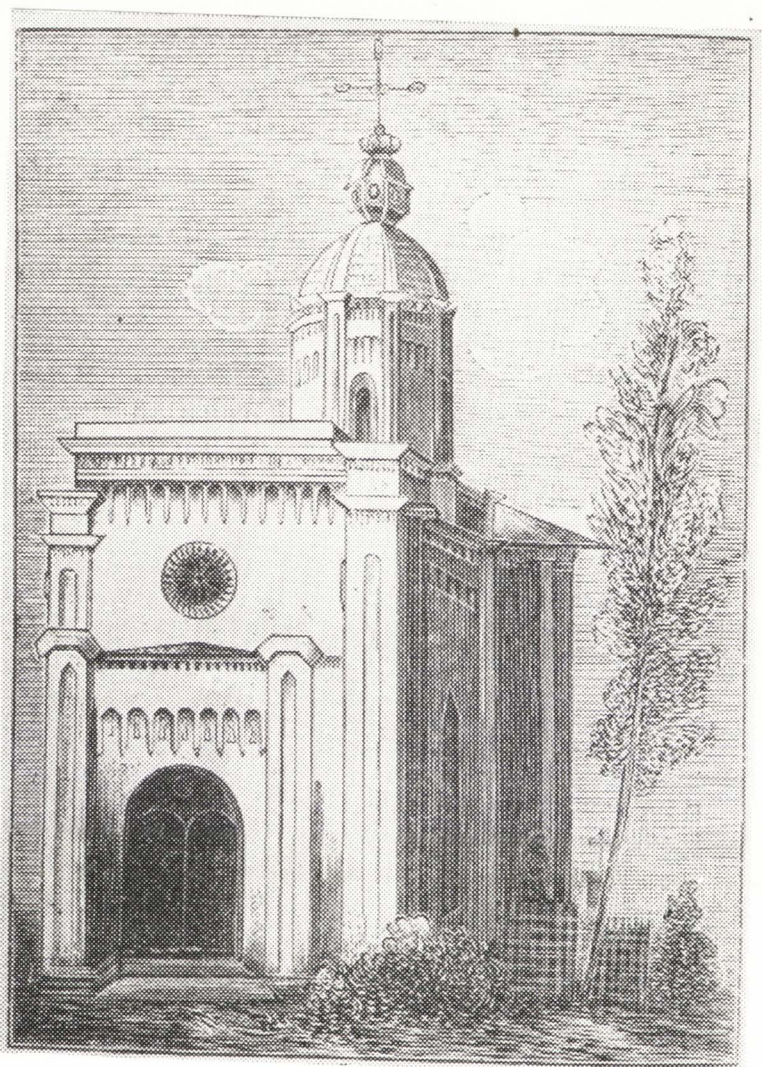

Fig. 5. — Biserica Sf. Anton «Curtea Veche», așa cum arăta după reparația sa din 1847 pînă la ultima restaurare

răspuns de către embaticar și pînă acum». Se pare, că întîrzierea se datora oficialităților din Ploiești fiindcă adresa continuă: «Impunîndu-se această dobîndă de la cei ce n-au îngrijit a-i îndrepta (la timp), la autoritatea competentă». De asemenea din condica de venituri a bisericii pe 1836 mai aflăm că Biserica Curtea-Veche avea o căsătorie pe str. Popa Rusu de la care primea o chirie de 33 lei.

După marele foc din 1847, se pare că pîrjolul focului distrusese totul, așa încît era foarte greu să se mai stabilească, unde fuseseră vechile case și prăvălii embaticare, de aceea ecleziarhul Bisericii Curtea-Veche (Visarion), se vede nevoit să ceară lămuriri Departamentului Credinței²⁷. În legătură cu aceasta, Departamentul Credinței trimite ecleziarhului bisericii domnești «condica ce se afla în păstrarea departamentului», în care sînt trecute documenturi pentru «embaticurile» bisericii, avînd 306 file sau 612 fețe șnuruită și pecetluită cu pecetea Departamentului.

Mai aflăm, iarăși, că, după focul din 1847, nouă prăvălii embaticare au fost luate pe seama statului²⁸. Tot pentru precizarea locurilor embaticare și a unor eventuale clădiri de prăvălii Departamentul Credinței cere ecleziarhului Visarion «să se arate numele embaticarilor ce au reclădit, precum și cei ce sînt pe locurile din jurul bisericii unde nu se mai poate clădi»²⁹.

În completarea listei de embaticari din inventarul arhimandritului Visarion din 1844³⁰ mai găsim ca embaticar (afară de cei menționați deja) pe: părintele Lavrentie «fost dichiul la mitropolie» pentru o prăvălie, «biserica ot Olteni ce este sub epitropia domnului pitar Mihai Piron» pentru o prăvălie; dumnealui vornic Scarlat Grădișteanu pentru o prăvălie, Minăstirea Căldărușani pentru o prăvălie, și Lahovarii pentru un loc sterp.

În ceea ce privește veniturile din chiriile embaticurilor, găsim, în condicile de venituri ale Bisericii Curtea-Veche că între anii 1835—1847, aceste venituri au variat de la 820 lei anual pînă la 1919 lei. Sumele cele mai mari s-au încasat în vremea cînd a fost ecleziarh Visarion, adică de la 1844 pînă la 1847 cînd a ars Bucureștiul. În anul 1847 se încasează numai 428 «de la embaticarii ce n-au pătimit de foc»³¹.

Vînzarea embaticurilor în ohabnica stăpînire a foștilor embaticari. — Cu toată strădania depusă de ecleziarhul Bisericii Curtea-Veche, Visarion, de a se descoperi și păstra vechile embaticuri ale bisericii, precum și de a achiziționa altele noi, nevoile de restaurare ale bisericii, arsă, în mare măsură, de focul din 1847 l-a determinat să ceară vînzarea embaticurilor, pentru a putea face față cheltuielilor necesitate de refacerea sfîntului locaș.

Astfel, încă din anul 1847 arhimandritul Visarion a făcut o cerere către domnul (Gheorghe Bibescu), de a se aproba această vînzare. La început domnul a ezitat să ia vreo măsură și nu i-a trimis nici un răspuns «dar Cuvioșia Sa reînnoindu-și cererile făcute în această împrejurare după mai multă lucrare și raporturi, supuse măriei sale prea înălțatului nostru domn mîria sa binevoind a porunci «în cele din urmă» prin «înalta rezoluție ce s-a văzut din adresa cînstitutului departament al statului cu nr. 659 din anul 1851 ca: «comisia ce se orînduise pentru cercetarea reclamațiilor celor ce li se luase, locuri în urma arderii orașului în 1847 (despre care s-a scris în altă parte acestui studiu n.n.) aceeași comisie se orînduiește ca împreună cu Arhimandritul Visarion, să aleagă locurile cele de astăzi cu embatic ale Bisericii Curtea-Veche și întinderea fiecăruia și să intre în tratative cu fiecare embaticar ca să li se dea ohabnice cu un preț cuvîncios sau, dimpotrivă să li se pue un embatic pravilnic căci de la 1847 nu se vede răspuns nici un embatic și cu același prilej binevoind a termina și temeiturile ca să se păstreze în această lucrare»³².

Pe baza acestei rezoluții s-a întrunit comisia respectivă pentru vînzarea embaticurilor bisericii, întocmind un plan și un tablou de toți embaticarii, trecînd la fiecare embaticar cetățimea embaticului avut și anume: numărul lotului din planul întocmit, fațada, fundul și lungul. Măsurătoarea s-a făcut în stînjenuț Șerban Vodă

27. Dos. 1/1847, Doc. 1. 28. Dos. 1/1849, adresa nr. 3293, f. 3.

29. Dos. diverse, 1849—54, f. 1. 30. Bib. Acad. R. S. Romînia, ms. 718.

31. Condica de venituri a Bisericii Curtea-Veche pe 1847, p. 41.

32. Dos. 1/1852, Doc. 13, f. 15

(stînjenu lui Șerban Vodă avea o lungime variind între 2,23 m — 1,96 m., n.n.) și în «palme» decimale.

Lista cuprinde 45 embaticari. Pentru lungimea ei nu mai reproducem în prezentul studiu și facem numai următoarele constatări: Cel mai mare embatic a fost acela care cuprindea hanul lui Manuk (fostul hotel Dacia vis-a-vis de biserica Curtea-Vechi n.n.) și care avea o fațadă de «55 stîjnjeni, lungul de 27 stîjnjeni și fundul de 5 stîjnjeni, iar cel mai mic e cel atribuit prăvăliei lui Hristea bumbăcarul, și care are la fațadă un stîjnen și 3 palme, fundul tot un stîjnen și trei palme iar lungul doi stîjnjeni și două palme».

Printre embaticarii figurează: Manuk-Bey³³, Stănică Cojocarul, doctorul Ghisi, protopopul Pitarul Nicolae, doctorul Spitis, Sfînta Mitropolie, Mînăstirea Cernica, etc.

Din raportul comisiei instituită pentru lichidarea embaticurilor bisericii³⁴ constatăm că au fost 45 embaticuri. La raport comisia atașează o nouă listă, în care se trece numele embaticarilor, suprafața terenurilor și suma de plată. Din această listă constatăm, că cel mai mare teren a avut o suprafață de 103 (probabil stîjnjeni pătrați n.n.) și s-a plătit pentru el 15.450 lei, iar cel mai mic teren, în suprafață de 7 (stîjnjeni pătrați) s-a atribuit fostului embaticar Ghiță Romulca. Suprafața totală a terenurilor embaticare a fost de 585 stîjnjeni pătrați, iar suma încasată din vânzarea lor 80.425 lei.

Comisia își încheie raportul astfel: «Cu acest chip embaticarii plătind sumele de mai sus, vor rămînea proprietari ohabnici fără a mai fi supuși la vreo dare către sfînta biserică sub numirea de embatic».

Comisia își încheie lucrarea «însărcinării sale și roagă plecat prea cinstitul departament, ca să binevoiască a se supune la cunoștința măriei sale», arătînd totdeodată, că întîrzierea urmată a fost pricinuită de mai multe împrejurări precum și dezbaterile ce au fost cu domni embaticari, pentru a ajunge la învoială:

Semnează: Atanasie Dimitrescu, K. Pencovici și N. Herișescu.

«Departamentul Crediței» a înaintat raportul întocmit domnitorului Gheorghe Bibescu după care, prin adresa nr. 2762, se comunică comisiei și ecleziarhului Bisericii Curtea-Vechi că: «Măria sa a binevoit a pune asupra zisului raport următoarea înaltă rezoluție: «Încuviințăm întru toate cele aici cuprinse și Departamentul Crediței le va aduce întocmai la îndeplinire cu legiuite forme»³⁵.

După aceea Departamentul Crediței cere ecleziarhului Visarion³⁶, să întocmească «de ohabnicia locurilor embaticarilor bisericii», iar sfatul orășenesc comunică «Departamentului Crediței»³⁷ că «s-a pus în vedere casierului Sfîntului orășenesc de a primi banii de la dumnealor proprietarii embaticari ai Mînăstirii Curtea-Vechi (pentru a doua oară biserica Curtea-Vechi e numită în documente mînăstire n.n.) după lista trimisă». Cere ca arhimandritul Visarion să întocmească actele de «stăpînire ohabnică» și să se trimită la «sfatul orășenesc» pentru ca o dată cu primirea banilor de la proprietari să li se dea și actele.

Și ca un ultim act în problema lichidării embaticurilor bisericii domnești de la Curtea-Vechi «Departamentul Crediței» anunță pe ecleziarhul Visarion³⁸ că s-a adunat tot capitalul catedralei, provenit de la foștii embaticari, în sumă totală de

33. Despre Manuk-Bey am arătat cu alt prilej că a fost un mare negustor și un mare diplomat. Măscut la Ruscul, a studiat la Iași, unde a învățat limba română. Prietenul și protectorul său Mustafa Baraictar ajungînd mare vizir, i-a încredințat domnia Moldovei în 1807. N-a avut însă prilejul să-și ocupe scaunul domniei, pentru că o răsccoală a ienicerilor din Istanbul a dus la răsturnarea sultanului și a marelui vizir — Baraictar. Insuși proaspătul domn al Moldovei abia scăpă cu viață, refugiindu-se în București, unde se aflau trupe rusești. Din acest moment, Manuk își pune întreaga sa energie în slujba armatelor ruse. Casa sa, care mai există și astăzi în călea Moșilor 132, colț cu strada Negustori, a devenit un centru de tratative diplomatice. Manuk negociază o pace, în favoarea rușilor, cu Galib Efendi, pace, care s-a încheiat în București la 26 mai 1812.

Domniii Caragea și Calimachi, care au urmat la domnia Țării Românești, erau oameni Porții. Ei căutau, ca să pună mîna pe toți demnitarilor turci fugiți ca și pe colaboratorii rușilor, de acela Manuk-Bey a fost nevoit să fugă. A fugit mai întîi, la Sibiu (1813) și apoi în Rusia, unde moare subit la 1817 «Informația» nr. 1432 din 15.III.1958.

34. Dos. 1/1852, f. 6—8.

35. Dos. 1/1852, f. 15.

36. Dos. 1/1852, Doc., 17.

37. Dos. 1/1852, nr. 5248.

38. Dos. 1/1856, Doc. 1.

lei 81.970, rămânând încă de primit un rest de 533 lei, «care nu s-a primit încă de la consiliul municipal».

Preocupat de binele și estetica bisericii, arhimandritul Visarion, voia să lase acum liber locul din curtea bisericii, pe care focul din primăvara anului 1847 îl curățise de clădiri³⁹.

În acest scop el a adresat o plîngere către domn, rugîndu-l în numele sfîntului locaș să dea poruncă unde se cuvine, ca: «locurile de la colțul uliții Căldărarilor în lung pînă la paraclis și ulița înfundată a Curții-Vechi (astăzi str. Soarelui n.n.), iar în curmeziș de la podul Curții-Vechi pînă la ulița Covacilor cite se află să nu se vîndă, nici să se facă schimb sau să se cuprindă de clădiri, ci să rămîna pe seama bisericii catedrale, precum pentru facerea clopotniței, lăcuințelor clerului și pentru zidirea Așezămîntului Coral, și a altor acareturi, care să producă folos și podoabă, iar nu strîmtorare și neciste sfîntului locaș»⁴⁰.

Pe această jalbă se află rezoluția domnească, prin care se trimite jalba «dumnealui logofătul bisericesc», cu adausul că «domnia noastră suntem întru toate de părere cu cele cuprinse într-o această hîrtie».

Patrulaterul cerut de Visarion în jurul bisericii era destul de vast și degaja sfîntul locaș de impresurarea tărăbilor negustorești de pînă atunci. Cu mult înaintea venirii ecleziarhului Visarion la biserica Curtea-Veche au fost numeroși domni, care dădeau bisericii locuri, cu obligația de a nu se clădi nimic pe ele. Astfel la 12 mai 1814, domnul Caragea (1812—1816) întărind dania făcută de Ipsilant Vodă (1802—1807), a unui loc dimprejurul Bisericii Curtea-Veche întărește hotărîrea «de a nu se clădi nimic pe dînsul»⁴¹. Tot așa, în același an, Caragea acordă lui popa Hrisi, ecleziarhul Bisericii Curtea-Veche locul cerut lîngă biserică cu obligația însă «de a rămînea slobod de clădiri»⁴². În anul 1819 Alexandru Niculae Suțu (1818—1820) dăruiește un loc deschis lîngă poarta bisericii cu aceeași obligație «de a nu face bina pe dînsul»⁴³. Poate că, tocmai cunoscînd aceste lucrări ecleziarhul Visarion a cerut domnului vremii (Gheorghe Bibescu n.n.) invoirea de a se lărgi curtea bisericii și a o degaja de clădiri lucru ce a și obținut, după ce mai înainte se plînsese domnului, că: «Numai Hangherliu (Constantin Hangherli Vodă n.n.), «cel fără de inimă» a strîmtorat-o într-atîta încît «nici morții nu mai au unde să-i îngroape», așa cum am arătat în altă parte a prezentului studiu.

Pr. IOAN N. DĂRVĂRESCU

39. Cu prilejul săpăturilor arheologice făcute în curtea bisericii în anul 1853, s-au dat de temeliele vechilor prăvălii construite în imediata apropiere a bisericii și care au ars în focul de la 1847.

40. *Arh. St. Buc.*, Biserica Curtea-Veche, *Pach. 1/66*. Jalba nu are semnătura și data, dar cuprinsul ei (pe care îl vom reproduce în extenso în alt loc) rețese că e făcută în 1847 de către ecleziarhul Visarion, care vorbește în jalbă și de construcția unui local pentru «așezămîntul horal» înființat și condus de el.

42. *Ibidem.*, 17.

43. *Ibidem.*, 1/11 bis.

BISERICA DIN SATUL BENTU-BUZĂU

Un mare număr din orașele, satele și bisericile patriei noastre beneficiază de un istoric scris al întemeierii lor, alcătuit după documente, pisanii, însemnări și tradiții.

Pentru satele de cîmpie, care s-au format mai tîrziu și au fost mai supuse factorilor destructivi care au intervenit de atîtea ori în cursul frămîntății noastre istorii, întocmirea unui asemenea istoric a întîmpinat dificultăți mai mari decît pentru celelalte. Totuși prin stăruințe și muncă au fost adeseori biruite și asemenea greutăți; ceea ce ne-a încurajat și pe noi să întreprindem această modestă lucrare, privitoare tocmai la una din amintirile așezării de cîmpie.

Este anume vorba de satul *Bentu*, raionul Buzău, regiunea Ploiești, a cărui întemeiere a avut loc pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea pe malul drept al rîului Buzău, la sud de orașul Buzău, în cîmpie. După tradiție, acest sat este întemeiat de niște păstori de oi, stabiliți aci. Un singur document de la începutul secolului al XIX-lea amintește de Bentu¹. O dată cu istoricul satului s-a întocmit și unul al bisericii din această localitate.

Pentru alcătuirea monografiei de față am cercetat Arhivele Statului, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Arhiva Eforiei Spitalelor Civile, precum și cărțile, icoanele și crucile vechi ale bisericii, unde s-au găsit date importante în legătură cu zidirea ei, împreună cu numele ctitorului și al unor slujitori și dascăli, care au funcționat aci.

Lucrarea are următoarea împărțire: Așezarea și formarea satului; Zidirea și descrierea bisericii; preoții slujitori și cîntăreții ai bisericii; icoanele vechi păstrate și unele cruci vechi și o scurtă privire socială asupra locuitorilor din Bentu.

Strădania noastră nu are altă pretenție, decît de a alcătui un început. Alți cercetători vor aduce poate în viitor date noi, menite să lumineze, în mai mare măsură, trecutul acestei așezări românești. Dacă, pentru ei, lucrarea de față va însemna un punct de plecare, atunci nici munca noastră, oricît de modestă, nu va fi fost zadarnică.

Așezarea satului. — Satul Bentu, astăzi comuna Bentu, raionul Buzău, regiunea Ploiești, este așezată la o distanță de 14 km. de orașul Buzău, pe șoseaua Buzău-Brăila.

El se formează la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, din cîteva locuințe așezate pe malul drept al rîului Buzău, pe locul numit «sătuc», la o depărtare de 100 m. de apa rîului, care curgea atunci pe lîngă sat, și pe malul lacului Bentu, format tot din apa Buzăului, și de la care și-a luat numele satul.

1. Academia R. S. România — Secția Ms., Doc. 135/C.X.L. VIII, 1814. «Trăsăturile moșiei Dudești, cînd se face măsurătoarea acestei moșii, vecină cu moșia Tăbărasca, astăzi Bentu, pe care e așezat satul» Bentu, cuvînt turcesc și înseamnă lac.

Locuințele făcute în sătuc fiind așezate pe un loc șes și supus inundațiilor, când râul venea mare, s-au mutat pe dîmbul ce forma malul lacului Bentu.

Locuitorii ce au alcătuit satul la început au fost păstori de oi², care au găsit un loc bogat pentru pășunat. Nu erau stingheriți de nimeni, deoarece nu se aflau sate în apropiere. Așezarea lor pe acest loc avea și următorul folos: erau adăpostiți de suflul crivățului, căci pe malul stîng al râului se găsea o pădure mare de ulmi, astăzi dispărută, iar la marginea lacului Bentu creșteau stuf, papură, sălcii, cătină etc. care făceau un adăpost pentru vremea iernii. Pe această moșie sătenii își făcuseră și loc de arătură, cît le trebuia.

Despre alcătuirea satului din păstori de oi, cum am arătat, și care este cea adevărată, mai găsim și altă afirmare scrisă, și anume: În *Lucrările Seminarului Geografic și Economic 1941—1946*, p. 115, al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale, se afirmă că satul Bentu s-a format din locuitorii fugiți din comuna Săgeata, așezată pe malul stîng al râului Buzău, la răsărit de Bentu, la o depărtare de trei km.

Această afirmație nu este întemeiată pentru următoarele motive:

a) Satul Săgeata este tot sat de cîmpie, format și el în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Este trecut în harta din 1790, aflată la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (Secția hărți).

b) Comuna Săgeata, cu locuitorii săi, era pe moșia boierilor Săseni³.

c) Locuitorii nu aveau nici o pricină de a părăsi satul, pentru că învoielile agricole erau stabilite de *Pravilniceasca Condiță* a Domnitorului Alexandru Ipsilante (1774—1783) și în domnia a doua (1796—1797) cu 12 zile clacă pe an; la învoială puteau să fie mai puține, dar mai multe nu.

Legiuirea Caragea (1812—1818) prevedea pedepse pentru stăpînitorul de moșie, ce atrăgea «prin vicleșug» clăcașii din alte părți pe moșia lor. (*Istoria României*, vol. III, p. 630).

O însemnare asemănătoare cu afirmația referitoare la formarea satului din locuitorii din Săgeata, se află scrisă cu mult mai înainte, în lucrarea lui C. Erbiceanu, *Cronicarii Greci*⁴.

2. După tradiție, acești păstori de oi, ce s-au oprit aici, erau din ținutul Brașovului, urcînd munții pe la Sita și întorsătura Buzăului, au coborât pe valea apeli, pînă au sosit la șes bogat în pășune și adăpostit. Locuitorii satului, cu toată întinderea ce s-a dat agriculturii, își păstrează și astăzi obiceiul moștenit de a avea cîteva oi pe lângă casă.

Satul are o așezare plăcută: privind spre miazăzi, se întinde cîmpia ce începe de aci, cu lanuri de grâu verzi primăvara și aurii vara, pînă în cîmpia Dunării. Spre miazănoapte, în zilele luminoase, de pe ogoarele ce se lucrează, se vede muntele Istrița (unde s-a găsit Cloșca cu pul), și munții Județului, ce pogorâră în coline pînă la 6 km. de orașul Buzău. Nu e un sat de stepă. Este așezat aproape de linia ferată Buzău-Făurel-Brăila-Constanța și are o haltă C.F.R. la o distanță de 500 m. de șosea.

3. *Eforia Spitalelor Civile. Serv. Contencios, Dos. 22/908. În Cartea de hotărnicie a moșiei Săgeata*, lucrată de Chr. Berceanu în 1905, se arată că moșia Săgeata a fost a casei boierilor Săseni, și e trecut că zestre și cumpărătoare Paharnicului Alexandru Bagdat (1838, august 23).

I. Ionașcu, *Schitul Grăjdana Buzău*, 1936. Bolerii Săseni sînt amintiți în diferite documente. *Arh. St., Episcopia Buzăului*, 1728, septembrie 2, p. 49, anexa 83 b. Pac. LI (Miluții). I. Mihail Diaconul și vrăul său Mihail sin Mihail Săseanu dau zapis Episcopiei Buzău și Episcopului Ștefan, închinînd Schitul Miluții, zidit de strămoșii lor. (Vezi și Pr. Horia Constantinescu, *Biserica din Caluțeni*, în «Glasul Bisericii» (XXV), nr. 5—6/1966, p. 516).

B. Iorgulescu, *Dicționarul geografic*, 1892, Buzău. — Săsenii, sat pendinte de comuna Gura Nișcovului. Comuna e veche. Cătuțele despre care găsim mențiuni în secolul al XVII-lea sînt Nișcovul și Săsenii, unde a fost adusă o colonie de sași, astăzi romanizați.

Săseni, veche moșie în comuna Gura Nișcovului.

O. C. Lecca, *Dicționar istoric, arheologic, geografic*, București, 1937, p. 461. «Săsenii Vechi, sat în jud. Buzău, așezare preistorică pe dealul Pandurului».

4. Vezi C. Erbiceanu, *Cronicarii greci*, București, 1888, p. 273. La 1807, mai 21, seara sosește la Buzău domnitorul C. Ipsilante, fugind din București la Iași de frica turcilor, rîul venise mare; la îndemnul celor ce-l însoțesc, îl trece cu multă osteneală noaptea. Miercuri 22 mai, dimineața sosește la Buzău Ibrahim Nazir și Ghiaur Hasan cu 2000. oameni, și neprinzîndu-l pe Ipsilante, ucid din localnici vreo 230, pe unii îi iau sclavi și ard o parte din case, robesc și două sate

Pe lângă acest sat treceau și diligențele care plecau din suburbia «Poșta» a orașului Buzău; urmînd cursul apei râului Buzău, se opreau la locul numit Poșta⁵ de pe moșia Căldărușa a neamului Cantacuzinilor⁶.

Moșia pe care s-a așezat satul se numea Tăbărasca, cumpărată de Medelnicerul Sandulache Musceleanu la 1816 luna iulie⁷. Lîngă această moșie se afla și moșia Dudești, pe care o cumpără Medelnicerul Sandulache și pe viitor moșia poartă numele de Bentu-Dudeasca⁸.

Obîrșia familiei Musceleanu. — Sandulache Musceleanu, fiind ctitorul fondator al bisericii din satul Bentu, socotesc că e bine să se arate și originea neamului său, pe scurt, fără a mai face pe larg arborele genealogic al neamului și al familiilor cu care se înrudă. Neamul Musceleanu își are obîrșia în cătunul Muscelul-Dării⁹.

Pendinte de comuna Gura Sărății, astăzi comuna Izvorul Dulce, raionul Buzău, regiunea Ploiești, în Muscelul Dării, trăia Drăghici pîrcălabul, care avea trei fii, Ghioca, Nica și Anița zisă Mușa. Aceasta din urmă a fost căsătorită cu Matei Bucoveanu din fostul județ Saac cu capitala Bucov¹⁰. Anița zisă Mușa rămîne văduvă și se căsătorește la 1778 cu Constantin (Dinu) Sărățeanu (Jugă Urs) 1747—1833. Copilul din căsătoria cu Matei din Bucov se numea tot Matei, care, crescînd în casa mamei sale, acum Sărățeanu, semnează Matei Căp. Sărățeanu sau Matei Bașbulucbașa¹¹. Ghioca n-are urmași. Nica, fiul lui Drăghici pîrcălabul, are cinci feciori. Dintre feciorii lui Nica¹² ne vom ocupa de cel mare, anume Sandulache, care are legătură cu acest scurt istoric. Sandulache¹³ a fost deputat în Adunarea Obștească 1831—1835 și membru în Comisia pentru Alcătuirea Proiectului asupra Seminarilor Protopopilor și Preoților, sub președinția Mitropolitului al IV-lea (Dascălul) al Ungrovlahiei, cu sediul în București. Comisia este formată după Regulamentul Organic¹⁴.

Săgeata și Gălbinea din jud. Buzău (Galbenul din jud. R. Sărat), și iau drumul spre Brăila, fără să aibă nici o îngrîjire de această nenorocită întimplare. Desigur, locuitorii din Săgeata, îngroziți de năvala turcilor, unii au fugit, și care au putut scăpa, s-au ascuns în pădurea de ulmi din stînga râului Buzău — despre care s-a vorbit. Poate unii au trecut apa râului și la Bentu, dar n-au rămas acî, s-au întors la căminul lor, care era sat format, cum am afirmat, din păstori de oi din Transilvania.

Că păstorii de oi au alcătuit satul la început, adăugăm în acest scop următorul fapt: Cărțile vechi de slujbă cu literele cirilice, avute de biserică la început, sînt tipărite la Buda și Siblu, cumpărate și aduse de el în samarele lor.

5. D. Frunzescu, *Dicționarul topografic și statistic al României, 1872*, p. 375, col. II. Poșta, locuință izolată în jud. Buzău (Poșta are o lungime de 20 km.).

6. *Ark. St., Mîndstirea Sfinții Apostoli* (Arhimandritul). Bolerii Cantacuzinii fac danie mîndstirii moșia lor. Cf. Pac. XV, nr. 6 și 10.

7. *Ark. St., Mîndstirea Banu*, Dos. 5 f. 4 (vezi la sfîrșit anexele A 1, B 2 și C 3). Medelnicer = demnitar al curții domnești, turna apă domnitorului să se spele, boier de rang II, fără funcție.

8. *Ark. St., Episcopia Buzău, Dos. 1044/9116*. Grigore Lehilu, în lucrarea sa *Carte de hotărnicie, 1887*, se servește și de măsurătoarea făcută de ing. Medelnicer Hristache Greceanu moșiei Bentu și Dudeasca, din 1836 februarie 8, avînd următorul cuprins: «Poftit fiind de d-l Costică Musceleanu, fiul și moștenitorul răposatului Sandulache Musceleanu, ca să încerc stînjnenii moșiei Tăbărasca, ce acum îl zice Bentu, cit și stînjnenii moșiei Dudeasca, ce este într-un trup cu cea de sus din jud. Buzău».

9. B. Iorgulescu, *op. cit.*, p. 440, este unul din cătunele ce alcătuiesc comuna Gura Sărății (Izvorul Dulce).

10. Jud. Saac (Săculeni) între jud. Prahova și Buzău, desființat la 1844; comunele se repartizează la județele vecine.

11. O. C. Lecca, *Familiiile boierești...*, p. 431—432.

12. I. Ionașcu, *Mîndstirea Izvorani, Buzău, 1936, Doc. 45*, p. 63, la 1793 august 15, semnează Nica Logofăt Musceleanu și alți boieri inventarul pentru danii ce le are schitul.

13. I. C. Filitti, *Catagrafia oficială de toți boierii Țării Românești la 1829*, București, 1929, p. 24. Sandulache, născut 1768—1835, Buzău, 61 ani, medelnicer al lui Nica Musceleanu treflogofăt, șade în Buzău, are două moși (una Bentu Dudeasca și alta Căldărești (Trandafirul), și două vil și o moară și opt sălașe de țigani.

14. I. Ionașcu, *Material documentar: Istoria Seminarului Buzău*, Buzău, 1936, p. 5 și 7.

Sandulache se căsătorește cu o anume Safta, despre care nu avem alte indicații. Are trei copii: Ana (născută 1815 + 1879 aprilie 3, căsătorită cu Iancu Samurcaș)¹⁶, Constantin (1810—1880) și Dumitrache († în copilărie, 1828—1833).

Neamul lui Sandulache se stinge, deși fiul său Constantin, căsătorit cu Luxița Burchi¹⁰, are un fiu. Acesta moare la 10 noiembrie 1890, fără a fi căsătorit¹⁷.

Zidirea bisericii. — Cumpărându-se moșia, împietruindu-se hotarele și adunând aci bruma de locuitori ce mai rămăsese și care suferise multe neajunsuri din cauza războaielor de la începutul secolului al XIX-lea, Medelnicerul Sandulache s-a hotărât să zidească și un loc de închinare pentru sat.

Pentru clădirea bisericii a avut ca pildă și pe tatăl său Nica, tretilogofăt, care, împreună cu cumnatul său Constantin Sărățeanu (Dinu Jugă Urs), a zidit biserica din Valea Botii, comuna Gura Sărății (astăzi Izvorul Dulce), la 1813¹⁸.

Biserica clădită are zid gros, formă de corabie și este mare pentru vremea zidirii sale. Este făcută din cărămidă subțire, având mortar de var gros printre cărămiți, care se desfac greu. Cărămida e lucrată de țiganii robi ai lui Sandulache Musceleanu.

Biserica n-are pisanie, nu există nici o însemnare pe zidul bisericii înăuntru sau afară despre data zidirii. Se găsesc totuși unele date din care se constată anul zidirii și al sfințirii:

a) Pe icoana Mântuitorului, zugrăvită de la început sub versetul Evangheliei ce o ține în mână Mântuitorul, sub o acoladă e scris mărunț anul 1826.

b) O notiță găsită în cărțile părintelui Spiridon Dumitrescu, slujitor la această biserică, arată că: *Fericirii ctitori ai acestei biserici sfinte sint: Sandu, Domnul Sandu Musceleanu cu soția sa Safta, ambii de origine români.*

«Doamna Ana S. Musceleanu, de origine aomeana. Această biserică este de zidu fundată în anul 1826.

Această sfință biserică s-au făcut din nou din temelie de robii lui Dumnezeu Sandu Musceleanu, Safta, soția sa, cu fiii lor Ana, Constantin.

c) Triodul vechi al bisericii are două însemnări: *una* că biserica s-a sfințit la 1827 iar *a doua*, că la (Arhi) Diaconul Ștefan s-a sfințit biserica.

d) Cimitirul, fiind în curtea bisericii și astăzi, n-are nici o cruce mai veche de 1827.

Din cele expuse la data clădirii sfintului locaș se poate afirma că biserica s-a zidit în 1826 și s-a sfințit la 1827.

Descrierea bisericii. — Biserica a fost învelită cu șindrilă, astăzi învelită cu tablă de fier, avind o singură turlă.

Toată lemnăria la învelitoare, căpriori, cosoroabe este de stejar prinsă în cuie țigănești.

Sfintul Altar este despărțit de sinul bisericii cu timplă de zid, de la tavan pînă jos, cu ușile împărătești de stejar, și cu două intrări (miazăzi și miazănoapte), avind fiecare câte o perdea de ștofă (astăzi sint două uși de lemn).

În partea stîngă, la miază noapte, se află o fereastră mică cu o prispă pentru Proscomidie,

15. O. C. Lecca, *Familii boierești...*, p. 571. Mama lui Iancu se numea Ecaterina, fiica lui Costache Samurcaș, se căsătorește cu un Marcel, are trei copii care poartă numele mamei lor. Aceștia au fost: Iancu, mort fără copii, Maria, soția lui Zamfir Crețeanu și Anghelache. Costache Samurcaș vornicul, cu soția sa Zoe (Zinca), zidește în 1808 Mănăstirea Samurcășești (Clorogirla) din jud. Ilfov. Cf. și Remus Ilie, *Mănăstirea Clorogirla*, în «Glasul Bisericii» (XIII), 1954, nr. 9—10. Costache Samurcaș moare la 1825 la Brașov. Soția sa la 1835 și e înmormîntată în partea dreaptă lângă biserică spre miazăzi. Aci în Mănăstirea Clorogirla s-a sălăsluit Tudor Vladimirescu la 1821 martie 17. În casele Samurcășeștilor, și scrie Proclamația către neam și boleri de neam, născuți boleri pentru a scăpa Țara de greci. La plecare lasă o Sfință Cruce de lemn, dată de pretenul său Jianu.

16. I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 12. Costache Burfchi, stolnic, șade în București, mahalaua bisericii Tabaci, «Văpșeaua de Galben», nr. 373. Ispravnic la jud. Saac (Socrul lui C. S. Musceleanu).

17. *Eforia Spitalelor Civile*, Des. 25, 1894.

18. O. C. Lecca, *Familii boierești...*, p. 431.

Sfântul Altar era pavat cu cărămidă, astăzi cu dușumele. Sfânta Masă e po-trivit de mare. Sfânta Cruce de lângă Sfânta Masă este azi înălțată cu un picior, adăugat la crucea veche, care avea o înălțime mică.

Pe ușile împărătești e zugrăvit Iisus Chistos și Dumnezeu Tatăl, la mijloc Arhanghelul Gavriil și Fecioara Maria, iar jos, Sfântul Nicolae și Sfântul Vasile.

Timpla de zid are zugrăvite icoanele după rînduiala iconografiei Bisericii Ortodoxe: Icoanele împărătești; deasupra lor Icoanele Prăznicare; Sfînții Apostoli; la mijloc; între Prăznicare și Sfînții Apostoli e zugrăvită Sfânta Treime, și nu Mîntuitorul ca judecător pe tron, ca la Iconostasele tipice¹⁹, deasupra lor Proorocii.

Sus pe timpla de zid se află pictată scena *Răstignirii*, cu Fecioara Maria în dreapta și în stînga cu Sfîntul Ioan Evanghelistul. Icoanele sînt zugrăvite pe tencuiala, care este scoasă puțin în relief.

Sînul bisericii (naosul). — Stînd cu fața spre timplă, în fața Icoanelor Împărătești, se află cele două sfeșnice mari de lemn (sfeșnicele împărătești), făcute de la începutul bisericii. În dreapta este Iconostasul și în stînga Maica Domnului, în locul unde înainte se găsea icoana Muceniței Filotea.

Sînul bisericii a fost pavat cu lespezi de piatră, astăzi scoase, înlocuite cu dușumea; la mijloc, sub policandru, era o piatră cu un semn în formă patrată. Aceasta arată că constructorul bisericii cunoștea bine că aici a fost amvonul, pe locul unde astăzi se citește Apostolul.

Are două strane în formă pentagonală, cu două deschideri în care se țin cărțile necesare pentru slujbă, una în dreapta și alta în stînga. La cele două strîni se găsește cîte o fereastră dreptunghiulară, așa cum a fost la început. Avea și o strană arhierască dar, cu stricarea zidului dintre sîn și tindă, nu mai este.

Tînda se despărțea de sînul bisericii printr-un zid cu trei intrări și cu patru icoane mari. Zidul a fost stricat, unindu-se sînul cu tînda. Acest zid, cu cel de la timplă, dădea bisericii o notă caracteristică față de cele de astăzi.

În tindă stau femeile, iar în sînul bisericii numai bărbații. O dată cu dări-marea zidului a fost stricată și pictura ce era pe fața zidului *Adormirea Maicii Domnului*, zugrăvită în 1913. Din tindă suie o scară în turla bisericii, unde erau așezate clopotul și toaca. Azi e o nouă clopotniță de lemn, afară, la intrarea în curtea bisericii.

Biserica avea la intrare o ușă de stejar cu table pătrate, scoase în relief, și care a fost înlocuită cu altă ușă făcută de un credincios.

La intrarea principală s-a adăugat o marchiză de scîndură, cu ușă, cu geam la intrare, făcută de locuitori după îndemnul Preotului Ștefan Stancu, în 1940, care a astupat fațada bisericii, precum și o parte din Icoana Hramului Sfînții Împărați Constantin și Maica sa Elena, zugrăvită într-o nișă în tencuiala bisericii de nărimie 40×40. Acest adaos dă un aspect nepotrivit.

Pictura bisericii. — Biserica s-a păstrat cu vechea ei tencuială atît înăuntru cît și pe dinafară pînă în 1913. cînd s-au făcut mici reparații. La clădirea bisericii s-a zugrăvit numai timpla, care este de zid, după rînduiala erminiei și a icono-grafiei Bisericii Ortodoxe de răsărit. Afară, deasupra ușii principale, datează tot de atunci icoana hramului.

Cine a fost cel dintîi zugrav ?

Chiar dacă pe timplă ar fi figurat numele primului zugrav, a dispărut, la 1913, cînd s-a zugrăvit biserica în întregime. Noi înclinăm să afirmăm că zugravul nu și-a pus semnătura, căci cele două Icoane Împărătești, Mîntuitorul și Maica Domnului, care sînt zugrăvite în 1826, n-au pe ele nici un nume. Singura însem-nare este aceea pe icoana Mîntuitorului, care are anul pe ea. Celelalte icoane vechi găsite nu au nici anul, nici numele zugravului, afară de cele zugrăvite după 1870.

Cine a zugrăvit timpla bisericii, icoanele împărătești și icoanele ce împodo-bau tînda bisericii?, e greu de dezlegat, negăsindu-se nici o însemnare pe icoa-nele vechi.

Medelnicerul Sandulache Musceleanu era o persoană bine cunoscută, între fruntașii orașului Buzău, unde locuia. Pentru pictura de care avea nevoie, se va fi

19. Dr. Elle Miron Cristea. *Iconografia*, Siblu. 1906. p. 167-170. Fig. 44.

Fig. 1. — Biserica din satul Bentu, vedere dinspre apus

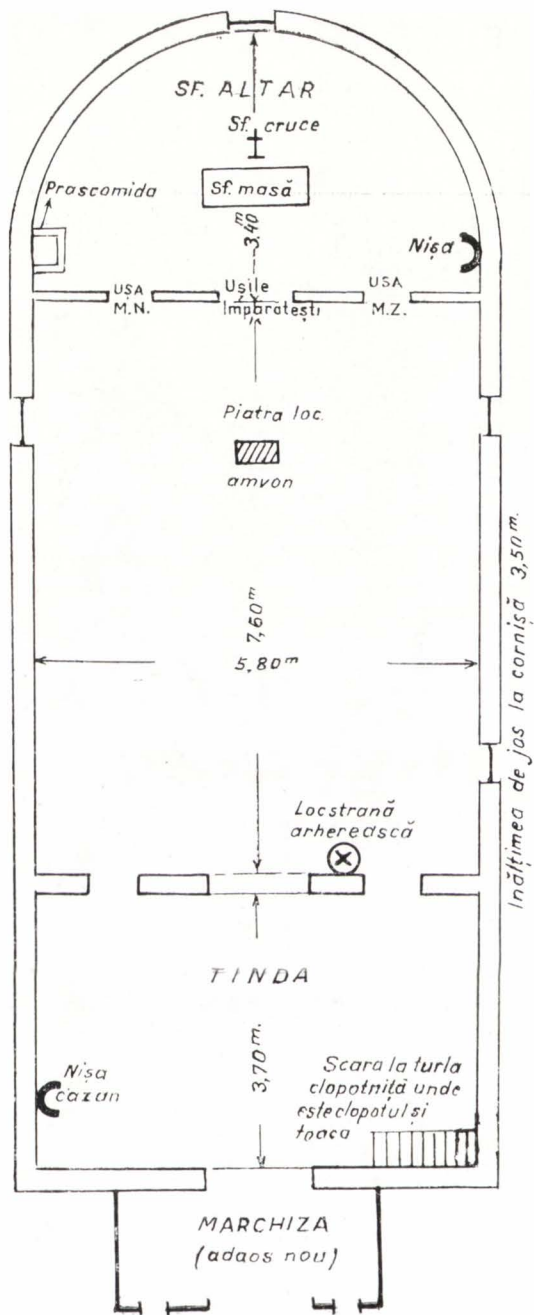

Fig. 2. — Planul bisericii din satul Bentu

Fig. 3. — Biserica din satul Bentu, Mormîntul ctitorului

adresat Episcopiei Buzăului și poate Sfintei Mitropolii, să-i dea un meșter zugrav ori un ucenic destoinic și cunoscut, fie din București fie din Buzău. Cum a procedat nu se știe. Este posibil să se fi adresat Episcopiei de Buzău de unde a primit zugrav pe acela al cărui nume nu se cunoaște²⁰.

Din neamul Medelnicerului Sandulache Musceleanu nu este îngropat în curtea bisericii decât Ana S. Musceleanu, fiica lui Sandulache, căreia i-a dat zestre moșia Bentu-Dudeasca la trecerea sa în căsătorie cu Iancu Samurcaș²¹. Act dotal din 1 februarie 1835, de Logofeția Marii Dreptăți sub nr. 68 și 95 din 23 octombrie 1836²².

Mormîntul, după cum se vede în fotografie, este închis cu grilaj de fier; cum intri în curtea bisericii, pe dreapta, are o lespede de marmură pe care scrie *Ana S. Musceleanu*; la cap, are un monument tot de marmură, cu o mică cruce sus (căzută la cutremurul din 1940). Monumentul are un ornament unde a fost pusă o fotografie a răposatei, azi dispărută (cum se vede în fotografie), și sub acest loc ornat este scris:

«Aici zace nenorocita Anica S. Musceleanu născută în anul 1815 și decedată la anul 1879, aprilie 3. Trecătorilor, rugați-vă lui Dumnezeu pentru dînsa».

Preoții slujitori ai bisericii de la zidirea ei, 1826, și pînă astăzi, 1966. — Șirul preoților slujitori ai bisericii din satul Bentu, cu hramul Sfinților Împărați întocmai cu Apostolii *Constantin și Maica sa Elena*, s-au stabilit, după însemnările scrise în cărțile de slujbă, din publicații, din istorisirea dascălului N. Treifete, care a funcționat la această biserică din anul 1860 martie 1, pînă la 1919 septembrie 1, precum și din cele găsite în arhiva bisericii cu ajutorul dat de preotul paroh Andrei Ioncu și de dascălul pensionar Gheorghe I. Sava.

După însemnările găsite în cărțile de slujbă, și anume în Octoih și Triod, cel dintîi preot a fost:

1. Preotul Neagu din comuna Tuguiatul-Pămînteni (astăzi comuna Caragelele, raionul Buzău), de la zidirea bisericii 1826 și pînă la anul 1832, cînd repauzăază în postul sfintei Mării.

2. La anul 1835 era preot Nicolae Sin Sava Gongul, deci al doilea preot²³.

3. După mărturisirea dascălului Nicolae Treifete, a fost preot și Alexandru Movileanu, deci al treilea preot. Pînă cînd păstoresc? Unde sînt înmormîntați? Au slujit împreună? Nici o lămurire n-am putut afla.

4. Al patrulea preot ar fi Mihail, care face o însemnare pe Cazanice, arătînd că s-a legat a doua oară la 1851 aprilie 6. *«Și am scris eu preotul Mihail, legătorul cărții»*. După istorisirile căpătate, acesta era fiul preotului Neagu.

5. În timpul cînd păstorea preotul Mihail vine de la Buzău preotul Luca Georgescu, care este al cincilea, de la 1851 pînă la 1894 cînd, aplicîndu-se legea Clerului Mirean din 1893, a cerut să fie mutat la cătunul Smirdan, pendinte de comuna Glodeanu-Cfrlig, raionul Buzău. Pînă cînd a funcționat preotul Mihail nu se cunoaște.

6. Al șaselea preot este Spiridon Dumitrescu, absolvent al seminarului din Buzău, de fel din satul Bentu, născut 1848 după inscripția crucii de la mormîntul său. Vine ca preot între anii 1869—1870, și slujește la această biserică pînă la decesul său din 7 aprilie 1904. E îngropat în curtea bisericii, la miazăzi, lîngă biserică la dreapta, cum intri în curte.

După moartea preotului Spiridon Dumitrescu, biserica din Bentu, fiind filiala parohiei Tăbărăști, cu sediul în satul Gălbinaș, preotul Gh. Tănăsescu, titularul parohiei, este delegat a îngriji și de credincioșii din Bentu.

20. Pr. Gabriel Cocora, *Școala de zugravi de la Buzău*, în «Biserica Ortodoxă Română» (LXXXII) 1964, nr. 3—4, p. 338, nota II.

21. Vezi lămuriri la n. 15.

22. *Eforia Spitalelor Civile, Dos. 25/1894*, Serv. Contencios, «Carte de hotărnicie».

23. I. Ionașcu, *Catagrafia Preoților din Eparhia Buzăului din anul 1836*, Tip. Buzău 1938. În tabloul cu preoți din Plasa Cîmpul, jud. Buzău, e trecut acest preot la nr. 9, p. 12.

Pe timpul războiului 1916—1918, în toamna anului 1916, fiind ocupația germană în Muntenia, preotul Gh. Tănăsescu se retrage în orașul Buzău și în acest timp vine ca preot un refugiat din Brașov, Traian Păcală, care era însoțit de un preot mai în vîrstă, tatăl sau socrul său, și slujesc la biserică de la 1 septembrie 1916 pînă la 1 decembrie 1916.

Situația liniștindu-se, revine preotul Gh. Tănăsescu la parohia sa și îngrijește și de satul Bentu.

Biserica filială Bentu e ridicată la rangul de parohie în 1919 și e numit titular preotul Dumitru Runcanu din comuna Cărbesți din județul Gorj, care funcționează aci din martie 1919 pînă la 1 septembrie 1919. După această dată, preotul Gh. Tănăsescu ia din nou biserica sub îngrijirea sa.

Pentru a-și completa anii de pensie, preotul Marin Negoită din satul Tăbărăștii Vechi, în perioada 1925—1926 slujește la parohia Bentu.

În septembrie 1926 este hirotonit preot, pe seama bisericii, tînărul seminarist Ioan Șcarlat din comuna Săgeata, raionul Buzău, care nu se bucură de multă păstorie, căci în 1927, în primăvară, moare și este înhumat în comuna Săgeata, locul său natal.

Parohia devine iarăși vacantă și, pentru nevoile bisericești ale locuitorilor, este trimis de Sfînta Episcopie de Buzău preotul Teodosie Popescu de la Episcopie, care girează parohia împreună cu preotul Gheorghe Anghel din satul Tăbărăști.

În 1927, luna mai, se hirotonește preot, pe seama bisericii, seminaristul Constantin Mărgăritescu, care slujește la biserică pînă în anul 1939 luna august 24. În urma unei boli de rinichi moare. Este îngropat în curtea bisericii lîngă Sfîntul Altar, în partea de răsărit.

După moartea preotului C. Mărgăritescu a mai îngrijit vreo trei luni biserica un monah, Casian Georgescu. În acest timp, a fost hirotonit preot pentru biserica din satul Bentu, tînărul seminarist Mustețea Gheorghe din satul Beilic, însă nu vine la biserică, căci, contractînd un antrax, moare.

În luna decembrie 1939 se găsește ca preot Constantin Sburan din comuna Zilișteanca, satul Aliceni, raionul Buzău, care stă pînă la 1942. Se mută în comuna Pogoanele, raionul Buzău, și în locul său vine preot Ștefan Stancu, care, neavînd salar la parohia Movila Oii unde slujea, se mută la Bentu, și funcționează aci din 1942 pînă la 1946. Fiind, însă, suferind, moare în luna martie 14, anul 1946, și e îngropat în comuna Săgeata, de unde era soția sa.

În timpul bolii, credincioșii satului și treburile obștești sînt girate mai întîi de preotul Voinescu Nicolae, care îl suplinește pe preotul St. Stancu de la 15 noiembrie 1945 pînă la 31 ianuarie 1946, și apoi de Vasile Economu, de la 1 februarie 1946 la 1 iunie 1946, trimiși de cancelaria Sfîntei Episcopii a Buzăului.

La 1 iunie 1946 se numește actualul preot paroh Andrei Ioncu, născut la 19 septembrie anul 1919. A fost hirotonit preot în anul 1937.

Din luna martie 1944 este utilizat în satul Tăbărăști. În 1945—1946 a slujit la parohia I din comuna Padina, același raion și apoi transferat la parohia Bentu la 2 iunie 1946, unde funcționează și astăzi.

Dascălii (cîntăreții) care au funcționat de la zidirea bisericii, au fost stabiliți pe cît ne-a fost cu putință, după însemnările lor de pe cărțile de slujbă.

Iată numele acestora: Dumitru Codreanu a fost cel dintîi dascăl al bisericii, așa cum notează unele date, printre altele chiar o însemnare a sa pe Triodul Vechi al bisericii. În care spune că «el este dascăl de la început de cînd s-a zidit biserica».

Pe Apostolul vechi e scris: «să se știe de cînd am scris eu Dumitru la anul 1832».

Nicolae N. Treifete mai amintește de un dascăl Andrei și de un altul Crețu, dar poate că aceste două nume, desemnează una și aceeași persoană. Tot N. Treifete mai amintește și de un cîntăreț Tănase. El nu indică, însă, perioada cînd a slujit.

2. Alt cîntăreț, Neagu Treifete, slujește biserica de la o dată care nu poate fi precizată (1851...1860). Pe Cazania legată de preotul Mihail acesta mărturisește că s-a legat cu toată cheltuiala lui Neagu Treifete la 1851 aprilie 6. Neagu era din

satul Bentu. Nu ne spune că e dascălul bisericii. Dar, după o însemnare autografă făcută pe un Penticostar, se vede că era în slujba bisericii.

Pe însemnarea autografă de pe Triod, de la 1 martie 1860, se arată că era cîntăreț Nicolae N. Treifete.

De la 1865, aprilie, este paracliser la această biserică Nicolae Stănescu, așa cum semnează pe Octoih. Nicolae Treifete și Nicolae Stănescu erau amîndoi din satul Bentu.

Nicolae Stan (Stănescu) cum se iscălește pe Cazanie și Octoih, funcționează la biserică pînă la aplicarea legii clerului mirean din 1893, cînd se mută în calitate de cîntăreț la biserică din comuna Maxenu, jud. (raion Buzău). Rămîne dascăl numai Nicolae Treifete, biserica devenind filiala parohiei Tăbărăști.

Devenind biserică parohie în anul 1919, Nicolae N. Treifete era cîntăreț în postul I. În postul II funcționa Gheorghe A. Negoită din satul Tăbărăști, absolut al școlii de cîntăreți din Buzău, și a ocupat acest post din 1918 pînă la 1 septembrie 1919, cînd a fost transferat la biserică din satul Gălbinași, parohia Tăbărăști, unde a funcționat în calitate de dascăl, în continuare.

La 1 septembrie 1919 Nicolae N. Treifete este înlocuit cu tînărul Gheorghe I. Sava din Bentu, absolvent al școlii de cîntăreți de pe lingă Sfînta Episcopie de Buzău, cu ordinul nr. 657/1919. O dată cu numirea cîntărețului Gheorghe I. Sava, în 1919, a mai funcționat în postul II Eftimie Oprișan, din satul Tăbărăști (1919—1920) care era practicant.

În anul 1928, la 15 ianuarie, e numit cîntăreț în postul II Haralambie I. Sava, tot din Bentu, absolvent al școlii de cîntăreți din Buzău.

Gheorghe I. Sava, fiind pensionat în 1960, rămîne cîntăreț Haralambie I. Sava, fratele său, care acum este și el pensionar.

Cărțile de slujbă pe care le-a avut biserică după sfințirea ei în 1827, și însemnările găsite în ele. — Săvîrșindu-se zidirea și sfințirea bisericii, ea a fost înzestrată și cu cărțile trebuincioase cultului.

Cărțile sînt tipărite cu litere cirilice, în diferite localități. Ele au servit cultului pînă în anul 1920, cînd au fost înlocuite cu cele oficiale, ale Sfîntului Sinod.

Am descris, pe lingă cărțile găsite și care au însemnări pe ele, și pe cele ce n-au nici o însemnare.

Penticostar, Sibiu 1805. — «Penticostarion ce cuprinde în sine slujba ce i se cuvine din Sfînta și Luminata Duminică a Paștelor pînă la Duminica tuturor sfinților. Acum întru aceștia chip tipărit.

Cu slobozirea Cînsitutului Consistoriu neunit²⁴ din Ardeal. Sibiu, în tipografia lui Ioan Barth 1805».

24. După războiul victorios asupra turcilor în 1688, Austria pune stăpînire asupra Ardealului. Pentru a-și asigura această stăpînire, Curtea din Viena, între altele mijloace, urmărea și întărirea catolicismului în această parte. La 1700, reușește ca o parte din clerul ortodox să primească unirea cu Roma, făgăduindu-le foloase materiale, ca și la clerul catolic.

Preoții români și poporul, în majoritate rămași fără a primi unirea, au avut de suferit. Nu li se da episcopi și preoți ortodocși ci au fost supuși mitropolitului sîrbesc din Carloviț. Mitropolia de București și Episcopia de Rîmnic, supusă Austriei (1718—1739) le trimitea cărți și preoți.

Istoria Bisericii Române, manual pentru Institutele teologice, vol. II, 1958, p. 362—369. Împărăteasa Maria Tereza, cu toate poruncile aspre, n-a reușit să împiedice venirea cărților din Țara Românească și Moldova. În 1760 dădu voie tipografiei lui Laurențiu Kurzbeck din Viena ca să tipărească cărți nu numai pentru sîrbi, ruși, greci, ci și pentru românii neuniți, ca să rupă orice legătură venită de peste Carpați.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, orașul Sibiu ajunge un puternic centru cultural românesc, căutat nu numai de ortodocși ci și de mulți uniți din Blaj și chiar de cei de peste Carpați.

Un sas tipograf, agonisindu-și litere cirilice, avînd și referințe bune la Curtea din Viena, dobîndi de acolo privilegiul de a tipări toate cărțile trebuincioase românilor neuniți din Transilvania. În această tipografie a lui Petru Barth, continuată pînă tirziu și de fiul său Ioan Barth, se tipări și acest Penticostar cu aprobarea consistoriului neunit.

Are portal fără gravuri, tipărit cu negru și roșu, fără prefață²⁵.

Pe marginea de la început scrie: «*acest Pentecostar este pe seama Sfintei biserici Bentu cu hramul Sfinții Impărați și s-a plătit legătura cărții de locuitorii satului*».

Semnătura scriitorului e ștearsă, nerămînînd decît data «1851 martie 18 am scris».

Octoih tipărit Buda 1811. — «*Octoih, ce se zice elinește Paraclitichi (Mîngietor) cu blagoslovenia excelenței sale Prea Sfințitul Domn Ștefan Stratomirovici, Mitropolit al Bisericii Răsăritului din Carloviț²⁶*». Are prefață scrisă și îndreptări în text de Iosif Episcopul Argeșului (13 oct. 1793+27 oct. 1820)²⁷. Titlul e încadrat într-o poartă mare²⁸.

Pe fila legăturii e scris numele dascălului Dumitru Codreanu, urmînd două cuvinte în mare parte șterse și greu de descifrat.

Tot pe aceeași filă, mai jos, este următoarea însemnare: «*Octoih al bisericii ot satul Bentului cumpărat de Sandulache Medelnicerul la anul 1832. De cînd s-a zidit biserica aceasta preot fiind Neagu, ereu întii și... al lui popa Grigore de la minăstirea Banului*».

La sfîrșitul prefeții Episcopului Iosif este însemnat «*să se știe de cînd m-am înființat ca paracliser la biserica cătunului Bentu cu patronajul Sfinților Impărați la leat 1865, aprilie 16, scris în ziua de Paști*».

1872 aprilie 16 N. Stănescu-Bentu²⁹.

Triodul tipărit la Buda, 1816³⁰. — «*Triodion, acum întia oară așezat și tipărit după rînduiala Bisericii Răsăritului*».

La anul tipăririi, 1816, se arată și indictul 4, în periodul celor cincisprezece ani care formau indictul roman.

Are aceeași poartă mare și cu aceleași gravuri ca și Octoihul³¹ cu următoarele însemnări:

«*Să se știe de cînd am venit la satul Bentu dascăl al bisericii la anul una mie opt sute treizeci și doi și am slujit cu preotul Neagu o jumătate an, și aici a răposat preotul Neagu în postul Sfintei Marii la leat 1832*». Dumitru Dascăl.

«*Să fie volnic acest slujitor să meargă la Episcopie*».

Tot pe Triod, la sfîrșit:

«*Să se știe de cînd sa-u sfințit biserica Bentu la leat 1827, la Diac. Ștefan*».

«*Să se știe de cînd s-a sfințit biserica Bentu*». Se repetă fără dată.

«*Să se dea în știință tuturor locuitorilor să dea și birnicii*».

«*Să se știe de cînd s-a sfințit biserica la Bentu a Dumnealui Medelnicerului Sandulache*» 1827 la Diac(onul) Ștefan. Grigore Logofătul».

Timp de 100 ani, românii neuniți rămîn supuși Mitropoliei sîrbești din Carloviț. În 1810, împăratul austriac aprobă ca episcop pentru românii neuniți pe Vasile Moga, ca să împlinească nevoile poporului și ale clerului. Dependența de Mitropolia de Carloviț ține pînă la venirea lui Andrei Șaguna ca episcop, care izbuti să ridice episcopia de Sibiu la rangul de Mitropolie, de sine stătătoare, pentru românii ortodocși, la 1864.

25. I. Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, București, 1910, tom. II, 1716—1808, p. 463.

26. Episcopia de Sibiu deplîdea de Mitropolia sîrbă din Carloviț, care da aprobare.

27. I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, tom. III, fasc. I—II, 1809—1817, p. 47.

28. Are gravuri frumoase: în latura de sus figurează Sfînta Treime încadrată de Malca Domnului și Sfîntul Ioan Evanghelistul. La sînga și dreapta chenarului se află imaginea Coema, Iosif, Ioan Damaschin etc.; în latura de jos este înfățișat la mijloc Sfîntul Niculae în jeț, încadrat de Iisus Christos și Malca Domnului, iar mai departe de Sfîntul Ioan Gură de Aur și Grigore Bogoslovul.

Această descriere nu se află în *Bibliografia Românească Veche*.

29. În anul 1872, Paștele a căzut la 16 aprilie, an bisect.

30. *Istoria Bisericii Române*, p. 362. Pentru a opri orice trecere de cărți din Țara Românească s-au înființat tipografiile, care să tipărească toate cărțile de care aveau nevoie românii din cuprinsul împărăției austriece. S-a înființat tipografia la Blaj, Buda, Viena, Sibiu.

31. Vezi nota 28. I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, tom. III, fasc. I—II, 1809—1817, p. 157.

Nici la Triod nu e descrisă «poarta» în bibliografie.

«Să se știe de cînd m-am înștiințat cîntăreș la comuna Bentu, la anul una mie opt sute șasezeci și unu. Mîna va putezeți, dar cine va citi va pomeni». Se află semnat Nicolae dar numele de familie *Trefete* e șters. 1861.

Apostolul, București, 1820. — «Cu blagoslovenia Prea Sfințitului și de Dumnezeu alesului Mitropolit a toată Ungrovlahia Chiriu Chir Dionisie³², sub domnia lui Alexandru Nicolae Șuțu»³³.

Prefață nu are. Exemplar rar. Academia Republicii Socialiste România nu-l are. *Bibliografia Românească Veche* ne face cunoscut exemplarul din biblioteca Universității din Cluj prin domnul Sabin Mureșan. În biblioteca Patriarhiei Romîne de la biserica Antim este trecut sub nr. 32193, și cel de la parohia Bentu³⁴.

Are următoarele însemnări: pe fila dinaintea titlului «*să fie știut de cînd s-a dus Iordache sin nepotul la anul (...) aprilie 23. Iordache sin Neagu tulte 26 anul 1853*».

Pe fila lipită de scoarță, la sfîrșit, stă scris: «*de cînd am scris eu Dimitrie la anul 1832 toți locuitorii să dea cîte un leu de casă*»³⁵.

Antologhion, Mînăstirea Neamț 1825, (n-are însemnări).

«Ce se zice (floarea cuvintelor) care cuprinde în sine toată slujba Dumnezeielilor praznice și ale tuturor Sfinților de peste tot anul, tipărit cu binecuvîntarea și cheltuala Prea Sfințitului Mitropolit al Moldovei Chiriu Chir Venlamin, în timpul Domnitorului Ioan Sandu Sturza».

Titlul e încadrat într-un chenar gros cu flori și cu chipul Malcii Domnului, cete de îngeri și de sfinți³⁶. Are două prefețe, una a Arhimandritului Domețian către Mitropolitul Veniamin, alta către cititori de Gherontie Ieromonahul. E tipărit în două tomuri, fiind prea bogat; partea întâia la 1825 martie 1, și a doua la 4 Iulie același an.

Cazanii, București, 1828³⁷. — «Ce cuprind în sine Evangheliile tilcuite ale Duminicilor de peste an și cu Cazaniile Sinaxarului praznicilor împărătești și ale sfinților celor mari a 12 luni de peste an, în zilele domnului Grigore Dimitrie Ghica Voevod³⁸. Cu blagoslovenia Mitropolitului al Ungro-Vlahiei Chiriu Grigore și cu osîrdia și cheltuala Episcopului de Rîmnice Chir Neofit și al Buzăului Chir Chesarie, în București de Matei Băceanu tipograf».

Titlul are două chenare. Sub chenarul întîi e scris: «*plătîi 23 lei prețul legatului precum se vede*», iar sub chenarul al doilea se găsește pecetea pusă cu tuș cu inșignele Episcopului Chesarie 1825.

Are stema Munteniei, stihuri politice la adresa domnitorului și prefață către cititori. Sub prefață este următoarea însemnare: «*această Cazanie s-au legat a doua oară cu toată cheltuala dumnealui Neagu Trefete ot satul Bentu la leatul 1851 aprilie 6 și am scris eu preotul Mihail, legătorul cărții*».

Pe scoarță scrie în fața titlului «*Voințele lui Dumnezeu strică voințele oamenilor, șarpele pînă nu-l vei supăra el nu te supără, în Sfînta Scriptură slavoslovește zicînd: fiți înțelepți șarpelui și blînzi ca porumbeti*».

«*Am iscălitură pe această Cazanie 1855 februarie 25. N. Nicolae Trefete*».

«*Cine nu te va ferici pe tine Prea Sfință Născătoare Fecioară, sau cine nu va da lauda Prea Curatei Născătoare, pre Cel ce a strălucit fără an din Tatăl născut*». Se repetă voințele lui Dumnezeu... «*An 1855 mai 20 Iordache Neagu*».

32. *Ist. Bisericii Române...*, p. 296. Dionie Lupul, un român ales Mitropolit la 1819, oscila în mișcarea lui Tudor Vladimirescu, și la 1821 fugi cu alți boleri la Brașov.

33. Domnește 1818—1821, moare otrăvit de greci, socotindu-l împotriva Eteriei.

34. Tipar negru și roșu inițiale mari ornate, are 6 frontispicii (gravuri), trei din ele au numele xilografului. I. Blanu și Dan Simonescu, *Bibliografia Românească Veche*, 1817—1839, p. 326, tom. III. Titlul e fotografiat.

35. Dumitru este dascălul ce face însemnare pe Triod despre moartea Preotului Neagu.

36. *Bibliografia Românească Veche*. I. Blanu (+ 13 februarie 1935), N. Hodoș (+ 1 noiembrie 1913) și Dan Simonescu, tom. III, 1809—1830, fasc. III, 1817—1830, p. 447, — are o descriere amănunțită.

37. I. Blanu și Dan Simonescu, *op. cit.*, 1508—1530, tom. III, fasc. III—VIII, 1817—1830, nr. 1361, p. 573.

38. Grigorie Dimitrie Ghica, 1822—1828.

Dascălul Nicolae Trefete mai semnează, după numele tatălui său și N. Niculescu.

«Să se știe de cînd am scris eu Nicolae Stănescu din com. Bentu în această carte bisericească la anul 1863 a doua zi după sfîntul Vasile ianuarie 2». «1859 februarie 13 Iordache Neagu din satul Bentu». «1862 ghenarie 1 Nicolae Niculescu din sat Bent». «Să se știe de cînd am scris eu în această Cazanie din sat Bent și nimeni a fi ingrât cîntărețul la biserica satului Bent, mina va putezi iar cînd citi mă va pomeni. 1860 aprilie 8, N. Niculescu».

Sfînta Evanghelie³⁹ (n-are nici o însemnare) «tipărită la Buzău 1837 mai 8 cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Chir Chesarie sub domnia lui Alexandru Dimitrie Gh. Voevod (1834—1842) sub direcția Vasile Manole Buga».

Penticostar «tipărit la Buzău în timpul Episcopului Filotei 1854, februarie 8, în zilele binecredinciosului însăși stăpînitor Mare Domn și Împărat a toată Rusia Nicolae Pavlovici».

Are scris pe fila ultimă însemnarea dascălului Neagu Treifete pentru fiul său Iordache, dat la învățătură la seminarul Episcopiei:

«Să se știe de cînd s-a dus Iordache sin Neagu Treifete din satul Bentu la Sfînta Episcopie la seminar pentru învățătură. Și să se poarte bine cu învăătura și este (lăudat, îndemnat?) de toți înspre învățătură. 1853 octombrie 14.

«Și am scris eu Neagu Treifete din satul Bentu și care o citi și de o găsi vreo greșală la scris să mă ierte fiindcă nu știu prea frumos a scrie».

Tot pe același Penticostar se află următoarea însemnare: «Să se știe de cînd m-am înființat cîntăreț la biserica cu hramul Sfinții Împărați. Mina va putezi și cine va citi mă va pomeni. Nicolae Treifete 1860 martie 1 din satul Bentu».

Icoane. — Dintre icoanele împărătești ce au fost așezate la timp, la facerea bisericii, se păstrează în bună stare: Icoana Mîntuitorului nostru Iisus Christos 76 (68) 2.

Mîntuitorul pe scaun, îmbrăcat ca un arhieru, cu mitră pe cap, cu aureolă împrejurul capului și cu semnele O G N, binecuvîntînd cu dreapta, iar în stînga ține Evanghelia deschisă cu următorul verset: «Venși blagoslovîții Părintelui Meu de moșteniți Împărăția Cerurilor, care am gătit vouă, de la zidirea lumii» (Matei XXV, 34). O acoladă, și sub ea e scris anul 1826. Mîntuitorul are expresie vie, părul îi cade pe amîndoi umerii, în picioare cu sandale, și sub ele o potnoje.

Icoana Maicii Domnului 78 (68) 2. E zugrăvită de asemenea stînd pe scaun, pe cap cu o năframă, deasupra coroana, iar împrejur, aureolă pe care e scris: M (ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ); Pruncul Iisus e în partea stîngă, cu coroană pe cap și cu semnul O G N, avînd Evanghelia deschisă cu următorul verset: «Duhul Domnului peste Mine și puterea Lui peste ape» (Luca IV, 18; Is. LXI, 1, și Geneza I, 2). Mîntuitorul are îmbrăcăminte de voevod, o hlamidă deasupra, și cu dreapta binecuvîntează.

Icoana Judecării vitloare 80 (60) 2. Rîndul I sus: la mijloc Mîntuitorul pe norii cerului, trei îngeri de o parte și patru de altă parte; în dreapta Maica Domnului, în stînga Sfîntul Ioan; în dreapta și în stînga cete de arhangheli; la Mîntuitorul e scris I. X. S. Maica Domnului are scris M P (ΜΗΤΗΡ) ΘΕΟΥ și Sfîntul Ioan.

Rîndul II, la mijloc, scaunul de judecată, pe scaun Sfînta Evanghelie; deasupra Sfînta Cruce purtată de doi Heruvimi. Împrejur, îngeri și dedesubt nori. În dreapta, Apostolii și Eva. În stînga, Adam și sfinții Prooroci cu placarde în mîini, și e scris «Viu este Dumnezeu și... Toți pe norii cerului».

Rîndul III, jos. La mijloc Sfinții Împărați Constantin și Maica sa Elena, țînd Sfînta Cruce. La dreapta, mucenici cuvioși și prea cuvioși și arhierii. În stînga, Sfîntele cuvioase, drepti și mucenice.

Icoana Sfîntei Mucenîțe Filoteia e zugrăvită astfel: sus, Mîntuitorul strălucind cu raza. Sub El e scris: Sfînta Mucenîță Filoteia își primește sfîrșitul. E zugrăvită în întregime. În dreapta, bărbați care cer, ea le întinde o pîine. În stînga, femei. Ea ține un coș cu mîncare în mîna. Ele întind mina spre coș, mai departe, în spatele mucenîței, tatăl ei cu barda în mina dreaptă, amenințînd. Tot pe icoană,

39. Are un tipar îngrijit roșu cu negru. Stema Vahleli, stihuri politice pentru domnitor. Evangheliști, pe lingă simboalele lor, au și cite o gravură. Sfîntul Ioan, ochiul lui Dumnezeu, Sfîntul Marcu, Botezul Domnului, Sfîntul Luca, Bunavestire; Evangheliștii Matei și Luca au ca frontispiciu: Iisus Christos, Domnul Savaot și Moisi primind tablele legii.

în dreapta sfintei mucenițe e zugrăvit Sfântul Gheorghe, purtător de biruință, iar în cealaltă parte, Sfântul Ierarh Nicolae, ajutorător celor lipsiți. La picioarele muceniței, este întinsă o bucată de pînă pe care sînt așezate trei vase. Icoana e făcută cu cheltuiala lui Gheorghe Cavala, 1878 decembrie 20. Semnat pictor zugrav, D. Teodorescu⁴⁰. O pictură rară în felul ei.

Icoana Sfintului Ierarh Nicolae și soborul Sfinților Votevozi (pictura curățată).

Cruci. — Sfînta Cruce a răstignirii, în Altar, lângă Sfînta Masă e înălțată cu un picior, adăugat ca să fie mai înaltă și a fost din nou zugrăvită. Pe Sfînta Cruce e pictat, în stînga, cu roșu, soarele, care și-a ascuns lumina la Răstignire, și în dreapta luna sfert. La spate, pe Sfînta Cruce e scris: «această Sfîntă Cruce e dăruită de Tache Agapiescu (fără locul donatorului)⁴¹. E pus anul 1890 și semnat D. Gh. Nicoleanu zugrav (ucenicul lui N. Teodorescu)⁴².

Unele cruci în curtea bisericii și afară din sat. Spre miazăzi este ridicată de preotul Luca Georgescu o cruce de piatră, înaltă de 2,60 m. de la suprafața pămîntului, grosimea 0,50 m. cu scrisul în relief, avînd următorul cuprins: «cu ajutorul lui Dumnezeu s-a ridicat această cruce în zilele preaiubitului de Christos Filotei, al lui Piscop de Buzău, de robul lui Dumnezeu Luca Iereul, Safta Presbiteră (loc șters), Anica, Nicolae, Gheorghe, Ana, Vasile Iereu, Floarea Presbiteră, Tatu, Zaharia, Tatu, Calița, Leanca cu tot neamul lor, 1856. Crucea are o căciulă cu chenar pe lături. În pămînt teica are o adîncime de 0,40 m. lungimea de la căciulă la braț 0,60 m., de la braț la teică 0,60 m. pînă la suprafața pămîntului. În spatele acestei cruci este o lespede mare, cit mormîntul, scrisă, — astăzi complet ștersă — care acoperea mormîntul Presbiteriei Safta și al fiicei sale Rada preoteasa, care are o cruce mai mică cu următorul cuprins: «aci repauzează roaba lui Dumnezeu Rada Presbiteră» și pe partea stîngă a crucii e scris anul 1876 august 4; scrisoarea e în relief cu roșu și albastru.

La delimitarea satului, a islazului și a locurilor de arătură, date locuitorilor la 1864, care urmau să se deosebească de moșia proprietarului, măsurătoarea făcută de inginerul E. M. Mehtupciu⁴³, începe de la mușuroiul făcut la rîpa din malul bălții Bentu, aproape de o cruce. Scrisul e greu de descifrat, fiind șters, dar se cunoaște bine anul 1810, deși s-a încercat spălarea crucii.

În afară de datele pe care le-am folosit în cadrul acestei mici monografii, am mai procurat și altele pe care, însă, nu le-am socotit necesare întru luminarea mai accentuată a trecutului legat de satul Bentu.

De aceea n-am mai consemnat și rezumat zapisele moșiei Bentu-Dudeasca, numele celor ce au stăpînit-o, a neamurilor cu care s-au înrudit, cum s-a vîndut și cum s-a cumpărat amintita moșie de către Medelnicerul Sandulache.

Acestea vor fi semnalate numai în anexele, cu care se întregeste lucrarea de față.

Pentru moșia Tăbărasca, ce-i zice Bentu, s-a dat două anexe.

Starea socială a locuitorilor de la început și pînă acum se prezintă astfel:

În Bentu, așezat pe moșia Tăbărasca, ce-i zice acuma Bentu, locuitorii satului, în virtutea obiceiului pămîntului, puteau folosi pămînt pentru arat, semănat, cosit, pășunat în mod nelimitat, cit le trebuia, cu singura obligație de a da proprietarului moșiei a zecea parte din orice fel de produs agricol și gospodăresc.

Această folosință, unii stăpînitori de moșie au căutat să o limiteze, dînd mai puțin loc, dar domnitorii fanarioți ca Mihai Șuțu, în a doua domnie (1791—1793) și Alexandru Moruzi, tot în a doua domnie (1799—1801), dau hrisoave, ca sătenii să nu fie oprîți pentru trebuința hranei lor.

40. Pr. Gabriel Cocora, *art. cit.*, p. 338—342 și 361. Ucenicul pitarului N. Teodorescu, întemeietorul școlii de zugravi Buzău. 41. L. A. Era negustor, *christigiu*, în Buzău.

42. Cf. Pr. Gabriel Cocora, *art. cit.*, p. 367 și Articolul semnat de Prof. I. Ionescu în «Ingerul», nr. 9—10, anul XII din 1910, Buzău. G. D. Nicoleanu, născut la 14 octombrie 1853, comuna Albești, raionul Buzău și la 14 august + 1940.

43. Acad. R. S. România, *Ms. doc. 15*, Pach CCCLXVI. Proces verbal încheiat de inginerul Mehtupciu, semnat de Ioan Samurcaș, soțul Anicai S. Musceleanu cu data de 1866, aprilie 12, legalizat de Primăria comunei Tăbărăști, lăsîndu-i un exemplar și cu un tablou de cei împroprietăriți.

În urma războaielor de la începutul veacului al XIX-lea, stăpînitorii de moșii, au luptat să infrîngă acest drept, și să-i supună pe săteni la zile de clacă în folosul lor personal.

Pînă la 1831, boierii nu izbutise de a impune pe clăcași la 12 zile muncă, peste tot cuprinsul Țării Românești.

Regulamentul Organic stabilește suprafața de pămînt pentru o familie, nu după nevoile ei, ci după inventarul viu al clăcașului, deci o asuprire a locuitorului și o exploatare a săteanului în folosul celor ce stăpînesc pămîntul, deoarece și cel ce avea inventar, ca și cel ce nu avea, pentru nevoile gospodăriei, trebuia să ajungă la învoielii libere și apăsătoare.

Între 1831 și 1848, lupta între săteni și stăpînitorii de moșie se ascute, se nasc nemulțumiri mari, și chiar revolte, care se sfîrșesc în folosul celor puternici.

Starea aceasta rea, apăsătoare și nemulțumitoare se sfîrșește cu reforma agrară din 1864 a domnitorului Al. I. Cuza, și a sftnicului său Mihail Kogălniceanu, cînd se dă pămînt sătenilor după categorii. Proclamația domnească anunță pe țărani: «*claca e desființată pentru de-a pururea și de astăzi voi sînteți proprietari liberi pe locurile supuse stăpînirii voastre*»⁴⁴, la 14/26 august 1864 (publicată în Monitorul Oficial Nr. 181, sîmbătă 15/27 august 1864).

La 1864, locuitorii satului sînt împroprietăriți după categorii: cei cu 4 boi cu 11 pogoane; cei cu 2 boi cu 7 pogoane și 19 prăjini; cei cu brațele cu 4 pogoane și 15 prăjini și cinci cu locuri de casă, cu 498 stînjeni, în total 76 locuitori și clerul cu 17 pogoane.

Dezvoltîndu-se agricultura (cu mașini de treier, pluguri de fier), făcîndu-se și export de cereale, pămînt nu era de ajuns; unii săteni au primit loturi la 1881 pe moșia statului Tăbărăști (fostă a Mînăstirii Mihai Vodă din București). Cei ce au primit loturile s-au numit «*Însurăței*». Veteranii din războiul de independență 1877—1878, au fost împroprietăriți în moșia Vîrtoapele a Mînăstirii Banu.

La răscoala din 1907, satul Bentu a primit izlas pentru pășunatul vitelor o suprafață de 117 ha, din moșia Bentu-Dudeasca, ce era stăpînită de Eforia Spitalelor Civile după testamentul din 4 martie 1877 făcut de Ana S. Musceleanu, acestei instituții, neavînd moștenitori.

După războiul mondial 1916—1918, moșia Bentu-Dudeasca, la 1923, s-a parcelat toată — nefiînd moșie individuală — în folosul sătenilor din Bentu și împrejurimi. Celor din Bentu li s-a dat, pe lîngă loturi, și locuri de casă. Formîndu-se și o cooperativă agricolă, au cumpărat la capul moșiei Bentu, locul numit Coșcove la Tuțele Lupașcu, izlas scos de la expropriere de la Eforia Spitalelor Civile.

Astăzi sătenii lucrează moșia Bentu-Dudeasca sub îndrumarea Cooperativei agricole de producție cu mijloace moderne, și recolta este mereu în creștere.

Prin toate frămîntările vremurilor, sătenii din Bentu au rămas cetățeni conștiințioși, iubitori de neam și patrie, și își împlinesc toate cerințele de care au nevoie sub lumina și conducerea guvernului Republicii Socialiste România.

Pr. LUPAȘCU ANDREESCU-București

ANEXE

*Zapisul cumpărării moșiei Tăbărăsca (Bentu) și cele ce lămuresc originea ei.*⁴⁵

1. Anexa A. 1.

1785 iulie 10. Zapis al răposatului Sătraru Constantin Costescu dat la mina cumnatului său Constantin Catargiu, bivel Agă, cuprinzător că pentru 1000 stînjeni de moșie ce era dator să dea dumnealui zestre, s-au învoit înaintea dumnealor velli boieri de au dat stînjeni 507 pînă la moșia Albești sud Buzău, partea sa stînjeni 493 pînă la moșia Tăbărăști, care moșie arată că le-a stăpînit de-a valma

44. *Acte și legiuri*, Seria I, vol. II, București, 1907, p. 890.

45. *Arh. St.*, Mînăstirea Banu, Dos. 5, t. 5, V.

cu dumnealui Pantazi Cluceru și pentru că și partea sa din moșia Tăbărăști a fost de stinjeni 750 de aci și prisosul de stinjeni 257 s-au învoit de i s-au plătit cu bani.

2. Aneza B. 2.

1756 iulie 11. Cartea Măriei-Sale răposatului domn Ștefan Mihai Racoviță Voevod (1764—1765) prin care se întărește ca să stăpânească dumnealui Aga Constantin Catargi st. 507 moșie în Albești și st. 750 moșie în Tăbărăști, ce are luat zestre de la cumnatul său șetrarul Costache Costescu, iar cu stinjeni 257 de cum-părătoare întocmai după cuprinderea zapisului de mai sus arătat.

3. Aneza C. 3.

1816 iulie... Zapis al lui Constantin Paraschivescu dat la mina dumnealui Medelniceru Sandulache cuprinzător că a vîndut în Sud Buzău două trupuri de moșie, una Băbeasca de stinjeni 507 și alta Tăbărasca de stinjeni 750 de la un Pană Hagi Nicu, care amîndouă aceste hotare se stăpînește de-a vîlma cu alți atîția stinjeni a dumnealui paharnicul Catargiu, s-au învoit cu mai sus numitul de a făcut schimb și i-a dat dumisale aceste două moșii în locul cărora i-a dat și dumnealui schimb altă moșie anume Fălfăești în sud Slam Rîmnic în sumă de stinjeni 624, cum și lei 2400, în bani *nacht* (în numerar, bani peșin) pentru că și moșia ce i-a dat schimb medelnicerul Sandulache este aleasă și hotărîită. Se leagă cu a sa cheltuială să fie dator să hotărască amîndouă aceste trupuri Albeasca și Tăbărasca și să le împietrească suma stinjenilor deplin fiecărui trup.

Zapisul moșiei Fălfăești

Io Ion Gheorghe Caragea Voevod Gospod. Zemlii Valahioi.

Întărește Domnia mea ca să se stăpînească Medelnicerul Sandulache această moșie Fălfăești în bună pace, ce au cumpărat de la Sultan mezat⁴⁶ (licitație publică).

1816 iulie 21

Vel logofăt

L. S. Vultur cu doi lei

și anul suirii pe tron 1810.

Prea Înălțate Doamne

Dumnealui bivel căminar Nicolae Văcărescu prin jalba către Înălțimea Ta au arătat că prin datoria lui chir Iani Culpashulis, cu luminata poruncă a Măriei Tale se dăduse la mezat spre vînzare moșia Dumnealui Ulmeni, ce au fost amanet la acest creditor, dar fiindcă din suma datoriei sale au plătit jumătate la amanetar taleri (moneda timpului) 42011, care s-au trecut în dosul zapisului, mai rămînînd cusur peste taleri 16000 din capete și dobîndă cită se va face și fiindcă cea mai multă parte a datoriei s-au plătit. S-au rugat a nu i se vînde moșia Ulmeni, fiind cea mai bună moșie a Dumnealui cu de la care se economisește cele trebuincioase ale casei Dumnealui. Că în locul acestei moșii Ulmeni să se vînză alte două moșii ale Dumnealui una din Sud Slam Rîmnic ce se numește Fălfăești și Ciorăști spre plata datoriei numitului amanetar, care jalbă a Dumnealui Căminarului întărîndu-se cu luminata pecete, mi s-a poruncit de către Înălțimea Ta. Că cu toate că prin moșia Ulmeni ce este pusă amanet la acest creditor al jeluitalui căminar, ne este dată luminată poruncă a Măriei Tale de a haralandisi (a schimba). Dar fiindcă însuși vechilul numitului creditor, au primit a mai fi adăstător (a aștepta) în diastima (interval, timp) orînduitului soroc al mezatului spre a se vinde acestelalte moșii ot Focșani ale jeluitorului anume Fălfăești și Ciorăști.

De aceea după chiar a vechilului primire mi s-au poruncit ca să vînd prin mezat după orînduială acestor moșii, ca din banii prețului lor să se plătească cusurul datoriei ce are mai lua acest creditor de la jeluitalui căminar.

Următor fiind luminatei porunci am rînduit telal (misit, negustor) de au strigat la mezat moșia Fălfăești din Sud Slam Râmnic, a Dumnealui Căminarului

46. Academia Republicii Socialiste România, Ms. doc. 187, pachet CL.

Nicolae Văcărăscu stinjeni masă șase sute optzeci și trei, ce sînt aleși prin cartea de hotărnicie la fața locului din leat 1809 August 4. Precum semnele și trăsurile acestei moșii mai pe larg se arată în numita carte de hotărnicie, însă această moșie cade în lungul apei Râmnei are vad de circiumă în drumul Brăilei, are arături de bucate, ierbărit de la una sută case ce sînt pe moșia Dumnealui Sluger Costache Paraschivescu, prin pășunea vitelor satului. Care strigîndu-se la mezat întru auzul tuturor din obște, în soroc mai bine de 2 luni și arătărdinsind (a da lămuriri) din mușterii după obicei la prețul cel mai din urmă au rămas asupra Dumnealui Bivel Medelnicer Sandulache Musceleanu, stinjenul taler 23 peste care preț nemai eșind alt mușteriu, ca să mai înalțe, nici din ceea ce li se cuvine a protemisi nici din alți străini. Și fiindcă s-au mulțumit și Dumnealui Căminar Văcărăscu vînzătorul acestei moșii cu acest preț, s-au și haralândisit mezatul pe seama Dumnealui numitului mușteriu stinjenul taler 23, care face pe stinjeni 683 taleri 15709 adecă cincisprezece mii șapte sute nouă. Care bani i-a și numărat pe deplin la starostie (staroste = conducătorul unei bresle, șef, pîrcălab) care se vor da spre plata datoriei numitului amanetar după luminata poruncă a Măriei Tale ce este dată. Ci fiindcă mai sus numitul mușteriu au cumpărat această moșie de la Sultan mezat și au numărat și taleri 786 bani 54 la epitropia oștirilor havaetui (dare? cotizație de atît la sută) cutiei de milostenii la leu pol (jumătate) bani 6, să-i dea și luminată întărire a Măriei Tale pe mai bună stăpînire în liniște.

Vel logofăt

al Măriei Tale
 prea plecată slugă
 (ss) Diamandi Staroste

PUBLIKAȚII MAI IMPORTANTE DIN DOMENIUL LITURGICII ÎN LITERATURA TEOLOGICĂ ROMÂNEASCĂ DIN SECOLUL AL XIX-lea

Scrieri de interes liturgic apar la români cu mult înainte de secolul al XIX-lea. Ele au fost inaugurate cu traduceri de explicări ale liturghiei, din grecește. Cea dintâi este o prelucrare a cunoscutei cărți *Ἰσπὰ Κερύχης*, a lui Nicolae Vulgaris¹, făcută de dascălul Ieremia Cacavela, cu titlul «*Învățătura sfântă adevăată Sinteii și dumnezeieștii Liturghii tălcuire de pe limba grecească, pe limba rumâniască*» și tipărită la Iași în anul 1697².

De atunci literatura liturgică la români s-a îmbogățit tot mai mult. În lucrarea de față vom enumera numai principalele publicații românești din domeniul Liturgicii, în secolul al XIX-lea. Ne-am limitat la acest secol, deoarece literatura liturgică din această perioadă este forată bogată și variată; înflorirea ei a fost favorizată și de faptul că acum se înființează la noi primele școli de învățămînt teologic, începînd cu seminariile și continuînd cu facultățile de teologie, ceea ce făcea necesară tipărirea de manuale pentru studiul Liturgicii, căruia i s-a dat de la început importanța cuvenită pentru formarea slujitorilor bisericești. Dintre numeroasele scrieri liturgice apărute acum, vom enumera însă numai pe cele mai importante, indicînd la fiecare cuprinsul și făcînd și sumare aprecieri critice asupra valorii operelor respective, atunci cînd e cazul.

După cuprins, publicațiunile liturgice românești din secolul XIX pot fi împărțite în mai multe categorii, și anume:

I. *Explicări liturgice, originale și traduceri*; II. *Manuale de Liturgică*; III. *Manuale de tipic* și IV. *Articole și studii mai importante, cu caracter monografic, despre diferite probleme din domeniul Liturgicii, apărute în volume sau în revistele bisericești din secolul trecut.*

I. După cum am arătat mai înainte, literatura liturgică românească a început să-și croiască drum cu traduceri de tălcuirii liturgice din grecește. După prelucrarea operei «*Învățătura sfântă...*», a lui Nicolae Vulgaris, menționată mai înainte, Chesarie, ecleziarhul Mitropoliei Ungrovlahiei (mai tîrziu episcop al Rîmniculuiș, a tradus din grecește în românește întreaga operă a arhiepiscopului Simeon al Tesalonicii († 1430), tipărind-o sub titlul «*Voroavă de întrebări și răspunsuri*», la București în 1765³. Peste un secol, traducerea lui Chesarie a fost puțin revăzută și retipărită de către tipograful Tomă Teodorescu, sub titlul «*Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*», București 1865.

1. Ediții în grecește la Veneția 1681, 1769 și 1818, Kerkira 1852, Constantinopol, 1861, s.a.
2. Vezi I. Bîanu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. I, p. 344–347 și Tit Simedrea, *Insemnări pe o veche curte românească*, în «*Mitrop. Otleniei*», an. 1956, nr. 1–3, p. 99–106.
3. Vezi I. Bîanu și N. Hodoș, *op. cit.*, vol. II, p. 116–170.

Opera lui Simeon al Tesalonicului reprezintă cea mai bogată și mai completă tilcuire liturgică ortodoxă⁴. Cu excepția doar a trei dintre tratatele sale, care au caracter dogmatic sau polemic⁵, absolut toate celelalte lucrări ale lui Simeon se ocupă cu explicarea cultului ortodox. El este cel din urmă tilcuitor original al liturghiei ortodoxe. Este cel ce ilustrează cu personalitatea sa Tesalonicul, care excela pe atunci între toate orașele imperiului, prin conservatorismul său în materie de tradiție și practică liturgică, fiind singurul și ultimul centru ortodox, în care se păstrau încă, în toată splendoarea lor, unele din vechile rânduiri bizantine, dispărute chiar din Bizanț, locul lor de origine (ca de ex. Vecernia și Utrenia «cu cântări», care aveau o rânduială aparte)⁶.

Traducerea românească a operei lui Simeon se prezintă într-un volum cuprinzând 10 lucrări, expuse sub formă de dialog între un arhiereu și un cleric. Autorul explică sfânta liturghie și sfintele taine în mai multe din aceste lucrări, apoi dă o explicație despre biserică în general și tirnosirea ei, alta despre rugăciune, o explicație pentru cei ce slujesc (diaconi, preoți și arhieri), adică despre slujitorii bisericești, o explicație pentru sfintele veșminte; o altă lucrare separată cuprinde răspunsurile unui arhiereu, la diferite chestiuni dogmatice, disciplinare (canonice) și liturgice.

Opera lui Simeon al Tesalonicului constituie, fără îndoială, una dintre cele mai valoroase explicații liturgice din întreaga literatură teologică ortodoxă. Sub formă de întrebări și răspunsuri, Simeon explică aproape tot cultul Bisericii ortodoxe, uneori cu multe amănunte. Explicarea suferă însă de lipsa unei sistematizări în expunere. Deseori autorul tratează sau atinge în cuprinsul unui capitol, amănunte care privesc alte probleme liturgice. De exemplu, lucrarea intitulată *Explicarea Sfintei Liturghii*, cuprinde și o explicație a vestimentelor, a sfintelor vase și altele, iar din rânduiala sfintei Liturghii se explică prea puțin. Totul se reduce la o descriere, e drept, exactă și amănunțită, a liturghiei arhieresti din timpul său, dar adesea seacă și interpretată exclusiv simbolic. În toate riturile și ceremoniile cultului pînă și în cele mai mici amănunte care constituie obiectul explicațiilor sale liturgice, Simeon vede numai simbole, tipuri, preînchipuirii, alegorii și figuri⁷. De aceea, în afară de această latură, a explicațiilor simbolice, tilcuirea sa are și o valoare de izvor important pentru reconstituirea rânduiei slujbelor sfinte din vremea sa, în părțile Tesalonicului. Cu toate că limba și stilul traducerii românești sînt destul de greoaie, opera lui Simeon rămîne una dintre cele mai bune explicații liturgice ortodoxe, care poate fi folosită și azi.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, deci înainte de apariția ediției a doua a traducerii românești a operei lui Simeon al Tesalonicului, apăruse la noi o traducere a operei *ἑγχεριδίων χριστιανικόν* (*Manual creștinesc*) a lui Dimitrie Darvaris (Darvareus), tipărită la Viena în anul 1803 (Ediția a doua în 1817 și a treia în 1852 la Atena). La noi lucrarea a fost făcută de logofătul Dimitrie Sturza și a apărut sub titlul de «*Minealnic hrătianesc*», în anul 1837, în tipografia mînăstririi Neamț. În anul 1844 apare la Iași ediția a doua, iar în 1848 în același loc ediția a treia a acestei traduceri. Lucrarea se prezintă sub formă de întrebări și răspunsuri, fiind împărțită în trei părți. Partea întâia cuprinde o «explicație pentru locașul lui Dumnezeu», adică sfînta biserică, despre sfintele vase, sfintele veșminte și despre cele șapte Laude bisericești (Vecernia, Utrenia și celelalte). Partea a doua explică sfînta Liturghie, iar partea a treia Sfintele Taine.

Dacă facem o privire generală asupra acestei explicații, vom constata că ea se prezintă în forma unui adevărat manual liturgic de popularizare, menit să învețe pe credincioși cîte ceva din tainele cultului creștin ortodox. Deși traducerea

4. Diac. Ene Braniște, *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, București, 1943, p. 218 ș.u.

5. Și anume: *Despre erezii*, *Explicarea Simbolului de credință* și *Despre preoție*.

6. Vezi Simeon al Tesalonicului. *Despre sfînta rugăciune*, cap. 301 (trad. rom. cit. supra, p. 198).

7. Diac. Ene Braniște, *op. cit.*, passim.

românească are o limbă veche, care poate fi revizuită, întrebările și răspunsurile sînt scurte, dar clare și precise, cuprinzînd esențialul.

3. Dintre tilcurile liturgice apărute în românește în secolul trecut după cea a lui Simeon al Tesalonicului, menționăm și pe cea a arhierelui Ioanichie Evantias, cu titlul: *Scurtă explicație despre biserică, slujba bisericească și despre cele 7 sfînte taine*. Lucrarea a apărut în București la anul 1855. Este împărțită în trei părți.

În partea întâia autorul vorbește despre Biserică, în înțelesul ei de locaș: ce este biserica, ce forme are, în cîte părți este împărțită, ce înseamnă altarul, ce cuprinde el, despre antimis, Sfînta Cruce, despre catapeteasmă și icoane.

Partea a doua cuprinde o explicație despre Laudele bisericești, precum și tilcuirea rugăciunii Tatăl nostru și a Crezului. Din slujba Utreniei sînt explicate numai diferite părți. Tot în această parte autorul face un scurt istoric al sinoadelor ecumenice (care nu are legătură strînsă cu scopul cărții).

*Partea a treia cuprinde o explicație despre slujba Sfintelor taine, apoi urmează explicarea Sfintei Liturghii, partea I-a și a II-a, adică Proscomidia și Liturghia Catehumenilor. Partea cuprinzînd explicarea Proscomidiei și a Liturghiei catehumenilor a apărut și separat, într-altă ediție, la București 1864, cu titlul *Scurtă explicație părții I și a II. a Sfintei și dumnezeiești Liturghii*, culeasă și prelucrată de Prea Sfînția Sa Arhierul Ioanikie Evantias, după care va urma și partea a III-a (244 p. format carte școlară). La 1866 a apărut (tot la București) o nouă ediție cu același titlu și conținut. Nu știm dacă partea privitoare la explicarea restului Liturghiei s-a mai tipărit, deoarece n-am găsit exemplare în nici o bibliotecă.*

Analizînd această tilcuire, constatăm că are multe lipsuri. În primul rînd, este lipsită de o înlănțuire logică în explicare. De exemplu, în capitolul Laudelor bisericești, autorul în loc să facă explicarea celor propuse, trece la explicarea rugăciunii Tatăl nostru și a simbolului de credință, apoi face un scurt istoric al celor șapte sinoade ecumenice, subiect care iese din domeniul liturgic. În cea mai mare parte autorul este tributar lui Simeon al Tesalonicului, chiar și în forma de expunere a tilcurii, prin întrebări și răspunsuri. În comparație cu tilcuirea lui Simeon, a lui Evantias este cu mult inferioară, prezentînd multe lipsuri, atît în ceea ce privește informația, cît și forma de expunere. În afară de Simeon al Tesalonicului, sînt citate și alte izvoare din literatura patristică: Eusebiu al Cezarei cu Istoria Bisericească, Ghermah al Constantinopolului cu Explicarea sa liturgică, ș.a. Lucrarea utilă și meritorie la vremea ei, ea nu mai reprezintă azi o valoare prea mare, fiind depășită cu mult, de alte lucrări similare, apărute după ea.

Între explicațiile liturgice românești din secolul trecut, mai vrednică de menționat este aceea a preotului *Cosma Moșescu*, fost profesor la o școală de fete din Brăila. Tilcuirea sa, cu titlul, *Manual de explicație a Sfintei Liturghii (precesă) urmată de alte cunoștințe bisericești și de rugăcuniile Sfintei Liturghii*, a apărut în anul 1870, cu binecuvîntarea Episcopului Melchisedec al Dunării de jos, înainte de a trece la explicarea însăși a Sfintei liturghii, autorul face un scurt istoric al Sfintei slujbe și dă îndrumări despre modul în care se cuvine să participe credincioșii la Sfînta Liturghie. După aceste îndrumări, date în formă catehetică, de întrebări și răspunsuri, urmează *Partea întâia*, în care autorul explică ce este biserica (locașul sfînt), în cîte părți este împărțită și ce lucruri mai însemnate sînt în altar, naos și pronaos. *În partea a doua*, vorbește despre vasele și obiectele sacre necesare pentru săvîrșirea Sfintei Liturghii, care sînt aceste sfînte vase și ce închipuiesc ele. *Partea a treia* se ocupă cu veșmintele sacre: veșmintele preoțești, diaconești, arhieresti, care sînt acestea și simbolismul lor. *Partea a patra*, vorbește despre slujitorii Bisericii și rolul fiecăreia în serviciul divin. *Partea a cincea*, vorbește despre cele șapte Laude bisericești. În continuare, urmează partea privitoare la Sfînta Liturghie: Ce este Liturghia, în cîte părți se împarte, etc., cu următoarele subdiviziuni: *Ce este Proscomidia*, ce simbolizează ea și cum se face, *Liturghia catehumenilor*: Ce sînt catehumenii, cîte părți cuprinde liturghia catehumenilor, *Despre liturghia credincioșilor*: Cum și cînd se începe, ce este antimisul. În continuare, se explică fiecare moment din liturghia credincioșilor pînă la sfîrșit. În încheierea explicației sale liturgice Pr. Cosma Moșescu adaugă o explicație a Rugăciunii Domnești, după care urmează o serie de rugăciuni destinate spre a fi citite

de credincioși în timpul Sfintei Liturghii, și anume: Rugăciunea la intrarea în biserică, la începutul Sfintei Liturghii, la antifoane, la cântarea heruvicului, ș.a.

În comparație cu explicarea liturgică a lui Ioanichie Evantias, cea a lui Cosma Moșescu este mult mai sistematică și cu un cuprins bine încheiat. Această explicare liturgică fără îndoială poate fi folosită și azi. Ea are întrebări clare și răspunsuri scurte, dar precise și substanțiale, răspunzând direct și satisfăcător la obiect.

II. În literatura liturgică din secolul XIX. un loc de seamă îl ocupă primele *manuale românești de Liturgică*. Manuale modeste de liturgică pentru seminarii, în perioada de care ne ocupăm, au scris: Melchisedec, episcop de Roman, Ghenadie, episcop de Argeș, Juvenal Ștefanelli, profesor la facultatea de teologie din Cernăuți și mitropolitul Silvestru Morariu Andrevicei, al Bucovinei.

I. Manualul lui Melchisedec, care era pe atunci protosinghel și profesor de seminar, are titlul «*Manual de Liturgică sau slujirea de Dumnezeu a Bisericii ortodoxe*», prelucrat pentru școlile clericale din Moldova, și a apărut în anul 1853 la Iași, cu binecuvîntarea lui Sofronie Miclescu, mitropolitul de atunci al Moldovei (o a doua ediție s-a tipărit la București în 1862). La baza acestui manual stă acela al Protoiereului Ioan Scvorțev, fost profesor la Academia teologică din Kiev, unde autorul își făcuse studiile. Prelucrarea lui Melchisedec prezintă însă multe îmbunătățiri față de originalul lui Scvorțev, care fusese făcută pentru școlile civile, pe cînd Melchisedec l-a adoptat pentru nevoile și programa seminarilor de atunci din Moldova. Au fost înlăturate din manualul lui Scvorțev multe paragrafe, adăogîndu-se în schimb cunoștințe noi, istorice și arheologice, despre rînduiele bisericești și alte îndrumări pentru folosința clericilor. Manualul are cinci capitole.

Capitolul întâi tratează despre slujirea de Dumnezeu, adică despre cult în general. Se vorbește în generc despre slujitorii bisericești și funcțiunile fiecăruia în slujbă.

Capitolul al doilea cuprinde explicarea Laudelor bisericești și a Sfintei Liturghii.

Capitolul al treilea se ocupă cu rînduiele de slujbă din sărbătorile cele mai însemnate, adică Vecernia. Utrenia și Liturghia sărbătorilor de diverse categorii.

Capitolul al patrulea vorbește despre rînduiele de cult din postul mare.

Capitolul al cincilea tratează despre rîndurile de slujbă la felurite ocazi și nevoi ale creștinilor, adică despre slujbele tainelor și ierugiilor.

Manualul lui Melchisedec este extrem de sumar, semăînd mai mult cu un manual de tipic. Explicările sînt concise și scurte. Într-un cuprins destul de restrîns (179 pagini), autorul a căutat să trateze despre lucruri care în literatura liturgică de mai tîrziu vor umple multe sute de pagini. Un capitol la care autorul a stăruit cu atenție deosebită este cel al Sfintei Liturghii. În ceea ce privește limba și stilul, acesta sînt învechite, cu multe influențe latinizante. Meritul autorului rămîne acela de a fi pus la îndemîna elevilor seminarîști și chiar clericilor din vremea sa cel dintîi manual de liturgică apărut în românește, a caruia necesitate se făcea simțită și care probabil a făcut față nevoilor religioase și didactice de moment.

2. Un manual de liturgică bun de folosit și astăzi este «*Liturgica sau explicația serviciului divin*», prelucrată de Arhiereul Genadie, fost episcop de Argeș. Lucrarea a apărut mai întîi în revista «*Biserica Ortodoxă Română*» (anii 1875—1876) și apoi în volum separat, la București în anul 1877. În introducerea cărții găsim cîteva date privitoare la biografia autorului, care a fost unul dintre cei mai învățați arhieri ai noștri din secolul trecut⁸. Cuprînsul manualului este împărțit în cinci capitole, sistematic ordonuite, cu următoarele titluri: Cap. I. Despre originea domnezeiescului serviciu al Bisericii, despre săvîrșitorii lui, despre templu (Biserică) și obiectele trebuitoare pentru cult.

Cap. II. Despre dumnezeiescul serviciu de toate zilele.

Cap. III. Serviciul divin în sărbătorile praznicale.

Cap. IV. Serviciul divin în Sffîntul și Marele Post.

8. Despre acesta a se vedea notița biografică de Pr. G. Drăgănescu. din «*Biserica Ortodoxă Română*», an. IV, nr. 4, reproducă în *Liturgica de Ghenadie*, p. V—VIII.

Cap. V. Despre serviciul divin la felurite ceasuri și trebuințe (taine și ierurgii).

Autorul care știa bine grecește, a folosit între altele, ca izvoare de informație pentru alcătuirea manualului său, scrierile lui Simeon al Tesalonicului, Erminia liturgică a lui Gherman al Constantinopolului⁹ și pe cea a lui Nicolae Cabasila¹⁰, Catehismul lui Nicolae Vulgaris, amintit mai înainte, *Tezaurul ortodox al lui Teofil al Campaniei*¹¹ precum și manualul lui Melchisedec al Romanului, apărut mai înainte.

Cu excepția limbii și a stilului, care pot fi revizuite, manualul lui Ghenadie ar putea fi folosit și azi.

3. Tot dintre manualele de liturgică mai importante din această perioadă face parte și «*Liturgica Bisericii Ortodoxe — Catolice*» a profesorului Juvenal Stefanelli, apărută în București în anul 1866, cu binecuvîntarea lui Silvestru Andreievici, mitropolitul de atunci al Bucovinei și Dalmației. Scopul acestui manual era să pună la îndemîna elevilor seminariști și a clericilor o carte care să-i facă să înțeleagă sensul și însemnătatea cultului divin ortodox și a tuturor lucrărilor sfinte. Manualul este împărțit în cinci părți, precedate de o introducere.

In partea I-a autorul explică înțelesul și necesitatea bisericii-locas, originea și forma ei, vorbind apoi despre paraclise, capele, cimitire și clopotnițe.

In partea a II-a se face explicarea obiectelor de cult.

In partea a III-a se vorbește despre treptele fețelor bisericești, adică despre cele trei trepte ale clerului slujitor.

In partea IV-a se tratează despre cultul dumnezeiesc, explicarea Laudelor bisericești și explicarea Sfintei Liturghii, cu un scurt istoric.

Partea a V-a se ocupă cu timpurile liturgice, vorbind despre sărbători și rolul lor în viața credincioșilor, despre sărbătorile sfinților și ale îngerilor. Manualul se încheie cu un scurt capitol despre posturi.

Manualul lui Ștefanelli, avînd în vedere pregătirea universitară a autorului, are un caracter mai științific decît cele de pînă aci. Fără prea mare întindere, autorul face o expunere aproape completă a cultului Bisericii Ortodoxe. Vocabularul și stilul expunerii se resimt de influența curentului latinist și analogist.

4. *Liturgica, care cuprinde scurte tilcuire a tuturor rînduiriilor liturgice după tipicul Bisericii drept credincioase a Răsăritului*, de Samuil Andreievici, a apărut în anul 1860 Manualul prezintă materia sub formă de întrebări și răspunsuri avînd următorul cuprîns:

a) Despre biserică. Prin întrebări și răspunsuri autorul lămurește ce este biserica, unde se adunau creștinii la început, de cînd a început să se construiască biserici, și altele.

b) Apoi urmează scurte lămuriri despre Sfînta Cruce, sfintele icoane, despre vasele sfinte, persoanele bisericești (adică despre cler), veșmintele liturgice și cărțile liturgice.

c) Un alt capitol vorbește despre timpurile liturgice și despre cele șapte laude bisericești, despre cîntarea și citirea rugăciunilor în biserică.

d) În ultima parte autorul dă o scurtă explicare a Sfintei Liturghii, vorbind despre fiecare din cele trei părți ale sfintei Liturghii, adică despre proscomidie, liturgia catehumenilor și liturgia credincioșilor.

Vorbește apoi separat despre liturgia Sfîntului Grigore Dialogul, făcîndu-i și o scurtă explicare. Adaugă apoi o scurtă explicare despre Sfintele taine și încheie cu o succintă expunere despre rînduiala la sfințirea casei și despre rînduiriile pentru cei morți.

Dacă vom compara manualul de Liturgică al lui Samuil Andreievici cu cel al lui Ștefanelli, vom constata că el are un nivel mult mai scăzut și nu este chiar

9. P. G., t. XCVIII, col. 368—453.

10. P. G., t. CL, col. 368—492. Trad. rom. de Diac. Ene Braniște: Nicolae Cabasila, *Tilcuirea dumnezeieștii Liturghii*, București, 1945/46.

11. «*Ταμιαὸν ὀρθοδοξίας*», Veneția, 1780. Vezi E. Legrand, *Bibliographie Hellénique*, vol. II, Paris..., p. 351.

atît de complet. Explicațiile sale sînt destul de reduse iar vocabularul are multe deficiențe.

5. Un manual de Liturgică vrednic de menționat, apărut în perioada pe care o studiem, este și «*Liturgica sau serviciul divin al Bisericii Ortodoxe*», prelucrată de Ieromonahul Gabriel Rășcanu, fost profesor de Liturgică la Seminarul Central din București. Manualul a apărut în anul 1876 la București și este împărțit în cinci capitole, în cadrul cărora se găsesc mici lecții tratînd diferite probleme. Iată care este cuprinsul pe capitole al acestui manual:

Capitolul întâi: Despre serviciul divin, originea lui, clerul bisericesc, veșmintele bisericești. Despre biserică, numirea și împărțirea ei, sfințele vase. Despre cărțile întrebuintate în serviciul divin.

Capitolul al doilea: despre Rugăciunea de seara (Vecernia—Litia) și celelalte Laude bisericești, Liturgia și împărțirea ei.

Capitolul al treilea: Sărbătorile împărătești — și despre sărbătorile sfinților.

Capitolul al patrulea: Despre posturi și Liturgia Darurilor mai înainte sfințite. *Capitolul al cincelea* se ocupă cu Serviciul divin în diferite împrejurări din viața omului (tainele și ierurgiile).

Deși de mici dimensiuni, manualul lui G. Rășcanu se distinge, totuși, printr-o ținută științifică mai ridicată în comparație cu altele din această perioadă, autorul făcînd dovada unei bune pregătiri de specialitate, prin mulțimea izvoarelor de informație pe care le citează din literatura străină.

6. Printre manualele de liturgică traduse din limba rusă în secolul trecut, util încă și astăzi sînt:

«*Liturgica sau explicarea serviciului divin*», de profesorul rus Petru Lebedev, în traducerea și prelucrarea făcută de iconomul Nicolae Filip, fost director la Seminarul Teologic din Rîmnicu-Vîlcii. Manualul a fost tipărit în București la anul 1899 și este împărțit într-o introducere și două părți, adică Liturgia generală și Liturgia specială, fiecare din aceste părți cu mai multe secțiuni.

Introducerea tratează despre definiția, necesitatea, împărțirea, izvoarele și științele ajutătoare ale Liturgicii.

Liturgia generală tratează despre definiția serviciului divin, împărțirea, instituirea, locul, timpul, însemnătatea sacrificiilor Vechiului Testament; apoi despre Taine, numărul și însemnătatea lor, rugăciunile și cîntările sacre, predicile, veșmintele și vasele sfinte, cărțile de ritual, ș.a.

Liturgia specială cuprinde: Împărțirea serviciilor bisericești, serviciul divin de toate zilele, laudele Bisericești, despre Sfînta Liturghie, serviciul divin de peste saptămină și în sărbători, sărbătorile împărătești, despre posturi, despre taine și principalele ierurgii: Ceremonialul tunderii în monahism, înmormintarea celor adormiți, pomenirea răposaților.

Manualul lui Lebedev, prelucrat de iconomul Nicolae Filip, poate fi socotit, pe drept cuvînt, ca unul dintre cele mai bune manuale de Liturgică apărute pînă acum pentru seminarii. Manualul este complet ca cuprins și științific expus ca metodă. Prelucrarea a fost făcută într-un stil și o limbă accesibilă oricărui cititor.

6. În secolul trecut a apărut la noi un singur manual universitar de Liturgică și anume: «*Liturgica Bisericii Ortodoxe*», de Vasile Mitrofanovici († 1888)¹².

Lucrarea a apărut într-o primă ediție litografiată¹³ intitulată «*Liturgica și Odigetica Pastorală*», de Prof. Vasile Mitrofanovici, revăzute și completate de profesorul Tarnavski, Cernăuți, anul 1897. Această lucrare va fi tipărită de două ori în prima jumătate a secolului nostru (1909 și 1929). În cele ce urmează vom înfățișa în rezumat cuprinsul acestui curs. *Parțea întâia* (p. 1—22) este consacrată Teologiei pastorale, în care autorul ne înfățișează dregătoria pastorală a lui Hristos și a Bisericii, scopul și mijloacele pastoralei, principiile și împărțirea pastoralei, însemnătatea și izvoarele ei. Această parte se încheie cu o scurtă privire asupra literaturii teologiei pastorale. Urmează îndată Introducerea cursului de Liturgică, care

12. Despre el vezi notița bibliografică din ed. 1929 a Liturgicii sale (p. XI) și articolul de R. Procopovici, în «*Mitropolia Ardealului*», 1957, nr. 1—2, p. 130—133.

13. Exemplar în Biblioteca Patriarhiei Române.

tratează despre: conceptul, instituirea și dezvoltarea cultului creștin, scopul și ființa cultului, necesitatea simboalelor în cult, scopul Liturgicii și necesitatea studierii ei științifice.

Cuprinsul materiei propriu-zise este împărțit în două părți: *Liturgica generală* și *Liturgica specială*.

I. *Capitolul întâi* din *Liturgica generală* prezintă condițiile necesare execuției rînduieiilor liturgice; persoanele liturgice; timpurile liturgice (Sărbătorile împărătești și cele ale sfinților. Despre ajunări, zilele morților); locașurile sfinte, forma, stilul și părțile principale ale bisericilor; lucrurile liturgice: Conceptul și împărțirea lor, simboalele naturale (vin, tămîie), veșmintele și cărțile bisericești, sfințele icoane și sfințele moaște.

II. *Capitolul al doilea* tratează despre formele generale comune rînduieiilor liturgice: rugăciunea liturgică, cîntarea, citirea Sfintei Scripturi și predica. Apoi despre forma însoțitoare rînduieiilor liturgice (adică despre actele liturgice): însemnarea cu sfința cruce, Binecuvîntarea, punerea mîinilor, descoperirea capului, sărutarea sfință, etc.

Liturgica specială:

Capitolul întâi. Rînduieiile bisericești publice. Cele șapte Laude bisericești (istoricul, cuprinsul, timpul săvîrșirii, rînduiala lor și însemnătatea Laudelor bisericești).

Sfînta Liturghie: Despre sacrificii, numirea însemnătatea Sfintei Liturghii, lucrurile necesare pentru săvîrșirea Sfintei Liturghii, liturghia Sfîntului Ioan și a Sfîntului Vasile, forma și rînduiala lor, rînduiala serviciului divin al zilelor săptămîinii și al Duminicii, rînduiala serviciilor divine în Postul mare, liturghia darurilor mai înainte sfințite, rînduiala serviciilor divine în timpul Cincizecimmii (Penticostarului).

Capitolul II. Despre cultul dumnezeiesc «particular». Sfințele Taine în general. Sfîntu! botez: rînduiala, partea lui vizibilă, subiectul, timpul, nașii și explicarea tainei sfîntului botez. Taina sfîntului mir. Taina sfintei euharistii, ritul împărțirii, Taina pocăinței (conceptul tainei, partea vizibilă, disciplina penitențială). Obligațiile duhovnicului, timpul și locul mărturisirii. Sfînta taină a preoției. Observații generale, Sfînta taină a cununiei (conceptul și partea ei vizibilă, săvîrșitorul, subiectul, timpul și locul cununiei, ritualul săvîrșirii ei).

Rugăciunile bisericești (adică ierurgiile): Conceptul, scopul și efectele rugăciunilor.

Rugăciunile privitoare la lucruri: sfințirea apei, sfințirea bisericii și a antimiselor, a casei și altor lucruri necesare omului pentru susținere.

Rugăciuni cu privire la persoane: sfințirea persoanelor bisericești. Sfințirea lectorului, ipodiaconului, arhidiaconului și protopresbiterului.

Rugăciuni cu privire la viața și întîmplările diferite ale omului. Rugăciuni la nașterea pruncului, la moartea unui creștin. Rînduiala bisericească înainte de moarte, după și în timpul înmormîntării. Rugăciuni relativ la pomenirea morților.

Comparînd cuprinsul acestei prime ediții a manualului lui Mitrofanovici cu cel al edițiilor tipărite mai tirziu (1909 și 1929) și prelucrate de succesorii la catedra de Liturgică ai lui Mitrofanovici (T. Tarnavșchi și Nectarie Cotlarciuc), vedem că ediția de bază a suferit ulterior prea puține modificări, adaosuri și îmbunătățiri. Dacă partea privitoare la rînduiala și explicarea slujbelor divine din Liturgica Specială este destul de mulțumitor expusă, în schimb partea de studiu istoric este în general deficitară în toate edițiile manualului lui Mitrofanovici.

III. În literatura liturgică românească a secolului XIX un loc important îl ocupă *manualele de Tîpic*, alcătuite de diferiți clerici mai învățați și buni bisericași. În mare parte prelucrări după izvoare grecești sau rusești, fără prea multă originalitate, ele au contribuit la pregătirea slujitorilor bisericii noastre, parte din ele fiind folosite și azi. Lăsînd la o parte tipicurile românești tipărite de Biserica și folosite printre cărțile de slujbă (*Tipicul mare*, Iași 1846; *Tipicul de la Buda 1826* și *Tipicul Bisericesc*, Buc. 1851), cele mai importante manuale particulare de Tîpic, tipărite la noi în cursul secolului trecut, sînt următoarele:

1) *Tipicul lui Melchisedec*, cu titlul *Manual de Tipicul Bisericii Ortodoxe*, a apărut în anul 1854 la Iași, cu binecuvîntarea mitropolitului Sofronie Miclescu (re-tipărit la Roma 1877, București 1900 și Rîmnicul-Vîlcii 1921). Într-o scurtă introducere autorul prezintă și scopul manualului său, care este de a înțelege felul în care trebuie să se săvîrșească slujirea de Dumnezeu în biserici. Manualul este împărțit în patru capitole, precedate de o introducere, în care autorul dă definiția tipicului, întrebuintarea și foloasele lui, apoi face o scurtă expunere despre formarea cărților bisericești și arată cum trebuie să fie citirea și cîntarea bisericească.

Cap. I — cuprinde rînduiala bisericească pentru zilele ordinare (de rînd) ale săptămîinii și rînduiala simbetelor.

Cap. II — cuprinde rînduiala bisericească a duminicilor anuale.

Cap. III — cuprinde rînduiala bisericească la praznicele împărătești, iar

Cap. IV. — rînduiala slujbei în postul mare, și a sărbătorilor din cuprinsul Triodului.

Manualul este sistematic și bine împărțit. Este o sinteză de cunoștințe tipiconale, atît cît este necesar pentru cei ce trebuiau să învețe rînduielele de tipic, în primul rînd cîntăreștii. Fără îndoială însă că acest tipic a folosit și preoților.

2) *Tipicul lui Gherasim Saffirin*, fost episcop al Romanului, cu titlul «*Tipic asupra serviciilor divine*», este un manual pentru elevii seminarishti, apărut în anul 1878 la Rîmnicul-Vîlcii, autorul fiind pe atunci directorul Seminarului Eparhial din acel oraș. (Tipicul a fost retipărit la București în 1905). Manualul este împărțit în mici lecții, spre a fi ușor de înțeles. Acestea tratează despre rînduiala Vecerniei și a Iitiei, a Pavecernitei, Mezonopticii și Utreniei, despre stihologii (catisme), canoane și luminînde, vohod, citri, ectenii, sfînți cu doxologie și polieleu, rînduiala Sfintei Liturghii, rînduiala hirotoniei în diacon, preot și arhiereu.

Tipicul lui Saffirin este un manual bine întocmit, cu un stil curgător și cu o limbă ușor de înțeles. Materialul este mult mai pe larg și mai clar expus decît în tipicul lui Melchisedec. Acest manual a adus o contribuție de seamă la cunoașterea rînduielelor serviciilor divine ale Bisericii noastre, fiind mult folosit la vremea lui și fiind util și astăzi.

3. *Tipiconul Bisericii Ortodoxe Orientale*, de mitropolitul Silvestru Morariu Andreievici al Bucovinei, Cernăuți 1883, 214 + VII pe format mare.

Scopul acestui Tipic este de a servi ca manual la împărtășirea învățaturii tipiconale în seminarul clerical pentru candidații la preoție și pentru viitorii cîntăreți și lectori bisericești din Bucovina, «precum și de a fi îndreptar la săvîrșirea rînduielelor liturgice în toate bisericile eparhiei. Manualul este împărțit în: Introducere, Partea generală și Partea specială.

În Introducere, autorul vorbește despre conceptul tipicului, izvoarele și împărțirea lui.

Partea generală cuprinde șase «ramuri» (capitole), care tratează:

Cap. I — despre timpurile liturgice.

Cap. II — cu titlul *Despre rînduielele liturgice* — tratează despre rînduiala Laudelor bisericești, a Sfintei Liturghii, a sfintelor taine și a cîtorva din principalele ierurgii (aghiazma mare, pomenirea morților).

Cap. III. — despre Citirile liturgice (psaltirea, paremiile, Evangheliile, Apostolul, reguli pentru citirea lor),

Cap. IV — despre Cîntările liturgice,

Cap. V — despre tipicul de obște la slujba Laudelor zilnice,

Cap. VI — despre «lucrările liturgice exterioare», adică despre actele externe ale cultului (tămăieri, metanii, etc.).

Partea specială (p. 86 și urm.) este împărțită și ea în trei «ramuri» sau capitole, dintre care cel dintîi cuprinde rînduielele speciale din timpul Octoihului, al doilea pe cele din timpul Triodului, iar al treilea pe cele din timpul Penticostarului.

Manualul constituie o lăudabilă încercare de a întocmi un tipic sistematic și științific, în acord cu tipicul cel mare, care era și a rămas pînă azi normativ nu numai pentru slujitorii mînăstirilor, ci și pentru cei de la bisericile de enorie din Bucovina. Autorul este împotriva deosebirii în bisericile de mînăstiri și cele de enorie,

fiecare cu tipicul ei. Acest manual poate fi consultat cu folos și azi, deși este destul de sumar, el fiind de fapt un rezumat al tipicului Sfintului Sava.

IV. Dintre *Studiile monografice* care au apărut la noi în secolul trecut sub formă de volume separate, menționăm două, care interesează, între altele, cultul Bisericii Armene.

1. Primul este: *«Istoria, dogmele, tradițiunile și Liturghia Bisericii armene de răsărit»*, traducere în limba română din limba franceză de Ioan G. Tutuy, Iași 1874. Studiul, după cum reiese din titlu, ne informează despre Biserica armeană în general și cuprinde trei părți.

Partea întâia ne prezintă pe scurt istoria acestei Biserici, a doctrinei precum și a schimbărilor care au avut loc de când Sfinții Apostoli Tadeu și Bartolomeu au adus lumina Evangheliei în Armenia Mare.

Partea a doua a studiului ne prezintă credința (dogmele) Bisericii armene, după expunerea făcută la cererea împăratului Manuil Comnenul, de către Patriarhul armean Nerses Șnorhali. Acest patriarh a depus multă silință pentru a uni Biserica armeană cu cea grecească, fără să izbutească.

Partea a treia a studiului cuprinde traducerea literală a liturghiei armene. Studiul se încheie cu lămuriri despre autenticitatea acestei liturghii, care, după părerea autorului, se ridică pînă în timpurile apostolice,

2. Un alt volum care interesează cultul Bisericii armene este: *«Taina botezului și Liturghia Bisericii armene»*, traduse și preiucrate de profesorul L. Sarmacș, Iași 1895.

În partea întâia găsim tradusă rînduiala tainei sfintului Botez, așa cum se săvîrșește ea în Biserica armeană. Îndată după aceasta urmează un scurt istoric al liturghiei Bisericii Armene, din care reiese că liturghia acestei Biserici este provenită din cea apostolică și primitivă a Bisericii din Ierusalim și din Cezareea, pe care Sfîntul Grigore Luminătorul a adoptat-o nemodificată. După inventarea literelor alfabetului armean de către Sahac și Mesrob, această liturghie a fost revizuită, introducîndu-se piese și rugăciuni noi și din liturghia Sf. Ioan Hrisostom și a Sf. Vasile, dar fondul rămîind nealterat. Urmează cîteva lămuriri în legătură cu introducerea simbolului de credință în liturghia Bisericii Armene, apoi traducerea textului liturghiei ce se oficiază acum în Biserica armeană.

Volumul cuprinde, în continuare, lămuriri în legătură cu răspîndirea creștinismului în Armenia, despre Sfîntul Grigore Luminătorul și libertatea creștinismului în Armenia, inventarea alfabetului armean și introducerea limbii armene în serviciul divin, cărțile rituale ale Bisericii Armenie, și alte chestiuni de amănunt, după care autorul încheie cu un răspuns la acuzațiile nedrepte ale celor ce învinuiesc pe armeni pentru diferite pricini (că armenii nu venerază Sfînta Cruce decît după ce o botează ca pe un copil, înfig în ea un cui și o ung cu sînge de animal sacrificat); etc.¹⁴

V. După ce am prezentat aceste două studii monografice cu privire la Biserica Armeană, vom enumera alte studii și articole liturgice, publicate în revistele bisericești din secolul trecut.

1. În revista *«Candela»*, anii 1892 și 1893, profesorul Teodor Tarnavski¹⁵ a publicat mai multe studii: a) Cel mai important este intitulat *Despre cele mai însemnate liturghii ale Bisericii Orientale, mai ales cu privire la cele ce sînt întrebunțate în timpurile de față în Biserica noastră*, (apărut și în extras, cu același titlu, 1893. Un volum în 8° de 289 pagini, reeditat în 1908 de Dr. Cioloca). Concomitent, a apărut și ediția germană, cu titlul *Die bedeutendsten Liturgien der orientälischer Kirche, mit besonderer Berücksichtigung der heute in der orthodoxen Kirche, im Gebrauche stehenden Kantsantnopolitischen Liturgien*.

În introducere, autorul tratează despre instituirea sacrificiului euharistic, numirile sacrificiului și începutul cuvîntului «Liturghie». În tratare, face o expunere

14. Cp. și Pr. Prof. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor creștine vechi din Orient, Liturghiile riturilor orientale*, în «Ortodoxia», 1965, nr. 1, p. 85.

15. Despre el vezi notița din *Liturgica* de Mitrofanovici, ed. 1929, p. XIII.

generală despre liturghiile scrise ale Bisericilor orientale și împărțirea lor după familii sau rituri liturgice, inclusiv Liturgia Darurilor mai înainte sfințite, originea și dezvoltarea ei istorică. Dă în continuare textele rugăciunilor din liturghiile bizantine (constantinopolitane), liturghiile Bisericii Iacobite, liturghiile din familia alexandrină, începând cu liturgia Sfântului Marcu și continuând cu cele derivate din ea, adică Liturghiile Bisericii Copte și ale Bisericii Etiopiene. Apoi prezintă liturghiile nestoriene, inclusiv liturgia Bisericii din Malabar.

b) Un al doilea important studiu, la vremea sa, a publicat Prof. Teodor Tarnavski, tot în coloanele revistei «Candela» din anul 1894 (pag. 233—308, 308—314, 375—376, 463—468, 529—546), despre locașurile de cult, cu titlul: «*Zidirea, întocmirea și decorarea dinlăuntru a locașului dumnezeiesc, cum o cere Biserica și tradițiunea*» (apărut și în extras, Cernăuți 1894, cu același titlu, 1 vol. în 8, 120 p.). În partea introductivă autorul vorbește despre importanța locașurilor de cult în viața creștinilor, apoi face un istoric al primelor locașuri de rugăciune. Bisericii i se pot da o serie de numiri — spune autorul; — ea este casa lui Dumnezeu, poarta cerului, etc. Pentru acest lucru ei i se cuvine cinstită și splendoare în împodobire. Forma cea mai obișnuită de construcție a bisericilor creștine în general, este cea de cruce, la care se adaugă forma dreptunghiulară; crucea este un patruunghi în care creștinii văd icoana lumii. Ea mai poate avea și alte forme. Direcția bisericii, după tradiția creștină, este răsăritul, de unde s-a arătat oamenilor Dumnezeu și cele dumnezeiești. Biserica să fie așezată la loc înalt. Stilul de construcție al bisericilor este variat: roman, bizantin, gotic, etc. În continuare, autorul prescrie reguli pentru pictura bisericii și a icoanelor, alegerea stilului de construcție, împărțirea interiorului și obiectele de decorare pe dinlăuntru a bisericii. Vorbește apoi despre obiectele din sfântul locaș: Sfânta Masă, forma, materia, îmbrăcămintea și decorul ei, istoria și întrebuințarea icoanelor în biserică, înfățișarea pe icoane a Sfintei Treimi, a Maicii Domnului, a sfinților Vechiului și Noului Testament și a celor 12 sărbători împărătești.

Acest studiu are o valoare deosebită; la vremea lui el a fost conceput de către autor ca o erminie călăuzitoare la construcția și împodobirea locașurilor de cult. Prin bogăția bibliografiei folosite, a informațiilor date și a nivelului academic la care este tratat, studiul își păstrează și azi valoarea științifică, deși ulterior au apărut și la noi alte studii despre același subiect, fără să fi depășit pe a lui Tarnavski.

c) Cel de al treilea studiu important și de mare întindere publicat de Prof. Teodor Tarnavski în paginile aceleiași reviste, în anii 1895—1896, este *Scurtă explicare a ritului sfântului botez și al sfântului Mir*. Este un studiu temeinic, de astă dată din domeniul istoriei și explicării cultului, bazat pe o bibliografie bogată și redactat la un înalt nivel științific. Studiul prezintă bogate informațiuni cu privire la originea și însemnătatea ritului și ceremoniilor legate de taina sfântului botez și a Sfântului Mir. În partea întâia autorul face un scurt istoric al catehemenatului, dând amănuntele pe care le găsim și în studiile consacrate acestui subiect¹⁶ sau în capitolele respective din manualele mai dezvoltate de Istoria Bisericii Universale. Se descrie apoi ritul facerii catehemenului și întreaga lui pregătire pînă la botez, apoi rînduiala și explicarea acestuia, precum și a tainei ungerii cu Sfântul Mir, cu efectele ei. Se explică ritualul ungerii cu Sfântul Mir și însemnătatea acestuia. La întocmirea studiului autorul a consultat scrierile patristice și explicările liturgice cele mai bune din literatura ortodoxă, ca fălcuirea lui Simeon al Tesalonicului, operele lui Tertulian (*De Baptismo, Contra Donatistas*), ale Sfântului Chiril al Ierusalimului (*Catehezele mistagogice* 4—5—6), ș.a. Rămîne un studiu de istorie și explicare a cultului, bun de folosit și azi.

2. Unul dintre cei mai productivi autori români în domeniul literaturii liturgice din a doua jumătate a secolului trecut a fost protosinghelul și apoi arhimandritul *Ghenadie Enăceanu (Crațoveanu)*, devenit mai târziu episcop al Rîmniceului, care a fost și unul dintre primii profesori ai fostei facultăți de teologie din Bucu-

16. Ca de ex. artic. *Catechuménat*, de P. de Puniet, O.S.B., în Dict. d'Archéologie chrétienne et de Liturgie, t. II (1910), col. 1591 ș.u.

rești, îndată după înființarea ei¹⁷. Deși el a predat de fapte Istoria Bisericească, a scris totuși câteva studii și articole disparate, de interes liturgic, despre diverse teme, publicate în revista oficială a Sf. Sinod, dintre care amintim:

a) *Despre ectenii* (Bis. Ort. Rom., an. II, nr. 1 și 7 (oct. 1875 și apr. 1876), p. 56—66 și 467—478), în care face o clasificare a ecteniilor după cuprins și apoi o explicare literală a ecteniilor mari;

b) *Despre arhitectura creștină. Bisericile de sub pământ* (aceiași rev., an. II, nr. 3 și 12 (dec. 1875 și sept. 1876), p. 174—187 și 705—713): o modestă expunere cu caracter de popularizare despre catacombele folosite ca locașuri de cult în vremea persecuțiilor și despre primele biserici creștine de la suprafața pământului, în sec. I—III;

c) *Despre cîntarea bisericească* (aceiași rev., an. V, nr. 3 (dec. 1880), p. 173—178);

d) *Din istoria literaturii bisericești a românilor. Un sbornic. Istoria Tedeumurilor în Biserica creștină și specialmente în cea română* (ibid., an. VIII, rev. 11 și 12 (nov. și dec. 1884), p. 830—850 și 942—960 și an. XVI, nr. 7 (oct. 1892), p. 513—515, cuprinde informații utile cu privire la originea și forma de azi a slujbei Tedeumului în diverse Biserici ortodoxe.

e) *«Înțelepciune!»* (ibid., an. X, nr. 6, iun. 1886, p. 424—430), cu privire la forma corectă a acestei interjecții, din formula de îndemn dinaintea de citirea Evangheliei.

f) *Doxa, slavă și mărire*, (ibid., an. X, nr. 4 (apr. 1886), p. 269—283), în care stabilește înțelesul exact al celor trei termeni din textele noastre liturgice¹⁸.

g) *Iconografia Bisericii ortodoxe. Reflexiuni asupra a două icoane de la mînăstrea Bunea*, în aceeași rev., an. X, nr. 3 (mart. 1886), p. 172—184: cuprinde considerații generale despre istoria icoanelor în cultul creștin, o biografie a vestitului pictor Manuil Panselin și un studiu special asupra a două icoane de la fosta mînăstire Bunea, considerate de el ca opere ale unor ucenici de ai lui Panselin;

h) *Panaghia*, ibidem, an. X, nr. 11 (nov. 1886), p. 857—879, explică înțelesul cuvîntului și rînduiala bisericească cu acest titlu, care se făcea în unele părți ale Țării (mai ales în Moldova), în legătură cu soroacele pentru pomenirea morților. Studiul acesta a fost folosit mai tîrziu de Iacov Antonovici, episcopul Hușilor și fost student al lui Ghenadie Enăceanu, la alcătuirea cărții lui cu titlul *Panaghia*, tipărită printre cărțile de cult, de către Sf. Sinod.

i) Un studiu separat a publicat Ghenadie Enăceanu, după ce a ajuns episcop la Rîmnic, despre *Cărțile ritualului Bisericii Române Ortodoxe. — Evangheliile*, apărut la Buc. 1895, cu subtitlul *Studii istorico-literare*. Este un studiu meritoriu despre diferitele ediții mai vechi ale Evangheliei românești din serviciul liturgic.

3. Dintre numeroasele publicații de interes liturgic, datorite învîtăturii episcop al Romanului, *Melchisedec Ștefănescu*, în afară de manualele de Liturgică și de Tipic, amintite mai înainte, merită să fie amintite, pentru valoarea lor, nedeapășită pînă azi, cel puțin următoarele studii și referate întocmite de el, în calitate de membru al Sf. Sinod de atunci:

a) *Memoriu pentru cîntările bisericești în România*, este un referat către Sf. Sinod, publicat întîi în rev. «Bis. Ort. Rom.» (an. VI, nr. 1, ian. 1882, p. 11—47) și publicat apoi și ca extras aparte. Cuprinde prețioase informații despre istoria cîntării religioase în biserica creștină în general și îndeosebi în Biserica noastră, informații exploatate de autorii care au scris mai tîrziu despre aceeași chestiune (ca arhierul Nifon Ploieșteanu în *Carte de Musică bisericească*, Buc. 1902; Pr. Prof. Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cîntarea bisericească*, Buc. 1937, p. 183 și urm., și alții).

b) *Proiect pentru revizuirea și editarea cărților bisericești*, Buc. 1882; este tot un referat către Sf. Sinod, cuprinzînd prețioase îndrumări pentru felul cum trebuie făcută revizuirea și retipărirea cărților noastre de slujbă.

17. Vezi Prof. T. Bulat și Pr. Al. Ciurea, *75 de ani de la întemeierea Facultății de Teologie din București*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1957, p. 11—13.

18. Vezi studiul mai nou asupra acestei chestiuni, de Pr. Paraschiv Angelescu, *Slavă și Mărire*, București, 1939.

c) *Viața și minunile Cuvioasei Maicei noastre Paraskevei, Cei noue și istoricul sfințelor ei moaște*, Buc. 1889. Este cel mai bun studiu asupra subiectului, publicat pînă acum în românește, interesant mai ales în partea lui finală, în care se dau informații științifice despre cultul și slujba Sfintei Paraschiva (toate studiile și articolele ulterioare despre viața și cultul Sfintei Paraschiva la români, ca cele publicate de curînd de către Păr. Prof. M. Șesan, în diverse numere din rev. «Mitropolia Moldovei», se bazează pe studiul lui Melchisedec).

d) *Tratat despre cinstirea și închinarea icoanelor în Biserica Ortodoxă și despre icoanele făcătoare de minuni din România ortodoxă*, este un valoros studiu de iconologie creștină, tipărit întîii în rev. «Bis. Ort. Rom.» (an. XIV, nr. 1, ian. 1890, p. 18—58) și apoi în volum separat.

e) *Biserica Ortodoxă și Calendarul*, este la bază tot un referat pentru Sf. Sinod, tipărit mai întîii în rev. Sf. Sinod (an. V, nr. 9, iunie 1881, p. 561—604), și apoi în volum separat, autorul fiind unul dintre cărturarii români din a doua jumătate a secolului trecut, care au militat pentru îndreptarea calendarului iulian, întrebuintat pe atunci la noi.

4. Astfel de studii și referate despre necesitatea îndreptării calendarului în acea vreme au scris și alții la noi, ea de ex. Prof. C. Popovici de la fosta facultate de teologie din Cernăuți, inginerul P. Donici, Dr. C. Zoțu, profesorul C. Erbiceanu de la fosta facultate de teologie din București, prof. N. Coculescu de la Universitatea din Iași, ș.a. (vezi lucrările lor enumerate la lista bibliografică de la sfîrșitul studiului *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe*, de Pr. Prof. Ene Braniște, în rev. «Ortodoxia», an. 1955, nr. 2, p. 214 și 215).

5. Numeroase articole despre chestiuni din domeniul Liturgicii a publicat, de asemenea, în secolul trecut, arhierul *Silvestru Bălănescu*, fost profesor la facultatea de teologie din București, deși nu toate sînt tratate la nivelul științific universitar. Amintim dintre ele, de ex.:

a) *Întrebuintarea Sfintei Scripturi la serviciul divin în Biserica creștină antică*, în rev. «Bis. Ort. Rom.», an. III, nr. 9 (iun. 1877, p. 375—379);

b) *Azămintele Bisericii relative la misterul botezului* (în aceeași rev., an. III, nr. 3, dec. 1876, p. 109—114), cuprinde material dogmatic, canonic și liturgic privitor la săvîrșirea botezului în trecut și azi.

c) *Serbarea duminicii la creștinii antici sau vechi* (ibidem, an. I, nr. 1 și 12, oct. 1874 și sept. 1875, p. 23—32 și 936—939).

d) Articole despre diferite sărbători și posturi, în diverse numere ale aceleiași reviste, din anii 1875 și 1876.

6. Probleme liturgice sînt tratate și în unele din articolele mai vechi, ale profesorului *Drag. Demetrescu*, profesor la fosta facultate de teologie din București, publicate tot în rev. «Bis. Ort. Rom.», ca de ex.:

a) *Dpicticele sau pomelnicele bisericesti și pomelnicul Bisericii Domnița Bălașa din București* (an. XX, nr. 4, 1896—1897, p. 291—322);

b) *Muzica în cult* (an. XX, nr. 1 și 2, p. 44—56, 185—200 și an. XXIV, nr. 8 și 9, p. 729—747 și 886—895), tratează despre muzica în cultul primelor trei secole creștine și imnografia din această epocă.

7. Dintre numeroasele articole scrise de profesorul C. Erbiceanu în rev. «Bis. Ort. Rom.» pînă la 1900, notăm:

a) *Despre rugăciune* (an. X, nr. 12, dec. 1886, p. 994—998),

b) *Cîteva cuvinte asupra zilelor din săptămîna mare, a patimilor Domnului nostru Iisus Hristos. Idei generale* (an. XV, nr. 1, apr. 1891), p. 1—16): despre semnificația și importanța evenimentelor din istoria sfîntă a mîntuirii, comemorate în săptămîna Patimilor.

c) *Săvîrșirea Sfintei Liturghii în duminici, pe timpul fericitului Justin, filosof și martir* (an. XVI, nr. 8, nov. 1892, p. 638—641). E o prezentare succintă a rînduiei liturghiei creștine din sec. II, din *Apologia I-a* a Sfîntului Justin (o prezentare mai dezvoltată și de înalt nivel științific asupra aceleiași chestiuni, vezi la Pr. Prof. P. Vintilescu, *Incercări de Ist. Lit.*, p. 79 și urm.).

d) *Cea mai veche explicare a Liturghiei și a tot ritualul din Biserica Ortodoxă în limba românească* (an. XIII, nr. 2, mai 1889, p. 152—156). Este un scurt studiu

asupra prelucrării românești a cărții lui Nicolae Vulgaris, *Învățătură sfântă*, făcută de dascălul Ionichie Cacavela și tipărită la Iași 1697 (amintită la începutul studiului de față).

e) *Un manuscript românesc cuprinzând servicii bisericești la întimplări de boale grele, în special la ciumă* (an. XVII, nr. 1, febr. 1894, p. 868—876); manuscrisul prezentat cuprinde un *Canon-Paraclis de rugăciune către Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu... pentru boala ciumei*.

f) *Paschalia în cărțile bisericești* (an. VIII, nr. 5 și 6, mai și iunie 1884, p. 366—390 și 436—447), e o prezentare a «Calendarului perpetuu», alcătuit de ing. P. Donici pentru a fi inserat în ediția Orologiului, urmat de o explicare a termenilor folosiți în vechile pascalii (litera dominicală, epacta, etc.). Elementele esențiale ale acestui articol au fost, într-adevăr, tipărite la sfârșitul *Orologiului mare*, editat de Sf. Sinod la București 1896.

g) *Tipicul în Biserica Ortodoxă* (an. XVI, nr. 6—8, sept.-nov. 1892, p. 429—434, 530—542 și 631—637). Un istoric al Tipicului ortodox, cu referire specială la *Tipicul Marei Biserici din Constantinopol*, publicat în 1888, care — după părerea autorului — putea fi adoptat și la noi.

h) *Serviciul Cuvioasei Maicei noastre Paraschiva și al Sfintului Grigorie Decapitolul* (an. XVII, nr. 9, dec. 1893, p. 708—715), e o prezentare a cărții cu acest titlu, tipărită de Antim Ivireanu la 1692.

i) *Liturghierul din 1702, imprimat de Șerban Cantacuzin vel paharnic*. Material pentru literatura bisericească națională (an. XIII, 1889, p. 157—164), se referă la liturghierul slavo-român al mitropolitului Teodosie din 1702.

j) *Cel dintii Trîodiu imprimat în românește* (an. XV, nr. 2, mai 1891, p. 127—132), și alte articole asupra unora dintre vechile noastre cărți de slujbă.

k) *Despre termenii întrebunțați în serviciul bisericesc și în cărțile de ritual în Biserica noastră ortodoxă...* (an. XVIII, nr. 3, iun. 1894, p. 219—235).

l) *Cintarea și inmografia în Biserica primitivă* (an. VII, 1883, nr. 1 și 3, p. 34—47 și 133—148), e o scurtă expunere asupra cîntării și inmografiei bisericești pînă la Sf. Ioan Damaschinul.

8. Cîteva articole de interes liturgic au publicat în paginile revistei Sf. Sinod, și istoriograful G. Ionescu (despre cult în general, an. II, nr. 1, nr. 3, nr. 5 și nr. 10) și Dr. C. Zotu (Despre rugăciunile bisericești, an. I, nr. 2, Oficiile bisericești și funcțiunea cîntăreților, an. VI, nr. 2 și an. VII, nr. 10).

9. De un nivel ceya mai ridicat din punct de vedere științific, se prezintă studiul intitulat *Cercetări liturgice asupra baptisteriilor (Fragmente din anticîtățile creștine)*, publicat în rev. «Vocea Bisericii» (Buc.), an. 1894, n-rele 2, 3, 3 și 5, de Dr. Badea Cireșeanu, viitorul profesor de Liturgică de la fac. de teologie din București și autorul cunoscutului «Tezaur liturgic», în care autorul va îngloba, la capitolul respectiv, mare parte din cuprinsul studiului său despre baptisterii, menționat aci (vezi Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici Creștine Ortodoxe de Răsărit, t. II, Buc. 1911, p. 150—155).

*

Studiul bibliografic de pînă aci este departe de a fi epuizat lista tuturor autorilor, a volumelor și a articolelor de reviste, care s-au scris la noi în cursul secolului trecut asupra diferitelor probleme din domeniul Liturgicii. Numele și titlurile înșirate pînă acum sînt însă suficiente pentru a ne face o idee generală despre bogăția literaturii noastre liturgice dinainte de anul 1900, despre mulțimea și varietatea chestiunilor tratate și despre valoarea de atunci și de acum a principalelor publicațiuni de această natură, menționate în lucrarea noastră. Fără îndoială, cele mai multe dintre ele poartă pecetea imperfecțiunii fatale a oricărui încercări de început: lipsă de suficientă informare științifică a autorilor, expunere nesistematică și haotică, tratare parțială, incompletă sau unilaterală a problemelor abordate, stilizare greoaie și vocabular influențat, în cele mai multe cazuri, de curentul filologic latinist, etc. Totuși, unele dintre ele (ca studiile profesorilor V. Mitrofa-

novici și T. Tarnavschi, ale episcopului Melchisedec, ș.a.) sînt remarcabile prin ținuta lor științifică înaltă, prin temeinicia și seriozitatea informației de fond, prin bogăția și valoarea bibliografiei folosite de autori, ca și prin calitățile lor formale, de expunere și stilizare, putînd rivaliza cu studiile similare publicate în acel timp în străinătate și păstrînd și acum valoarea de studii utile și bune încă de consultat pentru problemele respective. Raportate la vremea în care au fost publicate, asemenea studii au constituit, fără îndoială, nu numai mijloace utile pentru instrucția studenților teologic, a clericilor și slujitorilor noștri bisericești din a doua jumătate a secolului trecut, ci și o mîndrie și podoabă a literaturii teologice românești de atunci. Iar pentru noi, cei de azi, ele nu prezintă doar un simplu interes bibliografic și istoric-litêrar, ci pot fi consultate și acum cu mare folos, păstrîndu-și în întregime valoarea științifică și practică pentru informarea în specialitate. Materialele culese de autorii lor vor fi fructificate mai tîrziu de ostenitorii pe tărîmul Liturgicii din secolul nostru, care vor duce mai departe munca rodnică a înaintașilor lor, desăvîrșind-o în studii științifice de mare valoare, cunoscute și apreciate și peste hotare.

Lucrarea de față are și sensul unui modest omagiu de cinstire a memoriei acestor vrednici pionieri ai literaturii liturgicii românești.

Doctorand ȘCHIOPU A. IULIAN

ISTORICUL BISERICII BROȘTENI DIN ORAȘUL BUZĂU

Orașul Buzău, ca majoritatea orașelor de pe versantul sudic al Carpaților, mai păstrează încă la marginile sale, destul de întinse, un aspect cîmpenesc.

Acest caracter se vedește mai cu prisosință în partea de nord-est, înspre apa râului Buzău, pînă la care cultura leguminoaselor a fost din totdeauna ocupația în-îrăgîtă a locuitorilor din acea parte.

Și azi, dincolo de buchetul blocurilor construite de regimul de democrație populară — între Sfînta Episcopie a Buzăului, Hala veche și Obor —, o stațiune legumicolă, o crescătorie piscicolă și ogoarele cooperativei agricole de producție «Tudor Vladimirescu» aduc odihnă ochiului, prin bogăția de verdeață ce ne-o înfățișează.

Dacă mai adaugăm la această susurul liniștit al fostului iaz al morilor, mai mulți plopi solemni cu frunze tremurătoare, o perdea de sălcii dinspre apa meandricului affluent al Siretului și o populație muncitoare, obișnuită să scoată cu cîntec și voie bună roadele pămîntului, avem imaginea cvasirustică a acestei părți a orașului Buzău.

Din această mare de verdeață, două modeste corăbii — situate pe aceeași paralelă — își înalță catargele spre cer: biserica Gîrlași și biserica Broșteni, de care ne vom ocupa în paginile următoare.

Cînd și de cine a fost zidită biserica Broșteni? — Cei mai mulți dintre cetățenii orașului Buzău care doresc să cunoască trecutul acestui oraș recurg la dicționarul lui Basil Iorgulescu, din nefericire aproape singurul izvor din care se pot îndestula în-îtrucitva cei rivnitori de aflarea acestui trecut. Și acolo stă scris că biserica Broșteni ar fi, după tradiție, de prin secolul al XV-lea, în orice caz, mai veche decît Episcopia, și că a trebuit să fie schit de călugări, ~~după~~ cum se poate constata din ruinele chiliilor ce o înconjurau, precum și din cărămizile ce se scot din morminte, purtînd nume și insigne ce se obișnuiesc a se pune la capul călugărilor, cînd mor.¹

Cea ce nu știa Iorgulescu în anul 1890, în lipsa pisaniei trebuind a recurge la sursa-precară și tulbure uneori a tradiției, știm noi astăzi. Actuala biserică Broșteni a fost ridicată din temelie în anul 1709, probabil pe sau lîngă ruinele unui alt sfînt lăcaș. Afirmația aceasta se sprijină pe un document din anul 1825, în care se spune că «biserica a fost făcută de răposatul întru fericire Caloian căpitanul, pã leat 7217 (1709) după cum se văzu în pisania bisericii, și închinată sfintei mînăstiri de la Rumelia Dușca și dată ca metoh cu cartea patriarhului la sf. mînăstire Banu, care și sfînta mînăstire Banu este închinată tot la Dușca»².

Acest Caloian era grec de neam, fiindcă actele mai de seamă rămase de la el sînt redactate în limba greacă. Sigiliul său, de pe testamentul prin care dispune de averea sa înainte de moarte, ni-l arată ca «fiu al lui Rizu»³.

1. Basil Iorgulescu, *Dicționarul Geografic al jud. Buzău*, p. 66.

2. *Arh. St. Buc.*, M-rea Banu, pach. 38, act. 20/1825.

3. *Arh. St., Buc.*, M-rea Banu, pach. 38, act. 1/1715.

Era căsătorit cu Maria, fiica serdarului Stoian⁴ și sora căpitanului Mănăilă — alt boier cu vază și bogat al Buzăului din vremea aceea⁵.

Documentele timpului — dintre anii 1685—1716 — ni-l înfățișează ca pe un personaj de seamă în viața Buzăului. Neguțător la început⁶, pe la anul 1695 îl vedem înălțat în rîndul dregătorilor statului (căpitan)⁷. Zapisul din 12 septembrie 1716, este ultimul document ce vorbește despre un căpitan Caloian în viață⁸.

În această dregătorie îl vedem împărțind dreptatea alături de episcopul Buzăului⁹ sau executînd porunci domnești, unde se cere pricepere, energie și curaj.

Astfel Brîncoveanu îl face serdar peste 500 de salahori și 80 de zidari și-l trimite cu 1000 de care la cetatea Orheiului¹⁰.

Inclinăm să credem că acest Caloian n-a avut copii. În testamentul mai sus amintit, în afară de soția sa Maria și nepoții Lefter și Mavrudi, el nu mai indică și alți moștenitori. Cum deci ar fi putut să fie întărit acest act ca «legal, drept și fără cusur» de către mitropolitul țării Antim Ivireanul și de către patriarhul Hrisant al Ierusalimului, dacă moștenitorii legali ar fi fost omiși? Așadar acel «Dodin fiul lui Caloian», care figurează ca martor pe un act din 30 octombrie, 1718¹¹ nu ar fi fiul căpitanului Caloian.

Cu banii cîștigați din negoț și — poate — din dregătorie, Caloian, ca toți boierii, a cumpărat moșii și viei. Însă, ceea ce nu prea au făcut alți boieri ai locului, poate mult mai bogați, a făcut el și soția sa: și-au dăruit această agoniseală Bisericii; ai cărei fii credincioși erau; fie înzestrînd vechi altare de credință, fie ridicînd ei unul, ca Mînăstirea Broșteni. Mărturie ne stau documentele Mînăstirii Banu din Buzău, care îl așează în rîndul ctitorilor pentru donațiuni făcute înainte de a ctitori Mînăstirea Broșteni¹².

Așa se face că spre sfîrșitul vieții, cînd dispune prin testament de avutul său, din toată strînsura unei vieți de om întreprinzător, nu-i mai rămîne să-i lase soției decît casă, cu codrul de loc pe care zidise biserica Broșteni, și viile din Mircești și Cîndești: «Și întii bani nu am, fiindcă i-am cheltuit pentru mînăstirea ce am făcut la Boza (Buzău) și am înzestrat-o după cum arată catastiful meu și mai cu seamă că am trimis la mînăstirea Dușco în Rumelia lei 1000 și am cumpărat moșii pentru chiverniseala părinților...», iar peste restul averii mele, adică viile de la Montești (Mircești?) din Buzău și Cîndești din Rîmnic, oi și cai și iepe, boi, vaci, stupi, casa

4. *Arh. St., Buc.*, M-rea Banu, pach. 43, act. 3/1685.

5. Ionașcu, art. *Vasile Caloian*, în rev. «Muguri», septembrie-decembrie, 1936, p. 4, nota 18, p. 5, nota 21. În toamna anului 1706, Mănăilă — acum vel șetrar — s-a bucurat de vizita lui Vodă Brîncoveanu «la satul lui la Mărăcinii, unde l-a făcut un ospăț foarte frumos, apoi domnul și-a continuat călătoria la Rîmnic». (Vezi Șt. Greceanu, *Viața lui Brîncoveanu*, p. 156; cit. după Ionașcu). Mai tirziu Mănăilă face parte din mîslunea ce duce la Poartă 100 de pungi cu bani (Șt. Greceanu, *op. cit.*, p. 162).

6. *Arh. St., Buc.*, M-rea Banu, pach. 43, act. 3/1685.

7. *Arh. St., Buc.*, M-rea Banu, pach. 27, act. 11/1698; Ep. Buzău, pach. 56, act. 19/1698; ms. 186, f. 79. (Într-o carte de hotărnicie, din octombrie, 1695, apare ca martor și Caloian căpitanul).

8. *Arh. St., Buc.*, Ep. Buzău, ms. 171, f. 180 v. — 181 (cit. după Ionașcu, *op. cit.*, p. 5). Un document din 16 august, 1720, amintește de «răposatul Caloian» (ms. 186, f. 105 v. 106).

9. *Arh. St., Buc.*, Ep. Buzău, pach. 56, act. 19/1698; pach. 48, act. 142/1702; ms. 171, f. 180—181.

10. Ștefan D. Greceanu, *op. cit.*, p. 194.

11. *Arh. St., Buc.*, ms. 171, f. 209 v. Dintr-un document din 17 februarie, 1715, aflăm că chiar din vremea lui Brîncoveanu începuse să cadă în disgrație: i se luase un heleşteu și fusese dăruit episcopiei, pe motiv că-l făcuse «pe moșta domnească, fără de știrea și întrebăcunea domnului, numai așa din obrăznicie și mai virtos fără de nici o cheltulală, ci mai mult cu călărași și cu alți tîrgoveți din Buzău (*Arh. St., Buc.*, ms. 171, f. 75 v —76).

12. Un pogon de loc sterp, în dealul Cîndeștilor, jud. Rîmnic, la «Cetățille», leat 1702; pentru pogoane de vie, în dealul Cîndeștilor, la «Cetățille», leat 1688; un pogon de vie, alătura cu vilele ot Mircești, leat 1698; trei pogoane de vie, în dealul Mirceștilor, pe valea Nenciuilor, leat 1707; 496 st. în Jiliște, lîngă Albești, leat 1707; două pogoane de vie, în dealul Mirceștilor, leat 1709 (*Arh., St., Buc.*, M-rea Banu, pach. 43, act. 140, f. 2—3). Unele din aceste bunuri le-a dăruit mînăstirii Banu chiar de la cumpărarea lor.

mea, halne, vase de aramă, tipsii, tingiri, cazane, linguri de argint, orice am las epitrop și stăpîn pe soția mea Maria, ca să le stăpînească și să dispună de ele ca absolută stăpînă, căci așa este voința mea»¹³.

Biserica Broșteni, zidită ca să fie minăstire de călugări, desigur că în afară de acareturile necesare unei așezări monahale a fost dotată și cu ceva avere, pentru întreținerea sfîntului lăcaș și a închinătorilor săi. Ne-am fi așteptat ca testamentul lui Caloian să indice precis și ceea ce lăsa acesta bisericii din averea lui. Însă nu găsim decît arătarea laconică și vagă că minăstirea Broșteni «a fost înzestrată după cum arată catastiful» — catastif ce nu a ajuns la noi.

Oricum, situația acestei mici chinovii n-a fost prea înfloritoare, fapt ce a determinat pe Ioan Vodă Mavrocordat, la 12 mai 1717, să-i acorde un hrisov de scutire de podvezi și angarale¹⁴.

Aceleași scutiri le obține biserica Broșteni și de la domnitorii următori: Nicolae Mavrocordat, prin hrisovul din 22 mai 1719¹⁵; Alexandru Ipsilante, prin hrisoavele din 14 martie 1775¹⁶, și din 14 aprilie 1797¹⁷; Alexandru C. Moruzi, prin hrisovul din 9 decembrie, 1799¹⁸; Constantin Ipsilante, prin hrisovul din 23 iunie 1803¹⁹; Ioan Gheorghe Caragea, prin hrisovul din 10 mai 1813²⁰ și Alexandru Șuțu, prin hrisovul din 18 septembrie 1819²¹.

Abia peste o sută și mai bine de ani de la zidirea bisericii găsim ceva știri cu privire la averea ei, în niște acte oficiale și mărturii, prilejuite de reclamația egumenului de la Banu împotriva sîrbilor care aveau grădini de zarzavat pe proprietatea bisericii Broșteni și nu voiau să dea dijmă, după obiceiul pămîntului.

Motivul acestui refuz era că grădinile nu ar fi pe terenul bisericii, ci pe moșia șlobodă a orașului. La cercetarea ispravnicului de Buzău, în anul 1814, egumenul Iosif de la Banu prezintă testamentul mai sus amintit, din care se vede ce avere iăsa Caloian soției sale, și susține că numita, la rîndul ei, o donase toată sfîntei Minăstiri Broșteni, precum «vilele ot Mircești i vile ot Cîndești, din jud. Slam Rimnic, care se vād că și acum se stăpînesc de sfînta Minăstire Dușca». Martorii Constantin Iemnarul și Tudorie chiar arată ispravnicului locul unde a fost casa cu locul și grădina cu livele a numitului Caloian, deslușind că sîrbii și-au făcut grădinile de zarzavat în ocolul pămîntului bisericii Broșteni, de pe care totdeauna s-a luat dijmă de către oamenii Minăstirii Banului. Dijma pretinsă de minăstire era din zece legume una. Sîrbii însă — se plînge starețul — n-au răspuns acestei obligații, din cauza neglijenței preotului Mihai Bogorodici de la Broșteni, în seama căruia fusese lăsat pămîntul; dar, din faptul că aceia aduceau la hramul bisericii (Adormirea Maicii Domnului) varză, ceapă, praz și alte zarzavaturi, se putea trage concluzia — zice egumenul — că terenul era al bisericii Broșteni și că ea lua dijmă.

Din mărturia stolnicului Nicolae Virgolici, dată cu aceeași ocazie, aflăm că pe locul bisericii rămas de la Caloian «niște boieri, anume potcovnicul Manolache Daut (Tăutu) împreună cu căpitanul Alexandri, sfătulindu-se amîndoi, și-au făcut case, ca niște ctitori și rude ce erau ale răposatului Caloian, avînd ei gînd să strîngă și ceva omenași pe lingă dumnealor, ca să facă și sătucean pe lingă sfînta biserică»²².

Prin cartea de judecată din 1 decembrie, 1814, se recunoaște bisericii Broșteni dreptul «să ia dijmă de acum înainte pe grădinile ce vor fi pe locurile ce are de la Caloian și de la Maria soția lui, din zece una, după obiceiul pămîntului și după

13. *Arh. St., Buc.*, M-rea Banu, pach. 38, act. 1/1715. Lui Caloian însă îi mersese faima de om foarte bogat, lucru care a cauzat după moartea sa mari neplăceri cumnatului său Mănăllă: «Că venind nepoții cumnată-mea Caloian de la Țarigrad cu Ierman împărătescu și cu un turc mare, apucîndu-mă ca să împlinesc o sumă de bani foarte mare, care zicea că mi-a rămas de la cumnată-mieu Caloian și neputînd să mă mîntuiesc cu alt mijloc de acea prepunere și bănulală a lor într-alt chip, n-am avut cum face decît am început a lua bani împrumut de la unii și de la alții... (ms. 172, f. 221—221 v.).

14. *Arh. St., Buc.*, M-rea Banu, pach. 38, act. 3/1717.

15. *Ibidem*, act. 5/1719.

16. *Ibidem*, act. 7/1775.

17. *Ibidem*, act. 8/1798.

18. *Ibidem*, act. 8/1799.

19. *Ibidem*, act. 10/1803.

20. *Ibidem*, act. 11/1813.

21. *Ibidem*, act. 21/1819.

22. *Ibidem*, act. 12/1814.

cum se urmează și la alte grădini dupe la alte moșii, ca un lucru drept al bisericii ce după arătate engrafe și mărturii se dovedește că este»²³.

Pricina însă dintre cele două părți nu s-a stins, întrucît sîrbii n-au vrut să respecte cartea de judecată și să dea dijma cuvenită. De aceea la 2 septembrie 1816, se face o nouă cercetare de către Petre Vernescu biv vel logofăt. Întrebați fiind sîrbii din ce vreme au grădinile și casele pe acel loc, răspunseră că «de la întia domnie a domnului Moruzi Voievod²⁴ viind de peste Dunăre o sumă de familii de sîrbi și vrînd să treacă la Rusia, i-a poprit aici în Buzău un medelnicer Constantin Schina, ce se afla ispravnic la Buzău, dîndu-le ajutor cu lemne și alte trebuințioase de și-au făcut bordeie într-acest loc Broșteni, arătîndu-ne și locul pe unde au acum grădini, ca să-și facă ce vor putea pentru hrana vieții, care de atunci făcîndu-și case și grădini de sînt peste 20 de ani, dijma sau clacă nimărui n-au dat».

Intrucît dintr-o parte sîrbii aduceau martori dintre orașeni că acest teren în litigiu este loc domnesc slobod, de pe care niciodată nu s-a luat dijma, iar din altă parte egumenul de la Banu arăta că la anul 1804 înșiși sîrbii se plînsese ispravnicului că episcopia le cere dijma de pe un teren ce este al bisericii Broșteni, organul de anchetă nu poate trage nici o concluzie: «dar fiind diastimă (interval) de o sută de ani, înscris nu se vede, mărturii nu sînt să arate de unde pînă unde este cuprinsul locului, rămîne cum se va găsi cu cale de către judecată»²⁵.

Nu știm data acestei judecăți și ce se va fi hotărît cu privire la drepturile bisericii Broșteni.

Mai departe, pînă la anul 1843 nu mai avem nici o știre despre averea bisericii, iar cea din anul acesta nu este satisfăcătoare. Este vorba de plîngerea unor mahalagii de la Broșteni, adresată Magistratului orașului, pentru un codru de loc ca de 4—5 pogoane, pe care ei îl folosiseră pînă atunci, ca să spele grîu, să nălbească pînză, să spele lînă, să pășuneze viței și gîștele și care începuse să fie spart cu plugurile de sîrbi, ca să facă grădini, sub cuvînt că acest loc s-ar fi dat de Magistrat bisericii Broșteni, iar aceasta, la rîndul ei, l-ar fi dat cu embatic acelor sîrbi din an în an²⁷.

Mai tîrziu, într-o tipăritură ce apare în anul 1861, aflăm iarăși ceva despre averea sau mai bine zis despre irosirea averii acestei biserici: «Această biserică, pe cît am putut afla, este fondată de un oarecine căpitan Calolanu, cel ce o înzestră cu mai multe bunuri, precum o sfoară de moșiei și altele, și apoi a închinat-o la Mînăstirea Dușca. Dar după ce i s-au luat toate bunurile cu care era înavuțită, fu părăsită de egumenii greci care o administrau; și astăzi, cu un venit anual numai de cîteva sute de lei, abia se întreține, avînd un biet preot și un dascăl. Preotul are 200 lei plată anuală și dascălul iară atît»²⁸.

În sfîrșit, în anul 1873, din contul de gestiune al bisericii, trimis primăriei orașului spre verificare, aflăm că averea bisericii consta din 7,750 ha. teren pentru cultură de legume și fineață, din al cărui venit anual de la 375 abia se putea acoperi salariul unui cîntăreț, care trebuia să facă și pe paracliserul²⁹.

În anul 1920, în scriptele parohiei terenului acesta apare numai cu suprafața de 6,851 ha.³⁰ Diminuarea aceasta are probabil la bază nu numai o nouă măsurătoare, în urma lărgirii drumurilor publice, ci și unele cutropiri din partea vecinilor.

Acest teren a fost cedat statului de către conducerea parohială pe data de 24 februarie, 1953.

Biserica Broșteni în decursul vremii. -- Răsărită din rîvna lui Calolanu, biserică Broșteni, înconjurată cu ziduri groașe de care se prîvnea frumos șirag de

23. *Ibidem*, act. 15/1814. 24. *Ibidem*, act. 12/1814.

25. Alexandru Moruzi, domn al Munteniei, 1793—1796.

26. *Arh. St., Buc., M-rea Banu*, act. 19/1816.

27. *Arh. St., Buzău, Magistr. orașului*, dos. 31/1843.

28. A. Palemon, *Descrierea sfîntei, monastiri*, București, 1861, p. 21.

29. *Arh. St., Buzău, Prim. or. Buzău*, dos. 209/1874, f. 67—68.

30. *Arhiva bisericii Broșteni*, dos. 32/1920, f. 5.

chilii, a putut fi un cuib de odihnă și mângiere duhovnicească pentru o mină de călugări, sub povăța propriului lor stareț; cel puțin așa interpretăm documentele care amintesc de stareții «bisericii lui Caloian» și de «părinții călugărași» de la această biserică³¹.

Nu mult după zidire, la 20 decembrie, 1711, biserica a fost închinată Mînăstirii Banu, spre a-i fi metoh^{31 bis}. Din această cauză nu mai avea rost ca metohul să-și aibă stareț oșebit de cel al mînăstirii tutelare. Cînd vor fi încetat stareții la Broșteni și va fi început completa aservire a bisericii Broșteni, nu putem preciza. Totuși din faptul că în scotelile mînăstirii Banu pentru intervalul de timp 1734—1740 nu se vorbește nimic despre administrarea acestui metoh³², iar dintr-un act ulterior aflăm că starețul de la Banu, Ioanichie, strîngea dijmă de pe grădinile bisericii Broșteni³³ — pe la 1769 —, putem întrezări cînd mica chinovie și-a pierdut independența gospodărească. Neavînd această independență, veniturile ei luau același drum ca și acelea de la mînăstirea tutelară. — Mînăstirea Dușca din Rumelia —, fără ca stareții de la Banu să simtă vreo strîngere de inimă în fața aspectului din zi în zi mai jalnic al celor două biserici³⁴.

Biserica Broșteni însă era și mai expusă ruînării, din cauza așezării ei pe un teren deschis, unde crivățul se zbăntuie în voie, cu apa la 2 metri sub el, foarte des inundat de Iazul Morilor sau de apele rîului Buzău. Iată cum se prezenta ea în 1825, cu ocazia unei catagrafii: «starea bisericii, de zid, tencuită, tencuiala veche, amvonașul cu cărămidă pe gios, pardoseala de piatră... învelită cu oiane vechi și sparte, întru care curge într-însa, fără de turlă, biserica crăpată în multe locuri de cutremur (cel din 1802)... clopotniță nu are, fără numai un clopot de mijloc pe doi stîlpi»³⁵.

În această catagrafie erau consemnate și cantitățile de 15.000 de cărămizi și 5.000 ocale de var, ceea ce denotă intenția de a se repara biserica sau a se construi ceva — clopotniță sau casă parohială. Nu s-a trecut însă la fapte, iar materialele s-au irosit nefolosite sau au fost înstrăinate.

Cu ocazia cutremurului din 12 ianuarie 1838, «care a pricinuit cea mai simțitoare spaimă la toată suflarea», biserica Broșteni s-a crăpat rău, iar la slon (přidvor) au și căzut un codru de zid»³⁶.

În anul 1861, ruînarea ei umple de indignare pe delegatul statului însărcinat cu întocmirea unui raport asupra mînăstirilor închinat: «Cînd s-ar sili cineva cît de mult spre a descrie tabloul dezolării și al nenorocirii, i-ar fi peste putință pînă ce nu va vedea mai întîi starea în care se găsește această biserică. Ca o mamă pă-răsită de fiii ei, jefuită de toată averea-i și abandonată, se mai ține abia în patru pereți; cu învelitoarea învechită, stricată de tot; cu un mic turnuleț care stă să cadă și toate cele dimprejur-i ruinate»³⁷.

31. *Arh. St., Buc., M-rea Banu, pach. 38, act. 3/1716; ms. 186, f. 109;*

31 bis. *Arh. St., Buc., Inv. grec. doc. M-rea Banu, 20 bis, f. 5 v/1832.*

32. *Arh. St., Buc., ms. 377, f. 455—458, 461—469.*

33. *Arh. St., Buc., M-rea Banu, pach. 38, act. 15/1814.*

34. Din cercetarea scotelilor mînăstirilor pe anii 1734—1740, vedem că stareții de la Banu erau în primul rînd oameni de afaceri, în fața cărora economicul prima: ei nu investeau bani decît în lucruri ce aduceau venit — cumpărare de moși, construire și reparare de mori, hanuri, poverne de rachiu etc. Apoi umblînd cu atîta băneț, nici ei nu erau insensibili la zăngănitul lui. Starețul Iosif, fugit la Brașov în timpul revoluției lui Tudor și decedat acolo, avea să la «de pe la unii alții, cu zapise și fără de zapise, tineri 31.136 (*Arh. St., Buc., ms. 142, f. 29*). Urmașul acestuia, Iacov pe, 9 luni — de la iunie, 1822, și pînă la aprilie, 1823, scoate mînăstirea datoare cu 1165 tineri (*ibidem, f. 29*). În concordanță cu scopul urmărit, nu-și avea rost să fie generoși cu preoții slujitori, pe care-i tratau ca și pe argași, și cu rîvnă pentru lăcașurile Domnului.

35. *Art. St., Buc., M-rea Banu, pach. 38, act. 20/1825.*

36. *Arh. St., Buzău, O cîrmuire jud. Buzău, dos. 153/1838, f. 131.*

37. A. Palemon, *op. cit.*, p. 21. Metohul era după chipul și asemănarea mînăstirii-tutelare, unde delegatul statului constata aceeași incurie și aceeași situație dezastruoasă a bisericii și a acareturilor ei «Mînăstirea Banu, al cărei venit anual trece de 7000 galbeni, se găsește în cea mai tristă stare. Oriîncotro-îți întorci ochii, se vede numai ruine și mizerie. Ce se face oare cu

În anul 1862, biserica neavînd preotul ei, ci fiind servită de preotul Alexandru Movileanu de la biserica Sfîntului Nicolae, epirotopia de la Broșteni se mișcă la lucru: cere la episcopie învoire să strîngă fonduri pentru a repara biserica, precum și pentru a zidi o clopotniță din nou și o casă pentru locuința preotului³⁸.

Episcopia aprobă colectarea de sume în cuprinsul districtului Buzău, pe termen de 6 luni. Rezultatele colectei nefiind prea îndestulătoare, nu s-a putut face clopotniță și nici casă parohială, căci într-un act din anul 1865 găsim amintit că «s-a făcut o mică reparație de zugrăvit înăuntru, precum și afară»³⁹.

Din cauza igrasiei ce covîrșise zidurile, biserica aceasta nu putea să se bucure mai îndelung de podoaba picturii, așa că în 1892 a fost din nou pictată⁴⁰, cu toate că mai necesar ar fi fost să i se înlocuiască putregăitul acoperiș de șindrilă și să i se consolideze zidăria.

În anul 1896 s-a făcut ceva în această privință: «S-a reparat sfînta biserică Broșteni și s-a spart și turla deasupra (pe naos), căci era făcută din vechime pe boltă, fiind bolta infundată, după cum se vede cealaltă (bolta din pronaos) și această reparație și pe dinafară (s-a făcut) împreună cu totul s-au pus patru rînduri de cărămidă taliană, în locul la care s-a luat cea veche și s-a încins cu trei șini de fier în zid»⁴¹.

În anul 1909, din adresa parohului către primăria orașului aflăm iarăși că această biserică a ajuns în stare de ruină, devenind ca și improprie pentru îndeplinirea serviciului divin⁴². De data aceasta i s-a făcut reparații capitale: placaj din piatră naturală la soclu de jur împrejur, răzuirea tencuielilor interioare și exterioare pînă la cărămidă și refacerea lor; ancorarea zidurilor cu bare de fier; uși și ferestre noi, dușumele și mobilier nou; pictură nouă, pavaj în jurul bisericii etc.⁴³.

Cu ocazia tuturor acestor reparații, desigur s-a stăvilit opera distructivă a timpului, s-a făcut un bine acestui sfînt lăcaș, prelungindu-i-se dăinuirea, însă i s-a făcut și mult rău, lucrările de conservare fiind înmănușate de unele de mutilare a arhitecturii și de distrugere a picturii inițiale.

Descrierea bisericii — Arhitectura. — Biserica Broșteni prezintă proporțiile unui paraclis, cu planul în treflă și turlă pe naos. În prezent se compune din pridvor închis, zidit în 1939 (indicat în plan cu litera a) pronaos realizat din pridvorul inițial (indicat în plan cu b, existent în 1825) și fostul pronaos c și naosul cu 2 abside laterale și absida altarului, toate trei circulare înăuntru și poligonale la exterior.

În urma transformărilor suferite în timp — pentru a i se mări capacitatea, —, zidul despărțitor dintre piesele b și c și cel probabil existent între c și d au fost înlocuite cu arce larg deschise.

Pe naos se ridică acum o turlă de lemn, îmbrăcată în tablă.

Timpla, inițial din cărămidă, a fost demontată în 1909 și înlocuită cu alta din lemn sculptat.

Plastica exterioară simplistă se reduce la un brîu median și o cornișă profilată. Fațada este integral tencuită.

Este zidită din cărămidă îngustă, cu mortar de var gros, în rosturi late, atît la soclu, cît și în elevație. Boltile, afară de una, sînt originale; pardoseala, inițial din lespezi de piatră, este acum din scîndură; înveltoarea primă din olane a fost

atît venit? Unde sînt frații călugări șezători la dînsa? Unde e ospitalitatea dată vreunui călător? Tacerile ce bine, ajutorul și consolațiunea celor sărați? Nici o vorbă despre toate acestea. Sfînta biserică se află învechită și ruinată, cu înveltoarea stricată, încît poate și ploaia intrînsa, cu pereții crăpați, în mai multe părți, zugrăveala de pe ei învechită, mucegălită, cu inscripțiunile de la cîntori ce arătau numele șerșe și spoite cu bidineaua, toate aflîndu-se într-o asemenea stare și înconjurul curții numai ruine. Casele igumenești jumătate locuite, jumătate ruinate și pustii...» (*ibidem*, p. 15).

38. *Arh. St., Buzău*, Ep. Buzău, dos. 22/1862.

39. *Arh. Bis. Broșteni*, dos. 94, f. 7.

40. *Ibidem*, f. 1.

41. Însemnare pe scoarța răzleașă a unui octolh vechi, păstrată în arhiva bisericii.

42. *Ibidem*, dos. nr. 14/1909, f. 1.

43. *Ibidem*, dos 13/1909, f. 24, 25, 26, 35, 86.

înlocuită întâi cu una din şindrilă, apoi cu actuala învelitoare din tablă, cu streăşină foarte îngustă, pe cornişă profilată şi tencuită.

Sistemul de boltire se prezintă astfel:

Pridvorul existent *a* are plafon de lemn tencuit;

— pridvorul iniţial *b* — acum parte integrantă din pronaos — nu mai are bolta originală din cărămidă, ci una cilindrică, din lemn tencuit;

— pronaosul *c* are călotă sferică pe arce dublouri laterale;

— naosul *d* are turlă octogonală de lemn, sprijinită pe 4 pendantsivi sferici — în locul calotei originale din cărămidă, demontată în 1896 pentru a se da mai multă lumină bisericii;

— cele trei abside sînt acoperite după tradiţia arhitectonică cu semicalote sferice.

Iniţial, biserica a avut pridvorul *b* deschis, pe stâlpi de cărămidă cu cîte 2 arcade laterale şi 3 pe faţada de vest. A fost închis în secolul al XIX-lea, cînd cu acea ocazie, s-a pierdut şi pisania.

Acest pridvor a fost descoperit în anul 1961, cînd s-au făcut reparaţii de asanarea zidăriei.

— *Pictura*. — Din nenorocire, din pictura murală iniţială a bisericii nu s-a păstrat nici măcar un metru pătrat, spre a ne putea face o cît de sumară părere asupra valorii ei.

Cum am văzut, biserica a fost iarăşi pictată în anul 1892, însă nici din această lucrare n-a rămas vreo urmă, deoarece în anul 1909, biserica trecînd prin radicale reparaţii, toate tencuielile interioare au fost răzuite pînă la cărămidă, iar pe noile tencuieli zugravul buzoian Dimitrie Nicolescu a executat o pictură nouă, în tehnica ulei, în stil neobizantin.

Cu această ocazie vechea tîmplă de cărămidă a fost dărîmată, fără a se păstra măcar icoanele împărăteşti. Ne-a parvenit numai crucea din frontispiciul tîmplei. Bănuim că a fost pictată în 1892. Chipul Mîntuitorului de pe ea este corect şi expresiv desenat, simbolurile evangheliştilor însă sînt pueril zugrăvite, chiar groteşti.

Pictura din 1909 a fost o lucrare meritorie, în privinţa corectitudinii desenului şi a coloritului, care linişteşte şi desfată ochiul. În ceea ce priveşte expresivitatea chipurilor şi mişcarea în compoziţiile mai mari, nu-l arată pe zugrav încă în anticamera măiestriei.

În anul 1939, s-au executat lucrări de spălare şi renovare a acestei picturi, de către zugravul buzoian Nicolaie Şolescu, unul din ucenicii lui Nicolescu.

Ultima reparaţie, în urma stricăciunilor cauzate de cutremurul din anul 1940, precum şi a afumării din cauza luminărilor de proastă calitate, s-a făcut în anul 1951 de către pictorul buzoian Titel Benea. N-a fost o simplă spălare şi reparaţie superficială, ci o intervenţie destul de simţitoare din partea acestui entuziast mînuitor al penelului: s-a completat pictura pe arcade cu sfinţi în medaillon, ce lipsea — din calculele negustoreşti ale zugravilor anteriori —; s-au schimbat scenele din sînurii, necorespunzătoare cu iconografia tradiţională; s-a îmbogăţit decoraţiunea şi s-a intervenit în colorit şi desen — unde a fost cazul —, păstrîndu-se totuşi caracterul unitar al lucrării.

Sculptura. — Tîmpla de lemn, aşezată în locul celei de zid, cum am spus mai sus, şi sculptată în lemn, dacă nu este opera unui mare maestru, în tot cazul este o lucrare mai mult decît meritorie şi demnă a fi remarcată.

Compoziţie corectă, prezintă toate elementele barocului: profilele orizontale, consolele soclului, decorate cu frunze de acant, colonetele răsucite, de la registrul al treilea superior. Unele elemente decorative sînt mai puţin reuşite, însă uşile împărăteşti, cu o sculptură traforată, dovedind influenţa stilului brîncovenesc, sînt vrednice de admiraţie.

Iniţial ferestrele au avut ancadramente cu profile în stilul renaşterii, sculptate în piatră, cu motive geometrice. Nu ştim cînd au fost scoase. Din ele a rămas un fragment, zidit în placajul de piatră al soclului, sub fereastra altarului. Pe el se află următoarea inscripţie în relief: «Să se ştie pe cum că a lucrat Albu P. F.».

Odoare și cărți vechi. — *Icoana Maicii Domnului*, portativă, îmbrăcată în argint.

A fost dăruită în 1796, aprilie în 10, de preotul Vasile, iar în 1818 a fost îmbrăcată în argint. Reprezintă pe Maica Domnului încoronată, stînd în jeț cu pruncul în brațe, avînd de o parte și de alta pe Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril. Este lucrarea unui meșter miniaturist, preocupat de latura decorativă, cu elemente orientale (cele de la jeț, de la perne și inciziile pe stofă) și pe care le execută cu multă minuțiozitate. În îmbrăcămintă urmărește și tradiția stilizării bizantine.

O altă icoană, tot a Maicii Domnului, format 20/26 cm., îmbrăcată în argint și cu toc sculptat și poieit, reprezintă pe Maica Domnului cu pruncul, în medalion. Pictura s-a păstrat foarte bine. Culorile sînt sumbre, trăsăturile exprimă ceva între tristețe și severitate. Pare mai veche decît cealaltă icoană.

Icoana Sfinților Haralambie și Grigorie, are pictura pe lemn (format 68/98 cm.), peste care s-a aplicat pinză și un strat de cazeină.

Deasupra capetelor lor sînt pictați, de o parte și de alta, sfinții arhangheli, iar la mijloc Mîntuitorul, stînd pe norii cerului. Toate figurile și mîinile sînt îmbrăcate în argint. Desenul, coloritul și argintăria fac din această icoană o lucrare ce iese din comun.

Crucea răstignirii, pentru altar, reprezintă Trupul Mîntuitorului, decupat din lemn, este aplicat pe cruce. Sînt asemănări izbitoare — ca desen — între crucea aceasta și cea de la tîmpla veche, de care am vorbit mai sus. Coloritul însă este mai interesant și mai potrivit cu ceea ce vrea să reprezinte pictorul. Are următoarea inscripție, pe spate: «Această sfință cruce s-a făcut de d-lor Alexandru Mușetescu, Gheorghe Dimitriu și Ivan Neșu, 1865».

Dintre Candelele de argint menționăm numai două care au inscripții. Ambele sînt mici. Pe prima sînt gravate cuvintele: «Anton Popovici, 1813», iar pe cea de a doua: «Iani Anstesil; maior D. Papazuli, anul 1859».

Alte obiecte de metal. — Un *Policandru de alamă* cu 12 lumini. Nu este un obiect lucrat cu artă, totuși îl amintim pentru vechimea lui. Este amintit în catalogia bisericii din anul 1825. Forma crucii de deasupra ne face să credem că meșterul a fost de origine slavă.

Un clopot de circa 20 kgr., de asemenea amintit de acea catalogie, avînd în relief numele: «D. Ghertijov».

Din Cărțile de ritual amintim; *Triod*, Rîmnicu-Vîlcii, 1761, fără însemnări.

Penticostar, București, 1792, are următoarele însemnări: la fila 48 «să se știe cînd s-a făcut răzmiriță cu volintirii la anul de la Hristos 1821, luna lui martie 9, (ss) Ienco smeritul dascăl».

Același slujitor notează mai jos: «Să se știe cînd au venit lăcustele la Buzău, la anul de la Hristos 1825».

La fila 75: «Acest penticostar este al bisericii Broșteni din tîrgul Buzău, (ss) popa Ion, 1828, aprilie 28».

Molîtvelnic, Rîmnicu-Vîlcii, 1782. La fila 313, are următoarea însemnare: «Acestu molîtvelnicu s-au dăruit bisericii Broșteni din orașul Buzău, de subpt iscălitu preotulu Vasile Bașturea de la biserica Neguțătorilor, la anul 1864, martie 25, spre veșnică pomenire».

Mineiul pe ianuarie, Neamț, 1831, are următoarea însemnare, pe prima filă, verso: «Să se știe de cînd am venit eu dascăl la biserica Broșteni, la leatul 1845; noiembrie 8, (ss) Nicolae Comănescu».

Biserica posedă întreaga colecție a acestor mineie, din care lunile ianuarie—octombrie au apărut în 1831, iar lunile noiembrie—decembrie în 1832.

Mineiul lunii aprilie, pe ultima filă, are următoarea însemnare: «Astăzi, anul 1893, aprilie 26, s-a întimplat un potop de apă foarte mare, încît au ieșit apele din matca lor afară și au inundat tot prinprejurul canalurilor, adică din marginea dinspre Cîlnău, pînă la abator și de la podul de fier pînă la vale și am scris eu pentru aducere aminte, (ss) I. M. Sorescu».

Mineiul lunii iulie are următoarea însemnare: «Această carte este a sfintei biserici Broșteni și am scris la anul 1852, iulie 12, (ss) Gheorghe Popescu».

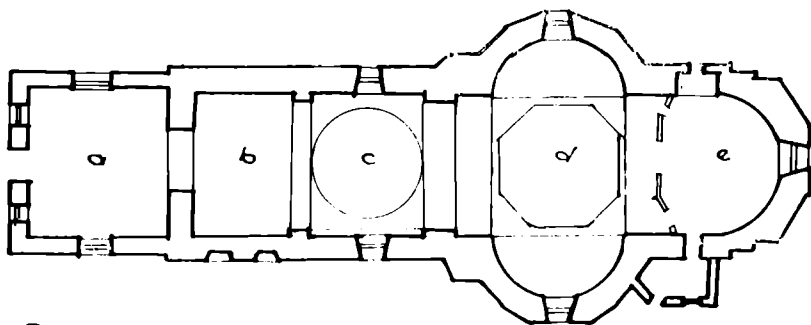
Biserica Broșteni—Buzău

BISERICA BROSTENI

ORASUL BUZAU

SECTIUNE

PLAN PASTER

Ceaslov bogat. Îi lipsește coperta interioară. După stampe, probabil a apărut în anul 1833. Este o carte cu hirtie bună, și tipar frumos și îngrijit. Ilustrația și ornamentația este bogată.

După însemnarea de la început a aparținut schitului Nifon.

Cazante, Buzău, 1834, cu blagoslovenia și cu toată osfrdia episcopului Chesarie.

Octoih, fără copertă interioară. După gravura de la început a apărut tot la Neamțu, în anul 1833.

Slujitorii bisericii Broșteni. — Fiind așezare mănăstirească, biserica Broșteni a fost condusă la început, cum am spus, de proprii săi stareți, nu de aceia de la mănăstirea tutelară Banu. Documentar nu cunoaștem decât numele a doi dintr-înșii: *starețul Iosif* și *starețul Serafim*. Primul figurează într-un ordin al lui Ioan Vodă Mavrocordat, la data de 15 mai, 1717, către Constantin căpitan de la Buzău și către orașeni: «Că aici la domnia mea se jelui Iosif igumenul de la biserica lui Caloian căpitan, zicînd cum că i-ați fi făcînd multe supărări pentru rîndul olăcării și pentru alte multe...»⁴⁴. -

Numele lui Serafim apare într-un zapis din 14 martie 1718⁴⁵.

Mai departe, tot secolul al XVIII-lea se scurge fără a ne lăsa în amintire numele vreunuia din slujitorii acestui modest sanctuar. Singură o icoană a Maicii Domnului ne dă de știre că a fost făcută în anul 1796, aprilie în 10, de «Vasile ierei», îmbrăcată în argint — după cît se pare — de același preot în 1818.

În secolul al XIX-lea, o dată cu orînduirea actelor de stare civilă pe la biserici — în anul 1822 — putem stabili precis șirul preoților la biserica Broșteni. Cît privește perioada anterioară, aflăm dintr-un act din anul 1814 că la Broșteni a slujit și preotul Mihai Bogorodici⁴⁶. Și fiindcă starețul de la Banu îl învinuia că a neglijat strîngerea dijmei de la grădinarii sîrbi care cultivau legume pe terenul bisericii Broșteni, putem deduce că vremea slujirii acestui preot a fost în jurul venirii acestor grădinari în Buzău⁴⁷.

Preotul Mihai Bogorodici, care în 1814 nu mai era în viață, a avut doi fei iori de asemenea preoți: *preotul Stan*⁴⁸ și, poate, pe acel «*Ioan sin popa Mihai*», care, în catagrafia de la 1835, apare ca preot la Broșteni⁴⁹.

Altă indicație asupra unui slujitor de la Broșteni — destul de vagă — o găsim în catagrafia acestei biserici din anul 1825, unde printre odoarele bisericii figurează și un potir dăruit de «*popa Petre duhovnicul*»⁵⁰.

Ieromonahul Procopte a slujit la Broșteni pînă în 1832, cînd s-a stabilit la Sfîntul Munte⁵¹.

Preotul Ioan slujea la Broșteni în anul 1832, cum se poate dovedi cu actele de stare civilă introduse în anul acela. Însă îl găsim și mai înainte, la 26 aprilie, 1824, iscălit pe fila unul penticostar (f. 75).

În catagrafia preoților mai sus amintită, numele complet al acestui preot este Ion sin popa Mihai, ceea ce ne face să credem — cum am mai spus — că era feciorul cel mai mic al preotului Mihai Bogorodici. Moare la 1 iulie, 1841⁵².

Preotul Dimitrie. Este împreună-slujitorul preotului Ioan o dată cu începerea anului 1837. Credem că nu este una și aceeași persoană cu *Dumitrache diaconul*, care în catagrafia din 1835 figurează tot la Broșteni, întrucît acest Dimitrie în acea vreme urma la școală⁵³.

În 1835, mahalagii din Broșteni cereau Logofetei treburilor bisericești să fie hirotonit în preot, motivînd pe de o parte că mahalaua era mare — 80 de familii! —, iar pe de alta că preotul Ioan ar fi cam slab și neputincios⁵⁴. Slujește și sem-

44. *Arh. St., Buc.*, M-rea Banu, pach., 38, act. 4/1717.

45. *Arh. St., Buc.*, ms. 166, f. 109. 46. *Ibidem*, M-rea Banu, pach. 38, act. 18/1814.

47. Anul 1793—1796 (*Arh. St., Buc.*, M-rea Banu, pach. 38, act. 19/1816).

48. Vezi actul de mai sus.

49. Ionescu I., *Catagrafia preoților din Ep. Buzău, în a. 1835*, p. 14.

50. *Arh. St., Buc.*, M-rea Banu, act. 24/1825. 51. Ionașcu, *op. cit.*, p. 21.

52. *Arh. St., Buzău*, st. civ. a bis. Broșteni, pe 1841 (act. de deces nr. 7).

53. *Arh. St., Buzău*, ocim. Jud. Buzău, dos. 4361/1832. f. 63, 648.

54. *Arh. st., Buc.*, Logof. tr. bis. ds. 918/1835, f. 1.

nează actele de stare civilă la Broșteni pînă la 13 noiembrie, 1850. Unde a trecut după această dată nu putem ști.

Preotul Pavel. Îl găsim împreună-slujitor cu preotul Dimitrie, de la începutul anului 1842. La 8 octombrie 1844, se stinge din viață, desigur foarte tînăr.

După plecarea preotului Dimitrie (spre sfîrșitul anului 1850), biserica Broșteni, pînă un scurt timp, a fost servită de preoții de la Greci, și anume: *Ioan Stamate, Mihai sin Stan și Vasile Bașturea.*

După scurtul interimat, deținut de preoții vecini mai sus amintiți, începînd din luna aprilie 1852, biserica Broșteni este slujită de *preotul Alexandru Movileanu*⁵⁵, căruia — din 1854 — i se alătură și *preotul Alecu Rădulescu*⁵⁶.

După statornicirea acestor doi preoți la biserica Sf. Nicolae și după alt interimat de mai multe luni, ținut de preotul Ioan Stamate de la Greci, în luna octombrie 1857, vedem că biserica Broșteni capătă în sfîrșit un preot care să fie dedicat numai altarului ei: *preotul Matache.* Bucuria enoriașilor n-a fost însă de lungă durată, pentru că la 12 iulie 1861, preotul Matache se mută la cele veșnice. Din nou enoriașii bisericii se văd siliți să recurgă la oficiile preoților de la biserica Greci: *Mihai, Vasile și Ioan Protonotarie*, precum și la acela ale fostului ei slujitor, *preotul Alexandru Movileanu*, de la biserica Sfîntul Nicolae.

În anul 1862, la o dată posterioară lunei mai⁵⁷, găsim slujitor la Broșteni pe *preotul Mihai Popescu.* Știm despre el numai că fusese hirotonit la 27 decembrie 1859⁵⁸. A avut mult de suferit din cauza unor slăbiciuni omenești. Cert este că în 1871—1872 nu mai era la Broșteni, postul fiind dat vacant⁵⁹.

În anul 1874, nu mai era printre cei vii, fiind trecut în pomelnicul morților, împreună cu soția sa, presvitera Ioana și fiul său Ștefan⁶⁰.

După moartea preotului Mihai, biserica Broșteni un timp destul de lung este iarăși căutată de preoții de la biserica Greci: *Gheorghe Vioreanu, Ioan Protonotarie și Radu Vasilescu*, care făceau slujbă cu rîndul. Și aceasta pînă în anul 1885.

Preotul Dimitrie I. Tănăsescu vine la Broșteni probabil spre sfîrșitul anului 1885, nu știm de unde, la o vîrstă ce depășește 50 de ani. Deși parohia era mică, deși pămîntul pe care-l poseda biserica abia asigura plata unui cîntăreț, deși nu mai era în avîntul tineretii, preotul «Tache», cum îi spunea poporul, reușește să scoată, intrucîtva această biserică din starea de degradare în care se afla.

Moare la 3 decembrie 1902, regretat de enoriași, cărora — neavînd familie — le stătuse la îndemină «cu timp și fără timp».

Preotul Andrei Sburian a slujit ca supranumerar, în intervalul de timp 1 noiembrie 1895—31 decembrie 1902.

Preotul Constantin Angelescu, numit paroh la 1 aprilie 1903, într-o păstorie de 42 ani, a obținut frumoase rezultate.

La instalare a găsit o biserică cu zidurile hîrbuie, cu un mic clopot fixat pe doi pari, cu acoperișul spart și pictura coșcovită de igrasie, cu obiecte sacre puține și ponosite, cu căsuță dărăpănată, nelocuibilă, iar cînd moartea l-a smuls din mijlocul enoriașilor — la 4 martie 1945 — nimic nu lipsea acestei parohii mîrginașe a Buzăului: biserică bine consolidată, cu pictură nouă, cu odoare și mobilier nou, luminată electric, străjuită în față de o monumentală clopotniță de piatră, precum și o spațioasă casă parohială⁶¹.

Lista cîntăreților bisericii Broșteni: 1. *Ion*, este primul pe care-l cunoaștem. Credem că este aceeași persoană cu «Jenco smeritul dascăl», care în 1825 a scris pe scoarta unei cărți amintire de «răzmirița cu volintirii».

2. *Radu*, este amintit de actele St. civ. ale parohiei între 1833—1845.

3. *Constantin Mirică*, amintit prima dată în 1864, a funcționat pînă la 10 oct. 1873, cînd moare înecat în Iazul Morilor.

4. *Ghiță Popescu*, funcționează aproximativ între 1867—1875. De la el ne-a rămas un pomelnic al parohiei, cu o caligrafie impecabilă.

55. *Arh. St., Buc., M. Instr.*, dos. 1379/1864, f. 120/121. 56. *Ibidem.* actul de mai sus.

57. *Arh. St., Buzău*, Ep. Buzău, 22/1862. 58. Vezi nota 55.

59. *Arh. St., Buc., M. Instr.* dos. 2414/1873, f. 36. 60. Pomelnicul aflat în arhiva parohiei.

61. Datele cu privire la ultimii doi preoți le-am extras din arhiva bisericii a anilor respectivi.

5. **Radu Nestorescu**, a funcționat între 1 ianuarie 1876—10 februarie 1897. Absolvent al seminarului din Buzău (gradul I), între anii 1884—1895 a fost directorul cancelariei Episcopiei Buzăului.

6. **Stancu Grigorescu**, absolvent al seminarului gr. I, a funcționat între anii 1894—1904, după care dată a trecut la catedrala Sf. Episcopii. A fost un bun profesor de psaltichie la școala de cântăreți și seminarul din Buzău.

7. **Nicolae R. Nistorescu**, absolvent al seminarului gr. I, a funcționat între anii 1897—1928.

8. **Manole M. Sburlan**, seminarist gr. I, a funcționat între anii 1904—1915. *Inchinătorii bisericii Broșteni*. — Caloian și-a zidit biserica pe moșioara ce o avea în cuprinsul moșiei domnești, iar în afară de locuința lui nu mai exista în vecinătatea bisericii — ca la Gîrlași — vreun sat, cu numele de Broșteni⁶². Așa că primii închinători ai acestei biserițe, în afară de familia ctitorilor, au fost călugării aciuși în ea, de vreme ce fusese menită vieții monahale.

Abia după moartea ctitorilor se zidesc și alte case pe averea lui Caloian, care rămăsese bisericii. Începutul l-au făcut niște rude ale lui: polcovnicul Manolache Tăut și căpitanul Alexandri, care își arogau și drepturi ctitoricești. Despre ei se spune că aveau intenția «de a face sātucean pe lângă biserică»⁶³.

Acest sātucean, dacă într-adevăr a fost început de acei «ctitori uzufructuari», s-a mărit cu coloniștii bulgari veniți pe la 1796, cărora — cum am văzut mai sus — ispravnicul Buzăului le-a dat ajutor să-și facă bordeie în Broșteni, pe pământul bisericii⁶⁴.

Sātuceanul fiind așezat pe terenul dintre iazul morilor și rîul Buzău, teren foarte des inundat și de aceea cu belșug de lacuri și broaște, ușor a putut fi denumit «Broșteni», așa cum s-au petrecut lucrurile și în alte părți cu așezările omenești de pe marginea apelor.

În secolul al XIX-lea, mai precis la apariția Regulamentului Organic, Broștenii devenise o mahalala orașului, cea mai mică dintre toate. La catagrafia birnicilor și patentarilor, din 1832, în Broșteni se găseau 8 birnici și 19 patentari, între care: 1 zugrăv, 1 dulgher, 1 cojocar, 2 croitori, 2 brutari, 3 căruțași, 4 tăbăcari și 5 circiumari⁶⁵. Dacă Gîrlași excelau prin morări, Broștenii se puteau mîndri cu cei mai mulți tăbăcari (7 erau în tot orașul). Aceștia își aveau strada lor, în apropiere de Iazul Morilor, stradă care există și astăzi, cu același nume de «Tăbăcari».

Cu ocazia epidemiilor de ciumă și holeră, cauzate de războaiele ruso-turce, populația mahalalei, din puținele date pe care le-am putut afla, vedem că a suferit mai puțin ca aceia din alte părți ale orașului⁶⁶, fie din cauză că era mai răsfirată, fie că se putea hrăni și îngriji mai bine.

Deși după Regulamentul Organic populația orașului sporește simțitor de la an la an⁶⁷, la Broșteni nu se constată nici un progres, ba dimpotrivă am zice că se subție: 80 de familii avea în 1835, cînd cerea al doilea preot, 60 de familii se arătau în noua delimitare a parohiilor din 1880⁶⁸. Chiar dacă am suspecta veridicitatea celei de a doua relatări, datele furnizate de starea civilă — ținută de parohii între 1832—1865 — ne confirmă constatarea de mai sus.

62. În hrisoavele domnești, despre biserică se spune că era zidită «în orașul domniei mele din Buzău». 63. Vezi nota 22. 64. Vezi nota 24.

65. *Arh. St., Buc.*, Ocîrm. jud. Buzău, dos. 3294/1832, f. 167 și dos. 3302/1832, f. 31—46.

66. *Arh. St., Buzău*, Ocîrm. jud. Buzău, dos. 2268/1831, f. 16—33, și Poliția or. Buzău, dos. 3091/1831, f. 148—175.

67. La catagrafia din 1832, orașul avea 593 de familii cu 2367 de suflete; în 1890, 17.300 de suflete (*Arh. St., Buzău*, Magistr. or. Buzău, dos. 4/1832; B. Iorgulescu, *op. cit.*, p. 123).

68. *Arh. St., Buzău*, Ep. Buzău, dos. 199/1879, f. 16.

Cauzele care au ținut pe loc dezvoltarea populației în acest colț al orașului n-au fost calamitățile naturale, molimele sau conformația terenului — cu apa prea la suprafață —, ci faptul că aici a fost teren pentru cultură de zarzavat, stăpînit de Primăria orașului sau de particulari, care, scoțînd din el venituri frumoase, n-au îngăduit diminuarea lui prin așezarea de noi căminuri.

Alta ar fi fost situația dacă în această parte a orașului ar fi pulsat și o viață industrială. Dar nu numai în Broșteni, ci în tot orașul, în secolul trecut industria a fost ca și inexistentă, iar agricultura și grădinăritul nu erau departe de tehnica «plugului de lemn».

Chiar după primul război mondial, cînd era de așteptat un avînt al industriei, la Broșteni nu se putea constata decît o fabricuță de tricotaje, o puă, două mori cu motor, două cu apă, patru ateliere de tăbăcit și o frîngerie⁶⁹.

Ctitoria Căpitanului Caloian, din vremea lui Brîncoveanu — 1709 —, Biserica Broșteni, din orașul Buzău, închinată de credinciosul oștean Mînăstirii Dușca din Rumelia, a avut de-a lungul a două veacuri o soartă tristă, contrarie așteptărilor și gîndurilor bine intenționate ale ctitorilor.

Încăpută pe mina egumenilor greci de la Mînăstirea Banu, din oraș, o veche și zeloasă administratoare de multe și întinse moșii — și ele rumelicești prin închinare —, a avut o existență mai mult decît precară, fapt care a contribuit la modificarea arhitecturii inițiale, așa cum se prezintă astăzi. Cu toate acestea ea rămîne, așa cum este, o mărturie istorică pentru mult frămîntatul trecut al orașului Buzău și totodată un modest capitol de viață bisericească a fostei mahalale Broșteni, care astăzi cunoaște o adevărată renaștere edilitară⁷⁰.

Pr. RADU ANTOFIE

69. Arhiva parohiei Broșteni, dos. 34/1921, f. 3.

70. În afară de mulțimea blocurilor construite în vechiul obor, Sfatul Popular al orașului, în ultimii ani, a pus la dispoziția muncitorilor aproape 150 de vetre, pe care s-au ridicat un adevărat cartier de locuințe.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

SĂRBĂTORIREA HRAMULUI INSTITUTULUI ȘI SEMINARULUI TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Și în acest, an, praznicul Sfinților Trei Mari Dascăli ai lumii și Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigore Teologul și Ioan Gură de Aur, a constituit pentru ostenitorii celor două Instituții de învățămînt teologic, clipe de aleasă trăire duhovnicească.

În dimineața zilei de 30 ianuarie a.c., în biserica Sfinta Ecaterina, paraclisul Institutului și Seminarului, s-a oficiat Sfînta Liturghie, de Prea Sfințitul Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi de la cele două școli alcătuit din: PP. CC. Profesori Pr. Ioan Coman, Pr. Ene Braniște, Pr. Vladimir Prelipcean, Pr. I. Vesa, Pr. Gh. Sirbu, Pr. Anatolie Zarea, C. Arhid. Alexandru Munteanu, secretarul șef al Institutului teologic și C. Diac. I. Boștenaru.

Răspunsurile liturgice au fost date de corul studenților anului IV, sub conducerea Dl. Costică Dumnițru iar predica zilei a fost rostită de colegul lor, Mihăiță Nicolae.

După săvîrșirea Sfintei Liturghii s-a oficiat un polihroniu pentru Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru conducătorii Republicii Socialiste România și pentru cei de față.

A urmat apoi parastasul pentru pomenirea celor decedați: ctitorii Sfintului locaș, profesori, studenți și elevi adormiți în Domnul, — moment de pioasă readucere aminte.

Ora 12. În aula Institutului, frumos împodobită, s-a desfășurat un program cultural-artistic la care au luat parte: Prea Sfințitul Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Mitropolii și PP. CC. Părinți Consilieri de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, P. C. Diac. Prof. Dr. Nicolae I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, Dl. Prof. Nicolae Grosu, directorul Școlii de

Cintăreți bisericești și Seminarului teologic, profesorii Institutului și Seminarului, profesori onorari, studenții și elevii celor două școli și alți invitați.

A fost de față și reprezentantul Departamentului Cultelor.

Programul festivității a fost deschis de Dl. Prof. Nicolae Grosu, directorul Seminarului teologic. În cuvîntarea rostită cu acest prilej, d-sa a spus printre altele: Prăznuirea hramului ne ajută, în fiecare an, să ne însuflețim tot mai deplin de valoarea mărturiilor cuprinse în Sfintele Evanghelii, precum și de adevărurile religioase și morale pe care le-au adîncit și le-au explicat Sfinții Trei Ierarhi, căci datorită activității și scrișului lor teologic, ochii sufletului și inimii noastre se deschid mereu spre orizonturi noi și minunate, care înscriu cu lumini de gînd în cugetele noastre și mai temeinice încredințări mîntuitoare.

În încheiere, Domnul Director a rugat pe P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, să se facă pe lîngă Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, interpretul celor mai alese sentimente pentru părinteasca grijă arătată de Prea Fericirea Sa în permanență, așezămîntului teologic.

Programul Școlii de Cîntăreți bisericești și Seminarului teologic, care a încheiat prima parte a festivității, a fost susținut de corul elevilor executînd sub conducerea Dl. Prof. Victor Frangulea următoarele compoziții: *Rugăciune*, de S. N. Mehul, *Luminînda Sfinților Trei Ierarhi*, — glas III —, prelucrăre și armonizare de V. Frangulea, *Deschideți mari a cerului porți*, de Gluck, *Cîntecul muncii*, de Nelu Ionescu; *Jiuenasca*, de Gheorghe Șoima și *Pe-al nostru steag*, de Ciprian Porumbescu.

A doua parte a programului, a fost rezervată studenților Institutului teologic.

P. C. Diac. Prof. Dr. Nicolae I. Nicolaescu, rectorul Institutului, a rostit un scurt cuvînt de salut, către oaspeți. Printre altele, P. C. Sa a arătat că întreaga viață și activitate a Sfinților Trei Ierarhi a fost pusă în slujba societății iar pilda vieții lor și scrierile lor au constituit îndreptar pentru activitatea viitorilor slujitori, condamînd nedreptățile sociale ale vremii lor și făcîndu-se pildă de dragoste și făclii vii pentru dreapta credință și unitatea Bisericii.

În numele corpului didactic, al doctoranzilor, studenților și al salariaților Institutului, P. C. Rector și-a arătat întreaga recunoștință față de ctitorul, îndrumătorul și purtătorul de grijă al învățămîntului teologic, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Aceleași sentimente au fost exprimate și față de conducerea de Stat și Onor. Departament al Cultelor, asigurînd că-și vor depune toate eforturile pentru pregătirea viitorilor preoți, slujitori buni și fii credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române și patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România.

Prelegerea festivă a fost rostită de P. C. Preot Prof. Dumitru Stăniloae — *Sfinții Trei Ierarhi despre slujirea omului*.

P. C. Sa a început prin a arăta dubla preocupare a învățămîntului din țara noastră de a mijloci cunoștințe reale și de a descoperi metodele

prin care cuceririle științei pot contribui la rezolvarea trebuințelor vieții, la ridicarea nivelului de trai al poporului. Această îndoită preocupare o urmăresc în prezent sub îndrumarea înțeleaptă a Prea Fericitului Părinte Patriarh și așezămintele de învățămînt teologic; viața și activitatea Sfinților Trei Ierarhi fiind un exemplu viu de slujire a omului. Sfântul Vasile cel Mare ocupîndu-se de necesitatea slujirii reciproce afirma: «Precum suferința unui membru al corpului se întinde la toate, așa trebuie să fie simțită suferința unui om la toți oamenii, și toți să ia măsuri pentru vindecarea suferinței aceluia pentru ca să oprească întinderea ei la toți. Nu prin indiferență la suferința altora vor evita cei sănătoși suferința proprie, ci prin luarea de măsuri pentru tămăduirea ei acolo unde s-a ivit». Să nu ne cuprindă, — spune Sfântul Vasile —, gîndul că noi sîntem în afara suferinței celor mulți și că nu avem lipsă de comuniunea cu ei.

Sfântul Vasile cel Mare a dat pildă de slujire prin înființarea cantinelor pentru cei săraci, cămine pentru văduve și orfani și a făcut să se deschidă hambarele celor bogați pentru săturarea celor flămînzi.

Sfântul Grigore de Nazianz, fire mai meditativă a adîncit și mai mult motivele slujirii, pe care a socotit-o cea mai mare poruncă a lui Dumnezeu. «Dă cit de puțin, dă măcar o lăcrimă dacă n-ai altă posibilitate. Nu amîna pe cel ce vine să-ți ceară ajutor. Timpul este ireversibil. Fiecare clipă e pentru fapta ei».

Sfântul Ioan Gură de Aur este apărătorul celor lipsiți și oprimați. «Cea mai înaltă dintre toate demnitățile umane este iubirea, tocmai pentru că nu suferă inegalitate.

Înalta demnitate a omului stă în a fi bun, în a sluji altora, în a promova umanul oriunde ar fi el, căci numai așa promovăm umanul din noi înșine».

Sfinții Trei Ierarhi au proclamat valoarea supremă a omului și slujirea lui ca datorie primordială, în descrierea formelor acestei slujiri.

În condițiile de astăzi cînd solidaritatea umană a devenit mondială, — slujirea creștină nu se mai poate limita numai la cei din jur, ci trebuie să ia forma unei slujiri care prin colaborare poate căpăta dimensiuni panumane.

Pentru această slujire se pregătesc studenții teologi astăzi după exemplul pilduitor al Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, militant neabătut pentru pace și bună-înțelegere între oameni și popoare.

În continuare, corul studenților a executat sub conducerea succesivă a P. C. Asistent Constantin Drăgușin, a D-lui Nicu Moldoveanu și a D-lui Profesor Nicolae Lungu, următoarele compoziții: *Pre învățătorii*, — glas VI, prelucrare și armonizare de Pr. C. Drăgușin; *Dogmatica de la Vecernia glas VIII*, armonizare de N. Moldoveanu, *Rugăciunea Doamne, Doamne*, de I. Popescu-Pasărea, *Cer de stele-mpodobit*, de Ludwig van Beethoven; *Cîntecul de libertate al robului negru*, de L. Dawson, *Doină și Horă cu strigături* (solist Necula N. din anul IV și strigători, Petcu Sorin și Cristoiu Ioan din an. II) și s-a încheiat cu imnele patriotice *Pui de lei*, de I. G. Brătianu și *Tricolorul*, de Ciprian Porumbescu.

Cel din urmă a luat cuvîntul Prea Sfinția Sa Episcopul Dr. Visarion Ploieșteanul, care o dată cu binecuvîntările Prea Fericitului Patriarh Justinian a felicitat călduros în numele Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române întregul corp profesoral de la cele două instituții de învățămînt teologic, pentru aleasa bucurie duhovnicească prilejuită. Adresîndu-se elevilor și studenților Prea Sfinția Sa a spus: «Din inimă vă urez să creșteți și să înfloriți, pentru Biserica noastră, pentru Patria noastră».

Festivitatea s-a încheiat cu agapa tradițională.

Asistent

BISERICA DIN SATUL FĂCĂU

Pentru credincioșii parohiei Făcău, din comuna Gorneni, raionul Drăgănești-Vlașca, ziua de 5 noiembrie 1967 a constituit un moment de ne-spusă bucurie duhovnicească — solemnitătea resfințirii bisericii în urma recentelor restaurări survenite prin pictarea întregului interior în tehnica tempera.

După ce lucrările de restaurare au fost recepționate, credincioșii au cerut, potrivit rînduieilor canonice și Prea Fericitul Patriarh Justinian a aprobat să se officieze slujba de resfințire a acestei biserici, duminică 5 noiembrie 1967, delegînd pentru aceasta pe P. C. Pr. Petre F. Alexandru, consilier mitropolitan.

Slujba a fost oficiată de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Pr. Cons. Petre F. Alexandru, iar predica zilei a fost rostită de P. C. Pr. Ungureanu Marin, de la parohia Mihăilești I, raionul Drăgănești-Vlașca.

După terminarea Sfintei Liturghii s-a oficiat un parastas pentru ctitorii bisericii.

P. C. Pr. Teodor Popescu, parohul bisericii, a făcut o dare de seamă asupra mersului lucrărilor în valoare de lei 32.000, aducînd mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru grija părintească concretizată prin acordarea unei dotații de 5.000 lei.

Lucrările de pictură au fost executate de C. Ierom. Felix Dubneac și Olga Tudorache.

P. C. Pr. Protoiereu Ioan Cristache a înfățișat în cuvîntul său, situația bisericilor din protopopiat, arătînd că toate sînt bine întreținute și la vreme potrivită, unele dintre acestea, au fost restaurate prin contribuția benevolă a credincioșilor, la care s-au adăugat dotații din partea Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

Departamentul Cultelor — a spus vorbitorul — a sprijinit acțiunea de restaurarea bisericilor din acest protopopiat ca și în toată țara — multe din aceste locașuri fiind monumente de artă.

În continuare P. C. Protoiereu a spus că preoțimea din aceste două raioane Drăgănești și Videle — înțelegînd rostul și sensul misiunii sale, muncește cu rivnă pe tărîmul vieții pastorale, cultivînd sufletele credincioșilor în direcția realizării unei biserici a dragostei și buneîntelegeri între oameni.

În încheiere P. C. Sa felicită, în numele celor 132 preoți din Protopopiatul Videle pe preotul paroh Teodor Popescu, pentru priceperea și hărnicia de care a dat dovadă, realizînd o lucrare așa de frumoasă, care stă cu cinste alături de multe altele din protopopiat.

Cel din urmă a luat cuvîntul P. C. Pr. Cons. Pêtre F. Alexandru, care aduce binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru frumoasele realizări de la parohia Făcău.

Țara noastră, — a spus P. C. Sa, — după 23 August 1944 s-a schimbat complet și a înflorit ca o grădină, iar Biserica a dat sprijinul său.

Pictura unei biserici reprezintă ca și într-o carte întreaga istorie a creștinismului, în care poate citi oricine. În biserică, se învață cum să fim buni creștini, dar și buni cetățeni ai patriei.

Dă apoi îndemnuri ca biserica să fie frecventată și să participe credincioșii la răspunsurile Sfintei Liturghii.

Sărbătorirea sfințirii bisericii din satul Făcău, raionul Drăgănești-Vlașca s-a încheiat cu o agapă tradițională.

I. C.

BISERICA DIN SATUL VULTUREANCA

O muncă susținută timp de mai mulți ani a adus credincioșilor bisericii filiale Vultureanca, parohia Râscăeți, protoieria raionului Găești, regiunea Argeș, o binemeritată răsplată a ostanelilor lor, concretizată în zidirea bisericii din localitate cu hramul «Sfîntul Mare Mucenic Diimitrie».

După ce interiorul a fost împodobit cu pictură nouă și cu toate cele necesare cultului, credincioșii, în frunte cu vrednicul lor părinte, P. C. Pr. Dumitru Neicu, s-au adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu rugămintea, de a le da Înalta aprobare pentru sfințirea bisericii.

Prea Fericirea Sa a aprobat ca duminică 22 octombrie 1967, să se officieze slujba de sfințire a noului locaș, delegînd pentru această slujbă pe P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Sîmbătă seara, clopotele bisericii au vestit îndelung sosirea P. S. Episcop-Vicar și începutul slujbei Vecerniei și Litiei cu pomenirea otitorilor donatori și a ostenitorilor noului locaș.

A doua zi, dimineaa, P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, înconjurat de un sobor alcătuit din P. C. Pr. Nicolae Popescu, protoiereul raionului Găești, P. C. Pr. Dumitru Neicu, P. C. Pr. Petcu Ilie și C. Diac. Constantin Dumitrescu și Miron Mihuț de la Catedrala Sfintei Patriarhii, — au oficiat slujba sfințirii bisericii.

Răspunsurile au fost cîntate omofon de cei prezenți.

După oficierea Sfintei Liturghii a luat cuvîntul P. C. Pr. Protoiereu Nicolae Popescu care, printre altele, a felicitat călduros pe credincioși pentru o lucrare așa de încîntătoare, evidențiind activitatea de bună-gospodărire a treburilor parohiale a P. C. Pr. Dumitru Neicu, conducătorul oficiului parohial.

A răspuns apoi, părintele paroh, care după ce a făcut un succint istoric al monumentului a expus modul în care au fost aduse la îndeplinire lucrările și a sumelor cheltuite.

În cuvinte înflăcărare, P. C. Sa mulțumește P. S. Episcop Visarion pentru bunăvoința arătată de a veni în mijlocul parohienilor pentru a săvârși o lucrare așa de înălțătoare și atît de rară în viața unui sat — sfințirea bisericii. P. C. Sa roagă în numele Consiliului parohial, pe P. S. Sa să transmită Prea Fericitului Părinte Patriarh, respectuoase mulțumiri pentru ajutorul moral și material acordat pentru zidirea acestui locaș.

De asemenea se aduc mulțumiri respectuoase Onor. Departament al Cultelor pentru înțelegerea acordată pentru aducerea la bun sfîrșit a acestei lucrări.

Cel din urmă a luat cuvîntul P. S. Episcop Dr. Visarion, care plecînd de la cuvintele: «Doamne, iubit-am podoaba casei tale...» arată că, vulturenii din credință către Dumnezeu și din iubire față de Sfînta Biserică, au săvîrșit această lucrare așa de importantă. De aceea, toată lauda se aduce poporului credincios din satul Vultureanca, care sub îndrumarea P. C. Pr. Dumitru Neicu au reușit să aștearnă cu dragoste ostenele și grijile lor drept jertfă la temelie acestui sfînt locaș.

Printre sfaturile arhieresti date tot cu acest prilej amintim printre altele — «Împletirea virtuților bisericesti cu cele cetățenești, ne va face creștini adevărați și cetățeni onești».

Cuvintele «Fericiti cei săraci cu duhul...» trebuiesc înțelese — a precizat P. S. Sa —, astfel: curățirea și disciplinarea de preocupările omenești mărunte și urmarea binelui obștesc, care creiază simțăminte curate, ce duc la fericirea veșnică.

În continuare se aduce cuvînt de laudă și de îndemn din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, pentru păstrarea neîntinată a credinței strămoșesti și pentru a fi cetățeni loiali ai Patriei noastre scumpe Republica Socialistă România.

În încheiere P. S. Episcop aduce mulțumiri tuturor participanților și autorităților locale pentru sprijinul acordat la ridicarea bisericii.

Ca o încununare a acestor strădanii, P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul hirotesește în «Iconom» pe Părintele paroh Dumitru Neicu, — distincție acordată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, fapt

ce a făcut ca inimile tuturor celor de față să se umple de o nespūsă bucurie.

Sărbătorirea de la parohia Vultureanca s-a încheiat cu o agapă, în curtea bisericii, înscriindu-se ca o dată memorabilă din viața credincioșilor.

Asistent

BISERICA DIN SATUL „CRUCEA DE PIATRĂ“

Parohia de pe malul Neajlovului, «Crucea de Piatră», a cunoscut duminică 12 noiembrie 1967, clipele unei înălțătoare sărbători prilejuită de resfințirea bisericii «Sfintul Ilie Tesviteanu».

Localitatea «Crucea de Piatră» — numită așa de la monumentul ridicat aci în amintirea victoriilor repurtate la Călugăreni asupra turcilor, de Mihai Viteazul în anul 1595 —, se află la numai 1 km. distanță de această istorică localitate, și este situată pe șoseaua națională București-Giurgiu.

Biserica parohială zidită și sfințită în anul 1938 cu ajutorul material al ctitorilor Aneta și Ilie Stoian, avea nevoie de unele reparații. Prin grija și stăruința P. C. Pr. Nicolae Drăgan au fost adunate fondurile necesare pictării din nou a întregului interior al bisericii.

Sfârșindu-se și recepționându-se lucrarea de pictură, precum și unele mici reparații, a fost nevoie — potrivit rînduieiilor canonice ale Bisericii — să i se oficieze slujba de sfințire. Acest lucru s-a realizat în ziua de 12 noiembrie 1967, cînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a delegat pentru aceasta pe P. C. Pr. Cons. Leonida Mateescu de la Centrul Eparhial al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

În dimineața acelei zile, a fost oficiată Utrenia și Sfințirea apei după care, s-au rostit rugăciunile de sfințire a catapetesmei și a celorlalte icoane.

Un sobor de slujitori alcătuit din: P. C. Pr. Gheorghe Popescu, protoieru suplinitor al raionului Giurgiu, P. C. Pr. Nicolae Drăgan și C. Diac. Fănică Mazăre, de la Catedrala Sfintei Patriarhii, avînd ca protos pe P. C. Consilier Leonida Mateescu, au oficiat Sfînta Liturghie, răspunsurile fiind cîntate omofon de obștea credincioșilor.

După terminarea Sfintei Liturghii a luat cuvîntul P. C. Pr. Gheorghe Popescu, care a prezentat o scurtă dare de seamă asupra realizărilor de ordin gospodăresc-pastoral din cuprinsul protoieriei. În continuare P. C. Sa a elogiat munca desfășurată de enoriași și contribuția personală a părintelui paroh, pentru definitivarea lucrărilor de pictură.

P. C. Pr. Nicolae Drăgan, parohul bisericii, a făcut în continuare un scurt istoric asupra locașului și a evidențiat sprijinul primit din partea

Consiliului și Comitetului parohial și a enoriașilor pentru înfrumusețarea sfântului locaș — tuturor mulțumindu-le în chip deosebit.

Cel din urmă a vorbit P. C. Pr. Consilier Leonida Mateescu, care a transmis celor prezenți binecuvântările Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru lucrurile frumoase realizate aici și îndemnul de a se dovedi și de acum înainte buni creștini și aceiași cetățeni devotați patriei noastre.

A fost rostit apoi, un polihroniu pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru conducătorii statului și credincioșii prezenți la această slujbă.

A mai fost oficiat un parastas pentru pomenirea ctitorilor răposați ai sfântului locaș.

Sărbătorirea s-a încheiat cu o agapă în casa parohială la care au participat preoții slujitori, membrii Consiliului parohial și alți invitați.

Asistent.

HIROTONIRE

Duminică 18 februarie 1968, în Catedrala Sfintei Patriarhii a avut loc hirotonirea C. Diacon Alexandru Munteanu, secretar șef al Institutului teologic de grad universitar din București, pe seama postului de preot paroh al bisericii Române din Sofia, R. P. Bulgaria.

Taina hirotoniei a fost săvârșită în cadrul Sfintei Liturghii de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, înconjurat de un sobor de slujitori alcătuit din: P.C. Pr. Prof. Ioan G. Coman, P.C. Pr. Prof. Vladimir Prelicean, P.C. Pr. Prof. Alexandru I. Ciurea, de la Institutul teologic de grad universitar București; P.C. Pr. Protoiereu Niçolae Guranov, preotul paroh al Bisericii Bulgare din București; P.C. Cuv. Arhim. Ambrozie Filiuță și Gherontie Ghenoiu; C. Diaconi: Evghenie Dascălu, Nicanor Moriga, Fănică Mazăre, Constantin Dumitrescu și Mihuț Miron, de la Catedrala Sfintei Patriarhii.

Răspunsurile la Sfinta Liturghie au fost date de Corala Sfintei Patriarhii, sub conducerea Domnului Profesor Nicolae Lungu.

După săvârșirea Sfintei Liturghii, noul hirotonit, P.C. Preot Alexandru Munteanu a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian un mișcător cuvânt de respectuoase mulțumiri pentru Sfinta Taină primită după o slujire de 25 de ani ca diacon:

«Mulțumindu-Vă cu adincă recunoștință — a spus în continuare P.C. Sa —, pentru încredințarea ce mi-ați acordat de a mă numi preot pentru frații noștri români din țara vecină și prietenă Bulgaria, făgăduiesc aci, în fața Sfântului Altar, cu juruința curată, pe care mă voi strădui să n-o rușinez, că voi face din viața mea pildă vie pentru credincioșii mei, voi

stării mereu în rugăciune și mă voi adăpa neîntrerupt din lectura cit mai atentă a Sfintei Scripturi și a Sfinților Părinți, pentru ca îndeplinindu-mi după cuviință și datină slujba de preot și duhovnic în mijlocul turmei încredințate mie spre păstorire, să mă pot bucura într-una de grija, dragostea părintească și rugăciunile Prea Fericirii Voastre.

Rogu-Vă deci, binecuvințați acum pe robul Vostru preotul Alexandru ca să-mi dea și mie Hristos Domnul, *cuvînt cu putere multă spre plinirea Evangheliei Sale*, pînă la sfîrșitul zilelor mele».

Hirotonitului a răspuns Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian care a asigurat pe noul păstor al românilor din țara vecină și prietenă, de tot sprijinul. Prea Fericirea Sa l-a hirotosit apoi duhovnic și i-a acordat distincția de «Iconom Stavrofor», «Crucea Patriarhală» și rangul de Protopop onorific.

Asistent

† VIRGIL MOLIN

În ziua de 27 (28) ianuarie 1968 a încetat din viață, neobositul cercetător și cunoscător al istoriei tiparului vechi românesc, Virgil Molin.

Născut la 27 noiembrie 1898 în comuna Girnecea, județul Caraș-Severin, Virgil Molin descindea dintr-o veche familie de preoți.

Licențiat al «Academie für Buchdrucker und Buchwerbe» din Leipzig și absolvent al cursurilor de perfecționare în tehnica grafică (fototehnografie, offset și tiefdruck) al aceleiași academii, Virgil Molin s-a realizat în această direcție în cadrul *Institutului de arte grafice «Scrisul românesc»* de la Craiova.

După pensionare a activat la Tipografia Institutului Biblic din București.

A fost un fecund colaborator al revistelor centrale Patriarhale și Centrelor Mitropolitane, în paginile cărora a publicat peste 30 de articole și studii.

Dintre acestea amintim: 1. *Un incunabul în tipar glagolitic: Breviarium illyricum*. Însemnări pe marginea exemplarului aflat la Sibiu, în «Studii Teologice» X, nr. 7—8 (septembrie—octombrie) 1958, p. 494—517; 2. *Tipăriturile ieromonahului Macarie pentru Țara Românească*, în colaborare cu Dan Simonescu, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI, nr. 11—12 (noiembrie—decembrie) 1958, p. 1005—1034; 3. *Încă două exemplare din Liturghierul de la 1508 și un nou exemplar din Evangheliarul Macarian 1512* în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII, nr. 3—4, (martie—aprilie) 1959, p. 307—321; 4. *Despre diaconul Coresi, La 400 de ani de la începutul activității la Brașov*, în «Glasul Bisericii», XVIII, nr. 7—8

(iulie—august) 1959, p. 633—656; 5. *Tradiția artistică a Moldovei în tipăriturile lui Macarie*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXV, nr. 5—6 (mai—iunie) 1959, p. 303—331; 6. *Tiparnița de la Rîmnic mijloc de luptă ortodoxă*, în «Mitropolia Olteniei», XII, nr. 7—8 (iulie—august) 1960, p. 456—471, 7. *Interpretări noi în legătură cu catehismul de la Sibiu*, în «Mitropolia Ardealului» V, nr. 1—2 (ianuarie—februarie), 1960, p. 36—54; 8. *Începuturile studiilor teologice universitare — acum o sută de ani*, în «Glasul Bisericii», XXI, nr. 1—2 (ianuarie—februarie), 1962, etc.

O sinteză a cercetărilor și concluziilor sale asupra începuturilor tipografiei românești, a apărut recent în limba franceză, la Veneția. În plină creație, moartea l-a răpus fără a apuca să-și vadă ieșită de sub tipar, *Istoria cărții românești* — înmănunchere de o viață a cercetărilor sale.

Miercuri 31 ianuarie 1968, sicriul cu corpul nefinsuflăit al celui ce a fost profesorul Virgil Molin a fost prohodit de un sobor de preoți în capela Cimitirului Ghencea. în frunte cu P.C. Pr. Alexandru Săvulescu de la biserica Sfântul Spiridon-Nou și Pr. Alexandru Popescu pensionar, și înhumat la cimitirul Ghencea, deplîns de mult îndurerata sa soție, Maria Molin, de prietenii, cunoscuții și colegii de breaslă.

Dumnezeu să-l odihnească în pace!

Asistent

EPISCOPIA BUZĂULUI

ȘTIRI DIN EPARHIA BUZĂULUI

1. *Serbarea Patronului Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic din orașul Buzău.*

În ziua de 30 ianuarie a.c. într-un cadru festiv s-a prăznuit Patronul Școlii: Sfinții Trei Ierarhi Vasile cel Mare, Grigore Teologul și Ioan Gură de Aur. În ajun s-a oficiat Vecernia și Litia în Paraclisul Sfintei Episcopii, iar a doua zi Utrenia, Liturghia și parastas pentru ctitori, profesori și elevi. Slujba religioasă a fost oficiată de un sobor de preoți profesori ai Școlii, format din Prof. Dr. V. Sibiescu, Prof. Ion Constantinescu, Prof. Gheorghe Mihai și diacn Tudor Mihalache. Răspunsurile au fost date omofonic de elevii școlii. Predica zilei a fost rostită de elevul Popa Costică din an. V. Au asistat la slujbă Prea Sfințitul Episcop Dr. Antim Angelescu, consilierii administrativi, eparhiali, Ion C. Zamfir și Dumitru Arghira, inspectorul bisericesc Marin Negulescu, profesorii școlii, protopopul de Buzău Pr. Sburlan Nicolae și preoți din oraș.

La orele 12, în sala de festivități a Seminarului, în fața celor prezenți s-a desfășurat programul serbării format din coruri și poezii; cu-

vîntul de deschidere a fost rostit de Directorul Pr. Profesor Luca Dumitru, iar cuvîntarea despre: «Personalitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur» de către Pr. Prof. Teofil Dumitrescu. La sfîrșitul serbării Prea Sfințitul Episcop al Buzăului Dr. Antim Angelescu a adresat cuvînt părintesc celor de față și în special elevilor, despre chemarea la apostolat a Sfinților Apostoli cu aplicația la elevii școlii. Întreg programul serbării s-a desfășurat sub îndrumarea profesorilor Diacon Tudor Mihalache — de la catedra de muzică și Arhim. Ghenadie Nițoiu, de la catedra de limba română.

Conform tradiției, la urmă s-a organizat o agapă la care au luat parte cei prezenți la serbare.

2. Conferință administrativă cu P.C. Pr. Protopopi ai Eparhiei, la Centrul Eparhial.

În vederea notării administrative a preoților din Eparhie și discutării diferitelor probleme administrative, cultural-misionare și economic-gospodărești, Prea Sfințitul Episcop Dr. Antim Angelescu, a convocat în ziua de 8 februarie a.c. la Centrul Eparhial pe P.C. Pr. Protopopi. La ședință au luat parte din partea Administrației Eparhiale Consilierii Administrativi Preoții Ion C. Zamfir, Arghira Dumitru, inspectorul bisericesc Pr. M. Negulescu, secretarul eparhial Pr. Virgil Frînculescu. La notarea preoților pe 1967 s-a avut în vedere munca depusă de fiecare în toate laturile de activitate. Trecîndu-se la munca P.C. Pr. Protopopi Prea Sfințitul Episcop a dat îndrumări referitoare: la întocmirea rapoartelor de activitate trimestriale, la modul cum trebuie aduse la îndeplinire sesizările ce le face în referatul său Consilierul administrativ, la felul de comportare a preoților noi hirotoniți care se lasă în grija P. C. Protopopi, să le facă instalarea cu toată grija deosebită, să le dea îndrumările necesare pentru muncă și să-i supravegheze apoi în timpul pastorației pentru a observa cum se achită de îndatoriri. După ce a anunțat tema conferinței de orientare din luna martie «Preotul și etica societății noastre», Prea Sfinția Sa a precizat că tema angajează întreaga autoritate a preotului, care nu trebuie să stea indiferent atunci cînd este vorba de întronarea și respectarea eticei societății noastre. Îngrijorătoare este constatarea că sînt preoți care trăiesc în vrajbă și ceartă cu enoriașii lor. Asemenea cazuri trebuie depistate, iar preoții sfătuiți să-și corecteze atitudinea. Dacă nu se pot îndrepta lucrurile, atunci va fi sesizată Cancelaria eparhială pentru a se putea lua măsurile convenite. Prea Sfințitul Episcop a dat apoi cuvîntul P.C. Pr. Ion C. Zamfir, Consilier Administrativ care semnalează următoarele: P.C. Pr. Protopopi vor lucra pe anul 1968 după indicațiile date; se impune ca, în planul de inspecții, să fie trecute parohiile care urmează să fie inspectate duminica sau sârbătoarea — zilele de inspecții urmînd să nu coincidă cu zilele de birou ale P.C. Protopopi.

Este recomandabilă propunerea P.C. Pr. Protopop de Rm. Sărat, Popescu Gheorghe — ca preoții noi hirotoniți să fie asistați duminica la slujbă. În primele și ultimele zile din cursul lunii să nu fie programate inspecții la parohii. Ridicînd problema cîntăreților cu examen de asimilare din septembrie 1966 se îndatorează P.C. Protopopi ca să urmărească parohiile care n-au cîntăreți și să-și angajeze cadre corespunzătoare. Con-

statându-se că sînt unii preoți care recurg la procedeul de a admite plata contribuțiilor benevole pentru susținerea cultului, în natură, Prea Sfințitul Episcop dispune ca la prima conferință preotească din acest an să se pună în vedere celor în cauză că trebuie să intre în rînduiala legală bisericească. La sesizarea P.C. Pr. Consilier economic D. Arghira se iau măsuri cu privire la procurarea vestimentelor bisericești din magazinele de colportaj bisericesc; respectarea normelor în vigoare în privința locurilor la tratament balnear, intrarea în vigoare a normelor legale de acordarea concediilor de odihnă pe anul 1968. În încheierea ședinței de lucru Prea Sfințitul Episcop mulțumește participanților pentru modul cum s-au desfășurat lucrările conferinței și amintește că în anul acesta se va sărbători aniversarea a 20 de ani de activitate patriarhală a Prea Fericitului Părinte Justinian, care a deschis o ȋră nouă în viața Bisericii Ortodoxe Române.

3. *Nci hirotonii de preoți.* — Prin hotărîrea Sfințului Sinod, grija permanentă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, funcționează pe lîngă Eparhia Buzăului și pentru Eparhia Dunării de Jos, în orașul Buzău, Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic. Absolvenții acestei Școli, marea majoritate își continuă studiile la Institutul teologic de grad universitar din București. Parte dînei avînd vîrstă canonică și examenul de capacitate preotească solicită hirotonia pe seama unor parohii vacante. Cu multă chibzuință Prea Sfințitul Episcop îi rînduiește la parohiile vacante, potrivit studiilor ce au. Astfel în ultimul timp Prea Sfinția Sa a hirotonit o seamă de candidați, cum sînt: la parohia Tigoiu pe absolventul de Seminar Horhocea M. Ion, în ziua de 7 decembrie 1967; la parohia Voetin pe licențiatul în teologie Murea R. Ion, în ziua de 10 decembrie 1967; la parohia Pardoși pe absolventul de Seminar Tronaru Gheorghe Ion, în ziua de 27 decembrie 1967; la parohia Valea Sălciei pe licențiatul în Teologie Sanda Gh. Nicolae, în ziua de 28 ianuarie 1968; toate parohiile dîn Protopopiatul Rm. Sărat, jud. Buzău; — la parohia Lapoș pe absolventul de Seminar Gavrilă Ștefan, în ziua de 12 decembrie 1967; la parohia Jugureni pe absolventul de Seminar Udrea I. Aurelian, în ziua de 31 decembrie 1967; la parohia Tătaru pe absolventul de seminar Murgoci Nicolae, în ziua de 29 februarie 1968, parohii ce au aparținut fostului Protopopiat Mizil; la parohia Cănești — pe absolventul de seminar Grigore M. Gheorghe în ziua de 6 decembrie 1967, la parohia Bodinești pe Isăc I. Ion, licențiat în teologie, în ziua de 24 decembrie 1967; la parohia Ursoaia, în ziua de 26 decembrie 1967, pe Grigore Dionisie, absolvent de Seminar, la parohia Cătiaș pe Angelescu Vasile, în ziua de 10 ianuarie 1968, absolvent de Seminar, la Păltiniș pe Furtună Gh. în ziua de 3 martie 1967; la parohia Vișoara pe Enache V. Costică, în ziua de 23 decembrie 1967, absolvent de seminar; la parohia Ștefan Gheorghiu pe Hirjoabă V. Ion, în ziua de 25 decembrie 1967 și la parohia Tîrlele Filiiu, în ziua de 27 ianuarie 1968 pe Leu Mănăilă, licențiat în teologie. Cei hirotoniți numai cu diploma de Seminar sînt și studenți la Institutul Teologic, urmînd apoi cursurile ca preoți cu frecvență redusă. Hirotoniile au avut loc în Catedrala Episcopală și au fost oficiate de Prea Sfințitul Episcop, înconjurat de clerul Catedralei.

Tuturor, Prea Sfinția Sa le-a dat îndrumările necesare pentru o pastorație corectă.

4. † *Preot Eftimie Popescu*. În ziua de 16 februarie a.c., după o lungă suferință a încetat din viață preotul Popescu Eftimie, paroh al parohiei Pogoanele II, județul Buzău. Născut dintr-o familie de preoți, în anul 1919 septembrie 19, în satul Gănești, județul Galați, a urmat cursurile Școlii elementare în satul natal, Seminarul la Roman și apoi Facultatea de teologie. A fost hirotonit preot pe seama parohiei Vasile Alecsandri, jud. Galați, în anul 1943, transferat la Sihlea, în 1946 la Pogoanele II. Pentru meritele sale a fost numit Protopop, în anul 1951 și după anul 1961, la Protopopiatul Buzău, ca secretar cu atribuțiuni de inspecții la parohii.

Slujba prohodirii a fost oficiată de un sobor de preoți în frunte cu P.C. Pr. Ion C. Zamfir, Consilier Administrativ eparhial, Sburlan Nicolae Protopop-Buzău, Gheorghe Mihai și Teofil Dumitrescu, profesori la Seminarul din Buzău și preoți din parohiile vecine. După sfârșitul slujbei P.C. Pr. Consilier, în numele Prea Sfințitului Episcop Dr. Antim a adus familiei și credincioșilor arhieresti binecuvântări, mângâiere și cuvinte de apreciere pentru cel ce i-a fost colaborator activ și conștiincios — paroh, protopop și secretar protopop. În numele preoților și slujbașilor din Protopopiat a vorbit P.C. Pr. Protopop Sburlan Nicolae aducând ultimul omagiu de respect iar familiei sincere condoleanțe pentru greaua pierdere ce o trăiesc.

Din partea parohiei a vorbit preotul conslujitor Marin Popescu, dînd glas sentimentelor de adîncă mîhnire dar și de sinceră apreciere pentru deosebitele calități intelectuale preotești și gospodărești de care a dat dovadă, în cei 20 de ani de păstorie aci, mult regretatul lor paroh preotul Eftimie Popescu.

Apoi sicriul, purtat pe umeri de soborul preoților, după ce s-a înconjurat biserica, a fost depus în cripta săpată în partea dreaptă a altarului.

Dumnezeu să-l odihnească în pace!

5. *Colecția Muzeală eparhială*. Permanența Consiliului eparhial în ședința din 9 martie 1965 a hotărît ca la Centrul eparhial să ia ființă o colecție de obiecte bisericesti eparhială, lucru care a început să se organizeze în luna iulie 1966. Amenajată la început doar într-o singură cameră cu aprobarea și îndrumarea permanentă a Prea Sfințitului Episcop, aceasta s-a dezvoltat din an în an, făcînd necesară o a doua cameră unde aveau să fie depuse obiecte, unele de valoare națională. Prea Sfințitul Episcop — apreciînd munca științific-culturală desfășurată în cercetarea trecutului istoric-bisericesc al Eparhiei, a încredințat organizarea și conducerea colecției de obiecte bisericesti preotului Gabriel Cocora, de la Catedrala Episcopală. Din largă tematică, în prezent, sînt înfățișate: *tipografia*, înființată de domnitorul C. Brîncoveanu, în anul 1691; *Școala de zugrăvi bisericesti*, condusă de N. Teodorescu, al cărui elev strălucit

a fost pictorul clasic Gh. Tattarâșcu, bursier al Episcopiei la Roma; Școala de Psaltichie, cu Neagu Ionescu, Mitropolitul Iosif Naniescu și Protosinghelul Varlaam, revoluționar la 1848; Școli prin Minăstiri și Episcopie; pictorul Ion Andreescu, profesor la Seminarul nostru, Clerici buzoeni revoluționari la 1848; Cântăreți bisericești buzoeni cu rosturi culturale și politice, cum au fost: Costache Moglan deputat în divanul Ad-hoc și Ion Costinescu, autor al unui dicționar al limbii române la 1850; lupta pentru pace.

O piesă rară este o broderie cu subiect religios, lucrată în fir de aur și argint la 1576, precum și diverse tipărituri vechi, ca: Pravila lui Matei Basarab-Tîrgoviște 1652; Mărturisirea Ortodoxă, tipărită în limba română pentru prima dată la Buzău în 1692; Mineile Episcopului Mitrofan, tipărite tot aici de către el ca tipograf; la 1698, etc. S-a achiziționat în 1967: autoportretul directorului Școlii de zugrăvi — N. Teodorescu și al soției sale; un portret lucrat de Gh. Tattarâșcu la Roma; un portret al lui Tattarâșcu lucrat de un alt elev al acestei școli. Colecția s-a mai îmbogățit cu câteva antimise ale episcopilor buzoeni, începând cu anul 1743, prin achiziții, și alte diferite obiecte ca: fotografiile, cărți, etc. provenite din donații. În viitor se preconizează construirea unei clădiri în care să se amenajeze colecția și achiziționarea unor icoane și a altor obiecte bisericești de importanță, cum ar fi portretul Domnitorului Ieremia Movilă și al soției sale; pictați pe o icoană din anul 1598—1600.

Colecția a fost vizitată de diferite personalități din țară și străinătate, de grupuri școlare din oraș și alți excursioniști. În septembrie 1967 a fost vizitată de o delegație a Bisericii Anglicane. Amintim unele însemnări făcute în condică: «Deosebit de instructiv acest Muzeu (un arhitect); acest muzeu este o dovadă a participării Episcopiei Buzoene la cultura și viața întregă a neamului nostru; conducerea eparhială o felicităm pentru acest început al conservării monumentelor de artă bisericească și de cunoaștere a personalităților...» (I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei).

Televiziunea Română, cu ocazia centenarului liceului B. P. Hașdeu din localitate, în ziua de 28 noiembrie 1967, în introducerea filmului, a arătat clădirile Centrului Eparhial și aspecte din viața culturală întreținută de Episcopie.

Pr. ION C. ZAMFIR

REVISTA REVISTELOR

1. Tetraevangheliarul de la Sibiu, tipărit în 1546.
2. Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească.
3. Tetraevanghelul lui Coresi și Evangheliarul din Londra.
4. Un Cronograf ilustrat, atribuit mitropolitului Antim Ivireanul.

Tetraevangheliarul de la Sibiu, tipărit în 1546. Ludovic Demény și Dan Simonescu, *Un capitol important din vechea cultură românească* (Tetraevanghelul, Sibiu, 1546) în «Studii și Cercetări de documentare și bibliologie», București, 1965, nr. 1, supliment, p. 1—18 + 20. pl., aduc noi precizări în legătură cu importanta tipăritură bisericească din secolul al XVI-lea. I. Karataev prezentase sumar Tetraevangheliarul în 1879 și 1883. A. Petrov descriesese mai amplu cartea, în 1891 și 1906, publicând și textul epilogului din Tetraevangheliar, corectând unele afirmații ale lui Karataev și aducând precizări prin descifrarea exactă a monogramei de pe gravura de la începutul Evangheliei lui Marcu: *Filip Moldovanin*. Nicolae Iorga¹ atrăgând atenția asupra importanței tipăriturii, susține identitatea lui Filip Moldoveanul cu Filip Maler. Damian Bogdan² prezintă și el descrierile cărții, după Petrov și Karataev. În *Bibliografia Românească Veche*, vol. IV. Adăogiri și îndreptări, București, 1944, p. 2—3, Dan Simonescu încorporează cartea printr-o descriere sumară, în repertoriul culturii naționale.

S. Jako³, consideră că stema orașului Sibiu, care apare în frontispiciul Tetraevangheliarului, la începutul Evangheliei lui Ioan, — e un indiciu sigur în ceea ce privește localitatea, unde a fost tipărită cartea. Arnold Huttmann și Pavel Binder⁴, cercetând arhivele orașului Brașov, descoperă însemnări interesante, printre care una în legătură cu *Catehismul românesc*, tipărit în 1544, desigur la Sibiu, și cumpărat pentru domnitorul Pătrașcu cel Bun al Țării Românești («pro Catehismo valachico»). În 1556, data însemnării, se mai găseau exemplare din Catehism la Sibiu, de unde puteau fi cumpărate. Existența unei tipografii a lui Lucas Trapoldner în Sibiu la anul 1544, cit și alte elemente de detaliu, conduc pe autorii articolului citat, la concluzia că Tetraevangheliarul slav din 1546, e tipărit la Sibiu, de către Filip Moldoveanul.

1. N. Iorga, Cinci comunicări la Academia Română. *Tipărituri românești necunoscute*, în «Revista Istorică», 1931, nr. 1—3, p. 25—26.

2. Damian P. Bogdan, *Contribuțiuni la Bibliografia românească veche*. Tipărituri dintre anii 1546—1762, necunoscute la noi, în «Biserica Ortodoxă Română», 1938, nr. 1—2, p. 2—6.

3. S. Jako, *Cea mai veche carte românească tipărită*, în «Korunka», 1964, nr. 11, p. 1530—1536; Idem, *Tipografia de la Sibiu și locul ei în istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea*, în «Anuarul Institutului de istorie din Cluj», 1964, nr. 7, p. 97—115.

4. Arnold Huttmann și Pavel Binder, *Prima carte tipărită în limba română*, în «Călușu bibliotecarului», Buc., 1965, nr. 2, p. 94—96.

În continuare L. Demény și Dan Simonescu descriu exemplarul Tetraevangheliarului slav din 1546, aflat în Secția de carte rară a Bibliotecii publice «M. E. Saltikov-Scedrin», din Leningrad, cu 278 file, 265×180 mm., avînd cîteva foi lipsă, care au fost înlocuite cu text scris de mînă. Lipsește începutul, totuși după descrierea exemplarului văzut de A. Petrov, putem considera că Evanghelia după Matei avea un frontispiciu, o predoslovie și o imagine a evanghelistului.

Textele Evangheliilor sînt precedate de un frontispiciu mare, care ocupă o jumătate de pagină, aproape identic cu vinieta din Tetraevangheliarul lui Macarie, din 1512, cu singura deosebire: la Macarie în mijlocul vinietei găsim gravată stema Țării Românești, iar în mijlocul vinietei Tetraevangheliarului din 1546 — stema Sibiului, — dovada indiscutabilă a tipării cărții la Sibiu. Tiparul e executat în negru și roșu, frontispiciile, vinietele, gravurile, textul, sînt tipărite cu cerneală neagră, iar unele majuscule ornate, ca și rîndurile ce urmează frontispiciilor și indicațiile la tabla de materii, — sînt tipărite cu cerneală roșie.

Filigranele diferite indică proveniența hirtiei, care nu e de bună calitate, fiind grosă și cenușie.

Filip Moldoveanul reproduce textual pagină de pagină Tetraevangheliarul lui Macarie din 1512. Textul predosloviei Evangheliei lui Ioan din Tetraevangheliarul lui Macarie, cuprinzînd fraza cu privire la necesitatea purității ortodoxe și a luptei împotriva erezilor, — lipsește în Tetraevangheliarul din 1546, fapt pe care L. Demény și Dan Simonescu — îl explică prin ideea că mediul sibian, unde pătrunseser Reforma — făcea inutilă prezența unui astfel de avertisment. Tetraevangheliarul din 1546 nu prezintă eleganța grafică a celui tipărit de Macarie, rîndurile nu sînt bine strînse, drepte, dimensiunile zăului varînd în mod neglijent.

Făcînd o analiză atentă a caracteristicilor corpului literelor, se arată că unele litere, specifice tipografiei lui Liubavici din Tîrgoviște — nu au mai fost folosite la tipărirea Tetraevangheliarului din 1546. Formatul acestuia e mare, deosebindu-se de formatul mic, elegant, al tipăriturilor lui Macarie. Nu puteau fi folosite nici literele ornate, nici frontispiciile din Tetraevangheliarul lui Macarie, impunîndu-se necesitatea executării unor alte clișee și a altor inițiale. Teza care susținea că matricele și echipamentul tipografic din Tîrgoviște au fost aduse în Transilvania, e respinsă⁵.

5. N. Iorga afirmase că Tetraevangheliarul din 1546 ar fi fost tipărit în Moldova. «Filip Moldoveanul din 1546 e încă un necunoscut. Să nu fie același cu Filip (Mafer) Zugravul, căruia i s-a cerut de la sași *Catechismul* din Sibiu? Identitatea celor doi tipografi se impune și titlul de (Moldoveanul), dat lui Filip în cartea slavonă din 1516, arată că din Moldova a plecat acest pictor de biserici și meșter de slove, care ia loc între vecinii noștri cărțurari» (N. Iorga, *op. cit.*, p. 26); «în Sibiu există o litografie încă din anul 1529, în care sașii au putut pune, după necesități, să se taie și litera cirilică... fără să fi fost nevoie să se aducă litera lui Dimitrie Liubavici, de la Tîrgoviște, sau Filip Mafer să lipărească acolo cartea» (I. Crăclun, *Catechismul românesc din 1544, urmat de celelalte catechisme româno-luterane*, Sibiu—Cluj, 1945—1946, extras din «Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj», 1946, p. 4); Barbu Theodorescu, *Completări și rectificări la Bibliografia românească veche*, în «Glasul Bisericii», 1960, nr. 11—12, p. 1060; «De aici (Tîrgoviște) trebuie să fie ieșit Tetraevanghelul din 1546». P. P. Panaitescu, *Inceputurile scrisului în limba română*. Noi contribuții, în «Studii și cercetări de bibliologie», Buc., 1963, p. 113, susține ca loc de tipărire a Catehismului, — tipografia lui Liubavici din Tîrgoviște: «Filip Pictor era în slujba municipalității din Sibiu, în cancelaria orașului, cu gradul de proto notar. Slujba lui consta în împlinirea nevoilor privitoare la relațiile Sibiului cu Țara Românească. El îndeplinea permanent serviciul de curier al orașului în țara vecină, însoțea pe solii munteni, era adesea el însuși sol pe lângă domnul Țării Românești. Îl putem considera ca pe un specialist din Sibiu cu privire la legăturile diplomatice cu Țara Românească. Astfel se lămurește care era serviciul, destul de mărunț, plătit cu doi florini, pe care l-a îndeplinit Filip în legătură cu Catehismul din 1544. El este acela care a mijlocit legătura cu tipografia din Țara Românească, de vreme ce slujba lui consta în mijlocirea relațiilor Sibiului cu această țară. Transmițînd comanda orașului Sibiu pentru tipărirea unui catechism românesc, el a fost compensat cu o mică sumă din visteria orașului. Nu a lipărit el cartea, aceasta nu era specialitatea lui».

Din comparația caracteristicilor coresiene (Tetraevanghelul slavon, tipărit în 1562, cel din 1579), cu Tetraevangheliarul lui Filip Moldoveanu, — se cristalizează în mod obișnuit certitudinea că tiparul coresian se dezvoltă pe baze proprii, însă pornind de la modelul lui Liubavici, în timp ce tiparul lui Filip Moldoveanu, deși ia ca model formele lui Macarie, se impun totuși ca o creație originală.

În ceea ce privește ornamentația, în tipăriturile lui Macarie și Liubavici, constatăm prezența gravurilor în lemn, care se rezumă la inițiale ornate și frontispicii⁶. Ilustrarea cu subiecte religioase e absentă în tipăriturile menționate mai sus.

Doar în Triod—Penticostarul lui Coresi (Tîrgoviște, 1558), întîlnim 11 gravuri, reprezentînd Patimele Domnului, ele fiind probabil «executate de un gravor sas din Brașov»⁷. Gravura ilustrată folosită de către Filip Moldoveanu, e rudimentară ca tehnică, față de xilogravurile tipografilor venețiene. În caietul 11, fila 4v din Tetraevangheliarul din Sibiu, 1546, în stînga, jos, în xilogravură, reprezentînd pe Mîntuitorul — (inceputul Evangheliei lui Marcu), se află monograma lui Filip Moldoveanu, F.M.

Legătura cărții e făcută în stilul producției de carte românească de la mijlocul secolului al XI-lea. Se afirmă în privința circulației Tetraevanghelului, că el a cunoscut o largă arie, dată fiind unitatea ortodoxiei românești în Transilvania, Moldova, Muntenia. Tetraevanghelul a aparținut și domnului Moldovei, Gheorghe Ștefan (1653—1658).

Activitatea lui Filip Moldoveanu se constată la Sibiu, începînd în anul 1521, pînă în 1556, cînd numele lui e întîlnit, ultima dată, în documentele administrativ-diplomatice ale acestui oraș.

Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească. Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească*, I (pînă în 1385), în «Romanoslavica», XI, Istorie, București, 1965, p. 237—285, analizînd izvoarele și textele hagiografice⁸, în legătură cu persoana lui Nicodim de la Tismana, reușește să prezinte într-o nouă lumină în contextul istoric, o figură importantă din cultura și spiritualitatea românească. Nu există o istorie slavonă a lui Nicodim, așa cum s-a afirmat. Ne aflăm în fața unor denaturări, care provin din scopul urmărit de glorificare a fondatorului Tismanei.

Cea mai veche amintire despre prezența lui Nicodim în Țara Românească se găsește în hrisovul, prin care Vladislav Voievod (1365—circa 1377), înzestreaază mî-

E respunsă astfel identificarea lui Filip Pictor cu tipograful de cărți slavone Filip Moldoveanu din 1546.

Pal Gulyás, *Tiparul în Ungaria, în sec. XV și XVI*, Budapesta, 1831, (în l. ungară) susține existența unei tipografii la Sibiu încă din 1529; Zoltánne Soltész, *Ornamentarea cărții în Ungaria secolului al XVI-lea*, Budapesta, 1961, (în l. ungară), își dezvoltă afirmațiile pe baza lucrării Veturiei Jugureanu, *Bibliographie der Siebenburgischen Frühdrucke*, Baden-Baden, Verlag, H.G.MBO, 1969, considerînd că tiparul cu litere chirilice începe în Transilvania, o dată cu activitatea lui Coresi, în Brașov, în 1558.

6. V. Molin, *Ilustrația în vechea carte bisericească*, în «Biserica Ortodoxă Română», Buc., 1960, nr. 7—8, p. 704. 7. V. Molin, *idem*, p. 705.

8. Cea mai veche relatare despre viața lui Nicodim se găsește în Paul de Alep. Vezi Emilia Ciorean, *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia în țările române, 1653—1658*, București, 1900. La un secol și mai bine după călătoria lui Paul de Alep, apare «Slujba osebită» a cuviosului Nicodim sfințitul... Rîmnic, 1767, 2 f. + 34 pagini. În *Bibliografia Românească Veche, 1508—1830*, vol. II, Buc., 1910, nr. 353, p. 175—176: A treia povestire scrisă despre Nicodim: «Viața preacuviosului părintelui nostru Nicodim sfințitul, arhimandritul Lavrei din sfînta mănăstire Tismana. Lucrată de Ieromonahul și duhovnicul Ștefan din Tescmă la anul 1839, după cea tipărită la 1763 «sic», reciflicăm 1767, de Episcopul Rîmnicului Kir Partenie și după un manuscrisul vechiu, iar acum... s-a îndreptat cu keltuēla sa de smeritul episcop al Rîmnicului, Noului Seyerin Iosif Bobulescu, București, 1883, IX + 82 p.; de asemenea C. N. (Icolaeacu), P. (Iopșor): *Viața preacuviosului Nicodim Sfințitul, arhimandritul și întemeietorul mîndstirii Tismana*, de Ștefan Ieromonahul, Rîmnic-Vilcii, 1935, IV + 110 p.; Vezi de asemenea *Condica sfîntă...* publicată de Ghenade Craioveanu, București, 1886; N. I. Șerbănescu, *Mitropolii Ungro-Valahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1959.

năstirea Vodița⁹. Mănăstirea nu putea fi construită decît într-o perioadă, cînd Severinul nu era stăpînit de unguri, ci de români. Terminarea ei trebuie datată cel mai tîrziu, în vara anului 1372. Imaginea romantică a unui Nicodim, părăsind Atosul și venind în «sălbăticiile» regiunilor noastre (Hașdeu), trebuie părăsită. Vodița și Tismana aveau însemnate posesiuni de sate la sud de Dunăre, iar aceste stăpîniri erau mereu turburate de năvălirile turcești. Nicodim întreținea în regiunea Cladovei legături mai vechi și trainici, iar valea Vodiței, era din tot întinsul Țării Românești, punctul cel mai apropiat de regiunea Crainei, cu care el avea legături puternice. În 1365—1366 se semnalează începutul unei acțiuni de cucerire a regiunilor dunărene și balcanice, pusă la cale de marii feudali ai regatului maghiar sub oblăduirea ierarhiei catolice și condusă de regele Ludovic.

Expediția împotriva Vidinului se soldase cu o cucerire ușoară, dar menținerea stăpînirii asupra lui, trebuia susținută cu luarea în stăpînire a unor părți din Țara Românească, dacă nu era posibilă a întregului ei teritoriu¹⁰.

În toamna anului 1368 oastea regală pornește împotriva lui Vladislav Voievod. Deși regele Ludovic atacă Severinul, iar Nicolae Lackfy, voievod al Transilvaniei pătrunde prin trecătorile Carpaților spre mijlocul țării, ei sînt siliți să se retragă. Voievodul Transilvaniei rămîne mort pe cîmpul de bătăie, domnul român fiind învingător pe ambele fronturi. În acest timp o intensă presiune de catolicizare prin intermediul franciscanilor se exercită în Banatul bulgăresc. În 1368 populația Vidinului se răscoală și cere protejuria domnului român, care intră în oraș, ajutînd rezistența ortodoxă împotriva misionarilor franciscani. Condițiile istorice complexe în care se desfășoară evenimentele ridică pe primul plan rolul domnitorului român, sprijinitor al bisericii ortodoxe, de la clerul mărunt, preoți, călugări, pînă la ierarhia înaltă, rezistînd ofensivei feudalilor maghiari, care apăreau ca instrumentele persecuțiilor catolice. În acest moment al campaniei de cucerire maghiară a Bulgariei, de catolicizare cu forța, Nicodim trebuie să fi suferit, să fi fost persecutat.

Tradiția prezintă «trecerea prin foc» a lui Nicodim, pe care trebuie s-o interpretăm, ca o probă judiciară, pe care n-a putut-o suferi decît la Vidin și numai în timpul cînd cetatea aflîndu-se sub stăpînirea maghiară, locuitorii ei au fost supuși unei încercări de catolicizare forțată. În aceste condiții Nicodim, ca de altfel și alții, caută adăpost în Țara Românească, unde e primit atît de bine, și prețuit pentru austeritatea sa monahală și rezistența sa față de ofensiva catolică.

Papalitatea nu se lasă totuși învinsă. Scaunul apostolic obține un prim succes în 1369, cînd împăratul bizantin Ioan al V-lea Paleologul, trece la catolicism. Ishasmul, curent ortodox, marcează o atitudine intransigentă și se arată hotărît să nu facă concesii față de catolicism¹¹.

Chiar în țaratul Vidinului, de unde stăpînirea regelui Ungariei fusese nevoită să se retragă, catolicismul continuă să-și exercite influența.

9. Documente privind Istoria României, veacul XIII, XIV și XV. B. Țara românească, text slav și trad. românească, veac XIII—XV, nr. 20, p. 27—28, nr. 4, p. 35—38.

10. Ilie Minea. *Relațiunile politice dintre Țara Românească și Ungaria pe timpul lui Ludovic I*, în «Convorbiri Literare», 1910, vol. II; V. Motogna, *Războaiele lui Vlaicu-Vodă cu Ungurii, 1368—1369*, în «Revista Istorică», IX (1923), p. 12—20; N. Iorga, *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—1369 și politica lui Vladislav Vodă față de Unguri...* în «Convorbiri Literare», 1900, p. 962—999; M. Holban, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria anglovină...* în «Studiul și materiale de Istorie medievale...», vol. I, Buc., Ed. Academiei 1956, pp. 7—62; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn, București, 1944*.

11. Emil Lăzărescu încadrează pe Nicodim într-un mod ponderat, în curentul isihast. El precizează că întrucît recunoașterea ierarhiei bisericești din Țara Românească de către Patriarhia constantinopolitană se face tocmai în această vreme (1359), toți marii ierarhi sînt ishaști. Relațiile lui Nicodim cu Patriarhia și ierarhia, cu siguranță împuneau ca și el să aparțină acestui curent. Intreaga lui activitate în Țara Românească nu poate fi explicată exclusiv prin acest fapt, așa cum s-a afirmat recent (Vezi Tit Sîmedrea, *Glosă pe marginea unei însemnări*, în «Mitropolia Olteniei», XIII (1961), p. 121—124.

La 19 ianuarie 1370, Papa felicita printr-o bulă pe doamna Clara, fosta soție catolică a lui Nicolae Alexandru (tatăl lui Vladislav Vodă), pentru convertirea la catolicism a fiicei sale, împărăteasa Bulgariei. După retragerea oștilor maghiare, mitropolitul Vidinului, Daniil, nu mai revine în orașul de scaun, ci rămâne ani de-a rândul ca refugiat în Țara Românească. În astfel de condiții, prin rezistența sa arătată împotriva presiunii catolice, susținută de stăpînirea maghiară, Nicodim ca și mitropolitul Daniil e silit să treacă Dunărea la noi. În cadrul unei ample acțiuni defensive a Țării Românești și a regiunilor dunărene, de întărire a ortodoxiei, se situează și întemeierea Vodiței. Creierea unui astfel de bastion spiritual, la frontiera Țării Românești și în vecinătatea unui grup de mici feudali ortodocși, cnejii români bănățeni, nu era un gest simplu neimportant, ci un act politic, constituind un avanpost al ortodoxiei, în fața așa-zisei «cruciade» catolice. Întemeierea Vodiței trebuie fixată în 1370, iar terminarea zugrăvelii în 1371—1372. Prezența lui Nicodim aici e determinată de realizarea unui plan politic românesc, de rezistență națională și stăvilire a presiunii catolicismului. Puțin timp după data menționată mai sus, cetatea Severinului va fi cucerită și Nicodim nu se va mai putea bucura de ctitoria sa. În 1375, Nicodim participă la misiunea de împăcare între biserica sârbească și patriarhia din Constantinopol. Izvoare sârbești relatează evenimentul, iar în ele găsim câteva știri și cu privire la Nicodim.

Principalul izvor «*Viața lui Isaia de la Hilandar*»¹², altul, «*Viața celui de al doilea patriarh sârbesc Sava*»¹³, cit și «*Viața patriarhului sârbesc Efre*m»¹⁴, ne procură date cu privire la rolul său principal în aceste tratative.

În 1375, Nicodim participă la tratativele de la Constantinopol în delegația sârbească. În această perioadă, obștea minăstirii Vodița fusese risipită sub amenințarea continuă a unui atac unguresc. Țaratul și biserica sârbească îl folosesc acum pe Nicodim, pentru calitățile și reputația pe care le avea. Nicodim primește de la patriarhul din Constantinopol rangul de arhimandrit și dreptul de a sfinți biserici¹⁵. Mănăstirea Tismana e zidită în 1377—1378. Cea dintâi mențiune a acestei a doua ctitorii a lui Nicodim în Țara Românească, apare într-un hrisov, prin care la 3 octombrie 1385, Dan I îi face danii. Radu I dăruiește încă înainte de terminarea construcției minăstirei, (Dan I precizează că numai el a ajuns să termine locașul, rămas neterminat la moartea tatălui său), compensînd minăstirea, deoarece ea pierduse vechile posesiuni. Din cele 11 ctitorii din țară, atribuite lui Radu Vodă, autorul articolului nu confirmă decît pe aceea a Cotmeanei. De asemenea se știa că Radu I și Nicodim au colaborat la fondarea minăstirilor de la sud de Dunăre: Vratna și Manastirica (Hașdeu). Radu din inscripția de la Manastirica e Radu cel Mare, de mai tîrziu, ale cărui legături cu aceste regiuni ne sînt cunoscute¹⁶. Admițînd că Radu I a murit în 1383, după hrisovul lui Dan I, minăstirea Tismanei ar fi fost terminată înainte de 5 octombrie 1385, deși un document de la Mircea cel Bătrîn, din 27 iunie 1387, înclină să precizeze că lucrările nu s-ar fi terminat decît sub acest voievod. Recupărarea Severinului de către Țara Românească și reintrarea sub stăpînirea acesteia, a posesiunilor Vodiței trebuie plasată istoric între anii 1383 și 1385. Prin această nouă situație, obștea acum așezată la Tismana reintra în posesia tuturor satelor, pe care i le dăruise Vladislav Voievod minăstirii Vodița și putea iniția cumpărarea unui nou sat. În contextul istoric respectiv, Nicodim nu se în-

12. Ed. N. Dučić în Gasnic, Belgrad, 1888, p. 75—78.

13. Arhiepiscop Danilo Zagreb, 1866 și în Gasnik, 1859, p. 160—165.

14. Ed. St. Navaković în «Starine», Zagreb, 1884.

15. Gavril Protul, *Viața și traiul... părintelui nostru Nișon, patriarhul Tarigradului*, ed. Tit Smedrea, Buc., 1937; De asemenea *Viața Sf. Nișon*, interpolată în *Istoria Țării Românești, 1290—1690. Letopiseșul cantacuzinesc*, Ed. C. Grecescu și Dan Simonescu, București, 1960. («Croniclele medievale ale României», III); E. Turdeanu, *Legăturile românești cu minăstirile Hilandar și Sf. Pavel de la muntele Athos*, în «Cercetări literare», 1940; E. Turdeanu, *La littérature bulgare du XIV-e siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, Paris, 1947.

16. G. Balș, *O biserică de la Radu cel Mare în Serbia, la Lopușina*, în «Bulet. com. mon. istorice», IV (1911), pp. 194—199.

cadrează ca un vizionar, retras de lume, căutînd o evadare din realitățile vremii, din contră el a fost unul dintre numeroșii participanți activi la lupta pentru apărarea regiunilor dunăreano-balcanice față de cîmpirea încercată de feudalitatea maghiară, poate chiar un erou al acesteia, în una din formele pe care ea o putea îmbrăca la acea vreme, în singura formă potrivită cu situația sa de monah ortodox (p. 277). Dacă el apare atît de insistent prezentat în izvoarele istorice contemporane, faptul se datorează nu întîmplării, ci adevărului că el a urmărit în tot lungul acestei perioade, cu consecvență și tenacitate intransigența sa ortodoxă. N-a renunțat niciodată la misiunea încredințată de domnie și de ierarhia bisericească. Întemeierea Tismanei nu este de fapt, decît un alt punct al frontului, în noile împrejurări create de pierderea Severinului, o reeditare a Vodiței, cu aceleași scopuri politice, investimintate în aceeași formă ortodoxă, avînd rolul de legătură între domnia Țării Românești și cnejii români de peste munți. După 1385, pînă către sfîrșitul vieții sale (1404—1405), activitatea lui Nicodim nu mai are un caracter predominant politic. O singură știre mai avem despre el în acest interval: Nicodim figurează printre clericii martori ai hrîsovului dat la 4 septembrie 1389, de către Mircea, minăstirii Cozia. Deși vecinătatea cu regatul maghiar va mai constitui o amenințare pentru domnia Țării Românești, însă nu cu un caracter de iminență, cum fusese în decursul domniei regilor angevini, înaintarea rapidă spre Dunăre a Imperiului Otoman impune probleme și mai grele pentru poporul român. Faza descrisă pînă acum din viața lui Nicodim pe care o putem numi politică, activă, de apărare a țării, în formele tradiționale ale ortodoxiei, va fi urmată de o altă fază «culturală», situînd personalitatea marelui monah, cu perseverență pe aceeași linie de conduită. Semnalăm studiul extrem de valoros și susținut de o documentare exemplară, al lui Emil Lăzărescu, așteptînd continuarea lui.

Tetraevanghelul lui Coresi și Evangheliarul din Londra. Ion Gheție, *Raportul dintre Tetraevanghelul lui Coresi și Evangheliarul din Londra, în Studii și cercetări lingvistice*, București, XVIII (1967), nr. 3, p. 313—324, aduce noi precizări în problema raportului între cele două cărți de cult. În 1882, Hașdeu semnalase textul manuscrisului *Evangheliarului din Londra*¹⁷.

M. Gaster, Hașdeu, I. A. Candrea, O. Densușianu, Al. Rosetti, susțin că Radu de la Mănecști a copiat doar textul tipărit de diaconul Coresi. S. Pușcariu, N. Drăganu, C. Lacea și St. Pascu resping o relație directă între cele două texte. N. Iorga susține că Radu de la Mănecști, plecînd din țară înainte de 1560, n-a putut cunoaște tipăritura lui Coresi, iar Pătrașcu-Vodă, cu atît mai puțin. Radu trebuie să fi copiat după un manuscris, anterior tipăriturii. Florica Dimitrescu reluînd studiul asupra celor două *Tetraevanghelii*¹⁸, concludă că Radu a copiat *Evangheliarul* direct după *Tetraevanghelul* tipărit de Coresi» (p. 178). Imitarea fidelă a textului coresian apare în fapt că diacul Radu de la Mănecști transcrie chiar cu greșeli, versiunile fiind aproape identice.

Autoarea susține că cele 7 greșeli de tipar existente în versiunea coresiană se reîntînesc și în manuscrisul de la Londra, ex. cetari pentru cetății, cui pentru lui, casă pentru lasă-l, cucrători pentru lucrători, ceea ce reflectă imitarea fidelă a textului mai vechi.

Argumentul că cele cîteva greșeli în comun din *Tetraevanghelul* lui Coresi și copia lui Radu, provin dintr-un manuscris, care ar fi stat la baza celor două

17. Vezi: Florica Dimitrescu, *Tetraevanghelul tipărit de Coresi*, Brașov, 1560—1561, comparat cu *Evangheliarul* lui Radu de la Mănecști, 1574, București, Editura Academiei R.P.R., 1963, Introducerea, pp. 7—28. Radu Grămăticul, fiul lui Drăghicel din Mănecști de lingă tîrgul Ruși, pe rîul Vedel (Vezi «Postfața» slavă a manuscrisului, reproduci în românește de B. P. Hașdeu, în *Columna lui Tralan*, (1882), p. 54), a efectuat copierea la 13 ani după apariția *Tetraevanghelului* lui Coresi. El fugise din țară și se îndreptase către Rodos, unde Pătrașcu, îi cere să scrie aceste dumnezeiești cărți, numite *Evanghelii*. (Hașdeu, *op. cit.*, p. 55). În sec. XVIII *Evangheliarul* lui Radu de la Mănecști ajunge în mîna germanului Rupert de Dindorff, iar mai tîrziu în *British Museum* din Londra.

18. Florica Dimitrescu, *Asupra raportului între Tetraevanghelul lui Coresi și Evangheliarul lui Radu de la Mănecști*, în «*Omagiul lui Al. Rosetti*», București, 1965, p. 177—180.

texte, nu poate fi respins. Nu este exclusă nici ipoteza, că Radu ar fi copiat un text manuscris, care la rîndul său a fost copiat după Tetraevanghelul lui Coresi. O parte din cele 46 de greșeli tipografice din Tetraevanghel, ar fi fost îndreptate astfel de un prim copist, iar altele de Radu, rămînînd doar cîteva greșeli comune, în textul Evangheliarului de la Londra și cel tipărit de Coresi.

Sînt respinse probele rezultate din faptele de limbă «personale», prezente deopotrivă atît în Tetraevanghelul lui Coresi, cît și în Evangheliarul din Londra. Ele n-ar fi apărut, dacă în fața copistului n-ar fi existat tipăritura lui Coresi.

Greșelile se datorează copistului necunoscut, care nedeslușind termenii: alcului, «tîmplarului» (mgh. álcs) și agrului, «ogorului», i-a echivalat cu «al celui» și «a grăului», aceste erori apărînd independent de cele două texte, Coresi și Evangheliarul din Londra.

Ion Gheție consideră că Tetraevanghelul lui Coresi și Evangheliarul din Londra sînt versiuni ale aceleiași traduceri, versiuni foarte apropiate, dar raporturile între ele neputînd fi încă precizate.

Lacunele din Evangheliarul din Londra s-ar datora nu lui Radu, ci unui copist, care a transcris tipăritura brașoveană, și al cărui manuscris a intrat în posesia lui Radu. Studiul Floriciei Dimitrescu nu reușește să impună părerea că Radu a copiat Evangheliarul său după Tetraevanghelul lui Coresi. Dînsa împrumutînd criteriile bazate pe asemănările dintre texte (metodă utilizată de acad. Al. Rosetti, privind raporturile dintre Codicele Voronețean și Apostolul lui Coresi, care întrădevăr erau versiuni ale aceleiași traduceri), nu prezintă argumente similare consistente. Descinderea Tetraevanghelului și a manuscrisului copiat de Radu dintr-un original comun, — e desigur un fapt ce nu mai poate fi pus sub semnul întrebării. Ceea ce trebuia demonstrat era modul dependenței și anume dacă Evangheliarul din Londra este sau nu o copie directă după cartea lui Coresi, iar dacă nu este, să se demonstreze prin argumente ce se susțin prin dovezi necontestabile, să se arate raportul dintre ele și eventual, poziția amîndurora față de traducerea originală.

Nu asemănările sau identitățile dintre texte trebuiesc reperate, ci tocmai deosebirile ce ne pot duce spre o soluție justă. Divergențele dintre texte sînt mult mai concludente decît asemănările. Diferențele de ordin grafic, fonetic, între cele două versiuni nu-s în mod necesar o dovadă că Evangheliarul din Londra nu e decît o copie după Tetraevanghelul lui Coresi. Radu de la Mănicești a procedat ca orice copist, fiind liber să reproducă originalul, după concepția sa, introducînd chiar și unele particularități de limbă, specifice graiului său.

Atît Radu de la Mănicești, cît și Coresi din Tîrgoviște sînt munteni, iar diferențele de ordine fonetic între cele două versiuni nu se pot explica, decît prin faptul unor reale deosebiri între graiurile vorbite în regiunea Tîrgoviște, și a Teleormanului. Fonetismele particulare din copia lui Radu trebuiesc identificate obligatoriu în graiurile muntenestești din acea epocă, altfel sîntem obligați să susținem că Radu de la Mănicești nu a urmat strict textul coresian. Ion Gheție analizează cinci particularități fonetice, care apar în Evangheliarul din Londra: a) trecerea lui \dot{a} la a , în silabă protonică. Această trecere e reperabilă în textele rotacizante în Moldova, era foarte răspîndită, în Banat, (Palia de la Orăștie) și în Ardeal (Codicele Sturdzan). Fenomenul e foarte rar întîlnit în limba tipăriturilor coresiene¹⁹. Documentele scrise din a doua jumătate a veacului a XVI-lea din ținuturile Teleormanului, de unde era originar Radu, nu atestă trecerea lui \dot{a} protonic la a ²⁰ b) $e > \dot{a}$, $ea > a$, în: păzăște (Marcu), saamănă (Matej). La Coresi, în locurile corespunzătoare: păzeăște, seamănă. În secolul al XVI-lea în Munteni ase rostea seamănă, păze(a)ște, pronunțări folosite în bună parte și astăzi.

Desigur că grafii ca săcurea, învenesără, notate în tipăriturile coresiene, reflectă un fonetism nemuntenesc, provenind din originalele, avute la îndemînă de

19. R. Todoran, *Despre un fenomen fonetic dialectal: \dot{a} protonic > a*, în «Studii și Cercetări lingvistice», 1954, nr. 1-2, p. 68 și S. Pușcarlu, *Limba română*, vol. II, Buc., 1959, h. 53.

20. a pentru \dot{a} : îmbrăcatu (Marcu), înălțară (Luca), mărurie (Marcu), napaste (Matej), spalatu (Ioan), în Evangheliarul din Londra frecvent; în locurile corespunzătoare din Tetraevanghelul lui Coresi, întîlnim: îmbrăcatu, înălțară, mărurie, năpaste, spălatu.

diaconul Coresi. c) ea(ia)>e; me (Matei), slujie (Matei). La Coresi în locurile corespunzătoare întâlnim: mea, suljia.

Secolul al XVI-lea e bine reprezentat în textele moldovenești și în Transilvania centrală (Codicele Sturdzan) prin acest fenomen, însă îl întâlnim rar în Palia de la Orăștie. E frecvent în Cartea de cîntece, atribuită lui Pavel Tordași, amindouă texte de origine bănățeană-hunedoreană. Foarte sporadic cu reducere adifongului, întâlnim în documente din Prahova, Argeș, Vlașca²¹; d) ie pentru e. Palatizarea de acest tip nu avea curs în graiurile munteneste apusene, în secolul al XVI-lea. e) e>i: sidea (Matei), șizu (Marcu), viniia (Luca). Constatăm prezența acestui fenomen fonetic în secolul al XVI-lea, în Moldova, Banat, Transilvania. Cu totul rar în Muntenia. De exemplu umini (oameni) în scrisoarea lui Neacșu, adivăr, într-un document din 1600.²² În Muntenia: fetele> fetile²³), o astfel de transformare e întâlnită îndeosebi în sudul și estul regiunii.

Cuvîntul viniia din Evangheliarul din Londra nu reflectă însă o pronunțare muntenească, situîndu-se astfel în prezența unui fonetism nemuntenesc.

Particularitățile de limbă, examinate, nu pot fi înlăturate nici unul dintre graiurile munteneste din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. De asemeni ele nu se găsesc nici în pasajele corespunzătoare din Tetraevanghelul lui Coresi. Pentru motivele expuse, nu se poate imagina că un grămatic de origine muntean, Radu, ar fi introdus particularitățile semnalate, (prezente în graiurile din Banat, Transilvania și Moldova), în locurile respective. Dacă Radu de la Mănăcești a folosit alături de textul coresian și o altă versiune a Evangheliilor, (cu particularitățile mai sus menționate), el nu mai ne apare ca un simplu copist, ci ca un compilator. O astfel de concluzie contravine tuturor datelor cunoscute²⁴.

Postfața Evangheliarului nu ne furnizează nici un element în plus, după care trebuie să concludem că Radu a fost mai mult decît un copist de texte religioase.

Hașdeu îl apreciază ca un foarte rău cunoscător al slavoniei. El a copiat «izvorul», într-un timp foarte scurt, o lună, ceea ce exclude confruntarea cu o altă versiune. Numeroasele omisiuni și expresii greșite în Evangheliarul din Londra, se explică prin graba și nivelul aproximativ de pregătire al copistului. Grămaticul însuși o spune: «de veți afla vreo greșeală, fie de la mine, fie din izvod, s-o îndreptați», iar cu privire la erori, «mai multe decît perii capului». E foarte greu de presupus că Radu de la Mănăcești ar fi confruntat Tetraevanghelul coresian cu un alt text, că ar fi făcut vreo colaționare și totuși să transcrie erori grave, ca cetări, cucrătorii și altele²⁵.

În lumina celor demonstrate, Ion Gheție concludă că Radu de la Mănăcești nu a copiat textul Evangheliarului din Londra după un exemplar al Tetraevanghelului lui Coresi, ci după o copie, directă sau intermediară după originalul traducerii Tetraevanghelului lui Coresi, așa cum au afirmat și alții, Pușcariu²⁶, Drăganu²⁷, etc.

Examinînd cazurile în care se constată omisiuni sau adăogiri față de textul coresian, în Evangheliarul de la Londra, — sîntem îndreptățiți să afirmăm că Evangheliarul de la Londra, derivă prin intermediul unei copii, din Tetraevanghelul coresian, nefiind o copie directă sau mijlocită, a traducerii originale a Evangheliilor, independentă de tipăritura din 1560—1561. În textul Evangheliarului din Londra se disting intervențiile a cel puțin doi copişti: unul, necunoscut a transcris

21. Al. Rosetti, *Limba română în secolele al XIII-lea—XV-lea*, București, Editura Academiei R.P.R., 1956, p. 91. 22. Al. Rosetti, *idem*, p. 73.

23. Vezi: I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961, p. 76.

24. Vezi: B. P. Hașdeu, *Manuscrisul românesc din 1574, aflat în British Museum, Descrierea analitică*, în «Columna lui Traian», 1882, p. 55 ș.u.

25. Vezi: I. A. Candrea, *Psaltirea Schelană comparată cu celelalte psaltri din sec. XVI și XVII, traduse din slavonește*, București, 1916; B. P. Hașdeu, *op. cit.*, p. 58; «...Radu Grămatic n-a făcut altceva, decît a copia cu grabă un original mai vechi».

26. Vezi la, Florica Dimitrescu, *Tetraevanghelul tipărit de Coresi, Brașov, 1560—1561*, p. 20 ș.u.

27. Florica Dimitrescu, *idem*, p. 22 ș.u.

Tetraevanghelul lui Coresi, celălalt, Radu de la Mănicești, a avut la dispoziție o astfel de copie, sau o copie după această copie.

Pentru cercetările viitoare rămân de rezolvat probleme ca: împrejurările în care a fost copiat Tetraevanghelul lui Coresi, stabilirea straturilor de limbă, reflectate în Evangheliarul din Londra și localizările, după termenii și caracteristicile fonetismelor.

Un cronograf ilustrat, atribuit Mitropolitului Antim Ivireanul. G. Ștrempele, un cronograf ilustrat, atribuit mitropolitului Antim Ivireanul, în *Romanoslavica*, XII (1966), București, p. 309—353, prezintă amănunțit cronograful, al cărui original se află în Biblioteca Academiei de Științe a R.S.S. Ucrainene din Kiev. (ms. nr. 379, 41×28,5 cm., 22 file nenumerate, legat).

Se cunoaște locul important pe care mitropolitul Antim Ivireanul îl are în istoria tiparului și culturii românești vechi. Remarcabil artist în sculptura în lemn, în broderie, pictură, în gravură și arta tipografică, orator bisericesc, patriot luminat, mitropolitul Antim Ivireanul pune întreaga sa energie în slujba bisericii și a neamului românesc²⁸.

Încă nu s-a reliefat ideajuns poziția lui dirză împotriva pretențiilor patriarhului grec Hrisant Notaras al Ierusalimului, — de a dispune de minăstirile din Țara Românească²⁹; cit și orientarea judicioasă în politica ce urmărea întărirea unității lumii creștine în fața forței turcilor.

În afară de lucrările, cu caracter de cult, tipărite, cu grijă³⁰, mitropolitul a arătat un interes deosebit pentru portretistică.

Manuscrisul ilustrat, Cronograful respectiv, a fost descoperit și descris sumar de Ștefan Berechet în «Documente slave de prin arhive ruse», fasc. I, București, 1920, p. 17 —, reluat în 1928, în Anuarul Comisiunea monumentelor istorice, II Chișinău, 1928³¹.

G. Ștrempele afirmă că «manuscrisul a fost conceput de mitropolitul Antim Ivireanul în vara anului 1709 și a fost dăruit lui Constantin Brîncoveanu...» El e o istorie prescurtată a lumii vechi, conținând elemente de istorie și genealogie biblică, elemente de istorie greco-romană, cu peste 500 de imagini, executate de un zugrav de profesie, cu o artă nemălfnlfnită în «miniatura românească».

Fila 1 cuprinde pe o față o însemnare în rusește.

Fila 2 cuprinde Stema Țării și 18 versuri omagiale:

«Făcut-au D/o/mnul D/u/mn/e/zeu toate din neființă

Și în ființă le-au adus cu multă biruință

Și după aceia au zidit, luînd pămînt și tină

Pre omul cel dintîi, Adam, fără cuvînt de vină,

După asămînarea Sa făcu-i închipuire

Sufflînd asupra fîții lui și d/u/h de viețuire

Adăugînd din coasta lui, face, cu socotință,

28. Vezi Prof. Teodor M. Popescu, *Antim Ivireanul, apostol și mucenic al dreptei credințe*, p. 853—863; I. Rămureanu, *Luptător pentru Ortodoxie*, p. 831—852; Victor Brătulescu, *Antim Ivireanul, ctitor de lăcașuri sfinte*, p. 817—830; I. Ciurea, *Antim Ivireanul predicator și orator*, p. 775—816; Damian Bogdan, *Viața lui Antim Ivireanul*, p. 679—688, articole marcînd comemorarea a 240 ani de la moartea lui Antim Ivireanul, în «Biserica Ortodoxă Română», Buc., 1956, nr. 8—9. Vezi de asemenea Antim Ivireanul, *Predici. Ediție critică, studiu introductiv și glosar*, de G. Ștrempele (București), Editura Academiei R.P.R. 1962, 322 p.

29. N. Iorga, *Mitropolitul Antim Ivireanul în lupta cu Ierusalimul pentru drepturile bisericii sale*, în «Biserica Ortodoxă Română», Buc., 1934, nr. 11—12, p. 721—775; I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 846—853.

30. Ioan Blanu-Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, t. I, București. 1903, p. 487, 492, 498.

31. Victor Brătulescu, *op. cit.*, descrie în bună parte activitatea miniaturistică a mitropolitului, utilizînd prezentarea făcută de Ștefan Berechet.

Pre Eva, dîndu-i ajutoriu spre bună lăcuință.

Și dintr-acestea amîndoi mulți oameni să născură
Precum să vede luminat de-a rîndul in Scriptură;

Oameni aleși și minunați, vestiți în fapte bune,

Trăind în bl/a/gocești, precum Scriptura spune.

Și de la acestea de la toți luo asemînare

Și iubitoriul de H/risto/s, întru credință tare,

Prealuminatul Constandin din viață Basarabă,

Stăpînul Țării Rumânești, mulți ani să aibă,

Care la sine adună florile bunătății

Și cu credința defaimă căile strîmbătății».

Stema Țării (vulturul cu aripile desfăcute, purtînd o cruce în cioc) cît și versurile sînt încadrate de lujeri și flori stilizate.

Pe verso filei 2 e scris cu majuscule titlul operei:

«Chipurile Vechiului /și Noului/ Testament/, adecă obrazye celor vestiți ce să află în Sf/i/nta Scriptură în Biblie și în /Ev/an/g/helie și adunare pre scurt istoriilor celor /ce s-au făcut pe vrémea lor, adevérind a fieste/căruia viața și faptele atita a celora ce au viețuit cu viață bună, cît și acelora ce au viețuit /; cu viață necuvioasă, începînd de la Adam/ și pogorînd pînă la H/risto/s, acum întii în/tr-acest chip alcătuită și așazăta, prin/ multă nevointă și osteneala preasf/i/nțitu/ lui Mitropolit al U/n/grovlahiei chir Anthim Ivireanul/ și închinată cu cucerire spre semn de dragoste ade/vărată prealuminatului și înălțatului mare/lui domn și oblăduitoriu a toată Țara Rumânea/scă Ion Constandin Brîncoveanul Basarab Voevod/.

Dat în vestitul oraș al Țirgoviștei/ la anul de la zidirea lumii 7217/, <1709>, în/e/s//ț/i/ iulie 1'.

Dedicația mitropolitului Antim către Constantin Brîncoveanu ocupă cele două fețe ale filei 3:

«Multe și despărțite sînt faptele și sffirșiturile a cugetului celui mulțemitor, prin mijlocul/ a cărora să adeverează fără de prepus, cum că rămîn întru neuitarea celor ce li-s-au făcut binele. Toate/facerile de bine ce au cîștigat, iară mai virtos și mai ales acéste doao: întii mulțemita cea/adevărată care să face din inima cea călduroasă prin cuvînt și-a dooa, oare care daruri mici/spre semn de cunoștință a datoriei ce li s-ar conveni. Pentru aceasta dară și smerenia noastră, cu/nosînd acum că pentru multele folosuri și faceri de bine ce ai arătat și arăt măriia ta de a pururea cătră noi sînt/datoriu nu numai să mă rog lui D/u/mn/e/zeu, pentru fericița sănătate și buna întărire întru luminat scaunul măriei tale, ce și veri cu ce alt mijloc ași putea să mă arăt cătră măriia ta mulțemitoriu și voitriu de bine/atita la céle sufletești, cît și la céle trupești. Drept acela am vrut cu iubire de osteneală de am adunat și am/insemnat întru această cărticică chipurile și obrazye tuturor strămoșilor nostri anume carele din ca/rele să trage, precum să povestesc în sf/i/nta și d/u/mn/e/zeiasca Scriptură în cea veché și în cea noao și ca un dar/mic și mare să o aduc creștineștii stăpîniri a înălțimei tale, mic zic pentru statul ei, de vreme ce pre scurt și cu puține cuvinte închiiae toată rodoslovie de la Adam pînă la H/risto/s; mare iară pentru/gîndul, căci întru această rodoslovie să cuprind obrazye de oameni mari și minunat, pror/oci, drepti și/ împărat, a cărora rivnitor fierbinte ești înălțimea ta și o oglindă curată prin mijlocul a căriia/ poate să vază fiestecarele toate bunătățile a celor fericiți bărbat și socotesc lucrul acesta să/nu fie fără de cuvîință și țără de socoteală; una pentru căci acele ce înțelegem prin auz și prin cetaniia/ a multor zile cu vedéria chipurilor celor însemnate și cu cetaniia povestirei lor pre scurt mai/mult ne încredințăm și mai pre lesne întru pomenire le putem păzi. A dooa, ca celuia ce ești/stăpînitoriu întru așezămînt prea slăvit și întru oblăduire prea luminat și de atita mulțime/ de credincioși purtător de grijă și chivernisitor să cuvine drept aceia a fi adus înălțimei tale/de la noi un dar ca acesta; că céle luminat și prea slăvite să cuvîn iară celor luminat și/ preaslăvit. Pentru că măriia ta între prealuminatul neam al Băsărăbeștilor dintru/ carii s-au arătat domni vrédnici și creștini, însuț ai odrăslit ca o odraslă cu stră-

luciri/de aur și ai înflorit ca o floare cu bun miros, păzită cu mila lui D/u/mn/e/zeu, nevestejită pînă/acum și să va păzi și de acum înainte kata diadohin pentru multele și nenumăratele feaci/ de bine, carele au cîștigat cei de departe și cei de aproape de la creștinească și asămîntoarea lui H/risto/s/ voință a măriei tale, pentru care lucru de vom zice și te vom numi coroana tuturor nu vom greși ade/vărului, de vreme ce ca un maslin roditoru ce ești sădit în casa d/o/mnului întinzi spre toți/ ramurile cele nevestejite ale milosteniei și făclia creștinescului tău suflet spre faptele cele/bune și d/u/mn/3/neești iaste pururarea aprinsă cu focul credinții și a dragostei cei fierbinte și/ pusă în sfêșnic pentru ca să lumineze tuturor celor ce sînt întru întunericul scirbelor; și precum/ într-o grădină împăratească cu multe podoabe să află multe și de multe feluri de flori, carele/veselesc cu mirosul toate simțirile celor ce s-apropie, așa și chipul cel de D/u/mn/e/zeu împodobit/ a înălțime tale iaste plin și împodobit cu multe daruri și bunătăți și pociu zice cum că/, ca alt Pariv indianesc, carele cu puteria lui cea trăgătoare trage la sine toate materiile, sau/ca alt izvor din Scotusa ce închiagă toate vasele cele stricate, așa și blîndețele măriei tale trage/ pre toț cătră sine și-i închiagă cu mîngăiare și tîmăduiește a fieștecăruia scirba inimii și/supărarea lipsii cu îndrumarea. Și cu adevărat ești tot cu totul un chip însuflețit asemene fă-de nici o/despărțire cu acei minunaț și vestiț ce mai sus s-au zis, atrăgînd și adunînd de pre la toț bunătățile cele mai de/treabă și mai mari; însă de la unul cucernicia, de la altul credința cea fierbinte și rîvna cea d/u/mn/e/ze/iască, de la altul iubirea de streini, de la altul blîndețele, de la altul îndelungă răbdare și nerăutatea/, de la altul milostivirea și iubirea de săraci și de la alții alte bunătăți, carele sînt cunoscute și/ adevărate că le ai măria ta, iar mai virtos și mai ales de la dulcele meu I/isu/s, smereniia cea de margine/; că decît te-au mărit D/u/mn/e/zeu și te-au înălțat în cinste și în stăpînire, cu atita mai virtos te smeresti cu/duhul. Și pentru aceia cu multă cucerire te afli sub jugul cel bun și de supt sarcina lui H/risto/s cea ușoară/, primind cu multă răbdare și cu multe blîndețe necazurile și supărările cele multe și de multe/feliuri ce vin neîncetat, totdeauna, de toate părțile. Și precum cel într-un nume cu măria ta slăvi/tul și de D/u/mn/e/zeu incununatul, marele și întocma cu ap/o/st//q/ii Constandin, întiul împărat al creștinilor n-au ținut cu putere omenească schiptrul împărăției, ci numai cu singura nebiruita puteriia/impăratului ceresc, într-acestaș chip și măria ta, ca un iubitoriu de D/u/mn/e/zeu nu nădăjduesti/ a chivernisi trebile domniei cu ajutorul și cu înțelepciune omenească, ci chemi pururea și aju/toriul cel de sus căruia mă rog necontenind ca să ajute măriei tale, păzindu-te cu sănătate, cu/veselie, cu viață îndelungată, mai presus decît toate celiia ce aduc întristare, neclădit și nemiș/cat, întru înălțat scaunul măriei tale, împreună cu toată luminată rudenia măriei tale. Amin/.

Dat în vestitul oraș al Tîrgoviștei, la anul de la zidirea lumii 7217 <1709>, m/e/s/e/ță h/ iul/ie/ 1/.

A păzitei de D/u/mn/e/zeu înălțimei tale întru H/risto/s rugător, smeritul Mitropolit al U/n/grovlahiei, Anthim/.

În Cronograful lui Antim Ivireanul intră elemente atît din Vechiul Testament, cît și din alte lucrări similare, care circulau în acea vreme atît în Muntenia, cît și în Moldova³².

Portretele în medalion au aceeași mărime 31 mm. în diametru, afară de figura rezervată Dumnezeului-Tată, (80 mm.) și medalionul ce reprezintă pe Iisus (38 mm.). În interiorul medalionului e scris numele persoanei sau scenei prezentate. Celor 503 portrete se adaugă 3 schițe și 8 desene, reprezentînd diferite scene tot biblice. Scrierea e cursivă, denotînd rafinament, iar textul e așezat pe două coloane. În fila 4, în întregime text, așezat în lungimea manuscrisului începe propriu-zis Cronograful: «Povestire pre scurt pentru zidirea lui Adam». Fila 5 conține urmașii lui Cain. Fila 5 v: potopul, fila 6: fiii lui Noe, fila 7 v prezintă 25 de portrete: patriarhul Avraam și urmașii săi. Fila 8, în întregime text, iar verso 27 portrete. Fila 9—11, continuă descendenții patriarhului Avraam, apoi Judecătorii. Fila 12 cuprinde 11

32. Vezi Iulian Ștefănescu, *Cronografele românești*, în R.I.R., vol. IX (1939), p. 1—77 și D. Russo, *Studii istorice greco-române*, t. I, Buc., 1939, p. 53—100.

portrete, fiii, nepoții lui Iesei, părintele împăratului David. Arborele lui Iesei e prezentat greșit și incomplet «afirmă G. Ștrempel, continuînd» încă un motiv să vedem în această capodoperă a miniaturisticii românești mai mult interes artistic decît religios. Fila 12 verso, portretul împăratului David. O dungă subțire colorată în verde va arăta descendența Mariei din David. Izolat și fără inscripția din medalion, chipul împăratului David ar putea trece drept portretul lui Mircea cel Bătrîn sau al lui Alexandru cel Bun (p. 317).

În fila 13 e portretul împăratului Solomon, înfățișat foarte tînăr. Poartă coroană cu șase colțuri și îmbrăcăminte aleasă. E remarcabil portretul profetului Ahia, iar costumul bogat al regelui asirian Benhadab și coiful său te fac să te gîndești la figurile cnejilor ruși, din secolele XIV—XVI.

Fila 14: 22 de medalioane, profeții Osia, Amos, Ioan, etc. Profetul Isaia, Naum, Amos Iona, sînt reprezentați în maniera portretisticii artei bizantine. Regina Atalia «nu se deosebește prea mult pe portretele soțiilor voievozilor munteni, așa cum sînt înfățișate în frescele noastre. Portretul regelui Manase poate fi asemănat în ceea ce privește îmbrăcăminte cu portretul lui Constantin Brîncoveanu.

Filele 15—17, profetul Iezechiel, Daniil, regi chaldeeni, persani, Cyrus, Darie, acesta din urmă semănînd la față cu unul dintre bătrînii noștri voievozi. Filele 18—20, Manasi, Simon, Artaxerx, Mardohen, Estera, frații Macabei, portretul lui Alexandru Machedon cea mai veche reprezentare a acestui personaj în arta noastră» (p. 322).

Nu «lipsește nici portretul Cleopatrei, portretul generalului Pompei. Portretul Fecloarei Maria nu are nimic din maniera bizantină. Irod Antipa se remarcă prin «ținuta rigidă a capului, ca în arta bizantină» (!?) (p. 324).

Cele 35 de portrete, Maica Domnului, Elisabeta, Zaharia, Ioan Botezătorul, etc. constituie o pagină în care «preocuparea artistului a culminat». Scena Răstignirii reflectă în maniera rusească fundalul. Fila 21 verso și fila 22 cuprind printre altele pe Pilat, arhiereul Anna, Caiafa.

În ceea ce privește circulația manuscrisului Cronografului se afirmă că deși a fost donat lui Constantin Brîncoveanu, a ajuns în posesia vornicului Dumitrașco Săcară, după cum se menționează în însemnarea din 8 iulie 1788, pe dosul copertii, cu iscălitură indescifrabilă.

Cea de a doua însemnare e din 1850, a lui Mihai Bădărău.

De la familia Bădărău, manuscrisul a ajuns la arhiepiscopul Antonie, de unde în 1884, a fost trimis la Biblioteca Academiei teologice din Kiev, așa cum reiese din însemnarea în limba rusă de pe prima filă.

Comparînd Cronografele bizantine, ce au circulat la noi mai întîiu în slavonă, iar din secolul al XVII-lea, în românește, G. Ștrempel precizează că izvorul principal de inspirație a lui Antim n-a fost Biblia, ci textul Cronografelelor. Fragmente de istorie persană, izraeliteană, greco-romană, demonstrează acest fapt. Manuscrisul românesc 2609 din fondul Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, conține un text de 1000 pagini de cronograf, ce ne poate ajuta în precizarea unor elemente. Se poate afirma că interesul lui Antim Ivireanul pentru istoria veche, pentru cronologie, se exprimă într-o limbă românească aleasă, adevărat «monument lingvistic» (p. 327).

În afară de cărțile istorice ale Bibliei cele mai numeroase trimiteri sînt la Filon, Iosif Flaviu, Strabon, la Fericitul Ieronim, Ambrozie, Cronograful ilustrat atribuit lui Antim Ivireanul, afirmă G. Ștrempel, trebuie cercetat în legătură cu opera iconografică reflectată în pictura de la Atos și minăstirile Bucovinei. (Tema Arborele lui Iesei), descendența Mintuitorului. Arborele lui Iesei nu apare în iconografia minăstirilor, bisericelor din Țara Românească³³.

Textul care însoțește miniaturile, «credem că este opera lui Antim, prin stilul, cultura deosebită și aplicarea spre subiecte de istorie antică, pe care o dovedește

33. P. Henry de Jessé dans les églises de Bukovina, în «Bibliothèque de l'Institut français des hautes études en Roumanie», Melanges, 1928, p. 1—31; I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, Paris, 1932.

și în cuprînsul Didahiilor; ...de altfel una dintre paginile manuscrisului cuprinde semnătura, necontestată pînă astăzi» (p. 328).

Maniera de lucru a artistului e occidentală, numai 5—6 medalioane sînt tratate în manieră bizantină. Fotografiile alb-negru nu îngăduie prezentatorului să analizeze detaliile de culoare, *Manuscrisul este lucrat de mîna lui Antim Ivireanul*, după cum e exprimat foarte clar în pagina de titlu.

Mitropolitul Antim Ivireanul nu poate fi ilustratorul acestui Cronograf. La această dată el era destul de bătrîn pentru a mai fi sigur pe mîna sa, iar lucrările tipografice, vizitele în eparhii, nu mai îngăduiau un astfel de răgaz. G. Ștrempele opinează «cel care a caligrafiat și a ilustrat manuscrisul, sub supravegherea atentă și deplină competentă a marelui mitropolit, s-ar putea să fie însă preotul Nicola, cunoscut copist și ilustrator de texte»³⁴.

În afară de manuscrisul Cronograf, în țara noastră se mai găsesc două copii după el: a) una în Colecțiile de manuscrise ale Bibliotecii Academiei, fondul de suluri nr. 7, un rolou pe hîrtie, 11,07×0,45 m², scris de popa Flor³⁵, dascăl de slovenie de la Biserica Sf. Gheorghe din București, care a trăit la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Titlul Cronografului, versurile de sub stema țării și dedicația către Brîncoveanu, sînt înlocuite cu o scurtă relatare a facerii lumii, după Pentateuh. Atribuirea copiei de Cronograf pe care G. Ștrempele o face lui Popa Flor, e «bazată pe particularitățile paleografice și miniaturistice» (p. 330). Medalioanele executate în copie, au valoare artistică mult mai scăzută decît cele din *Coronograful* din Kiev. b) Cea de a doua copie, păstrată la mînăstirea Cernica, e lucrată de zugraful C. Petrescu, a cărui iscălitură e pe ultima filă, datînd din vara anului 1847. Manuscrisul conține 18 file, 80,8×55,6 cm., lucrat pe o singură parte, ca și ruloul popii Flor, luat ca model. Medalioanele sînt lucrate în laviu, în afară de medalionul ce înfățișează pe Maica Domnului, lucrat în aur pe fond albastru. Manuscrisul urmează copia popii Flor, aducînd nou 3 miniaturi: Dumnezeu și animalele (scene din Geneză), potopul și construirea Turnului Babel. Studiul e însoțit de textul Cronografului și de reproduceri de medalioane, în alb-negru.

LECTOR

34. Vezi G. Ștrempele, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, Buc., 1965, p. 164—165.

35. Vezi I. Barnea, *Un miniaturist român din secolul al XVIII-lea, Popa Flor*, în «Biserica Ortodoxă Română», Buc., 1948, nr. 11—12.

R E C E N Z I I

«DIE ZEICHEN DER ZEIT», nr. 4 și 5/1967 (*Revistă evanghelică*), Berlin (R.D.G.).

Din nr. 4 al revistei reținem paginile (146—150) semnate de profesorul de teologie de la Praga J. M. Lochman, tratînd despre «Critica teologică a lucrării creștine pentru pace».

Lucrarea creștină pentru pace — afirmă autorul — a fost mereu obiect de interpretare și înțelegere greșită. Același e cazul și cu «Conferința creștină pentru pace» (Praga). I s-a reproșat că ar cultiva: 1) o «teologie nucleară», exaltată, fanatică, sentimentalistă în elementele ei, — 2) asemenea ar cultiva o «filozofie a istoriei fără limite», și 3) ar fi unilaterală în toate conceptele și actele ei. — Unele dintre reproșuri — scrie autorul — trebuie puse pe seama războiului rece, altele se reduc la evidente înțelegeri greșite ale acțiunilor «Conferinței creștine pentru pace» (C.C.P.), iar altele au la bază și oarecare deficiență de precizie în formulări teologice făcute de C.C.P. Autorul întreprinde lămurirea acestei probleme. Extragem din ea:

Susținătorii primului reproș afirmă că fiecare acțiune pentru pace, motivată cu elemente creștine și interpretată ca grijă pentru pacea politică, este problematică sub aspect teologic și înseamnă un «amestec sentimentalist» al păcii lui Iisus Hristos (care trebuie interpretată exclusiv eshatologic spiritual) cu pacea pămîntescă.

Dar pacea lui Iisus — continuă obiecțiunea — întrece orice rațiune. Și a coborî această pace pe planul uman, prea uman, al «politicii de forță», înseamnă a-i răpi caracterul ei eshatologic. Pacea lui Iisus privește numai lumea interioară a sufletului nostru. Orice altă aplicare a ei aduce primejdia de a cădea în sentimentalism, în reverie întunecată. Iar motivarea păcii pe pămînt cu porunca lui Hristos despre iubirea față de aproapele înseamnă falsificarea Evangheliei, fiindcă porunca aceasta are caracter eshatologic, și fiindcă motivarea amestecă «legea cu evanghelia». La aceasta se mai adaugă și faptul că împărăția lui Dumnezeu este împărăția viitorului eshatologic și niciodată ea nu devine «posibilitate istorică palpabilă». În lumea aceasta noi trăim «sub cruce și sîntem păcătoși». «Conferința creștină pentru pace» însă afișează o antropologie optimistă și o cosmologie iluzorie. Ea vorbește de pregătirea unei «epoci de pace pe pămînt pentru omenire», amestecînd astfel nădejdea eshatologică în «împărăția păcii» cu nădejdea, teologic neîntemeiată, într-o «lume fără război». Și aceasta înseamnă «exaltare». «Pacea lui Hristos» nu trebuie identificată cu o pace politică concretă, dar nici ermetic separată de ea. Și faptul acesta nu înseamnă reverie sentimentalistă, ci realitate.

La explicațiile acestea ale autorului adăugăm că «pacea lui Hristos» nu înseamnă numai pace cu Dumnezeu, ci pace și în interiorul nostru sufletesc, dar pace și cu semenii, pe plan individual și colectiv. Aplicarea poruncii lui Hristos despre iubirea față de aproapele nu înseamnă falsificarea Evangheliei, ci trăirea acesteia în relațiile sociale. Pacea socială e fundamentală în conceptul creștin și pe porunca iubirii față de aproapele.

Altă obiecțiune făcută «Conferinței creștine pentru pace» se cuprinde în afirmația că ea ar face în teologie și în lucrările ei prea mult caz de utilizarea istoriei, de date istorice ale diferitelor situații, de «teologie și filozofie a istoriei», dând istoriei oarecum caracter de «doua revelație a lui Dumnezeu». — Evident, obiecțiunea e fără temei, căci istoria nicidecum nu-i privește ca «a doua revelație divină». Istoria e utilizată în motivări teologice, fiindcă și acțiunile creștine se împlină în cadrul istoriei. «Conferința creștină pentru pace» voințe să excludă din istoria popoarelor războiul care, în prezent, ar putea fi atomic, cu distrugerii incalculabile.

I se mai reproșează «Conferinței creștine pentru pace» că ar fi unilaterală în lucrările ei. Da, ea este unilaterală, fiindcă dezvoltă o activitate creștină, adică se sprijină în toate acțiunile ei pe elementele învățaturii lui Hristos, fără să ignore însă și elementele furnizate de alte activități umane. Deci nu-i o unilateralitate artificială. «Conferința creștină pentru pace» din care face parte și Biserica Ortodoxă Română voințe să contribuie efectiv la așezarea unei păci trainice în viața popoarelor. Activitatea ei trebuie sprijinită.

Din cuprinsul nr. 5 al revistei menționăm articolul intitulat «Probleme, datorii și obiective ale colaborării Bisericilor europene» (p. 167—172), somnat de Glen Garfield Williams, secretarul general al «Conferinței Bisericilor europene» (C.B.E.) cunoscută și sub numele «Nyborg» și a cărei membră este și Biserica Ortodoxă Română. Conferința cuprinde majoritatea Bisericilor europene ne-romane și, evident, are caracter «regional». Dar cu același caracter mai există și alte conferințe. Menționăm: Conferința creștină estasiatică, înființată în 1959; Conferința bisericească panafricană (1958, oficial 1963); Consiliul creștin din regiunea răsăriteană a spațiului Mării mediterane; Conferința Bisericilor din Pacific (1966); din America de Nord și din America de Sud. Toate aceste «conferințe regionale» stau în legătură cu Consiliul ecumenic al Bisericilor.

Istoricul «Conferinței europene» este scurt.

După primul război mondial relațiile între Bisericile europene erau reduse. După al doilea război mondial situația ia altă înfățișare. Bisericile încep să-și întindă reciproc mâinile, vorbind de frățietate, de împăcare, de ajutor. Se infiripează relații interbisericești, care se încheagă și sporesc mereu. Acum se pune și întrebarea: dacă n-ar fi posibil să se constituie asociații interbisericești într-un cadru mai larg. Primul pas în direcția aceasta îl face un grup de conducători bisericești, întruniți în septembrie 1955 la Bruxelles, ca să elaboreze un plan pentru o întrunire a Bisericilor europene. Aceasta s-a ținut între 27—31 mai 1957 la Liselund (Danemarca), participând 59 delegați ai Bisericilor protestante din diferite țări europene, — au participat ca observatori un delegat al Patriarhiei ecumenice din Constantinopol și un delegat al Bisericii vechi-catolice de la Utrecht. Întrunirea a hotărât ca să se continue lucrarea pentru constituirea «Conferinței Bisericilor europene». În acest sens, o conferință de proporții mai largi s-a întrunit între 6—9 ianuarie 1959, avînd ca temă: «Creștinătatea europeană în lumea secularizată de azi». Conferința s-a ținut la Nyborg (I) (Danemarca) și cum tot la Nyborg s-au ținut și alte întruniri ale Bisericilor europene, s-a pus semnul egalității între titlurile «Conferința Bisericilor europene» și «Conferința Nyborg». Astfel în aceeași localitate s-a întrunit C.B.E. între 3—8 octombrie 1960 cu tema: «Slujirea Bisericilor europene într-o lume aflată în continuu schimbare»; 1—5 octombrie 1962 cu tema: «Biserica în Europa și criza omului modern» și între 5—9 octombrie 1964 (Nyborg IV) pe vasul danez «Bornholm» cu tema: «Trăirea împreună a continentelor și generațiilor». «Nyborg IV» a aprobat și statutele Conferinței, oferind astfel o bază pentru lucrări. «Nyborg V» se întrunește între 22 septembrie—5 octombrie a.c., la Pörschach (Austria).

Autorul sintetizează în cinci puncte problemele caracteristice Bisericilor Europene: 1) În Europa, — într-un spațiu geografic relativ mic — se află un număr însemnat de Biserici care dispun de o lungă, unele dintre ele chiar de o foarte lungă istorie, care ajunge pînă la începuturile Bisericii creștine. Unele dintre Bisericile acestea trăiesc încă în «forme de cultură» la formarea cărora au contribuit în bună măsură ele înseși. Și «istorie» înseamnă «tradiție», iar la «tradiție» voim să ținem. Dar în acest sens «tradiție și istorie» sînt ceva curat static, deși ar trebui să fie elementul dinamic în viața unei Biserici. Iar cînd Biserica «se

fixează» exclusiv în istoria, în tradiția și vechea sa cultură, ea, poate, se simte foarte bine, dar începe să cam uite de misiunea ei esențială. Dacă se schimbă însă condițiile externe și societatea se pune în mișcare și se restructurează — cum e cazul în prezent —, atunci Biserica respectivă se vede în fața unor probleme noi, rezolvarea cărora, evident, îi procură dificultăți. Într-o astfel de situație — crede autorul — se află și anumite Biserici din Europa.

2) Convingerile religioase ale unui om — continuă autorul — sînt în bună parte «chestia sa particulară». De aici dificultatea de a stabili «schimb de idei» între creștini și creștini, care țin de Biserici diferite, firește, fără a generaliza afirmația. Astfel în Europa, unde sînt mase compacte de credincioși ținînd de Biserici diferite, acestea au de înlăturat dificultăți, în stabilirea de relații ecumenice, nu numai pe plan colectiv organizat, ci și pe plan personal, individual.

3) Configurația geografică a Europei a determinat, în trecut, anumite «delimitări și sciziuni» între organismele sale sociale, deși între centrele sale principale legăturile erau bune. Aceste «fisuri» naturale au dus la accentuarea despărțirii dintre Biserici.

Timpurile s-au schimbat, legăturile au sporit și s-au îmbunătățit, dar «sciziunile» au rămas, cu precizarea că acum ele nu sînt de ordin geografic ci politic. Dar «sciziunile» acestea, create de oameni, trebuie înlăturate. De aici străduința «Conferințelor Bisericilor Europene» pentru împăcarea popoarelor.

4) Mișcările revoluționare al căror centru a fost Europa, oferă Bisericilor europene o altă problemă caracteristică. Și autorul precizează că nu se referă numai la revoluțiile politice din Europa din ultimele patru decenii, ci la «revoluția mondială» îndeosebi din Asia, Africa și America latină, care-și are originea în Europa și anume — autorul ține să sublinieze — în gîndirea religioasă creștină a Europei. Temeiul ei religios este «frățietatea oamenilor și paternitatea divină».

5) O altă problemă caracteristică Bisericilor europene îl constituie faptul că «teologia europeană» dacă nu se află chiar «pe patul de moarte», dar este grav bolnavă. Temeliile gîndirii teologice europene sînt puternic zguduite și afirmațiile ei apar uneori întreolaltă în vădit contrast. Prezentul e timpul «teologiei întrebătoare». Dificultățile Bisericilor europene răsar din faptul că fiecare a fiecare e dornic să pună întrebări, dar încă nimeni n-a încercat să le dea răspunsuri noi.

Dar — și aceasta trebuie subliniat — faptul că creștinii europeni nu se pot evita unii pe alții, oferă posibilitatea ca ei să se întâlnească, să discute și, pînă la urmă, să se împace întreolaltă și să lucreze apoi pentru împăcarea lumii. Desigur, nu-i o chestie ușoară, mai ales fiindcă «împăcarea omului cu omul» e o continuă «mărturisire și iertare», — dar datorită Bisericilor este să lucreze în direcția aceasta.

Dar cum se încadrează Conferința Bisericilor europene în această situație și ce obiective urmărește ea?

Ea voințe să ajute Bisericile europene ca să se poată înfîlni întreolaltă în spirit de «împăcare și de atîmă reciprocă» pentru ca, discutînd împreună problemele vremii, să poată sluji societății în care trăiesc în forma cerută de noile structuri sociale.

Și lucrul acesta C.B.E. se străduiește să-l înfăptuiască prin: 1) adunările ei plenary, ținute după doi sau trei ani; 2) studiile elaborate de diferitele grupe de lucru. Trei dintre acestea studiază în prezent temele: a) Bisericile Europei și Bisericile celorlalte continente, b) Biserica și Stat în Europa de azi, c) Bisericile în fața schimbărilor sociologice actuale din Europa. — Se vor mai forma două grupe de lucru, una pentru a face studii eclezio-logice referitoare la Bisericile ortodoxă, anglicană și protestantă, iar cealaltă pentru a studia problema «diaconiei» în Biserica în Europa modernă.

3) «Conferința Bisericilor europene» se străduiește să colecteze și să publice informații despre studiile întreprinse în fiecare Biserica, pentru a putea fi utilizate pe plan larg.

4) Asemenea voințe să adune materialul, discutat și elaborat de toate organizațiile ecumenice, pentru a fi utilizat de Biserici.

5) Să organizeze consultații ad-hoc pentru diferite probleme. Așa de pildă va invita la o întrunire pe membrii diferitelor consilii ecumenice naționale din Europa pentru a le fi de ajutor în stringerea relațiilor reciproce.

6) Să îndrume discuții cu celelalte «organizații regionale» și cu Consiliul ecumenic al Bisericilor pentru a «formula gândirea creștină europeană într-un chip nou».

7) Să întemeieze într-o localitate neutră potrivită un centru pentru ținerea de conferințe, ședințe etc., — centru care să fie al tuturor Bisericilor și totodată al niciuneia dintre ele, dar fiecare Biserică să se simtă acolo «acasă».

Desigur, obiectivul urmărit de «Conferința Bisericilor europene» este complicat, dar aceasta se va strădui să-l realizeze. — La aceasta, evident, contribuie și Biserica Ortodoxă Română.

Edmund Schling, *Bemerkungen zur Arbeitsmethode der Kommission für Glauben und Kirchenverfassung* (Observații privitoare la metoda de lucru a comisiei pentru credință și constituție bisericească), în «Okumenische Rundschau», 4/1967, p. 385—391.

În cursul unei lucrări, care se dezvoltă în timp, e necesar ca din cînd în cînd să se examineze dacă metoda de lucru întrebuintată mai corespunde noilor probleme apărute sau dacă nu cumva ea trebuie modificată. Acesta e cazul și pentru activitatea comisiei pentru «credință și constituție bisericească», ținînd de Consiliul ecumenic al Bisericilor. O autoexaminare în privința aceasta și-a făcut comisiunea în conferința de la Lund (1952), iar acum ar fi timpul, afirmă profesorul Schling, să se facă o nouă examinare. Desigur, tema comuniunii rămîne neschimbat aceeași: unitatea Bisericii. În decursul timpului ea s-a stratificat însă atît de mult încît se impune diferențierea metodei de lucru întrebuintate pentru a putea contribui la lămurirea problemelor implicate. Și profesorul Schling voiește să ofere lămuriri în legătură cu această metodă.

1. În începutul său, — spune autorul — comisiunea întrebuintă metoda comparativă. La Lausanne (1927) și Edimburgh (1937) reprezentanții Bisericilor despărțite întrebuintară această metodă pentru a se înțelege reciproc mai bine și pentru a contura cit se poate de limpede elementele comune cuprinse în deosebirile dintre ei. Pe parcurs metoda s-a diferențiat și la Amsterdam (1948) se căuta — după un cuvînt al lui Karl Barth — «elementele comune în deosebiri» și «deosebirile în elementele comune». Premisa acestei metode o constituia faptul că pînă atunci Bisericile trăiau lîngăolaltă, dar, într-o măsură mai mare sau mai mică, izolate, și acum fiecare Biserică întreba pe celelalte ce elemente au pe care le cunoaște și le are în ea. Deci se căuta la celelalte Biserici elemente ale propriei Biserici. — Metoda comparativă va fi totdeauna utilă pentru activitatea comisiei, dar ea nu este suficientă. Întrebuintînd numai această metodă, Bisericile despărțite ar rămîne mereu în situația aceasta și n-ar da în măsură suficientă atenție unității lor de credință în Iisus Hristos.

2. La Lund s-a făcut o «însemnată, lucrare de reflectare metodologică». Tema dominantă a fost: Hristos și Biserica. Ea a avut urmări de natură metodologică, fiindcă toate Bisericile îl mărturisesc pe Iisus Hristos ca temelul lor istoric și ca Domnul lor actual. Astfel a apărut pe prim plan dimensiunea istoriei, și anume istoria mintuirii, care duce de la Vechiul Testament la împlinire în Iisus Hristos și de la El la Biserică. Devenise limpede că nu-i suficient a compara Bisericile întreolaltă, ci-i necesar a pleca de la Iisus Hristos, temelul lor comun, pentru a înțelege corect Bisericile de azi, elementele lor deosebitoare și pe cele comune. Se fac acum eforturi comune pentru a înțelege sfînta Scriptură și mărturiile ei despre Hristos și Biserică. Premisa acestui pas metodologic o constituie unitatea de credință în Iisus Hristos și sfînta Scriptură comună tuturor Bisericilor. Adeverat, relația *principală* dintre Scriptură și Tradiție e înțeleasă diferit de Biserici și afirmațiile acestora în privința autorității sfîntei Scripturi a furnizat noi elemente pentru înțelegerea Bisericii, a Tradiției și a Botezului. — Și așa pășim înainte pe drumul apropierii dintre noi, în măsura în care înțelegem tot mai bine diferitele noastre Tradiții în lumina sfîntei Scripturi, cea comună tuturor, și le comparăm cu unitatea creștină primară mărturisită de sfînta Scriptură.

3. Un însemnat pas înainte s-a făcut apoi la Montreal (1963). Aici s-a îndreptat atenția asupra deosebirii de concepte privitoare la Biserica neotestamentară. Un referat înțelegea aceste deosebiri în sens de contraste, negînd existența «unei neîntrerupte unități în eclezologia neotestamentară», alt referat se străduia să afle în aceste deosebiri elemente comune tuturor ecleziologiilor neotestamentare. — Deci referatele au pus în discuție problema «varietății» în sfînta Scriptură, necesitînd o nouă diferențiere metodologică. Deosebirile sesizate fac să se încerce o nouă înțelegere a deosebirilor de azi dintre Biserici. Cu aceasta nu devin însă superflue cele două metode menționate: comparația Bisericilor întregalită și problema unității în sfînta Scriptură. Dar aceste două metode trebuie completate. Temei în privința aceasta oferă faptul că mișcarea ecumenică a înțeles, din început, unitatea ca «unitate în diversitate», fără a preciza însă dimensiunea acestei diversități și nici în ce se poate ea cuprinde, fără a desființa unitatea. Formula «unitate în diversitate», deși recunoscută general, a rămas totuși în domeniul abstractului și fără eficiență. Conținut poate ea primi de la «deosebirile cuprinse în unitatea Noului Testament». Și, desigur, prelucrarea diversității mărturiilor biblice este indispensabilă pentru eclezologie. Urînd linia strict metodică trebuie notat însă că deosebirile de azi dintre Biserici nu pot fi derivate direct din diversitatea creștină primordială și că nu se poate face o comparație directă între deosebirile creștine primordiale și deosebirile de azi. Diversitatea creștină primordială s-a dezvoltat într-o situație anumită nerepetabil istoric. Bisericiile despărțite de azi s-au conturat însă în alte situații, în explicații cu alte erezii și cu alte amenințări din intern și din extern. «Unitatea în diversitate» neotestamentară nu poate fi aplicată direct la situația de azi a Bisericilor.

4. Deci nu ne putem mulțumi numai cu determinarea diferitelor mărturii neotestamentare pentru Hristos, a ecleziologiilor etc., ci trebuie să ne ocupăm și de structurile fundamentale ale vieții Bisericii. O astfel de structură fundamentală a fost menționată și la Lund în afirmația că Biserica trăiește într-o «mișcare dublă», adică de o parte ea este «scoasă din lume» și de altă parte este «trimisă în lume». Centrul acestei «mișcări duble» îl constituie serviciul divin, la care trebuie să subliniem asemenea existența unor structuri fundamentale permanente, care, în diferite situații istorice se concretizează în diferite forme liturgice. — Important este și determinarea structurilor fundamentale ale afirmațiilor teologice, fiindcă oferă posibilitatea unor noi interpretări a dogmelor Bisericilor despărțite și a aflării unor noi elemente comune între ele. — Determinarea structurilor fundamentale ale Bisericii permite apoi a vorbi despre o «ierarhie a adevărurilor», o «ierarhie a elementelor» componente ale Bisericii, întrucît ele nu se află toate pe același plan valoric. Sint elemente ca: evanghelia, botezul, euharistia, prin care Hristos lucrează haric. Dar sînt și elemente ca: sfînta Scriptură, dogmele, care servesc această lucrare a lui Hristos. Astfel relațiile neotestamentare despre instituirea euharistiei au importanță fundamentală, totuși Trupul și Sângele lui Hristos nu se împărtășesc prin aceste relații, ci prin euharistia împărtășită în conformitate cu aceste relații. Importanța dogmelor, desigur, este foarte mare și totuși mintuirea nu ne vine prin afirmațiile dogmatice despre cuvîntul divin și taine, ci prin propovăduirea acestui cuvînt și prin administrarea sfintelor taine.

Structurile fundamentale ale Bisericii permit să recunoaștem necesitatea istorică a existenței multor forme concrete diferite în ce privește propovăduirea cuvîntului divin, serviciile religioase, afirmațiile dogmatice etc. Se întîlnesc în aceste deosebiri și unilateralități și alterări, dar unele dintre ele se completează reciproc și, în pofida separațiilor bisericești, formează un întreg. — În felul acesta formula «unitate în diversitate» primește un conținut concret și încetează să fie numai o «lozincă ecumenică».

» Problemele acestea de natură metodologică trebuie să preocupe, spune profesorul Schling, comisiunea pentru «credință și constituție bisericească» în urmărirea obiectivului ei: unitatea Bisericii.

Max Heinz, *Orthodoxe Ekklesiologie und der Primat Petri (Ecleziologie ortodoxă și primatul lui Petru)* în («Internationale Kirchliche Zeitschrift», Bern, nr. 4/1967, p. 265—280).

Sînt discutate aici 4 articole semnate de teologi ortodocși.

Rezumăm din conținutul lor:

N. Afanasieff sub titlul «Păstorirea în Biserică» se ocupă de problema: dacă peste tot în Biserică ar trebui să fie un primat oarecare?

Sistemele de conducere bisericească autorul le împarte în două fundamentale, numindu-le: *ecleziologie universală* și *ecleziologie euharistică*.

După *ecleziologia universală*, Biserica trebuie interpretată ca un întreg, în care comunitățile singulare și organizațiile bisericești autonome sînt asemenea celulelor individuale. Suportul *ecleziologiei universale* îl găsește autorul la Ciprian din Cartagina care, în doctrina sa despre Biserică, a avut ca model imaginea de atunci a imperiului roman ca un complex de popoare singulare legate între ele în unitatea Cezarului. Ciprian, Ignatie și Tertulian vorbesc de o singură Biserică. «Deus unus est, Christus unus est et una ecclesia» (Ciprian, ep. 43, v. 2). «Una ecclesia per totum mundum in multa membra divisa» (ep. 55, XXIV; 2) Numai această Biserică, răspîdită pe întreg mapamondul, posedă în unitatea Duhului plenitudinea adevărului. Bisericile locale singulare dispun de adevărata catolicitate numai în legătură, internă și externă, cu Biserica universală. După Ciprian accentul cade pe totalitatea tuturor Bisericilor locale, ca reflectare a ecumenei reale. Ciprian concepe o unitate interioară, spirituală, a tuturor episcopilor. Dacă unul dintre ei desconsideră această unitate, atunci se elimină singur din episcopatul universal. Fără a mai da detalii, dar Ciprian, cu conceptul său *ecleziologic*, voluntar sau involuntar, a indicat drumul spre primatul bisericesc, oricît de spiritual ar fi fost acesta conceput la început. Deci *ecleziologia universală* cuprinde — spune autorul — învățătura despre o conducere unitară a Bisericii în persoana unui singur păstor.

Acestei «*ecleziologii universale*» autorul îi opune «*ecleziologia euharistică*». În expunerea acesteia, el pleacă de la afirmația că în timpul apostolic și postapostolic pînă în secolul III, fiecare Biserică locală era autonomă, supusă episcopului local și slujitorilor săi duhovnicești. Fiecare Biserică locală este «Biserica lui Dumnezeu în Hristos», fiindcă, după *ecleziologia euharistică*, în cadrul Bisericii se realizează prezența lui Hristos prin săvîrșirea Euharistiei și «Trupul lui Hristos» este indivizibil. Deci unde-i prezent Hristos, acolo este prezentă și plenitudinea lui Hristos și a Bisericii, fiindcă Hristos este indivizibil. De aici și adresa din epistolele apostolice: «Către Biserica din...». Multitudinea comunităților locale nu știrbește unitatea Bisericii, fiindcă în «Cina Domnului» este pretutindeni prezent Hristos cel indivizibil. Episcopul este cel ce conduce deci săvîrșirea «Cinei Domnului» în comunitatea locală și totodată este el și întîistătorul ei. Pluralitatea săvîrșirii euharistice simbolizează mulțimea comunităților locale în unitatea iubirii lor și în unirea lor cu «Trupul lui Hristos». Autonomia locală se bazează pe «plenitudinea lui Hristos», simțită și mărturisită în săvîrșirea Euharistiei.

Ființa «*ecleziologiei euharistice*» exclude deci ideea unui primat propriu-zis. Noțiunile juridice «primat» și «primus» sînt străine Bisericii lui Hristos. Învățătura despre primatul petrinic aparține, afirmă autorul, unei faze ulterioare a dezvoltării bisericești, al cărei rezultat nu-i dogmatic obligator. Petru a stat cîva timp în fruntea comunității din Ierusalim, apoi a fost însă înlocuit de Iacob, fratele Domnului. Autorul admite că Petru a avut o situație specială în cercul celor 12, o limitează însă la persoana proprie. În timpul prenicean nu poate fi vorba de un primat propriu-zis al Romei asupra celorlalte Biserici. Împărații romani erau cei care convocau conciliile, le prezidau prin delegații lor, interveneau ades chiar dogmatic în hotărîrile lor, ceea ce n-ar fi fost posibil dacă ar fi existat o întîietate a Romei în sens de stăpînire.

Dacă «*ecleziologia universală*» pleacă de la noțiunea juridică, «*ecleziologia euharistică*» pleacă de la starea de har. Aceasta are valoare primară, cea «*universală*» una secundară.

Teologia ortodoxă modernă, spune autorul, respinge ideea unui primat pentru Biserică luată ca totalitate, recunoaște însă un «primat» parțial, limitat în cadrul fiecărui Bisericii autocefale și el aparține întiiștătorului Bisericii respective.

N. Koulomzine se ocupă de: «Situția Apostolului Petru în Biserica primară». Autorul recunoaște situația lui Petru de a fi «primul» în comunitatea creștină primară din Ierusalim. Petru dispune doar alegerea lui Matia în locul lui Iuda Iscarioteanul; rostește marea cuvântare de la Pogorirea Duhului Sfânt, vindecă ologul din naștere, vorbește în fața sinedriului, rostește acea sentință asupra lui Anania și Safira, se îngrijește împreună cu ceilalți apostoli de dreapta împărțire a darurilor aduse de comunitatea ș.a. — Comunitățile creștine înființate stau în legătură strînsă cu comunitatea primară din Ierusalim. Petru și Ioan, ca delegați ai colegiului apostolic, au fost la comunitatea nou înființată din Samaria și «s-au rugat pentru credncioșii de aici ca să primească Duhul Sfînt...» (Fapte VIII, 14—17). Acestea s-au făcut din încredințarea comunității primare, în bună înțelegere cu colegiul apostolilor. Cînd apare pe scena misionară, apostolul Pavel — «nu de la oameni, nici prin om, ci prin Iisus Hristos...» (Galateni I, 1...) — acesta, însoțit de Barnaba pentru a proba unitatea și continuitatea cu comunitatea din Ierusalim și cu cei 12, s-a dus la Ierusalim (Fapt. Ap. IX, 27; Gal. I, 18), pentru a-l cunoaște pe Petru, dar nicidecum nu poate fi vorba de o subordonare și supunere «celui dintii dintre cei 12». La nou înființata comunitate din Antiohia n-a fost trimis din Ierusalim un apostol, ci Barnaba, pentru a-i da recunoașterea, așa cum s-a făcut în Samaria. Mai tîrziu, în vicisitudinile vremii, colegiul celor, 12, ca unitate, intră tot mai mult în umbră, — nu se fac nici noi alegeri, Petru părăsește Ierusalimul pentru a merge în altă parte. Incepe timpul călătoriilor misionare pauline, iar activitatea lui Petru abia se cunoaște. Posibila lui petrecere în Roma se deduce indirect și cu probabilitatea din textul de la I Petru V, 13, căci textul «împreună aleși din Babilon» s-ar putea referi la cei din Roma. Dar petrecerea lui Petru în Roma — spune autorul — nu poate să fi durat timp îndelungat și nu poate fi interpretată în sensul de a fi înființat comunitatea din Roma și nici să fi exercitat o influență hotărîtoare asupra ei. Petru a fost în Roma sau foarte timpuriu sau scurt timp înainte morții sale de martir. Textul de la Matei, XVI, 18 s-a împlinit cu privire la Petru în mijlocul celor 12 și în existența comunității primare din Ierusalim. La același timp trebuie reduse, ca promisiuni împlinite, și promisiunile făcute de Hristos după Luca XXII, 32 și Ioan XXI, 15—17.

J. Meyendorff își intitulează articolul: «Sfîntul Petru, primatul și succesiunea în teologia bizantină». Bisericile ortodoxe i-au acordat de la început Bisericii din Roma multă considerație, dar nicidecum nu i-au recunoscut o autoritate juridică asupra altor Biserici. Meyendorff se referă la canonul 28 de la sinodul Calcedon, în care se spune: «Cu tot dreptul părinții i-au recunoscut vechei Rome privilegiul, fiindcă acest oraș a fost sediul împăratului și al senatului». După canonul 6 al sinodului de la Niceea, Roma ocupă primul loc între scaunele episcopale privilegiate. La Roma au activat Petru și Pavel, moartea martirică a amîndurora a fost în capitala imperiului. Veacuri de-a rîndul Bisericilor ortodoxe conștiente de propria lor autonomie, nu observau pretențiile, mereu sporite, de stăpînire din partea Romei asupra altor Biserici. Situația s-a schimbat abia cu izbucnirea certe pentru «filioque». Titulaturile date de patriarhul Fotie lui Petru: «corifeul apostolilor», «purătorul cheilor cerului» ș.a., erau date cu dărnice și altor «prinți bisericești», spune autorul. Acestea constituiau un argument indirect că Constantinopolul nu se simțea amenințat de Roma. — Dar situația s-a schimbat radical cu cucerirea Constantinopolului de cruciații apuseni în anul 1204 și cu intenția Romei să ocupe scaunele episcopale răsăritene cu «oameni de ai ei». Papa Inocențiu III l-a și numit pe Thomas Morosoni din Veneția ca «patriarh latin». Acesta a fost semnalul pentru deslănțuirea polemicii antiromane și un adevărat potop de scrieri se opun intențiilor Romei, în care mereu se invocă textul de la Efeseni II, 20: «Zidiți fiind pe temelie apostolilor și a proorocilor, unde însuși Iisus Hristos este piatra cea din capul unghiului...», ca probă că Biserica are numai un cap, pe *Iisus Hristos*. Patriarhul Ioan Komateros (1198—1206) în scrisoarea adresată Papei Inocențiu III spune la sfîrșit: «Cînd vorbim de Biserica cea una, catolică și apostolică, atunci nu vorbim de Biserica lui Petru

sau a Romei, a Bizanțului sau a lui Andrei, a Alexandriei, Antiohiei sau Palestinei... Asiei, Europei..., ci de *Biserica* cea răspândită în toată lumea». Identitatea ontologică și echivalența tuturor Bisericilor locale în privința harului constituie caracteristica eclezialogiei răsăritene. Teologii ortodocși ai timpului de atunci explică existența unor pretenții romane de primat prin faptul că Roma era capitala imperiului. După Mesarites acest primat roman constituia echilibrul spiritual necesar față de autoritatea imperială și de aici consensul tacit al tuturor Bisericilor de a aproba Romei rangul de onoare, care însă stă și cade cu mărturisirea adevăratei credințe ortodoxe. Insemnați teologi bizantini din secolele XIV și XV învățau la fel: Abt Barlaam, Neilos Kabasilas, Simion Tesaloniceanul, Ghenadie II Scolarul ș.a. Sintetizînd, Meyendorff spune: «Plenitudinea revelației, dată nouă în Hristos, ajunge la noi prin mijlocirea Apostolilor. Biserica păstrează această revelație în concordanță cu propria ei ființă. Ea este un trup sacramental și se reazimă pe Petru care în drumul spre Cezarea Filippi a mărturisit adevărul despre întrupare. Unde se află plenitudinea acestei vieți sacramentale, acolo este Hristos, este Biserica lui Dumnezeu zidită pe Petru... În conceptul ortodoxiei eclezialogia romană apare ca pierderea unei echivalențe, care necesar trebuie să fie între succesiunea petrinică în fiecare Biserică locală în persoana Episcopului și între succesiunea «analogă» a corifeului în persoana unui primat universal. Numai cercetarea tradițiilor făcute cu răbdare și stăruință poate să conducă apusul la restabilirea echivalenței pierdute.

A. Schmemmann (S.U.A.) cercetează: «Noțiunea primatului în eclezialogia ortodoxă». Primat, după dînsul, înseamnă: «O putere mai mare și mai cuprinzătoare decît cea de care dispune un Episcop limitat numai la eparhia sa». Și autorul deosebește conform istoriei bisericesti și tradiției, trei forme de exprimare a primatului: 1) Primat «regional» în cadrul unui grup de Biserici sau eparhii (episcopii sub conducerea unui Mitropolit); 2) Primatul din Bisericile «autocefale» (Mitropolii, Arhiepiscopii, Patriarhii); 3) Primatul universal (Roma, Constantinopol). — La separația dintre Răsărit și Apus, pretențiile la primat au fost respinse cu hotărîre. Dar acestui «nu» — spune autorul — nu i s-a dat o definiție dogmatică precisă. Cu referire la «eclezialogia euharistică» — conceptul ortodox cel mai vechi, despre ființa Bisericii —, după care adică «Biserica locală, ca organism sacramental și ca dar al lui Dumnezeu făcut oamenilor în Hristos, nu-i o parte sau un membru al unui organism «local» sau «universal» mai cuprinzător, ci este Biserica însăși», — trebuie respinsă susținerea unei «puteri supreme» care se ridică peste Biserica locală și Episcopul ei. A accepta o astfel de putere, atunci aceasta, de fapt, și-ar exercita funcțiunea asupra Bisericii, care-i Trupul lui Hristos, și deci asupra lui *Hristos* Însuși. Dacă ortodoxia canonică de azi afirmă că toți episcopii sînt egali «după har», atunci prin aceasta se confirmă învățătura despre «eclezialogia euharistică». Autorul vorbește de primat în formele următoare: 1) În conciliul Episcopilor, — conciliul fiind privit ca «mărturie a Identității Bisericilor», ca «expresie a unității Bisericii; «conciliul nu vorbește către Biserici, ci vorbește în interiorul Bisericii, în plenitudinea conștiinței sale catolice... în el recunosc și își realizează toate Bisericile existența lor ontologică decî ca Biserica cea una, sfîntă, catolică și apostolică». În forma cea mai curată se manifestă ființa conciliului în întrunirea sa naturală regională. Aici trebuie să fie între Episcopi un primat, spune doar canonul 34 apostolic: «Se cuvine ca Episcopii fiecărui popor să știe care este primul între ei și ca pe acesta să-l recunoască de conducător al lor, ca în afara Bisericii lor să nu facă nimic fără sfătuire cu acesta... dar și primul să nu facă nimic fără să se sfătuiască cu toți. Numai în felul acesta va fi unitate în gîndire și Dumnezeu va fi preamărit prin Domnul în Duhul Sfînt».

2) Același e cazul și în «cadrul mitropolitian». E vorba de un «primat de onoare». Mitropolitul este semnul unanimității în credință și viață într-o formațiune superioară unei eparhii.

3) În ce privește forma unui primat universal, aceasta nu trebuie să fie străină Bisericii, firește nu în sensul în care primatul e interpretat de Roma, ca suprema putere peste toți episcopii, ca «principium, radix et origo» unității bisericesti. Autorul menționează că astfel de centre nu i-au lipsit nicînd Bisericii lui Hristos: Ierusalim, Antiohia, Roma ș.a. Un astfel de primat servește la «păstrarea și manifestarea

unității Bisericilor în credință și viață; la păstrarea și probarea comunității lor de gândire». Acest fel de primat nu-i unul al puterii și nu cuprinde o situație superioară celei avute de un Episcop.

Desigur, în discuțiile interconfesionale materialul oferit de astfel de studii este util.

Episcop Mihail*, «Reformația din secolul XVI-lea — eveniment istoric-bisericesc». (În «Stimme der Orthodoxie» 7/1967).

Este titlul referatului prezentat de autor la al treilea «dialog teologic» («Arnoldshaim III», Martie 1967) între teologi ortodocși ruși și teologi protestanți germani.

Rezumăm conținutul. Până aproape în timpurile de față, atitudinea față de protestantism, — din partea teologilor romano-catolici, dar și din partea unor teologi ortodocși — se caracteriza — spune autorul — prin scopuri polemice, — relatările chiar ale evenimentelor istorice purtând coloratură tendențioasă. Firește astfel de atitudini nu erau de natură să contribuie la înțelegere reciprocă, dimpotrivă adânceau și mai mult fisura dintre Biserici. În plus, publicațiile se ocupau mai mult de latura exterioară a faptelor unor personalități conducătoare, ignorând implicațiile speciale, care formau tocmai substratul faptelor; — ceea ce însă nu permitea formularea unor dense concluzii rezumative. Preocupările ecumenice de azi pretind însă atitudini vehiculate de respect reciproc, de iubire creștină și, nu în ultimă linie, de obiectivitate științifică. Iar relațiile și discuțiile prietenești, existente de ani de zile, între teologi ortodocși și protestanți, pentru a înregistra rezultate, impun teologilor ortodocși să aprecieze obiectiv Reformația și rezultatele ei. Autorul crede că și-a elaborat referatul în acest sens.

În formă succintă autorul expune mai întâi «condiționarea istorică a Reformației».

La sfârșitul veacului XV și în prima decadă a veacului XVI, în Biserica apuseană se aștepta și se pretindea cu insistență o reformă a vieții bisericesti «in capite et in membris», care să înlăture abuzurile, să promoveze moralitatea, îndeosebi a preoților și să limiteze puterea papală prin autoritatea unui conciliu. Aceste nădejdi au fost legate de conciliile de la Pisa (409), Basel (1431/1449), Constant (1414/1428) și, parțial, de cel de la Ferrara-Florența (1437/1449). Problemele menționate au fost discutate la aceste concilii, — îndeosebi, ultima, cunoscută în istoria Bisericii apusene prin termenul «conciliarism», — dar nădejtile au fost înșelate. Modificări dogmatice erau străine timpului prereformației. Iar unii, cum au fost Hus, Wyclif, Goch ș.a., care au încercat lucrări modeste în privința aceasta, spre exemplu: traducerea Sfintei Scripturi și a liturghiei în limba maternă a credincioșilor sau permiterea împărtășirii mirenilor sub ambele forme — au fost timbrați cu unanimitate ca eretici, — fiindcă pretențiile lor vizau sectorul dogmatic al Bisericii. Măsuri drastice se luaseră mai înainte împotriva Valdenzilor și Albingenzilor, care pretindeau — anticipând Reformația — preoție generală, recunoașterea numai a două taine: Botezul și Euharistia, respingerea indulgențelor, a purgatoriului, a slujbelor pentru morți și a cultului icoanelor. Dacă dorințele de «înnoire bisericască» din timpul prereformației erau mai mult de ordin canonic și moral, reformația lui Luther, Zwingli și Calvin are vădită impregnare dogmatică: fruct și realizare totuși a ideilor dominante în timpul prereformației. Dar reformația n-a fost numai un fapt dogmatic sau canonic și ar fi greșit să fie separată de factorii social-economici, politici și culturali ai timpului. Masele largi de populație și-au putut însuși ideile ei, fiindcă la începutul secolului XVI împrejurările sociale și politice erau coapte pentru așa ceva. Luteranismul cu greu și-ar fi putut păstra pozițiile sale împotriva puternicilor contra-atacuri romano-catolice, fără protejare din partea puterii politice germane care se opunea papalității, firește, nu din motive teologice, ci politice. Influență asupra istoriei reformației au avut evenimente istorice ca: invenția tiparului, des-

*) Rectorul Academiei duhovnicești din Leningrad.

coperirea Americii, apoi indeosebi trezirea interesului pentru antichitatea clasică (Re-nașterea). Reformația nu trebuie deci privită ca un eveniment dogmatic izolat, fără nici o legătură cu factori și evenimente istorice din afara Bisericii. În cazul acesta multe caracteristici ale Reformației ar rămâne nelămurite, și concepțiile ei dogmatice și canonice ar apare ca roade exclusive ale dezvoltării ideologice personale, ignorându-se relațiile lor reciproce cu mediul politic și social, — ceea ce nu contribuie la aprecierea corectă a Reformației. Desigur, denaturarea anumitor lucruri în Biserica romano-catolică a fost — spune autorul — un motiv negativ, totuși eficient al apariției Reformației ca o mișcare de protest «de jos în sus», adică pornită de simplii membri ai Bisericii. De aici și numirea ei de «protestantism», numire azi anacronică.

Cele 95 teze din 1517 ale lui Luther erau doar un protest împotriva abuzurilor făcute cu indulgențele. Când le-a scris, se pare că Luther n-a intenționat să se ridice împotriva temelurilor dogmatice ale doctrinei despre indulgențe, și nici împotriva altor dogme ale Bisericii romano-catolice, — dar în cursul polemicii a ajuns la respingerea mai multor învățături ale Bisericii papale. Sînt cunoscutele învățături dogmatice — avînd în centru învățătura despre justificare prin credință (sola fide) — prin care protestantismul se deosebește de învățătura Bisericii romano-catolice. Ideile dogmatice ale lui Luther sînt formulate în mărturisirile de credință ale Bisericii Luterane: Confesiunea de la Augsburg (1530); Apologia Confesiunii de la Augsburg (1532); Articolele Smalcaldice (1537) și Formula de concordie (1557).

Cam tot în același interval de timp a apărut și s-a dezvoltat Reformația și la Zürich, avînd de inițiator pe Ulrich Zwingli (1484—1531). Motivul? Tot abuzuri cu indulgențe. În 1528 Zwingli își afișează cele 68 teze ale sale, mult mai radicale decît tezele lui Luther. Exceptînd Euharistia, învățătura lui Zwingli era într-o serie de puncte în acord cu învățătura lui Luther, dar avea un mai redus caracter dogmatic, iar predica sa avea pronunțat caracter moral-didactic. În privința Euharistiei, Zwingli, după cum se știe, a luat o atitudine radicală, contestînd prezența reală a Trupului și Singelui Mintuitorului, socotind-o numai participare la Cîna Domnului, însoțită de amintirea Patimilor și Învierii Mintuitorului.

Și mai mult se deosebește de luteranism direcția doctrinară inițiată de Calvin (1509—1564). Accentuînd latura practică a creștinismului, acceptînd numai autoritatea Sf. Scripturi, respingînd și dînsul ierarhia, cultul sfinților, purgatoriul, admite dintre taine numai Botezul și Euharistia, și le interpretează ca simple semne exterioare. Puterea harică a tainelor o conține ca o lucrare interioară («Euharistie spirituală»), fără nici o legătură cu partea materială a tainelor. Specifică calvinismului, sub aspect dogmatic, este învățătura despre predestinație.

Ecleziologia lui Calvin consună, în esență, cu cea a lui Luther despre Biserica invizibilă. Deci reformația trebuie privită, spune autorul, ca un eveniment istoric condiționat de anumite împrejurări sociale și politice. Evenimentul acesta a suferit influența multor factori, mari și mici, de natură bisericească și nebisericească, vîdîndu-se însă și el ca un puternic factor ce a exercitat o extraordinară influență de natură negativă și pozitivă asupra vieții sociale.

Sub aspect negativ autorul menționează despărțirea de Biserica Romano-Catolică a unui mare număr de credincioși. În locul așteptatei reformări a întregii Biserici, apare în Biserică o nouă sciziune care, după adîncimea, dimensiunea și urmările ei, întrecea cu mult sciziunea din veacul XI, care a împărțit Biserica în una răsăriteană și în alta apuseană. Apar diferite comunități bisericești (luteranism, calvinism etc.) fiecare pretinzînd că este adevărata Biserică a lui Hristos și respingînd pe celelalte. Principiul liberei interpretări a Sfintei Scripturi a deschis drum larg fărîmării bisericești și astfel încep să apară: baptiștii, metodiștii, etc.

La urmările negative ale Reformației se numără și scăderea moralității, în urma eliberării bruște de legăturile impuse de Biserica Romano-Catolică. Evident, scăderea moralității era o urmare a războiului și altor calamități sociale, dar, după cum mărturisesc reformatorii înșiși, principiul protestant despre libertatea «evanghelică» servea ades pentru justificarea a fel de fel de abateri în viața particulară și socială. Reformația a produs și raționalismul care contestă elementul supranatural în Biblie și susține explicarea naturală a minunilor relatate de ea; ceea ce a

după apoi la luarea unei atitudini critice față de textul Bibliei, cu intenția tendențioasă de a-i proba neautenticitatea și a susține apariția sa mai târziu. O urmare a fost și indiferentismul religios.

Dar oricât de grele urmări negative a avut Reformația, nu se poate contesta că ele ar depăși numărul celor pozitive. Fără îndoială, Reformația, spune autorul, a avut și o adincă binețacătoare influență asupra vieții religioase. Multele erori apărute în interpretarea Bibliei nu trebuie înțelese drept consecință nemijlocită a influenței Bibliei asupra minții și inimii cititorilor ei. O atitudine indiferentă și ușuratică îndeosebi față de cuvântul lui Dumnezeu stăruia la clerul romano-catolic laicizat, și în timpul anterior apariției Reformației. Astfel rădăcinile raționalismului și ale indiferentismului nu trebuie căutate în Sfânta Scriptură, ci în voința omenească cea rea, în înclinarea ei spre păcat. Mîntuitorul spune: «Oamenii au iubit întunericul mai mult decît lumina, căci faptele lor erau rele. Cine făptuiește cele rele, urăște lumina și nu vine la lumină, pentru ca faptele lui să nu fie dovedite ca rele» (Ioan III, 19—20). Pătrunzînd cuvîntul lui Dumnezeu în masa credincioșilor, și anume prin intermediul limbii materne a fiecăruia, faptul a însemnat o întoarcere la primele timpuri ale creștinismului, la reaparitia în sufletul credincioșilor a uitatei icoane a lui Iisus. Evenimentele evanghelice devin bun comun tuturor credincioșilor și ferment înviorător al vieții cotidiene.

În ce privește teologia protestantă, pe lîngă curentele negative, ea dispune și de prețioase elemente pozitive, apreciate după merit de teologia ortodoxă și de cea romano-catolică. O exegeză adincă a Sfintei Scripturi, serioase cercetări pedagogice, o cuprinzătoare analiză a multor importante probleme dogmatice, temeinice sinteze filozofice bazate pe o concepție creștină despre lume, ample cercetări în domeniul istoriei bisericesti, însemnate rezultate în teologia practică, în etică, crearea unui nou stil de predică creștină — toate aceste fenomene sînt, fără îndoială, meritul protestantismului, — fapt mărturisit de teologia ortodoxă și de cea romano-catolică, întrucît utilizează izvoare protestante.

Reformația, spune autorul, a mai determinat Biserica Romano-Catolică să pășească la asanarea vieții religioase și morale a membrilor ei.

«Astfel — spune autorul — i s-a dat creștinului credincios, îndeosebi celui ortodox, un motiv, ca să vadă în Reformație lucrarea providenței divine, la fel ca în toate evenimentele istorice, în care, alături de patimile și rătăcirile omenești, lucrează invincibil voia Tatălui din cer, pentru ca toți care cred în Unul-Născut Fiul Său: «Să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan, III, 16).

Referatul cuprinde bogate date despre Reformație, cu interpretări luminoase de ordin dogmatic și ecleziologic, ceea ce, evident, îi conferă utilitate în «dialogul teologic» dintre teologi ortodocși și protestanți.

Dr. Reinhard S l e n c z k a *, «*Ortodoxia privită de teologia evanghelică*» (În «*Stimme der Orthodoxie*», 8/1967).

Este titlul referatului prezentat de autor la al treilea «dialog teologic» («*Arnoldshaim III*», martie 1967) între teologi ortodocși ruși și teologi protestanți germani.

Rezumăm conținutul. Aprecierea unei Biserici căreia nu aparținem — în cazul de față e vorba de aprecierea Bisericii Ortodoxe de către un teolog protestant — cere precizarea unor criterii care nu pot fi de natură curat cantitativă. E vorba doar de o apreciere teologică cu responsabilitate. Ignorînd acest fapt, persistă primejdia ca, în mod conștient sau inconștient, să fie aplicate criteriile străine problemei.

Teologia evanghelică în cercetările ei din ultimele decenii manifestă față de Biserica răsăriteană o atitudine de francheță necunoscută înainte. Mișcarea ecumenică și ocuparea cu istoria, cu teologia, cu liturgia, cu iconografia, cu hagiologia Bi-

*) Docent pentru teologia ortodoxă la Facultatea teologică protestantă din Heidelberg (R.F.G.).

sericii răsăritene au creiat un climat total nou și, în primul rând, au lărgit baza pentru întîlnirea cu Biserica răsăriteană. Numai în anii din urmă a apărut o bogată serie de publicații protestante referitoare la Biserica Ortodoxă, iar la facultățile teologice din Erlangen, Halle, Heidelberg, Marburg și Münster s-au înființat institute și seminarii pentru cercetarea creștinismului răsăritean. Deși mai este încă mult de făcut, cert e însă că azi Biserica Ortodoxă nu mai este străină protestantismului.

— Autorul precizează apoi criteriile, în lumina cărora, după părerea sa, este privită Biserica răsăriteană de către teologia evanghelică. Astfel afirmă următoarele:

1. În teologia evanghelică nu există nici un dubiu că Biserica ortodoxă este *Biserică*. Teologia aceasta n-a contestat Bisericii Ortodoxe caracterul ecleziologic nici atunci cînd a criticat-o aspru. În explicațiile cu Biserica Romano-Catolică teologia reformatăiei a utilizat ca argument puternic, afirmația că Biserica Ortodoxă este *Biserică*, — că și tainele ei sînt valabile, deși ea un face parte din comunitatea Bisericii Romano-Catolice, deosebindu-se de aceasta printr-o serie de note. Melancton și, mai tirziu, teologii din Tübingen au întreținut, prin corespondențe, relații cu Patriarhul ecumenic Ieremia II și azi protestanții «caută Biserica Ortodoxă, fiindcă vād în ea *Biserica lui Iisus Hristos*».

2. Totuși cînd e vorba de a defini caracterul ecleziologic al Bisericii Ortodoxe teologia evanghelică manifestă oarecare nesigurantă. Faptul are două motive, strîns legate întreolaltă; lipsa unei cunoașteri suficiente și nemijlocite a Bisericii Ortodoxe și renunțarea la o fundamentare dogmatică explicită pentru recunoașterea caracterului ei ecleziologic, — ceea ce poate duce la ignorarea esențialului. Desigur, primejdia erorii există și în cazul cînd Biserica Ortodoxă e apreciată numai după teologia și forma ei de manifestare, adică după liturghia, pietatea și monahismul ei sau peste tot, după identitatea și continuitatea ei cu vechea Biserică. Criteriile desprinse de aici nu sînt clare, — afirmă autorul —, căci ceea ce teologii ortodocși au considerat drept elementele caracteristice ale unității și concordanței cu tradiția apostolică directă, teologii evanghelicii din veacul trecut numeau tradiționalism, ritualism și stagnare. «Vechiu» înseamnă de o parte «primordial», de altă parte «învechit» și invers, «nou» înseamnă de o parte «inovație», iar de altă parte «dinamic, plin de viață». Nu-i suficient să constatăm că Biserică și creștinism autentic se află și în tradiția răsăriteană, cea în multe privințe deosebită de tradiția Bisericii evanghelice, ci trebuie arătat în ce se cuprinde această autenticitate.

3. Trebuie reținut faptul că în ultimele decenii ne dăm tot mai mult seama de relațiile și contactele ce au existat totdeauna între cele două Biserici. Relațiile acestea s-au caracterizat nu numai prin dragostea creștină, ci și prin înțelegere greșită, prin polemică și prin prozelitism.

În definirea cuprinsului principiilor după care Biserica Ortodoxă e recunoscută ca Biserică a lui Iisus Hristos, autorul se referă la Confessio Augustana (art. VII), potrivit căreia trebuie să existe totdeauna o Biserică creștină sfințită, care-i adunarea tuturor credincioșilor și în care se predică autentic evanghelia și se administrează sfintele taine în conformitate cu Evanghelia. În lumina acestui concept, evident protestant, autorul indică criteriile ecleziologice esențiale ce determină teologia evanghelică să recunoască și Biserica Ortodoxă drept Biserică a lui Iisus Hristos. Să rezumăm:

1. Criteriile Bisericii sînt: concordanță în propovăduire și în administrarea sfintelor taine potrivit Evangheliei.

2. Dar se pune întrebarea: cum trebuie înțeles acest consens (între Biserica Ortodoxă și cea protestantă) în propovăduirea Evangheliei și în administrarea sfintelor taine? Nu cumva e vorba aici, în sens confesional, de o anumită «învățătură» despre cuvîntul lui Dumnezeu și de un anumit concept despre sfintele taine? Aici trebuie însă subliniat că nici în teologia protestantă și nici într-o mărturisire protestantă — spune autorul — nu există o anumită mărturisire drept semn caracteristic al Bisericii. Mărturisirile (de credință) sînt subordonate Scripturii, care este «Norma normans». În plus ele au de premise vechile mărturisiri de credință: simbolul apostolic, cel niceo-constantinopolitan și cel atanasian.

3. Iar ceea ce voiește să spună teologia evanghelică prin «criteriul scripturistic» (a fi în concordanță cu Scriptura) e acesta un principiu comun oricărei teologii.

Apoi prin «cuvîntul lui Dumnezeu» propovăduit de Biserică nu se înțelege altceva decît ceea ce Dumnezeu vorbește și lucrează, ceea ce a vorbit și a săvîrșit Iisus Hristos, care-i Logos-ul lui Dumnezeu, precum și ceea ce apostolii și Biserica propovăduiesc în Duhul Sfînt. Subiectul și cuprinsul cuvîntului lui Dumnezeu este totdeauna Dumnezeu cel în Treime, — oamenii sînt slujitorii, auzitorii și înfăptuitorii cuvîntului divin. Iar a fi în «consens cu Scriptura» înseamnă: încredere ascultătoare în ceea ce noi nu putem face cu puterea noastră, dar Dumnezeu a făcut pentru noi în truparea, patimile, moartea și învierea Fiului Său Iisus Hristos.

4. Teologia evanghelică a recunoscut totdeauna Biserica Ortodoxă drept Biserică a lui Iisus Hristos. Explicația? Biserica Ortodoxă a propovăduit totdeauna cuvîntul lui Dumnezeu și lucrarea Duhului Sfînt a fost vie în ea.

5. Adevărata unitate a Bisericii creștine nu pretinde «să fie observate pretutindeni aceleași ceremonii instituite de oameni». (Autorul se referă tot la C.A. VII). Cu afirmația aceasta, spune autorul, nu se respinge nici un principiu tradițional, nici nu se contestă necesitatea existenței în Biserică și a unor «orînduiri umane». Unitatea Bisericii nu se cuprinde în uniformitate, ci în varietate, în ce privește rînduiala serviciilor divine, organizația Bisericii, influența graiului și a culturii, — pe scurt, în ce privește istoria Bisericii, care nu-i deasupra timpului, ci înlăuntrul timpului, nu-i de la lume, dar în lume. Aceste rînduiri exterioare ale vieții bisericești, evident, sînt utile și cu rost, dar nu se întemeiază pe drept divin și nu sînt necesare pentru mîntuire. Reformatorii nu voiau să introducă «novații», ci să înlăture abuzuri, afirmă autorul.

În acest sens și Biserica Ortodoxă servește ca exemplu pentru posibilitatea existenței varietății în rînduielele omenești, fără să se altereze credința dreaptă a Bisericii.

6. Ca ultim criteriu al aprecierii ecleziologice, autorul induce faptele credinței, după cunoscuta concepție protestantă despre relația dintre credință și fapte. Și autorul încheie referatul cu afirmația: «Ceea ce ne apropie nu sînt simpatii generale și idealuri umanitare, ci nădejdea de a primi harul, de care nu sîntem vrednici».

Evident, autorul lămurește că teologia evanghelică apreciază Biserica Ortodoxă drept Biserică a lui Hristos, nu renunță însă nici la cunoscutele concepții ecleziologice protestante, despre care crede că, prin interpretări corecte, pot fi aplicate și Bisericii Ortodoxe. Cert este însă că referatul vădește un clar progres în cunoașterea și aprecierea adevărată a Bisericii Ortodoxe și că-i animat de atitudini irenice, — fapt desprins, de altfel, și din discuțiile ce-au urmat după citirea celor două referate.

Discutîndu-se cele două referate: «Reformația din secolul XVI — eveniment istorico-bisericesc» și «Ortodoxia privită de teologia evanghelică», — s-au formulat tezele următoare:

1. Cele două referate au urmărit realizarea unei înțelegeri asupra metodelor și criteriilor, după care Biserica partenerului de discuție să fie înțeleasă și apreciată în dezvoltarea ei istorică și în situația ei actuală. Sub acest aspect s-a convenit ca dezvoltarea vieții bisericești să fie privită în contextul factorilor istorici generali, implicit deci și al factorilor sociali, ținîndu-se seama de măsura în care fiecare Biserică este influențată de istorie, precum și de măsura în care influențează ea istoria. Apoi să se constate, din punct de vedere ecleziologic-dogmatic, pe temeiul căror premise Biserica partenerului este Biserica lui Iisus Hristos.

2. Iisus Hristos este temelie și capul Bisericii. Ea constituie în El o unitate și El chiamă pe toți credincioșii Săi să adeverească și să realizeze această unitate. De aceea întîlnirea dintre creștini, ținînd de Biserică despărțite, să nu se limiteze la contacte sociale sau la manifestări de simpatii și antipatii personale sau condiționate de împrejurările timpului. Dar nu trebuie să fie vorba nici de aprecieri curat estetice a «celeilalte» Biserici sau de analize fenomenologice. Întîlnirea trebuie să fie totdeauna animată de străduința realizării unității în dragoste și adevăr.

3. Botezul în numele Sfintei Treimi este temelie participării ca mădular la Trupul lui Hristos: Biserica. Unitatea mădularilor Bisericii își are realizarea deplină în comunitatea la «masa Domnului». Abia această comunitate probează deplina unitate a creștinilor singulari cu ceilalți creștini.

4. a) Biserica evanghelică recunoaște Biserica Ortodoxă drept Biserică a lui Iisus Hristos, fiindcă însușirile ei corespund semnelor care, după mărturisirea augsburgică (C.A. VII), caracterizează Bisericile lui Iisus Hristos, adică propovăduirea curată a cuvântului divin și administrarea corectă a sfintelor taine.

b) Biserica ortodoxă rusă consideră pe creștinii Bisericii evanghelice membre ale Trupului lui Hristos, renăscute din apă și din Duh (Ioan, III, 5). Dar, din cauze subiective sau chiar și obiective, creștinii respectivi nu primesc harul, care se află în plenitudinea sa în Biserica Ortodoxă, oferit în sfintele ei taine.

5. a) În conceptul Ortodoxiei Reformația, ca fapt istoric, are efecte pozitive și negative.

Pozitive: deschiderea unui acces larg (?) la Sfânta Scriptură, înviorarea teologiei și vieții creștine, îmbolduri noi pentru cercetarea teologică și determinarea unei mișcări de înnoire în Biserica Romano-Catolică.

Negative: mulțimea fracțiunilor creștine produsă de Reformație, promovarea raționalismului care, practicînd o tratare arbitrară a Scripturii și învățaturii creștine, a dus la un extrem liberalism în problemele credinței.

b) Din partea evanghelică se susține că Reformația nu s-a înțeles pe sine ca inovație sau ca noua întemeiere a unei Biserici. Ea voia ca, referindu-se la propovăduirea apostolică, să elbereze Biserica de desfigurări și denaturări și, în felul acesta, să-i păstreze adevărata continuitate.

6. Din discuții s-a desprins că problema ecleziologică are deosebită importanță pentru discuții viitoare. Decisivă ar fi problema comuniunii euharistice și a unității de mărturisire.

Prof. O. BUCEVSCHI

Свѣшеноиконаи ПЕТКО п. СТАНЕВ, ЦЪРКВАТА «СВ. НИКОЛАЙ»
В Гр. ВРАЦА, 1967, 40 p.

Cu prilejul centenarului bisericii «Sfântul Nicolae» din orașul Vrața, P. C. Iconom stavrofor Petco P. Stanev dedică acestuia volumul de față, — o remarcabilă contribuție la cunoașterea trecutului unui monument de artă reprezentativ pentru epoca construirii sale, — epoca dominației turcești, cînd poporul din țara vecină și prietenă era, în multe orașe, în luptă pentru cucerirea drepturilor sale ca națiune și pentru obținerea independenței Bisericii bulgare. Creștinii din Vrața — precizează autorul — au continuat această luptă fără a ascunde bucuria sa. și au susținut reprezentanții săi în conflictul permanent cu episcopii greci din regiune.

Ajutînd la construirea noii biserici, creștinii din Vrața au vrut ca ea să fie simbolul idealului lor religios și național.

Ridicată pe ruinele unui vechi sanctuar denumit «Biserica Boierilor», noul edificiu și-a luat ca patron același sfînt ocrotitor al celui dintîi, — Sfîntul Nicolae¹.

După cum arată facsimilul «Firmanului» (documentul sultanului turc)², construirea bisericii a început în anul 1865 și s-a terminat la 21 iulie 1867, de către un meșter din orașul Trevna, pe nume, Kano.

Atît arhitectura interioară, cît și picturile murale sînt opera acestui talentat meșter.

Iconele vechii biserici au fost folosite aici; în 1874 Stanislav Dospevski le-a renovat, iar în 1887 Anton G. Stanichev din orașul Debra (Macedonia) a pictat un nou iconostas.

În anul 1898 iconografia bisericii este refăcută în întregime.

În ceea ce privește planul, biserica se prezintă ca o biserică împărțită în trei nave cu o cupolă centrală, terminîndu-se în partea de răsărit cu o absidă pentagonală.

1. Cf. p. 29.

2. Vezi reproducerea sa la p. 31. Firmanul poartă data din 6 decembrie 1858.

Biserica posedă un important muzeu în colecția cărula sînt păstrate cărți și obiecte vechi din care mai remarcabile din secolul al XVII-lea sînt: un Evangheliar în manuscris numit « Черепитко » 3) un epitaf brodat reprezentînd pogorîrea în mormînt⁴, un potir din argint aurit (1601) și o cruce de lemn foarte fin gravată (1628).

Studii și cercetări de istoria artei seria arta plastică, tomul 14, nr. 2, 1967, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 115 p.

Ultimul număr din acest an al periodicului de față, apărut în Editura Academiei Republicii Socialiste România prezintă un variat material dedicat artei medievale românești.

În cele ce urmează, vom prezenta unele date mai importante și concluziile autorilor, așa cum se desprind ele din următoarele studii:

1. Răzvan Teodorescu, *Cîteva observații asupra unor piese de argintărie din veacul al XIV-lea. În jurul unei continuități artistice balcano-dunărene*, p. 145—153.
2. Rada Teodoru, *Pridvorul Tismanei*, p. 161.
3. Pavel Chihaia, *Un vechi monument de arhitectură în Rîmnicul Vilcea: biserica Sfîntul Dumitru*, p. 175.
4. Emil Lăzărescu, *O icoană puțin cunoscută din secolul al XVI-lea și problema pronosului bisericii Minăstirii Argeșului*, p. 187.
5. Dumitru Năstase, *Despre spațiul funerar în arhitectura moldovenească*, p. 201.
6. Cornelia Pillat, *Pictura din interiorul bisericii Țrețulescu din București*, p. 209.

1. *Cîteva observații asupra unor piese de argintărie din veacul al XIV-lea. În jurul unei continuități artistice balcano-dunărene.* — Răzvan Teodorescu prezintă cîteva observații în legătură cu unele piese de argintărie și de podoabă medievale descoperite pe întinsul patriei noastre, oprindu-se la zona de sud-vest a României, stabilind legăturile pe care acestea le implică într-un spațiu cronologic mai întins — secolele al IX-lea—al XIV-lea — și într-unul geografic mai larg — părțile de miazănoapte și de apus ale Peninsulei Balcanice¹. Dintre descoperirile de la Gogoșu, județul Mehedinți, unde a fost dat la iveală un tezaur de obiecte de argint — brățări, pandantive, un vas cu peste 200 de monede emise în timpul țarului de Vidin, Strațimir (1371—1396) și sub voievozii Dan I (1384—1386) și Mircea cel Bătrîn (1386—1418), — ce se păstrează astăzi în Muzeul Porților de Fier din Turnul Severin², autorul își îndreaptă atenția asupra unui vas mai puțin cercetat, în formă de tăviță ovală, din argint, cu marginea ondulată în 12 lobi, aurit în interior. Decorat în tehnica *au repousse*³ vasul reprezintă pe averse, în relief, doi grifoni afrontați cu chipuri masculinizate, purtînd bărbi. Restul suprafeței interioare, gravată cu mici cerculete, este împodobită cu motive vegetale stilizate. Ștergerea stratului de aur și zăfrieturile interioare și exterioare adăugate ulterior pe lobi vasului — probabil monograme și nume de persoane — dau posibilitatea cercetătorului să presupună că la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIV-lea, cînd tăvița era îngropată cu restul podoabelor, ea avusese deja o întrebuințare mai îndelungată.

3. Cf. reproducerea de la p. 25. Manuscrisul datează din 1616.

4. A se vedea imaginea sa la p. 23. Este datat 1623.

1. Vezi harta de la p. 145 în care sînt indicate principalele locuri unde au fost descoperite unele exemplare de argintărie medievală balcano-dunăreană.

2. Cel ce s-au ocupat cu studierea tezaurului, au ajuns la concluzii diferite. O analiză amănunțită a conținutului tezaurului a fost publicată de Al. Bărcăcilă, *Tezaurul medieval de la Gogoși Mehedinți*, în *Cronica numismatică și arheologică*, 1939, nr. 113—114, p. 125—134. Alți cercetători oprindu-se sumar și în trecere numai la descoperirea mehedințiană au emis ipoteza că

Dacă pentru unele piese ale tezaurului s-au încercat unele analogii cu altele din spațiul sud-dunărean, în ceea ce privește vasul însă, nu s-au întrezărit decât unele vagi apropieri ale decorului său de motivele «orientale», fără a se face o încadrare între piesele de argintărie tipologic similare și pasibile de apropieri. De aceea, autorul încearcă apropierea acestui obiect cu un vas de argint, de formă eliptică, publicat recent⁴ și datat în secolul al XIV-lea⁵ a cărei ornamentație vegetală amintește ca stil de cea de la Gogoșu. Este vorba de vasul de argint de la Temska.

Tot pe teritoriul macedonian, la Gorno Orizari, în apropiere de Kocani, a fost descoperită o cupă plată de argint aurit, de formă circulară, cu un picior înalt, amintind prin decorul său, parțial pe aceea de la Temska⁶.

Canelurile vaselor de la Gogoșu, Temska și Strobi, amintesc de cele ale recipientelor de metal a căror tradiție se continuă în arta Persiei sasanide și în cea bizantină timpurie, în secolele al IV-lea—al IX-lea, așa cum o demonstrează o serie de tezaure din vremea migrațiunii popoarelor aflate la Malaja Perescepina sau un altul de la Snnicolaul Mare.

Expresive pentru climatul de artă al secolului al XIV-lea motivele decorative zoomorfe și vegetale ale vaselor de argint sînt: grifoni, pasăre, ciine (la Gogoșu), panteră (la Temska), leu (la Gorno Orizari) — sînt reprezentări ce se încadrează întru totul într-un repertoriu decorativ pe care Orientul îl transmitea artei bizantino-balcanice și europene în general, prin mai multe filiere — direct, prin provinciile orientale ale imperiului bizantin, — indirect, prin intermediul Iranului sasanid și prin acela al populației migratoare ale Răsăritului, de la arabi și avari la bulgari și unguri. Animalele reale sau fantastice, înconjurată de vrejuri sau integrate în complicația meandrelor unei vegetații abundente, invadează arta medievală timpurie în secolele al IX-lea—al XII-lea, în Bizanț, în Balcani, în Orientul carolingian și romanic, în arta ceramistilor, a pictorilor de manuscrise, a sculptorilor în piatră etc.

Autorul își pune în mod firesc întrebarea, dacă sintetizînd în acest restrîns domeniu al argintăriei o atît de complexă mostenire, vasele amintite ale veacului al XIV-lea, nu se află ele însele pe scara unei evoluții locale balcano-dunărene⁷.

În partea de sud-vest a Bulgariei, la Izgherli, lângă Tatar Pasargic, s-au descoperit unele vase de argint din care s-au păstrat numai trei datate de autor în secolele al IX-lea—al X-lea și socotite un import din Răsărit în mediul balcanic.

Descoperirile de la Izgherli au preocupat în largă măsură pe N. Mavrodinov⁸, care în monumentala sa lucrare închinată tezaurului de la Snnicolaul Mare, consideră aceste vase «produse locale realizate sub puternica înfrîurire bizantină și le datează în secolul al X-lea». Decorul vaselor de la Izgherli ca și acela de la Snnicolaul Mare, se leagă nu numai de repertoriul decorativ propriu Peninsulei Balcanice în secolele al IX-lea—al XI-lea, ci și de acela al unei epoci ulterioare. Cea mai bună ilustrare, în această privință este considerată de autor grupul stilistic al vaselor de argint din secolul al XIV-lea. Tezaurul de la Snnicolaul Mare este o sinteză aproape a tuturor elementelor de artă cunoscute de lumea bizantină și balcanică în perioada prefeudală și feudală timpurie.

partea monetară reprezintă un grup aparte ascuns între 1393 și 1418 de un fugar alungat din părțile Bulgariei, iar piesele de argintărie și de podoabă, anterioare ca datare monedelor, vor fi din Inventarul unui mormint și îngropate «nu... mai tîrziu decît la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIV-lea». A se vedea în legătură cu aceasta: D. Berciu și E. Comșa, *Săpăturile de Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)*, în *Materiale și cercetări arheologice*, II, 1956, p. 489.

3. Cf. fig. 2. *Tăviță de argint (interior) din tezaurul de la Gogoșu și fig. 3. — Tăviță de argint (exterior) din tezaurul de la Gogoșu.*

4. Verena Han, *Une coupe d'argent de la Serbie médiévale*, în «Actes du XII-e Congrès International d'études byzantines (Ochride — 1961)», III, Belgrad, 1961, p. 111—119.

5. Vezi fig. 4. — *Vas de argint de la Temska (interior, cu medalion).*

6. *Le trésor protobulgar de Nagyszentmiklos*, în «Archeologia Hungarica», XXIX, 1943, p. 70 ș.u. A se vedea fig. 7. — *Vasul nr. 10 (vedere de sus) din tezaurul de la Snnicolaul mare, fig. 8. — Vasul nr. 8 (vedere de sus) din tezaurul de la Snnicolaul Mare.*

Cercetarea de față a acreditat ideea că dincolo de transmiterea decorului, a tehnicii și a formelor, a existat în argintăria din vremea prefeudală până în timpul căderii Peninsulei Balcanice sub stăpânirea turcească, o continuitate care îngloba și teritoriul statului feudal al Țării Românești, «aflat la începutul unui drum de căutări laborioase, de rodnice experiențe și de prestigioase realizări».

2. *Pridvorul Tismanei*. — În legătură cu pridvorul Mănăstirii Tismana, Rada Teodoru a anunțat recent într-o mică monografie⁷, dedicată monumentului, ipoteza după care arhitectura actuală este în întregime opera refacerii lui Radu cel Mare, urmînd ca în studiul de față să aducă noi date în legătură cu acest element de arhitectură dispărut în secolul trecut. După ce sînt amintite mențiunile scrise despre existența pridvorului făcute de Paul de Alep⁸, zugravul Alecsie din Cîmpulung⁹, iar în 1855 de Schlatter, care dărîmîndu-l, se disculpă în fața Episcopiei de Rîmnic pentru această inegalabilă distrugere cu argumentul că «gangul care cuprinde biserica» este mai nou decît restul clădirii, — sînt citate sursele iconografice care reprezintă imaginea pridvorului înainte de dărîmare. Între acestea amintim cele două portrete votive din naos¹⁰ și desenul în peniță al lui Dionisie Diadoh ieromonahul pe un pomelnic din 1840¹¹, unde se vede existența acestui pridvor, care înconjură biserica pe trei părți pînă la abside. Dar pentru dovedirea ipotezei sale în legătură cu acest pridvor care nu era decît terminarea vestică a monumentului, autoarea reia și dezvoltă planul de ansamblu al bisericii.

Mai întii unele elemente de amănunt, nesemnificate încă în desenul diadohului Dionisie. Latura nordică a pridvorului prezintă patru mari deschideri, terminate semicircular în partea superioară. Pe latura de vest însă, arcada intrării, cu deschiderea mai mare, dar mai joasă, este încadrată pe o parte de două, pe cealaltă parte numai de o singură arcadă. Este numai o simplă omisiune a monahului? Un alt element: Cu prilejul unor săpături s-a marcat temelia unui zid transversal care închidea în aripa sudică a așa-numitului pridvor o despărțitură de formă dreptunghiulară 4,87 m. pe 2 m. Azi în peretele de nord al încăperii, la un nivel destul de jos a fost amenajată o nișă de 1,59 și adîncă de 50 cm. pentru așezarea obiectelor de cult sau a luminărilor. Paul de Alep ne arată destinația acestora: «...Odaia cu haine e la exterior, pe partea dreaptă a sanctuarului». Aici se aflau felonul, omoforul și Evangheliarul Sfîntului Nicodim, care le-au fost arătate oaspeților. Boltită ca și pridvorul — despărțitura aceasta de pridvor avea funcția de *veșmîntar* sau *veșmîntărie*.

În sfîrșit, o altă remarcă este deslușită din considerarea dublului portret votiv din naos, de o parte și de alta a intrării și care prezintă de două ori silueta bisericii văzută dinspre sud. În prima versiune, cea a portretelor domnești¹², pe fațada dinspre sud pridvorul este prevăzut cu o unică deschidere, o ușă terminată semicircular. La a doua reprezentare aceeași deschidere apare ca o mică fereastră¹³. Care din cele două reprezentări va fi păstrat imaginea fidelă, e greu de stabilit, de aceea autoarea dă la p. 167, fig. 7, trei variante posibile ale înfățișării aripii drepte a pridvorului. Cert este că o mențiune mai veche de mijlocul secolului al XVII-lea

7. Rada Teodoru, *Mănăstirea Tismana*, în colecția «Monumente istorice. Mic îndreptar», București, Editura Meridiană, 1966.

8. Paul de Alep îl numește «amvon». Vezi traducerea Emiliiei Cloran, *Căldările Patriarhului Macarie de Antiohia în țările române, 1653—1658*, după traducerea engleză a lui F. C. Belfour, *The Travels of Macarius, Patriarch of Antioch, written by his attendant Archdeacon Paul of Aleppo in arabic...*, vol. II, Londra, 1836, p. 354.

9. Sub dehumirea de *catihumen*.

10. A se vedea fig. 5. — Biserica din portretul votiv (Mircea Ciobanu și Petru cel Tânăr). Clîșeu Rada Teodoru și fig. 6. — Biserica din portretul votiv (Nedelco Bălăceanu și soția sa Anca). Clîșeu Rada Teodoru, p. 165.

11. Fig. 4. — Biserica Mănăstirii Tismana din 1840. Desenul în peniță al diadohului Dionisie pe pomelnicul din același an. Clîșeu Nicolae Ionescu, p. 164.

12. Vezi fig. 5. — Biserica din portretul votiv (Mircea Ciobanu și Petru cel Tânăr), Clîșeu, Rada Teodoru.

13. Fig. 6. — Biserica din portretul votiv (Nedelco Bălăceanu și soția sa Anca). Clîșeu Rada Teodoru.

în legătură cu destinația acestei încăperi vestice, nu există, iar la alte monumente, anterioare sau mai noi, de pe cuprinsul Țării Românești, nu o aflăm. D-na Rada Teodoru este de părere că sub numele de *visterie* se ascundea în secolul al XVIII-lea tocmai camera veșmintelor, acea despărțitură a pridvorului a cărei destinație menționată în catagrafia minăstirii din 1735, cu denumirea de visterie a bisericii. O ultimă mențiune a ieromonahului Ștefan Bistrițeanu, din 1758 arată pierderile pricinuite de trupele străine și la «arîntările din visterie». Rezultă deci că această visterie-veșmîntar exista în partea de vest a bisericii Minăstirii Tismana, ca parte integrantă a pridvorului, care o încingea pe trei laturi, care, pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea avea menirea de a fi păstrătoarea «odoarelor duhovnicești cinstite și de mult preț». Al. Ștefulescu spune că «sala era închisă în partea de miazăzi, unde se află mormîntul Sfîntului Nicodim și se păstrau veșmintele sacre și odoarele vechi»¹⁴. Autoarea reia această aserțiune a lui Ștefulescu ca un element în plus pentru demonstrarea existenței unui spațiu special, închis, în pridvor — visteria — și dacă nu a avut eventual și un al doilea rol: cel de *capelă funerară*. În legătură cu aceasta se amintește de Radu cel Mare — al doilea ctitor al Tismanei, cel care reorganizează viața ecleziastică a țării, hotărînd întinderea celor două episcopii și mutarea mitropoliei la Tîrgoviște, întimplată abia mai tîrziu. Tot el este cel care a chemat pe fostul patriarh sîrb Nifon și a adăpostit la curte o parte a aristocrației sîrbe pînă la colonizarea masivă din jurul Rîmniceului continuînd în felul acesta să preia și drepturile și datoriile de ctitor al fundațiilor sîrbești de la Atos, rămase fără protector, începută de tatăl său, Vlad Călugărul¹⁵. Revenind la Tismana, autoarea recunoaște «în încăperea sudică din așa numitul pridvor intenția lui Radu cel Mare, dar mai ales a obștii călugărești, de a perpetua în ea memoria unui fondator a cărui aură nu făcuse decît să crească în suta de ani scursă de la moarte». Cit despre drepturile voievodului se relevă un fapt cu totul nou: Radu cel Mare nu făcea decît să urmeze în aceasta pe bunicul său, Vlad Tepeș, — ia pe seama domniei, stavropighia rămasă în afara oricărei jurisdicții după căderea Constantinopolului, numind-o «minăstirea domniei mele». Dar, *gropnița-veșmîntar* (așa cum o numește autoarea) prin forma sa așa de simplă, cu greu s-ar putea recunoaște în ea prototipul paracliselor Lavrei. Însă capelele laterale de la catalicoanele ridicate mai tîrziu de pe modelul Lavrei, acestea căpătără forme tot mai variate, uneori, pierzînd legătura directă cu naosul, cum sînt cele de la Ivion, Grigoriu, Dionisiu și Cutlumuș¹⁶, ultima ctitorie a lui Radu cel Mare. Tot aici se amintește mențiunea lui Gavril Protul, după care Neagoe Basarab ar fi înălțat la Dionisiu o biserică pe mormîntul lui Nifon. Catoliconul acestui așezămînt a fost refăcut însă de Petru Rareș.

Identică în forme cu visteria Tismanei este doar capela de la Cutlumuș — ctitoria lui Radu cel Mare.

În continuare este dată precizarea în legătură cu folosirea termenului de «capelă funerară», la un monument reconstruit la un veac după moartea celui cinstit în ea. După tradiția sîrbă ctitorii-călugări erau înmormîntați în imediată apropiere a bisericii, pe latura de sud, asemenea situație existînd și pentru mormîntul lui Nicodim față de prima fundație înălțată de el, și ale cărei temelii au fost găsite în cîteva puncte, ceva mai spre est și sud de edificiul actual. Locul acesta era bine cunoscut cînd s-a refăcut biserica. «La refacerea lăcașului, remarcă autoarea, domnul sau obștea călugărească au putut trasa meșterului programul de a cuprinde locul venerat în însăși zidurile monumentului și *acest program nou a îndreptat atenția realizatorului asupra Lavrei*, care constituia un precedent de mare autoritate. El prevede atunci un amplu exonartex, care apăra locul mormîntului rămas gol, amplasat în colțul de sud-vest în dreptul fostului locaș de îngropăciune, dar în afara circulației», (v. 171). Dacă tradiția nu ar fi păstrat amintirea exactă

14. Al. Ștefulescu, *Minăstirea Tismana*, ed. a 2-a, p. 76 și ed. a 3-a, p. 76—77.

15. P. St. Năsturel, *Sultana Mara, Vlad Călugărul și începuturile legăturilor Țării Românești cu Minăstirea Hilandar în 1942*, în «Glasul Bisericii», XIX, 1960, nr. 5—6, p. 498—502.

16. Vezi fig. 9. — Catalicoanele minăstirilor Ivion (a), Grigoriu (b), Dionisiu (c), Cutlumuș (d) (după Bals), p. 1708.

a locului de înmormântare, paraclisul ar fi fost așezat tot așa de bine pe latura nordică a pridvorului, așa după cum capela funerară a Sfântului Atanasie este pe latura de miazănoapte.

În ceea ce privește planul Tismanei realizat sub semnul autorității tipului aghioritic, al Lavrei pentru a venera în chipa deosebit figura lui Nicodim, așa cum Lavra veșnicea pe aceea a lui Atanasie, meșterul a știut să rețină numai soluțiile ce-i conveneau transpunând totul în *funcție de mijloacele locale* și procedeele vremii astfel înocit față de Lavră, fundamentul nostru, prezintă simplificări și reduceri substanțiale impuse de tradiția locală și care au împiedicat recunoașterea sursei, mult mai facilă în cazul Snagovului. Pe lângă împărțirea obisnuită, naos triconic și nartex redus, reținem excepționala dezvoltare dată sanctuarului și spațiului de vest, acesta din urmă fiind un *exonartex deschis* care integrează pe latura de sud o *gropniță-visterie*.

Din concluziile autoarei reținem: Prin programul său aparte, Tismana rămâne unică, deși urmași direcți nu a avut, — câteva preocupări însă au fost relate. Între acestea, preocuparea de a da pastoforiilor un spațiu cât mai cuprinzător, dezvoltată de școala veche românească de la Curtea Veche de la Mihai Vodă și de la Bucovăț. Pe de altă parte, Tismana, deschide veacul soluțiilor monumentale în ce privește rezolvarea spațiilor de rest ale bisericilor.

Exonartexul Tismanei, «aduce un element nou în cunoașterea acestei perioade a panortodoxismului balcanic, ai cărui campioni erau, la sfîrsitul secolului al XV-lea și în prima jumătate a celui de al XVI-lea, domniii munteni, cu implicații pentru istoria de artă în evoluția pridvoarelor și a spațiilor funerare în Țara Românească»

3. Un vechi monument de arhitectură în Rîmnicul Vilcea: Biserica Sfîntul Dumitru. — Dl. Pavel Chihaiia dedică studiul descifrării începuturilor și evoluției unui monument mai puțin cercetat despre care N. Iorga scria:

«Biserica Sfîntul Dumitru, cu pridvorul său împărțit în trei cu puternicul turn sprijinit pe acest pridvor unic, vorbește prin arhitectura sa de o vechime ce nu se poate desluși prin mărturii scrise»¹⁷.

După o descriere amănunțită a elementelor de plan, autorul conchide că monumentul originar a constat dintr-o biserică sală tăvănită cu grinzi aparente. În partea de est, edificiul prezintă o absidă poligonală și un turn, cu două nivele și alipit laturii de vest.

Se precizează că la un interval mare de timp de la construirea bisericii, partea vestică a navei a fost dărîmată pentru a se mări capacitatea interioară, iar «vechiul turn a fost înglobat în întregime în noua ctitorie ortodoxă».

Turnul nu s-a păstrat în întregime, dar cele două nivele existente, prezintă analogii cu turnurile bisericilor lui Ștefan cel Mare, Sfîntul Ioan din Piatra Neamț (1497—1498) și Sfîntul Nicolae din Popăuți (1496). Analogii — autorul — mai face și cu deschiderile sau nișele în plin centru ale casei domnești, din secolul al XV-lea din complexul curții domnești din Trgoviste. Dacă pe temelii documentar și cel al analizei vestigiilor materiale autorul poate afirma că edificiul care face obiectul prezentului studiu, a preexistat în forma sa originală, anulul 1530, elementele sînt insuficiente pentru a-i stabili un termen *post quem*. O încercare de a-i stabili un termen *post-quem* pe baza aspectului vestigiilor materiale — spune dl. Pavel Chihaiia, — nu poate ajunge la rezultate concludente. Este exprimată speranța că viitoarele «săpături arheologice, ale căror prologomene își propune să fie studiul de față, precum și cercetarea atentă a zidăriei, după decaparea temelilor, vor da la iveală noi elemente, care vor contribui la o și mai conștientă punere în valoare a celui mai vechi monument de arhitectură în ființă din Rîmnicul Vilcea».

4. O icoană puțin cunoscută din secolul al XVI-lea și problema pronaosului Bisericii Mînăstirii Argeșului. — Una din cele mai vechi descrieri a monumentului de la Argeș este textul versiunii românești a *Vieții Sfîntului Nifon* de Gavriil Protul. Autorul folosește aici editia Tit Simezea. *Viata și traitul Sfîntului Nifon, patriarhul Constantinopolului*. Introducere și text, București, 1939¹⁸. Dar, înainte de tratarea

17. N. Iorga, *Orașe Oltenie*, în «Arhivele Olteniei», 1925, nr. 20, p. 281.

18. Despre biserica Mînăstirii Argeșului pînă la primul război mondial apăruseră nu mai puțin de trei monografii:

propriu-zisă a temel, Dl. Emil Lăzărescu își propune să răspundă următoarei chestiuni: au existat la începutul secolului al XVI-lea, în Țara Românească, condițiile istorice obiective pentru alcătuirea unui program arhitectural menit să ducă la crearea unui nou tip de biserică?

Darurile în odoare și în bani pe care domnia și feudalitatea din Țara Românească le-au revărsat asupra întregii lumi ortodoxe din Imperiul Otoman, au făcut ca, pentru o scurtă perioadă Țara Românească să domine întreaga viață religioasă a popoarelor ortodoxe din sud-estul Europei. Ca o urmare firească a acestui fapt, se constată o nouă orientare a culturii și artei Țării Românești. În arhitectură această orientare se manifestă în programele noi ale unor edificii de cult, «mai conforme cu cerințele locului și monumentului decât cele cărora le corespundeau tipurile de monument devenite tradiționale».

Care vor fi fost caracteristicile acestor programe noi și în ce mod pot fi ele explicate, se desprinde din următoarele precizări:

Domnia lui Radu cel Mare aduse o binemeritată faimă prin frumoasele tipărituri destinate «tuturor creștinilor ce foloseau ca limbă de cult slavona — și una artistică prin realizarea mărețului edificiu de la Dealu. În această situație Neagoe trebuia să se dovedească mai destoinic decât urmașii lui Radu, prin realizări de ordin cultural și artistic. Așa se explică importanțele danii, pe care domnul le-a făcut diferitelor instituții religioase, atât din țară cât și din străinătate. Tot așa se explică și rivna voievodului muntean de a înălța o ctitorie, care să întrecă în frumusețe pe cea de la Dealu a lui Radu cel Mare. Ea trebuia să dobândească un real prestigiu și în fața creștinilor din Balcani. Neagoe înțelegea că în alcătuirea locașului de cult trebuiau să intre și însemnate înnoiri față de planurile tradiționale. Bunăoară rostul de mausoleu abia schițat la Dealu, va deveni la Argeș, unul din cele mai de seamă puncte ale programului.

Cum va fi încercat meșterul să răspundă tuturor punctelor unui program așa de complex în care tradiția trebuie împăcată cu toate aceste cerințe noi ale vieții feudale din Țara Românească — este o întrebare dificilă la care autorul caută să-l dea răspunsul pe baza cercetărilor sale minuțioase și îndelungate. O cercetare cât de atentă a monumentului nu poate da astăzi nici un răspuns nou, deoarece asupra bisericii lui Neagoe Basarab în care și-au lăsat urmele nu numai trecerea vremii, «ci și o restaurare arbitrară, care dacă nu i-a păstrat ființa, i-a modificat, în mare măsură, aspectul: tot ce se putea obține pe această cale a fost observat și prezentat cu o remarcabilă pătrundere și deplină logică de cercetătorii anteriori».

Singura cale accesibilă rămâne pentru intuiția autorului «naivele» descrieri ale călătorilor de odinioară, pe care le expune în partea a doua a studiului.

În lucrarea *Viața Sfintului Nișon* atenția cercetătorului este reținută de următorul pasaj din ceremonialul descris cu prilejul sfințirii bisericii Mănăstirii Argeș: «*Asișderea, puse și alte sfinite icoane în biserică, cite încăpură, și în tindă între stlpi. Și cele din tindă era cite cu 2 fețe și pe deasupra cu bolte săpate cu mes-tesug și poleite, Și era acele icoane toate ferecate cu argint curat și poleite cu aur...*» Este de la sine înțeles că prin «tindă» trebuie să înțelegem *pronaosul*, iar prin «stlpi» acele coloane ce susțin turla.

Icoanele printre «stlpi» (coloane) sînt amintite și de un alt izvor din secolul al XVII-lea — *Insemnările de călătorie* ale arhidiaconului Paul de Alep. Dar călătorul arab nu mai amintește de ferecăturile de argint aurit ale icoanelor, fapt explicabil de invazia oștilor lui Gabriel Băthori, care «jefeind și morții din morminte, care a descris *Curtea de Argeș, mănăstire mare și frumoasă: «Cum intri aici înții nu cruceaseră nici icoanele».*

Faptul că aceste icoane ulterior nu mai atrag atenția unora dintre călătorii de mai întirziu care vizitează locașul s-ar putea crede că vor fi dispărut cu prilejul

1) Ludwig Reissenberger, *Die bischöfliche Klosterkirche bei Kurtea d'Audenk in der Walachei*, în *Jahrbuch der Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, Viena, IV (1860); 2) Gr. Tocilescu, *Biserica episcopală a Mănăstirii Curtea de Argeș...*, București, 1887, 102 p. și 3) Franz von Jaffé, *Die bischöfliche Klosterkirche zu Curtea de Argeș in Rumänien* (traducerea franceză, în paralel, *L'Eglise épiscopale conventuelle de Curtea de Argeș...*), Berlin, 1911.

reparațiilor pe care locașul le-a suferit în timpul lui Șerban Cantacuzino (1682) sau cu ocazia jafurilor turcești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Dar, lucrurile, după semnalarea autorului stau cu totul altfel: ele sînt pomenite de un anonim, care a descris *Curtea de Argeș, minăstire mare și frumoasă*: «Cum intri aici înții (decî în pronaos) sînt cu numărul 20 de jăfuri și aici, lângă jăfuri asupra, sîntu 8 icoane, patru în dreapta și patru în stînga, făcute mari, dintru care sântu bașca alte doo împărătești foarte frumos jugrăvit chipul Domnului și al Precuratei Maicăi Sale».

Dar înainte de a face o reconstituire a planului încăperii așa cum a putut el arăta la origine, autorul ține să mai adauge încă un element, «și încă de ea mai mare însemnătate. În casa îngrijitorului bisericii Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș printre alte obiecte, atenția vizitatorului este reținută de o icoană pictată pe ambele fețe — de dimensiuni neobișnuite la noi (1,45 × 1,23 m) — avînd pe o parte, trei sfinți cuvioși (Sfîntul Alexe, «Omul lui Dumnezeu», între Sfinții Varlaam și Ioasaf), iar pe cealaltă parte un sffint militar, călare. Privită mai atent, coloritul cald, generos, inscripțiile slavone ce însoțesc chipurile sfinților cuvioși, cu eleganta și caracteristica lor grafie, toate amintesc — remarcă autorul — de prima jumătate a secolului al XVI-lea. Dar, vremea și-a așternut asupra-le pecetea de neșters a vitregiei lor. Alături de zgîrieturi, unele accidente, altele datorate unor vechi sau noi iscălituri — una însoțită de data, în cifre arabe, 610 (anul prădăciunii lui Băthori); repictarea tirzie menționată în pomelnicul Mînăstirii Argeșului, consemnează faptul că un călugăr, Pafnutie, în anul 1798 a repictat cu cheltuiala episcopului Iosif, «patru icoane din artica (= pronaosul) bisericii cei mari, despre cum se văd puse printre stîlpi, însă numai pe o parte». Pînă și inventarul mînăstirii amintesc de patru icoane «vechii ce s-au aflat între stîlpi, pînă la 2 decembrie 1867, cînd interiorul locașului a fost devastat de un incendiu. Dar ce este mai caracteristic sînt dimensiunile icoanei, care se potrivesc «pe deplin cu lărgimea spațiului dintre coloane. Autorul conchide: «Avem deci tot dreptul să credem că este vorba de una dintre icoanele pe care, acum patru veacuri și jumătate, le-a pus Neagoe, cu mîna lui, printre coloanele pronaosului înctî înainte de terminarea definitivă a bisericii și de împodobirea ei cu zugrăveli, în ziua sfințirii locașului»¹⁹.

Îată și răspunsul la „nelămuririle enunțate» mai înainte pe care le consemnează între naos și pronaos, în biserica Mînăstirii Argeș între pronaos și compartimentele pentru morminte a existat o separație care oprea trecerea și împiedica vederea, fără a stînjiți însă privirea asupra bolților și splendida rezonanță a edificiului. Spațiul dintre coloanele ce susțin turla mare, înconjurat de strane, își putea îndeplini rostul de pronaos și era împodobit după tradiție, cu chipurile sfinților cuvioși. Prezența sfinților militari călare în compartimentele anume despărțite de restul locașului de cult, se potriveau întru totul cu locul unde aveau să odihnească volevozii care își făcuseră un țel din eliberarea creștinilor sud-dunăreni de sub jugul otoman.

Rămîne de stabilit și locul celorlalte trei icoane, pe care inventarul mînăstirii le menționa ca existente pînă la mijlocul secolului trecut. Ele au fost regăsite la Mînăstirea Cozia, unde fuseseră aduse de la Mînăstirea Ostrov²⁰. Din nefericire însă, starea lor de conservare nu permite o reconstituire a picturii lor originale. Totuși, icoana de la Argeș cea mai bine păstrată dintre acestea, «apare ca o ilustrare a chipului de a privi lumea al vremii și a felului în care era concepută menirea

19. Vezi Plansa I. Față dinspre pronaosul propriu-zis al icoanel de la Argeș (cilșul So:in Radu) și Plansa II-a. Față dinspre morminte a icoanei de la Argeș (cilșu So:in Radu).

20. Autorul ține să sublinieze faptul că tot la Ostrov au fost găsite și icoanele de la Neagoe, aflate azi la București, în colecția Muzeului de artă al Republicii Socialiste România. Se presupune că toate icoanele de la Neagoe aflate acolo provin de la Mînăstirea Argeșului, iar aducerea lor aici la Ostrov ar fi fost determinată de urmările incendiului din 2 decembrie 1867.

20. Vezi fig. 1. — Biserica Sfîntul Nicolae din Rădăuți: a. secțiune longitudinală; b. plan (după Gr. Ionescu); fig. 2. — Biserica din Dolhești Mari: a. secțiune longitudinală; b. plan (după G. Balș, cu modificări); fig. 6. — Biserica Mînăstirii Neamț (1497): a. secțiune longitudinală perspectivă; b. plan (după Gr. Ionescu, cu modificări).

volevodului», — imbinarea calității de cărturar (în forma teologică specifică epocii) cu aceea de participant la o cruciadă îndelungată visată și pregătită pentru eliberarea Peninsulei Balcanice de sub jugul otoman și rămasă pentru totdeauna «la stadiul de dorință neîmplinită».

Studiul este o contribuție de seamă la cunoașterea unui monument așa de reprezentativ și de cercetat, ca cel al lui Neagoe Basarab, de la Argeș.

5. *Despre spațiul funerar în arhitectura moldovenească.* — Prin comunicarea de față se încearcă să se urmărească soluțiile date de arhitectura moldovenească religioasă *problemelor spațiului funerar*, de la origină pînă în a doua jumătate a secolului al XV-lea și să se stabilească în ce măsură acestea afectează însăși evoluția stilului arhitectonic denumit «moldovenesc».

Cea mai veche necropolă moldovenească pe care o cunoaștem este ctitoria lui Bogdan I (1359—1365) cu harul Sfintului Nicolae de la Rădăuți, loc de îngropăciune pentru el și urmașii săi. Planul este în formă de biserică romanică cu trei nave, delimitate de un perete transversal, care o împarte în pronaos și naos. Colateralele mult mai joase și boltite, par ca niște forme adinți²⁰, în ele găsindu-și locul mormintele voievozilor din primul veac de existență a statului moldovenesc. Biserica de la Rădăuți este o încercare de adaptare a diviziunilor interiorului la programul unei necropole. Nava centrală este naosul propriu zis și al încăperii, iar colateralele avînd funcția de spațiu funerar,

Prima biserică, în ordine cronologică de acest tip, este cea ridicată înainte de 1481 de hatmanul Șendrea la curțile sale din Dolhești Mari.

Constatarea similitudinii dintre rolul colateralelor de la Rădăuți și acela al marilor nișe de la Dolhești în cadrul unui program comun acela de necropolă, confirmă — după părerea autorului — teza lui G. Balș asupra filiației dintre cele două monumente și, implicit, asupra originii acestui tip de nisă.

Către sfîrșitul secolului al XV-lea, se precizează în continuare, își face apariția în arhitectură moldovenească un tip de edificiu religios deosebit radical de cel de la Rădăuți numit triconc, exemplificat de biserica Sfînta Treime din Siret, zidită probabil în timpul lui Petru I Mușat (1374—1391), urmate cronologic de ctitoriile lui Ștefan cel Mare de la Pătrăuți (1487), Voroneț și Sfîntul Ilie de lângă Suceava. Apogeul triconcului acesta îl reprezintă bisericile înălțate de meșterii lui Ștefan cel Mare între 1490—1497, cum sînt, Sfîntul Ioan din Vaslui (1490), Precista din Bacău (1490) Sfîntul Nicolae din Iași (1401—1492), Sfîntul Gheorghe din Hîrlău (1492), Sfîntul Nicolae din Dorohoi (1491), Sfîntul Nicolae-Popăuți din Țoțoșani (1496) și biserica Mînăstirea Tazlău (1496—1497).

Stabilirea etapelor pe care le-a străbătut soluționarea problemei spațiului funerar în arhitectura moldovenească permite autorului următoarele concluzii:

— Să găsească o confirmare exemplificărilor date pînă azi saltului calitativ de la faza de *împrumut și adaptare* a unui tip străin-cel biserial de la Rădăuți — la faza de creație a unui tip din tipurile *autohtone* specifice arhitecturii religioase a epocii lui Ștefan cel Mare și anume tipul longitudinal simplu, exemplificat de bisericile de la Dolhești Mari (ante 1481), Băilești (cca. 1492—1493) și Volovăț (1500—1502).

— Să distingă în evoluția procesului urmărit două faze: 1) o fază «experimentală», de căutare, care se încheie, în 1497 și căreia îi corespund mai mult soluții succesive, fiecare soluție fiind fie abandonată pentru alta socotită mai satisfăcătoare (colateralele de la Rădăuți, supralărgirea pronaosului), fie remaniată și transferată de la un tip de edificiu religios la altul (nișele la Dolhești și Hîrlău); 2) o fază de fixare la o singură soluție — camera mormintelor — diferită de toate cele anterioare, reluată însă constant și invariabil ca soluție majoră, cu caracter de permanență, începînd din 1497 și pînă la mijlocul veacului al XVII-lea, cînd dispar odată cu declinul arhitecturii moldovenești.

Constatînd că, *începînd de la Neamț*, căutările încetează, vechile soluții fiind abandonate sau cedînd locul celei noi, să deducem că apariția camerei mormintelor a avut loc efectiv la Neamț, în 1497 și nu mai înainte, căci existența ei în cursul fazei anterioare — la Moldovița Veche (începutul secolului al XV-lea) și la Putna

(1466—1469), așa cum s-a presupus, sau oriunde aiurea — ar fi făcut inutil «experiențele» și variațiile relevate mai sus.

— Să surprindă intervenția unui factor nou, cu rol hotărâtor în soluționarea definitivă a problemei speciale cercetate aici și, totodată, în adoptarea planului multiplu de către bisericile moldovenești: arhitectura laică moldovenească (p. 207—208).

6. *Pictura din interiorul Bisericii Crețulescu din București.* — Citoria lui Iordache Crețulescu, ginerele lui Constantin Brîncoveanu (ținea pe domnița Safta), reflectă un moment specific al culturii și artei muntenești de la începutul perioadei post brîncovenească. De aceea studiul de față are menirea de a determina măsura și chipul în care pictura de la biserica Crețulescu oglindește acest moment.

Autoarea amintește de fotografiile tabloului ctitoricesc din pronaos, aflate în arhiva Direcției monumentelor istorice și care cuprinde și pisană pictată în 1860 deasupra ușii de intrare, scrisă cu litere latine, din care se poate desprinde că «biserica, fondată în anul 1722, a fost restaurată în 1815 și între anii 1859—1860». La această din urmă dată, fațadele bisericii căpătaseră o înfățișare neogotică, datorită intervenției arhitectului Lipizer, iar în ce privește decorul, pictorul Gh. Tătărescu fusese solicitat să acopere frescele cu o nouă pictură.

În anul 1935 și 1936, Comisia monumentelor istorice a redat bisericii forma ei inițială, dezvelind și frescele din 1722, minus tabloul ctitoricesc distrus astăzi parțial, ceea ce ar fi contribuit la studierea exactă a picturii portretelor. Două însemnări din pridvor, una din 1758 și alta din 1802 arată că între 1722 și 1860 nu se revenise asupra picturii originale a pridvorului, «pictură de aceeași unitate stilistică cu aceea din interiorul bisericii».

«Pronaosul iconografic păstrează în esență tematica tradițională, amplificată însă într-o măsură destul de modestă cu unele noi reprezentări și scene, a căror prezență se explică pe de o parte, prin dorința de a da o interpretare ilustrativă mai bogată vechilor narațiuni, iar pe de alta prin pătrunderea pe diferite căi a unor imagini aparținând repertoriului iconografic apusean».

Din analiza amănunțită a desenului se constată efortul conștient de adaptare a noului la tradiție. Pictorul a reușit «o integrare atât de firească a elementelor noi în cele vechi, încît opera sa capătă valoarea unei creații reprezentative pentru o etapă specifică a culturii muntenești».

În încheiere se afirmă speranța că efortul viitoarelor cercetări vor putea să aducă în adevărata ei lumină una din cele mai reprezentative creații artistice din etapa postbrîncovenească — Biserica Crețulescu din București.

Vasile Cărbăbiș, *Nedeile*, Craiova 1966, 40 p.

Apărută în editura Casei regionale a creației populare, lucrarea D-lui Profesor universitar Vasile Cărbăbiș vine să aducă o lumină nouă, cu totul personală privind o tradiție multiseclară la noi, aceia a nedeilor.

Nedeile — sărbători cîmpenești din timpuri vechi, dăinuiesc pînă astăzi ca importante forme de manifestare a vieții spirituale a poporului român.

Autorul precizează că *nedeia*, nu este o sărbătoare, așa cum s-a încercat să se susțină pînă acum, ci o largă manifestare populară. «Dar pentru că în zilele nedeilor s-au fixat în mare parte hramurile bisericesti, deși acestea se desfășoară numai la amiaza zilei, poporul le-a numit în general nedei. Așadar, desfășurarea hramului bisericii și după aceia manifestația populară, care e singura și adevărata nedeie, independentă de hramul bisericesc, privity în ansamblu, în conștiința populației locale, alcătuiesc nedeia».

Pentru a clarifica și mai bine această distincție dintre tîrgul propriu-zis, nedeia și hramul bisericii, autorul citează următorul text din Pravila lui Vasile Lupu: «Mai mare sudalmă se cheamă cînd va sudui nescine pre altul în vreun loc ca

acelea de cinste unde vor fi mulți oameni strinși, cumu-i mijlocul Țirgului, sau la vreo *nedeie*, sau în curtea domnească, sau la vremea *pfaznic*.

Originea nedeilor, autorul o coboară pînă în timpul dacilor.

Dar, cea mai veche știre cunoscută la noi despre termenul nedeie, este după părerea autorului, din 1373 și se referă la muntele Cornul Nedeii, aflat la nord-est de pasul Prislopului. Cu timpul numărul munților care și-au luat numele de la nedei, sporesc documentar.

În evul mediu, sub influența slavă, această serbare a primit numele de — nedeie — de la slavul *nedelia* = duminică sărbătoare. Probabil — presupune autorul — este o traducere slavo-română a unui nume dat pe care, din lipsă de dovezi, deocamdată nu-l cunoaștem. Ca și astăzi, nedeile se țineau nu numai duminica, ci în orice zi din săptămîină. Duminica e o sărbătoare săptămînală, devenită oficial zi de repaus, pe cînd nedeia e o serbare anuală.

Fiind o manifestare la care participă masele largi, era firesc ca pe lîngă nedei să ia naștere Țirguri, ca «o necesitate economică cu caracter local».

Deci — conchide autorul — *nedeile în imensa lor majoritate au fost generatoare de Țirguri, ci nu Țirgurile de nedei*. Nedeile sînt o largă manifestare populară de destindere și delectare sufletească în mijlocul naturii vesele; este sărbătoarea întregii populații care participă, din satele vecine și din depărtare. În trecut, ca și astăzi aceste manifestări au contribuit la o largă unitate sufletească. Aici se nășteau simpatii, legături, sentimente care duceau în parte la căsătorii.

Cu această funcție socială, nedeia «rezolva frumos o problemă delicată pentru vremuri cînd corectitudinea feciorilor, sfiala fetelor și obrazul părinților nu erau vorbe, ci realități». Însă, problema căsătoriei — se precizează în continuare — rezolvată atît de «frumos», n-a constituit un factor determinant în răspîndirea și menținerea nedeilor, ci cel mult condițional.

După această prezentare de ordin general, autorul încearcă o clasificare după originea acestora în patru capitoare distincte: I *Nedeia legată de cultul viței de vie*, p. 14—23; II *Nedeia legată de cultul vegetației și animalelor*, p. 24—27; III *Nedeia pastorală de pe munți*, p. 28—29; și IV *Nedeia-Țirg și Țirgul nedeie*, p. 30—38.

Nedeile au dispărut treptat din atîtea regiuni ale țării. S-au menținut în cîteva localități din Oltenia subcarpatică și mai sporadic dincolo de Carpați, în părțile Hunedoarei, munților Apuseni și Banatului, «unde au avut o străveche și puternică tradiție».

Aceste străvechi serbări populare alcătuiesc un vast domeniu de cercetare pentru istorie, geografie, etnografie și folclor.

Lucrarea d-lui profesor Vasile Cărăbiș se înscrie la loc de cinste prin nou-tatea și clarviziunea tematicii sale.

IOAN F. STĂNCULESCU

W. F. Hegel, *Studii filozofice*, trad. de D. D. Roșca, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967, 328 p.

Din opera marelui filozof idealist german au fost traduse în limba română, pînă în prezent, următoarele: *Enciclopedia științelor filozofice* (partea întâi, «Logica» — trad. de D. D. Roșca, Virgil Bogdan, Constantin Florea și Radu Stoichiță), Editura Academiei, București, 1962, (partea a treia, «filozofia spiritului» — trad. de Constantin Florea), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966; *Prelegeri de istorie a filozofiei*, (trad. de D. D. Roșca) 2 vol. (vol. I, 1963, vol. II, 1964), Editura Academiei, *Fenomenologia spiritului*, trad. de Virgil Bogdan, Editura Academiei, București 1965; *Știința logicii*, trad. de D. D. Roșca, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966; *Prelegeri de estetică*, trad., de D. D. Roșca, 2 vol., Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966.

Volumul de față, *Studii filozofice*, cuprinde o parte interesantă din vasta operă hegeliană,

Partea întâia: «Credință și știință sau filozofia reflexivă a subiectivităților în formele ei complete ca Filozofie kantiană, iacobită și fichteiană», p. 19—126. Hegel analizează pe înaintașii săi acceptându-i și combătându-i în conformitate cu filozofia sa: Combătind creștinismul cu argumente raționale el constată că «este la fel ca și celelalte religii». Hegel nu amintește însă că specificul și trăinicia creștinismului constă nu numai în acte externe (rituri), ci în contemplație și săvârșirea faptelor bune. În ceea ce privește divinitatea, creștinismul trăiește prin *Revelația divină* dată prin proorocii Vechiului Testament și încheiată prin Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu.

Partea a doua: «Deosebirea dintre sistemul filozofic al lui Fichte și sistemul filozofic al lui Schelling cu referire la contribuțiile lui Reinhold la o mai ușoară privire de ansamblu asupra stării filozofiei la începutul secolului al nouăsprezecelea; primul caiet» p. 127—230.

Partea a treia: «Despre raportul dintre filozofia naturii și filozofia în general (Raportul cu filozofia reflexiei)». «Raportul filozofia religiei (Raportul cu filozofia eticului)», p. 233—250.

Partea a patra a lucrării este intitulată: «Despre felurile de a trata științific dreptul natural (Modul empiric de tratare, Modul reflexiv de tratare, Modalitatea absolută)», p. 253—326.

Așa cum pe Dumnezeu, Hegel îl concepe ca ideie absolută, și etica a absolutizat-o: «Și cum ideea absolută — zice acesta — este în sine însăși contemplație absolută (atribuție absolută), o dată cu construirea ei este determinată nemijlocit și individualitatea cea mai pură, cea mai liberă, în care spiritul se contemplă în forma sa pe sine însuși în chip perfect obiectiv, și se cunoaște total, fără întoarcere la sine din contemplație, ci recunoaște nemijlocit contemplația însăși ca pe sine însuși, și este tocmai prin aceasta, *spirit absolut* și *etic desăvârșit* (subl. n.); etic care, potrivit modului înfățișat mai sus, respinge în același timp amestecul său cu negativul (fiindcă ceea ce am numit pînă acum «pozitiv», considerat în sine, este, cum a reieșit din lucrul însuși, negativul), și-l pune în fața sa ca obiectiv și ca destin și prin faptul că el cedează în chip conștient o putere și un domeniu prin sacrificarea unei părți a lui însuși, își păstrează propria sa viață curată, nepătată de negativ» (p. 327).

Luarea de contact, în limba română, cu opera filozofică a lui Hegel face ca să înțelegem mai bine ideile filozofului, stadiul în care se afla filozofia germană la începutul secolului al XIX-lea.

P. I. DAVID

